DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

İSTANBUL
TARİHÎ ÇEŞMELER
KÜLLİYATI

Kapakta yer alan kitabe tipografisi, Süleymaniye'de bulunan bir çeşmeye âittir. H. 1159 tarihli çeşmenin ismi yoktur ve kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Kitabenin üzerinde şu ayet-i kerime yazmaktadır:

"Ve minel mai külli şey'in hayy".
"Canlı olan her şeyi sudan yaptık"
(Kur'an-ı Kerim, Enbiya Sûresi 30. Ayet, E. Hamdi Yazır Meali)

Kitabenin özelliği, İstanbul'da mevcut hiçbir çeşmede benzeri olmayan bir tarzda yapılmış olmasıdır. Kitabenin üzerinde yer alan ayet-i kerime, hattın arasında ayna varmış gibi yan yana, hem düz hem tersten okunacak şekilde yazılmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İSTANBUL TARİHÎ ÇEŞMELER KÜLLİYATI

1. CİLT

İSTANBUL SU VE KANALİZASYON İDARESİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İSTANBUL SU VE KANALİZASYON İDARESİ

BU KİTAP İSKİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN BİR KÜLTÜR HİZMETİDİR

İSTANBUL TARİHÎ ÇEŞMELER KÜLLİYATI

Takım ISBN: 978-9944-100-31-1
1.Cilt ISBN: 978-9944-100-32-8

Editör	: Yrd. Doç. Dr. Necdet ERTUĞ
Proje Koordinatörü	: Uzm. Özhan AYKUT
Yayın Koordinatörü	: İhsan TOY
Metin Yazarları	: Prof. Dr. Rahmi KARAKUŞ, Doç. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK, Yrd. Doç. Dr. Hüseyin AYKUT, Ayşe ÖNUÇAK, Naciye TURGUT, Sema DOĞAN
Danışmanlar	: S. Zeki BAĞLAN, Doç. Dr. Ahmet KAVAS
Kitabe Uzmanları	: Ayhan ÖZYURT, Kemal GURULKAN, M. Sait TOPRAK
Düşünsel Yönetmen	: Yusuf AYDEMİR
Sanat Yönetmeni	: Diler ULUKAYA
Grafik Uygulama Ekibi	: Ahmet TECİK, Pınar ADEMYILMAZ, A. Kemal TOSUN
Redaktör	: Gülçin SOYKAN
Fotoğraf Sanatçıları	: Ahmet ÇELİKBAŞ, Zafer SÖĞÜT
Koordinasyon Ekibi	: Abdullah YILDIRIM, Mehmet ÖZGÜN, Mustafa SANBERK, Mustafa KELLECİ
Saha Ekibi	: Levent AYKUT, Zeki BAŞAR, Abdullah KALAYCI, Hakan ACAR, Aziz SÖĞÜT, Alper ÖZEN
İnteraktif Uygulama Ekibi	: Murat AYDEMİR, Serdar ÇAPRAZ
Prodüksiyon Amiri	: Ali BAŞAR
PRODÜKSİYON	: ASYA GROUP (www.asyagroup.com.tr)
BASIM	: FORART BASIMEVİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

Takdim / Kadir TOPBAŞ İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı 07
Editörden / Yrd. Doç. Dr. H. Nejdet ERTUĞ 09
Su ve İnsana Dair 11
Çeşme 23
İstanbul'da Suyun Tesisi 41
001 Mehmed Han Çeşmesi 66
002 Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi 68
003 Bekar Deresi Çeşmesi 72
004 Mustafa Paşa Çeşmesi 73
005 Tiryal Hanım Çeşmesi 74
006 İshak Ağa Çeşmesi 76
007 İbrahim Paşa Çeşmesi 78
008 Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi 80
009 II. Mahmud Han Çeşmesi 82
010 Hasan Rıza Paşa Çeşmesi 85
011 Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi 86
012 Ümmü Gülsüm Hanım Çeşmesi 87
013 Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi ve Sebili 88
014 Ahmed Ağa Çeşmes 91
015 Mustafa Paşa Çeşmesi 92
016 Hüseyin Avni Paşa Çeşmesi 95
017 Erenköy İstasyon Çeşmesi 98
018 Yakub Ağa Çeşmesi 100
019 Sineperver Valide Sultan Çeşmesi 102
020 Şeyh Camii Çeşmesi 105
021 Hibetullah Valide Sultan Çeşmesi 106
022 İnsaniye Çeşmesi 108
023 El Hac Mehmed Ağa Çeşmesi 109
024 Hafız İsa Ağa Çeşmesi 110
025 Ahmediye Çeşmesi ve Sebili 112
026 Damad İbrahim Paşa Çeşmesi 114
027 Hacı Mısırlı Hatice Hanım Çeşmesi 115
028 Emetullah Gülnuş Valide Sultan Çeşmesi 116
029 Rakım Paşa Çeşmesi 121
030 Hafız İsa Ağa Çeşmesi 122
031 Hünkar Çeşmesi 124
032 I. Abdülhamid Han Çeşmesi 126
033 Damad İbrahim Paşa Çeşmesi 129
034 İstinye İskele Çeşmesi 130
035 Esma Sultan Çeşmesi 132
036 Koca Yusuf Paşa Çeşme ve Sebili 134
037 Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi 136
038 Beşir Ağa Çeşmesi 139
039 Ayasofya Üçüz Çeşmesi 141
040 Murad Paşa Camii Çeşmesi 142
041 Hekimoğlu Ali Paşa Validesi Çeşmesi 143
042 Alman Çeşmesi 145
043 Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi 154
044 Laleli Sebili 156
045 Şehzade Mezarlığı Çeşmesi 158
046 El Hac Mustafa Çeşmesi 159
047 Ali Paşa Çeşmesi 160
048 Hekimoğlu Ali Paşa Camii Girişindeki Çeşme 162
049 Davud Paşa Çeşmesi 163
050 Karagümrük Çeşmesi 164
052 Bâlâ Tekkesi ve Sebili 166
053 Yane Sokağı Çeşmesi 168
054 Hacı Beşir Ağa Çeşmesi 169
055 Yediemirler Tekkesi Çeşmesi 170
056 Bezm-i Alem Valide Sultan Çeşmesi 173
057 Gülhane Parkı Giriş Kapısındaki Çeşme 174
058 II. Abdülhamid Han Çeşmesi 176
059 Bezm-i Alem Valide Sultan Çeşmesi 178
060 Hamidiye Çeşmesi 181
061 Köprülü Hemşiresi Çeşmesi 182
062 Mehmed Ali Bey Çeşmesi 183
063 Damad İbrahim Paşa Çeşmesi 185
064 Süleymaniye Meydanı Çeşmesi 187
065 Beyhan Sultan Çeşmesi 191
066 Sefer Ağa Çeşmesi 192
067 Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi 194
068 Nakkaş Hasan Paşa Çeşmesi 197
069 Mihrişah Sultan Türbesi Çeşmesi ve Sebili 200
070 Tophane Meydanı Çeşmesi 202
071 Canfeda Kadın Çeşmesi 211
072 Bezm-i Alem Valide Sultan Çeşmesi 213
073 Kürkçübaşı Külhanı Sokağı Çeşmesi 215
074 Mihrimah Sultan Çeşmesi 216
075 Hatice Turhan Valide Sultan Çeşme ve Sebili 218
076 Kemankeş Kara Mustafa Paşa Camii Çeşmesi 220
077 Saliha Sultan Çeşmesi ve Sebili 222
078 Abdüllaziz Han Çeşmesi 227
079 Zevki Kadın Çeşmesi 229
080 Bereketzade Çeşmesi 231
081 Yakub Ağa Çeşmesi 235
082 Topçubaşı Çeşmesi 237
Topkapı Sarayı Çeşmeleri 239
083 III. Ahmed Meydan Çeşmesi 241
084 II. Mahmud Duvar Çeşmesi 249
085 Def'i Gam Hatun Tek Çeşme 253
086 Ocaklı Sofa Oda Çeşmesi 254
087 Çeşmeli Sofa Oda Çeşmesi 255
088 Hünkar Sofası Oda Çeşmesi 256
089 Yemiş Odası Oda Çeşmesi 257
090 Arz Odası Oda Çeşmesi 259
091 I. Avlu Çıkışı Meydan Çeşmesi 260
092 I. Avlu Çıkışı Duvar Çeşmesi 261
093 İç Avlu Çıkışı Oda Çeşmesi 262
094 Oğlanlar Koğuşu Duvar Çeşmesi 263
095 Valide Sultan Taşlığı Duvar Çeşmesi 264
096 Topkapı Sarayı Dış Avlusu Duvar Çeşmesi 265
097 Harem Duvar Çeşmesi 266
098 Cariyeler Taşlığı Oda Çeşmesi 267
099 III. Murad Oda Çeşmesi 268
100 Gözdeler Taşlığı Duvar Çeşmesi 269
101 Selam Kapısı Duvar Çeşmesi 270
102 Aslanlı Bahçe Duvar Çeşmesi 270
103 Havlu Kapısı 270
104 İç Avlu Çıkışı Oda Çeşmesi 271

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kadir TOPBAŞ / İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

Gün geçmiyor ki, yaşadığımız şehir İstanbul'un siluetini tamamlayan farklı bir detayında yepyeni bir dünya keşfetmeyelim. Her köşesinde ayrı bir duyarlılığın, bambaşka bir medeniyetin izini bulmayalım, havasını solumayalım. "İstanbul'un, taşı toprağı altın" değil, "İstanbul'un taşı toprağı tarih, medeniyet ve aşk"tır...

Tarihtir; çünkü İstanbul, üzerinde barındırdığı her eseriyle, çeşmelerinden mezar taşlarına, o eşsiz mimari dokusu ile pek çok milletin tarihine şahitlik etmektedir.

Medeniyettir; çünkü İstanbul, bir arada yaşama kültürünün olgunlaştığı yerlerden biridir ve insanoğlunun meydana getirdiği pek çok medeniyete de beşiklik etmiştir.

Aşktır, çünkü İstanbul'u bir kez gören ayrılsa da onu unutamaz; havasını, suyunu, bir sevgiliyi özler gibi özler. Tutkuyla bağlar insanoğlunu kendine bu şehir...

İstanbul'un camileri, abidevi tarihi eserleri ve geçmişin izlerini bugüne taşıyan kültür-sanat yapıları, onun eşsiz güzelliğinin en önemli parçalarından sadece birkaçıdır. Bir de hiç dikkati çekmeden bulundukları köşelerde sessiz sedasız varlıklarını sürdüren; belki de asırlardır bu şehrin insanlarını hiçbir ayrım gözetmeksizin buluşturan, serinleten, ferahlatan çeşmeler vardır. Kiminin artık suyu akmaz, kiminin ayna taşı düşmüş, kiminin kitabesi yıpranmıştır; fakat hepsi, İstanbul'un kendine has mimari dokusunu gösteren, geçmişin rüzgârını bugüne taşıyan çok önemli eserlerdir.

Çeşmeler, belki de bugüne kadar üzerinde en az durulmuş kültürel miraslarındandır İstanbul'un. Hâlbuki onlar bir yandan kitabeleri ile tarihe şahitlik ederken, bir yandan da içinde doğdukları medeniyetin insana verdiği değeri gösterir. Bunca teknolojik ilerlemenin bir bedeliymiş gibi kaybettiğimiz insanî değerleri hatırlatır bize. "Filan kişinin hayratıdır" gibi cümleler yer alır çoğunun kitabesinde; "yardımlaşma" anlayışının en canlı temsilcileridir çeşmeler.

Kiminin üzerinde öyle güzel işlemeler, öyle güzel nakışlar, öyle güzel kitabeler vardır ki, "altı üstü bir çeşme" deyip geçemezsiniz, durur ve düşünürsünüz. Üzerindekileri okumaya, bu çeşmeyi yaptıranın kimliğini öğrenmeye çalışırsınız. Eğer akıyorsa suyundan içer, hayatın hızla akan temposunu yavaşlatır, orada, o çeşmenin gölgesinde durur ve dinlersiniz, dinlenirsiniz. İstanbul'daki tarihî çeşmelerin bir envanterini çıkarmak, bu çeşmeleri zamanın yıpratıcı etkisine karşı sahiplenmek ve kitaplaştırmak çok önemli bir vazifedir. Çünkü İstanbul bize verilmiş bir emanettir, ona sahip çıkmak ve korumak, onun eserlerinin kalıcılığını sağlamakla mümkündür.

İstanbul'un her semtine, her sokağına dağılmış yüzlerce çeşmenin ayrı bir hikâyesi vardır hiç şüphesiz. Fakat bundan daha önemlisi çeşmeler; mimari yapıları, süslemeleri, kitabeleri ile yapıldıkları dönemin özellikleri hakkında bilgi verir. Tarihin karanlık noktalarını aydınlatmak için bilim adamlarına önemli veriler sunar; sosyologlar o çeşmeleri yaptıranların sosyal statüsünden yola çıkarak yeni bulgulara ulaşırlar, sanatçılar bu çeşmelerde dönemlerinin sanat anlayışının seyrini takip etme imkânı bulur.

İşte bu yüzden İstanbul sadece bir "şehir" değildir; tarihtir, medeniyettir, aşktır... 3 ciltlik zorlu bir çalışma gerektiren "İstanbul Tarihî Çeşmeler" eserini bu aşkla hazırlayan, İSKİ'ye ve tüm emeği geçenlere İstanbullular adına

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Editör'den

Geçmişle bugünü, geçmişle geleceği birleştiren en önemli vasıtalardan biri şüphesiz tarihi eserlerdir. Onları, geçmişte kalmış bir yaşam tarzının donuk fotoğrafları gibi görmek şüphesiz ki aldanmak anlamına gelir. Tarihi eserler sahip oldukları özelliklerle, bugünün insanıyla konuşmaya devam ederler. Onlar geçmişi zaptetmekte olduklarını haykırmakla kalmazlar insanın nasıl bir yaşama serüveninden gelmekte olduğunu; sevinç ve kederleriyle, umutları ve hüzünleriyle insanın hikayesini anlatırlar. Özellikle varislerine kim olduklarını, nasıl bir hayat ve insan kavrayışına sahip olduklarını tekrar tekrar söylerler ve başka anlayışlar karşısında neler başarmış olduklarına tanıklık ederler. İşte İstanbul söz konusu olduğunda bu tarihi varlıklardan birinin de çeşmeler olduğu aşikardır.

Osmanlı insanı suyun hayatın esası olduğu telakkisiyle yaşadığı şehrin hemen her köşesini çeşmeler, sebiller, kuyular ile bezemiştir. Suyun daimi akışı ile hayır işlemenin devamlı olacağı inancı da bunu desteklemiştir. Nitekim sadece halkın değil, bilhassa devlet adamlarının ve padişahların yaptırdıkları çeşmelerde, su yollarını geliştirmeye verdikleri önemde hep bu inancın temel olduğu görülür. Suyun her asırda Osmanlı kültüründe ne kadar önemli bir yere sahip olduğuna işaret eden yerli, yabancı pek çok kaynak mevcuttur. Dolayısıyla Osmanlı medeniyetini bir su medeniyeti olarak da isimlendirmek mümkündür.

Toplumun ortak yararı için yine toplum tarafından yaptırılan farklı fonksiyonlara sahip pek çok eser bugün harap haldedir veya tamamen ortadan kalkmıştır. Yapılan araştırmalar halen İstanbul'da mevcut olan eserlerin kaybolan eserlerle mukayese olunamayacak kadar az olduğunu göstermektedir. İnsanın en temel ihtiyacını karşılayan çeşmeler söz konusu olduğunda durum sadece eserlerin kayboluşu ve harabiyetini değil, kamu yararının gözetilmesinin, başkasını kendi gibi bilme hissinin kültürümüzde nispeten azaldığının göstergesi olması sebebiyle uyarıcıdır.

Çeşmelerin her geçen gün harap oluşu, en azından bugün mevcut olan çeşmelerin tespit ve tescilini tekrar zorunlu hale getirmiş ve eserin hazırlanışının temel amacını oluşturmuştur. Daha önce yapılan çeşmelerin tesciline dair çalışmalar pek çok faydayı içermekle birlikte, o dönemlerin teknik imkanlarından dolayı hem görsellik hem içerik bakımından tamamlanması gereken eserlerdir.

Bu çalışmada İstanbul, Asya ve Avrupa yakası olarak ikiye ayrılmış, çeşmeler bulundukları adreslere bizzat gidilerek ve yerinde adresleri kaydedilerek fotoğraflanmıştır. Proje yöneticisi, çekilen fotoğrafları gruplandırmış, ayrı bir ekip tarafından kitabelerin okunması gerçekleştirilmiş ve yine tashihten geçmiştir. Eserin birinci cildi; mevcut bütün çeşmeler içinden çeşme tiplerine zengin örnekler teşkil edecek, görselliğin esas olduğu bir seçki anlayışıyla hazırlanmıştır. İkinci ve üçüncü ciltlerde alfabetik sıra takip olunmuştur. Eserden yararlanmayı kolaylaştırmak maksadıyla üçüncü cildin sonuna çeşmelerin mevkiine göre hazırlanmış tablolar konulmuştur.

Umulur ki bu çalışma yeni çalışmalara, mukayeselere ve su kültürünün tekrar eski canlılığını kazanmasına vesile olur. Çünkü medeniyetlerin geleceğe ulaşabilmesi geçmişlerinin hatırlanır ve yaşanılır hususiyetlerinin bugüne bağlılığı ölçüsünde mümkündür.

Yrd. Doç. Dr. Nejdet ERTUĞ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

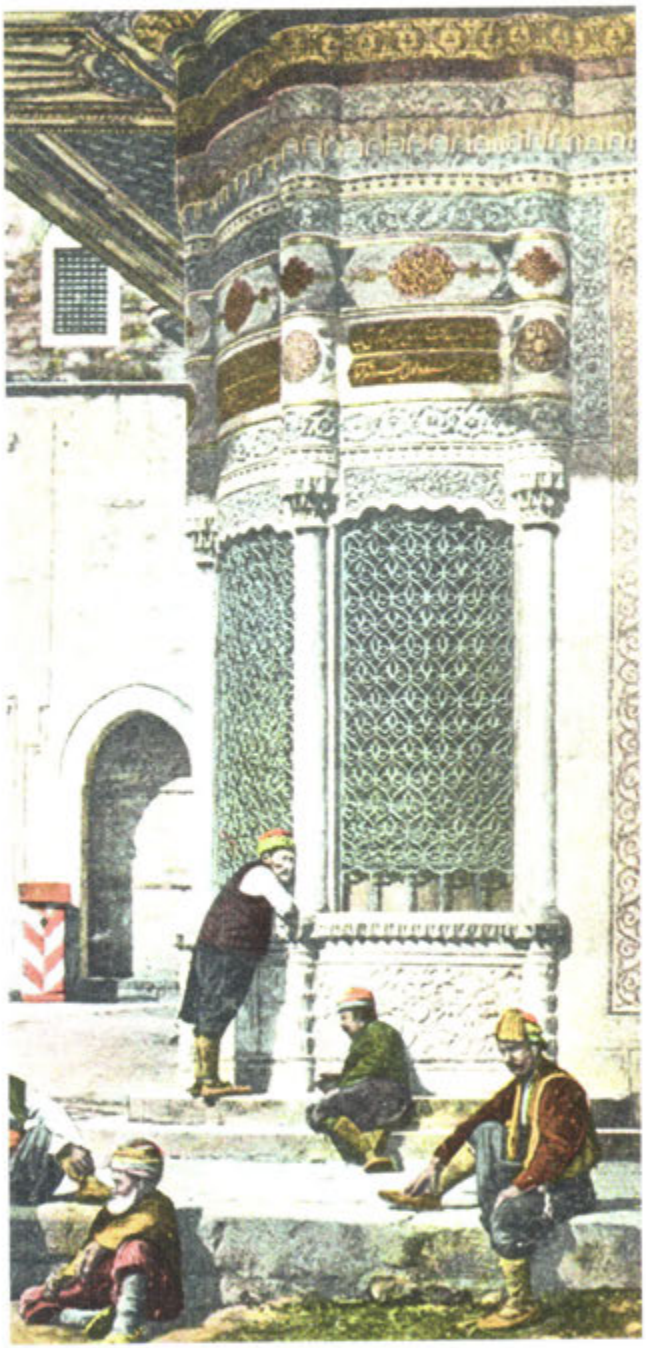
II. Mahmud Çeşmesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Su ve İnsana Dair*

İnsanlığın uzun geçmişinde suyun taşıdığı önem ve insanların suya verdikleri değerle ilgili bir çok bilgi aktarmak mümkündür. Özellikle kadim kültürlerin ortaya çıkıp insanlık mirasına katıldıkları hareketli Akdeniz havzasından geniş, dingin ve bir o kadar da zengin Asya'ya kadar uzanan sıcak kuşakta insanlığın su ile olan birlikteliğini yansıtan bir çok kabul söz konusudur. Mitolojiden kutsal dinlere, adet ve geleneklerden törelere bir dizi sosyal kurumda su, belli bir değerle yerini almıştır. Sırasında tanrı, sırasında peri, sırasında haberci... Bundan sonra da -şu sıralar insanların çoğunun pek farkına varmadığı bir husus olsa da- belki daha fazla önemsenecek ve kendisi için savaşlar yapılacaktır.[1]

İnsanoğlu tabiatın bir parçası olduğu gibi kültür dediğimiz ürünü ile özel bir tabiat oluşturan yegane varlıktır. O fiziki şartlara bağlı yaşamakla beraber, ilişkide olduğu doğal varlıkları onlara verdiği önem çerçevesinde farklı varoluş çerçevelerine yerleştirir. Bu konuda birbirini karşılıklı etkileyen bir bütünsellikten bahsetmek mümkündür. Yani oluşturduğu kültürün, tabiatın etkisine açık olması gibi, tabiatı hayatına entegre edişini de yine bu kültürle gerçekleştirir. Diğer bir deyişle hayata dair tecrübelerimiz birikerek kültürü oluştururken, yine aynı kültürle hayatı devam ettirip içinde yer aldığımız doğal yapıları şekillendirmekteyiz.

Sultan III. Ahmet Çeşmesi - Sultanahmet
İBB Kartpostal Arşivi

* Rahmi KARAKUŞ Sakarya Üniversitesi Öğretim Üyesi

1. Yeryüzündeki canlıların takriben %50-%95 oranında sudan oluştuğu kabul edilmektedir. Diğer taraftan dünya yüzeyinin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sultan III. Ahmet Çeşmesi - Sultanahmet (İBB Kartpostal Arşivi)

Burada döngü görünürdedir. İnanış ve yaşayış biçimimizden başka bir şey olmayan kültür, varlığı insanileştirmede kullandığımız temel müessese ve varlığın insanileşmiş kısmıdır. Kültürler, ait oldukları hayat çevresine göre, doğal hayatın insan yaşamında önem arz eden unsurlarını diğerlerine göre farklılaştırır. Bazen onu kutsar ve abideleştir; bazen de lanetleyip uzak tutar. Ancak bunları sıradan insan tecrübelerinin bakiyesi olarak görmek hata olur. Belki bu değerlendirmeler bir ölüm kalım tecrübesinin nihayetinde ortaya çıkan kavrayışlar veya çözümlerdir. Tabiat varlıklarının mitik kavranışlarını bu şekilde anlamak; ateşperestliği, totemleri, ilahîleştirmeleri hayat memat anlarının beşer hafızasında dönüşmüş kalıntıları olarak kabul etmek mümkündür.

Türk medeniyetinin su ile olan ilişkisinin tarihi, ayrıntılı ve uzun bir soruşturma konusu olsa da, bugün dilimizde yaşattığımız deyişlerden, doğal kullanımlarımız dışındaki su tüketim alan ve biçimlerinden vb. yola çıkarak belli bir kanaate ulaşmak mümkündür. Ülkemizde kültürel antropoloji çalışmaları -bu alanda ne yazık ki yılların ihmali söz konusudur- çok az ve yetersiz olduğundan, su ile ilgili etraflı çalışmalar bulunmamaktadır. Bu konuya su ile ilgili inanışların, deyişlerin, ünlü eserlerin aracılığıyla işaret etmekle iktifa etmek gerekmektedir. Fakat öyle örnekler ve kavramlarla karşılaşılır ki, suyun Türk medeniyetindeki değeri için tek başına yeterli görülebilir. Mesela 'su gibi aziz olmak' deyişi bunlardan birdir. Bu deyiş, suya ilahîlik vasfı yüklendiğini gösterir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hemen her tarihi çeşmede gördüğümüz, "Ve minel mai külli şeyin hayy"[2] ayeti suyun yaratma aracı olduğunu söyler. Bu, suyun dini açıdan ne hükümde olduğunu gösterir. Diğer taraftan Fuzûlî'nin Su Kasidesi, su ile Peygamber'i özdeşleştirmesi ile suyun inanç, düşünce ve sembol dünyamızda ulaştığı sınırları gösterir:

"Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara su
Kim bu denlü dutuşan odlara kılmaz çâre su
(Ey göz! Gönlümdeki içimdeki ateşlere göz yaşımdan su saçma ki, bu kadar çok tutuşan ateşlere su fayda vermez.)

Âb-gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Yâ muhît olmış gözümden günbed-i devvâra su
(Şu dönen gök kubbenin rengi su rengi midir; yoksa gözümden akan sular, göz yaşları mı şu dönen gök kubbeyi kaplamıştır, bilemem.)

Zevk-ı tîğundan aceb yoh olsa gönlüm çâk çâk
Kim mürûr ilen bırağur rahneler dîvâra su
(Senin kılıca benzeyen keskin bakışlarının zevkinden benim gönlüm parça parça olsa buna şaşılmaz. Nitekim akarsu da zamanla duvarda, yarlarda yarıklar meydana getirir.)

Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânun sözin
İhtiyât ilen içer her kimde olsa yara su
(Yarası olanın suyu ihtiyatla içmesi gibi, benim yaralı gönlüm de senin ok temrenine, ok ucuna benzeyen kirpiklerinin sözünü korka korka söyler.)

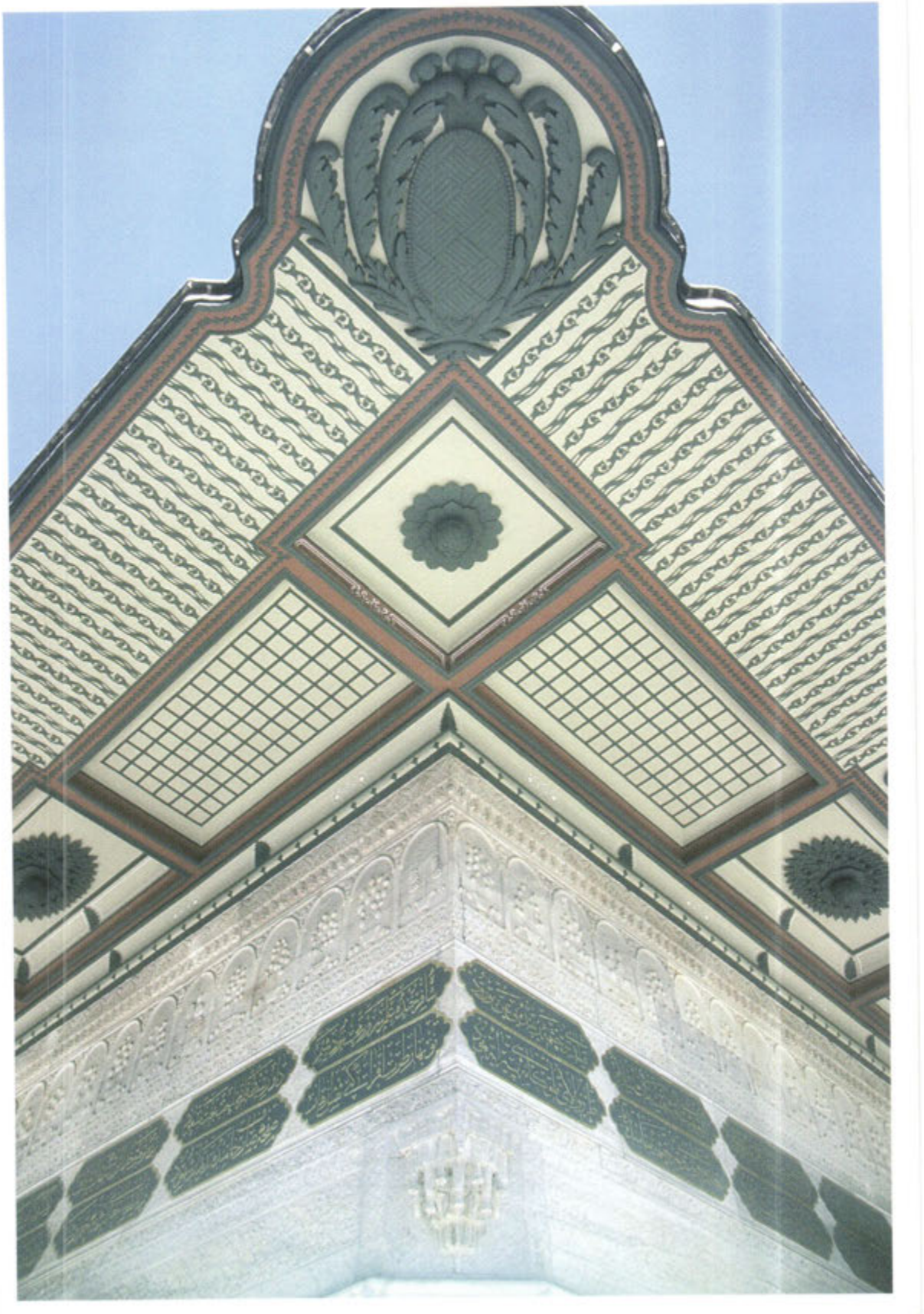
Suya virsün bâğ-bân gül-zârı zahmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün tek virse min gül-zâra su
(Bahçıvan gül bahçesini sele versin su ile mahvetsin, boşuna yorulmasın; çünkü bin gül bahçesine su verse de senin yüzün gibi bir gül açılmaz.)

.....

"Ve minel mai külli şey'in hayy". Süleymaniye'den bir çeşme kitabesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çeşme musluğu detayı

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi - Üsküdar

.....

Sensen ol bahr-ı kerâmet kim şeb-i Mi'râc'da
Şebnem-i feyzün yetürmiş sâbit ü seyyâra su
(Sen o kerâmet denizisin ki mi'râc gecesinde feyzinin çiyleri sabit yıldızlara ve gezegenlere su ulaştırmış.)

Çeşme-i hurşîdden her dem zülâl-i feyz iner
Hâcet olsa merkadün tecdîd iden mimâra su
(Kabrini yenileyen tamir eden mimara su lazım olsa, güneş çeşmesinden her an bol bol saf, tatlı ve güzel su iner.)

Bîm-i dûzah nâr-ı gam salmış dil-i sûzânuma
Var ümîdüm ebr-i ihsânun sepe ol nâra su
(Cehennem korkusu, yanık gönlüme gam ateşi salmış, ama o ateşe, senin ihsan bulutunun su serpeceğinden ümitliyim.)

Yümn-i na'tünden güher olmış Fuzûlî sözleri
Ebr-i nîsândan dönen tek lü'lü şeh-vâra su
(Seni övmenin bereketinden dolayı Fuzûlî'nin alelâde sözleri, nisan bulutundan düşüp iri inciye dönen su damlası gibi birer inci olmuştur.)

Hâb-ı gafletden olan bîdâr olanda rûz-ı haşr
Eşk-i hasretden tökende dîde-i bîdâra su
(Kıyamet günü olduğu zaman, gaflet uykusundan uyanan düşkün yahut aşık göz, sana duyduğu hasretten su gözyaşı döktüğü zaman,)

Umduğum oldur ki rûz-ı haşr mahrûm olmayam
Çeşm-i vaslun vire men teşne-i dîdâra su
(O mahşer günü, güzel yüzüne susamış olan bana vuslat çeşmenin su vereceğini, beni mahrum bırakmayacağını ummaktayım.)"

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bizans döneminden kalma su yapıları. Gediz - Kütahya

Milat öncesindeki Greklerde, Mısırlılarda, Hintlilerde, Anadolu ve Mezopotamya'daki muhtelif topluluklarda su ile ilgili mitolojik değer vermelere rastlanır. Özellikle eski Hint inanışlarında suyun, her şeyin ve her varlığın kaynağı olduğu vurgulanır. Hint mitolojisi, Nârâyana'nın üzerinde yüzdüğü suları çok çeşitli bağlamlarda ele alır. Eski Mısır ve Babil gibi antik kültürlerde de su başlangıçta kudret ihtiva eden bir varlıktır. *"Daha sonraları o ruhsal varlıkların, ejderhaların, tanrıçaların, perilerin (Hintçe: Apsaras, Yunanca: Nymphen) mekanı olarak düşünülmüştür. Sümerlilerde görüldüğü gibi birçok sular Su Tanrısı EA'nın şahsında özetlenir. Sümerlilerde o, derinliklerin ve gizliliklerin ilahı sayılırdı. Babillilerde Marduk, pınarların, denizlerin sahibi idi. İranlılarda Ardvî-Sûrâ-Anâhitâ üçlüsü verimlilik ilahları idiler. Yunan ve Roma'da Posaydon-Neptun denizlerin ilahları, denizcilerin ve balıkçıların yardımcıları sayılırdı. Mecûsîlerce Zerdüşt'ün tohumu Kansava gölünde meleklerin gözetiminde saklanır; âhir zamanda göle yüzmeye giren seçilmiş kız Mehdi Saoşyanat'ı doğuracaktır. Mısır mitolojisinde su ilk cevherdir; kainatın ilk unsurudur. Babil ve İsrail'in yaratılış efsanesinde varlıkların temelidir. Cermen mitolojisine göre, Hayat Ağacı Yogdrasü'in üç kökünde Hwergelmir ve Mimir pınarı ve Urd kaynağı bulunur; Tanrı Odin oraya gelerek bir yudum su ister."*[3] Aynı şekilde eski Türk topluluklarında da su her zaman saflığın sembolü olmuştur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mihrişah Valide Sultan Türbesi Sebil ve Çeşmesi - Eyüp

Bazı suların kutlu sayılması sıkça karşılaşılan bir durum olduğu gibi su kaynaklarının kirletilmesine yönelik katı yasaklar da çok eski zamanlara dayanmaktadır.[4]

Gök Börü efsanesinde su, atayı yaşatan unsurdur.[5] Yaratılış efsanelerinde 'kişi' su üzerinde uçarken kendini beğenir ve yeryüzüne düşer.[6] Peygamberler tarihinde Hz. Musa'yı koruyan nehirden zemzeme kadar bir dizi su ile ilgili tarihi-kültürel materyale rastlanır.

Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyetin gerek kutsal metinlerinde gerekse ritüellerinde suyun önemli bir yeri vardır. Eski Ahit'in (Tekvin) ve Yeni Ahit'in (Yuhanna) su ile ilgili kısımları ile Museviler'de ellerin suya batırılması ve Hıristiyanlar'daki vaftiz bu konuda ilk akla gelen ve önemli uygulamalardır. Kur'an-ı Kerim'de de her şeyin sudan yaratıldığı âyeti[7] ile zemzem suyu ve abdest alma eylemi, suyla ilgili konuların sadece bir kaçıdır.

Kültür hayatında temel ihtiyaç maddesi olmaktan daha öte bir değer ve mevki kazanan su, Türk edebiyatının değişik anlamlarla özdeşleştirdiği ve değer yüklediği bir madde olmuştur. Bunların en meşhuru, içene ebedî hayatı bahşettiği düşünülen "âb-ı hayat"tır. Aynı şekilde kaynaklarda 'aynü'l-hayat', 'nehrü'l-hayat', 'âb-ı câvidânî', 'âb-ı zindegî', 'âb-ı heyevan', 'hayat kaynağı', 'hayat çeşmesi', 'bengi su', 'dirilik suyu', Hızır ve İskender'e atıfla 'âb-ı Hızır' veya 'âb-ı İskender' vb. gibi çeşitli isimlerle anılmaktadır.

4. A.g.e., s.245
5. J.P Roux, Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar çev. Aykut Kazancıgil, Leyla Arslan, İstanbul 2005
6. Mustafa Necati Sepetçioğlu, Yaratılış ve Türeyiş, İstanbul 1992

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Alman Çeşmesi - Sultanahmet

Kuruçeşme (sahil yolunda bir çeşme)

Bu efsanevî suyun, aslında bütün dünya mitolojilerinde mevcut bir kavram olduğunu söyleyen A. Y. Ocak bu durumu şöyle değerlendirir: *"İnsanın yeryüzünde görünmesinden itibaren hemen her toplumda hayatın kısalığı, buna karşılık yaşama arzusunun çok kuvvetli oluşu, ona daima sonsuz bir hayat fikri ilham etmiştir. Bu eğilimin çeşitli toplumlarda bazı mitolojik mahsuller doğurduğu ve insanların ebedî bir hayat aramak için verdikleri mücadeleleri anlatan Gılgamış destanı ve İskender efsanesi gibi gerçekten şaheser örnekler verdiği görülmektedir. Bu örneklerde suyun önemi hemen fark edilir. Çünkü böyle bir ebedî hayat sağlayan suyun (âb-ı hayat) varlığına olan inancın doğuşunda, gerçek hayattaki suyun bütün canlılar için taşıdığı önemin rolü çok büyüktür.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Onun hayat verici, diriltici, yapıcı ve canlılık kazandırıcı özelliği çeşitli inanç sistemlerinde kendini göstermiş ve ölümsüzlük kazandıran âb-ı hayat efsanesinin doğmasına uygun zemin hazırlamıştır."[8]

Kur'an-ı Kerim'de *"âb-ı hayat"* deyimine Hz. Musa ve Hızır kıssası anlatılırken dolaylı olarak temas edilir. A.Y. Ocak'ın referansı ve A. Erbaş'ın özetlemesi ile hikaye şudur: *"İsrailoğulları'nın peygamberi Hz. Musa bir gün genç arkadaşıyla birlikte, kendisiyle buluşması emredilen şahsiyetle görüşmek üzere yola çıkar. Buluşma mevkii "iki denizin birleştiği yer (mecmau'l-bahreyn)"dir. Hz. Musa burasını tanıyabilmek için yanına azık olarak aldığı balıktan faydalanacaktır. Çünkü balığın canlanıp denize atlaması buluşma yerini belirleyen bir işarettir. Ancak Hz. Musa'nın genç arkadaşı, deniz sahilinde uğradıkları kayanın yanında balığın canlanarak denize atladığını ona haber vermeyi unutmuştur. Yolda yemek için konakladıklarında ise durumu kendisine anlatır. Bunun üzerine Hz. Musa tekrar o yere döner ve gerçekten aradığı kişinin orada bulunduğunu görür. Kendisine Allah (c.c) tarafından "rahmet" ve "gizli ilim" verilen bu kulun adı Hızır'dır. Buhari'de geçen bir hadise göre, Hz. Musa'nın Hızır'la buluşacakları kayanın dibinde bir kaynak (ayn) vardı ki buna "hayat kaynağı" (aynü'l-hayat, âb-ı hayat) deniyordu. O suyun temas edip de diriltmediği hiçbir şey yoktu. Balığa da bu sudan sıçramıştı. Âb-ı hayat kavramına İslâm İlahiyatı literatüründe rastlanılan ilk yer burası olmalıdır."*[9]

Ümmü Gülsüm Çeşmesi'nden detay - Üsküdar

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

8. A. Yaşar Ocak, "Âb-ı Hayat", madd., Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.I

Tophane Meydanı ve Çeşmesi (1800'ler)

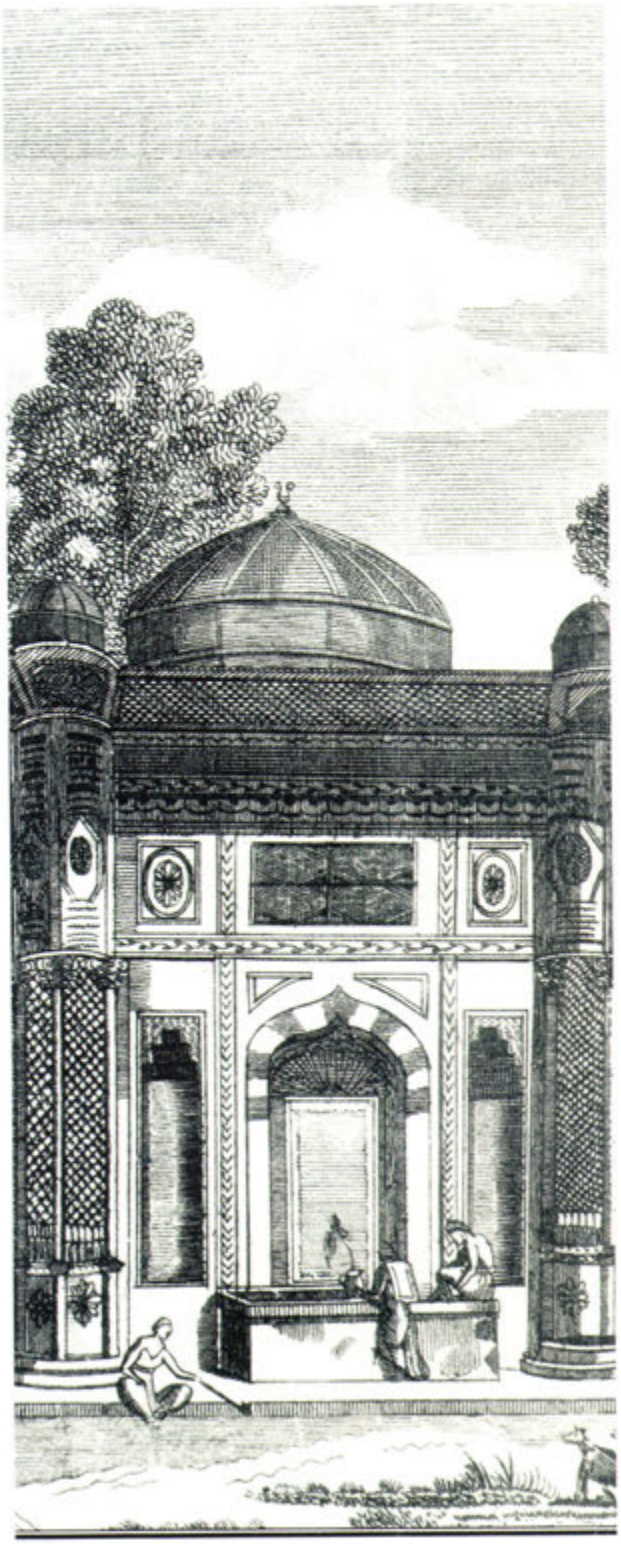
Türk edebiyatının özellikle şiir türünde sıkça geçen âb-ı hayat deyimi dini, tasavvufi esprisi ile sıkça kullanılır. Öyle ki âb-ı hayat Mevlevilikten Bektaşiliğe, halk ozanından divan şairine herkesin dilindedir. Çeşme kitabelerinin bir çoğunda karşımıza çıkan âb-ı hayat kavramının mukabil anlamlarından bir kısmı için şunlar söylenebilir: *"İçenin ebedî hayata kavuşması, ölümden kurtulması, öldürülse bile tekrar dirilmesi, ihtiyarsa gençleşmesi, hastaysa iyileşmesi gibi genel telakkilerin dışında âb-ı hayat, vahdet sırrına ermektir. Bu itibarla iman veya İslâm, âb-ı hayat ve kevsere benzetilir. Mümin ise bunu içen kimsedir. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim de âb-ı hayattır. Zira onun gelmesiyle nice ölmüş gibi olan canlar dirilmiş, nice inkâr ve şirk hastaları şifa bulmuştur. Kabe vahdeti, Hakk'ın birliğini, İslâm ve imanı temsil ettiği için âb-ı hayat olarak tasavvur edilir. Siyah örtüsü "karanlıklar"a (zulümât) benzetilerek âb-ı hayatla bir başka ilgi kurulur. Hz. Peygamber bir âb-ı hayat çeşmesidir. Ölü gönüller onun sözleriyle şifa ve ebedî hayat bulurlar. Şefaati de müminler için âb-ı hayattır. Methedilen kişinin, padişahın, sevgilinin, velîlerin, kâmil insanın, âlim ve ariflerin söz ve nasihatları da âb-ı hayat gibidir. Bazan şairler de ilâhî feyiz ve ilhamla yazdıklarına işaret etmek için sözlerini âb-ı hayat olarak takdim ederler.*

Aşksız insan ölü gibidir. Bu itibarla aşk âb-ı hayattır. Sevgili, sevgilinin vuslatı, hatta ayak bastığı yer, eşiği, ayağının tozu, toprağı âşığın hayat kaynağıdır. Ağız veya dudaklar mecazen âb-ı hayattır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ağzın hareketi can ve hayat nişanıdır. İrşad, iman ve feyiz vermek de sözle olabilmektedir; onların da kaynağı ağızdır. Sevgilinin dudakları âşığına hayat verir, can bağışlar. Onun için busesi bir can çeşmesidir. Âşık sevgilinin busesi ile ölümü temenni eder. Çünkü o yine dudaklar sebebiyle yeniden hayata kavuşacaktır. Dudaklar ölüme derman olduğu gibi özellikle aşk derdine, hastalığa şifa ve ilâçtır. Hükümdarın dudağı, ölüm mahkûmunu affederek ona hayat bağışladığı için âb-ı hayattır. Siyah saçlar "karanlıklar ülkesi"ne benzetilir. Vahdeti temsil eden dudak bu yönden de iman ile ilgilidir. Sevgilinin gözleri de hayat pınarıdır."[10]

Her şeyin sudan yaratıldığına iman eden, ona rahmet ve azizlik sıfatlarını yakıştıran, sesini dinginlik ve sağlık aracı görüp musiki haline getiren, onu ilaç gibi kullanan, maddi ve manevi arılığın vasıtası sayan; doğumundan ölümüne maddi ve manevi su ile yaşayan bir toplumun, su ile ilgili yapılara hassasiyet göstermemesi garip karşılanırdı. Aynı şekilde geçmiş zamanlarda temel ihtiyaç maddesi olmak dışında bir o kadar da temizliğin ve güzelliğin temini maksadıyla suya düşkün olduğumuzu hatırlamak gerekir. Suyu, her türlü gereksinimin karşılanması için çeşme, sebil, selsebil, kuyu, şadırvan tarzı yapılarla canlıların hizmetine sunan bir medeniyetin su aracılığı ile sanat icra etmesi[11] , suyu ihtiyaç sahibine arz etmede vasıta olan eserlerinden belli bir dünya kavrayışını yansıtmadığını düşünmek hata olacaktır.

III. Ahmet Çeşmesi - Sultanahmet

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

10. Amil Çelebioğlu, "Ab-ı Hayat", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.I

Çeşme*

Dilsiz Süleyman Ağa Çeşmesi

Bir sıralama yapılsa İstanbul'un en hoyratça -belki de en barbarca demek gerekirdi- yok edilen eserlerinin başında çeşmelerin geldiği görülecektir. Onların önce suyunu keserek sanki yaşama haklarını elden almakla kalmadık, bedenleri olan mermerlerine en hafifinden yazılar yazdık; yalaklarına çöpler attık, vücutlarından yaptıranların dualarını kazıdık. Onlar kendi medeniyetimizin hayat kavrayışının somutlaştırıldığı, devirden devire dünya görüşümüzün nasıl dönüşerek aktığının imzalarıydı.

Bu imzaların topyekun kazınmadan zaptına dönük her çalışma takdire değerdir. İstanbul'un her köşesine, bir ihtiyacı gidermekten daha fazla, bir düşünce ile inşa edilmiş çeşmelerimizin kıymetine dair ilk tespitleri ve ikazları ünlü bir İstanbul aşığında görürüz. Bir bilge edasıyla, ***"Acınıza şifa arıyorsanız gezin! Önce amaçsızca da olsa çıkın. Yol üstü bir amaç kendiliğinden doğacaktır. Kendi kendine beliren amaçlarda öyle çekici bir anlam vardır ki, ne kitaplarda karşılaşmışsınızdır, ne de derslerde ! O anlam, gayptan gelen bir vahiy gibi etkili."*** diyen Ruşen Eşref Ünaydın İstanbul gezintilerinden birinde çeşmelerimize dikkatleri çekmek ister: *"Çeşmeler inancımızın ve acıma duygumuzun bir etkili bölümüdür. (...) Su üzerine, Allah, Peygamber; sahabeler; imamlar nasihat verdiler, hadisler söylediler, âyetler nazil oldu. Türk edebiyatı suyu kasidelerle, mersiyelerle yüceltti. Padişahlar, vezirler, çelebiler, ağalar, hasılı bütün inananlar bu sözlere kulak verdi. Onun için ayetler, hadisler adına her yanda sular aktı. Hele İstanbul bu kendinden geçişe yüzyıllarca tutuldu.*

Çukur Çeşme

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

* Rahmi KARAKUŞ Sakarya Üniversitesi Öğretim Üyesi

Su adına Türklerin mermerden, binbir çeşit nakıştan, nice türlü güzel yazılardan, nükteli ve inançlı beyitlerden meydana getirdiği âlem nefistir. Bir içim su, savdan ve alçak gönüllü uyumun o evren içinde hükümdarca bir görkeme bürünmüş görürdü. Ateşini bir tas suyla söndüren her yolcu, gözlerini şiirlerden, güzel yazılardan türlü türlü süslemelerden oluşan mermer bir anıt üzerinde dinlendirirdi. Onu yaptıranın ruhuna dua okurdu. İstanbul yollarına ve meydanlarına yüzyıllarca kendi seslerinden şen, serin, dindar bir nükte ekleyen çeşmelerle, yalnız onlarla başbaşa bir kaç saat geçireceğim için teselli duyuyorum."[1]

Çeşme kelimesi Farsça olup "göz" anlamına gelen çeşm kelimesinden geldiği iddia edilir. *"Su çıkan kaynak, pınar ve gözlere çeşm denilmesi, bunların akıtıldığı küçük yapılara çeşme adının verilmesine sebep olmuştur. Nitekim bahçe ve bostan kuyuları yer altı sularından beslendiği takdirde bunlara su sağlayan deliklere de bugün göz denilir. Ancak XIII-XIV. yüzyıllarda çeşme yerine daha çok, Arapça'da yine 'göz' anlamına gelen 'ayn' kelimesi kullanılmış ve bu kullanım XVII. yüzyıl içlerine kadar devam etmiştir. Sivas'ta 1271 tarihli Gök Medrese Çeşmesi ile Bolvadin'de 1278 tarihli Alaca Çeşme kitabelerinde ayn kelimesine rastlanmaktadır. Tokat-Pazar yolunda Hatun Hanı'nın 1239 tarihli çeşmesinde, Afyonkarahisar'da 1379 tarihli iki lüleli çeşmede (yıktırıldı) ve Sinop'ta 1429 tarihli Emîr Şehâbeddin Çeşmesi'ndeki kitabelerde ise Arapça sikâye kelimesiyle karşılaşılır. Ayrıca çeşme kelimesi Osmanlı dönemi çeşme kitabelerinde "çeşme-i âb-ı zülâl", "çeşme-i kevser", "çeşme-i dilküşâ" vb. terkipler halinde sık sık kullanılmıştır."*[2] Bunlara ileriki sayfalarda da görüleceği gibi çeşme-i âb-ı hayevan, çeşme-i âb-ı hayat, çeşm-i feyz, çeşme-i ihsan, çeşme-i pür âb, çeşme-i zîbâ, çeşme-i aynu'l-hayat, çeşme-i hayâl, çeşme-i hurşîd, çeşme-i musaffâ, çeşme-i âb-ı revân, çeşme-i vâlâ, çeşme-i pür-âb u tâb gibi -ve diğer başka- örneklerine de bolca rastlanıldığını ekleyelim.

Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi kitabesinden örnek

1. M. M. Nigar, Türk Su Mimarisi Üzerinde Düşünceler, Mermerden Teselli I Yol Üstü Birkaç Çeşme, Ruşen Eşref Ünaydın'ın "Ayrılıklar" adlı çalışmasından nakil, Ankara Sanat 2, 100, 1975, s. 16.
2. S. Eyice, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, çeşme madd.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hasan Rıza Paşa Çeşmesi'nden işçiliğe bir örnek

Tarihi Türk çeşmeleri bir çok bakımdan ele alınabilecek özelliklere sahiptir. Üzerindeki yazıları yazı sanatına dair hüküm vermek üzere kullanabileceğimiz gibi inşasında tercih edilen yapı unsurlarından, bu unsurların alanlarına dair sonuçlar ortaya çıkarmak mümkündür. Nitekim bir araştırmacımıza göre, *"Gerek Osmanlı imparatorluğu döneminin bir mimari türü çevresindeki arayışlarını ve Türk taş işçiliğinde ulaşılan düzeyi, gerekse 16-17. yüzyıllarda minberlere gösterilen özenin yerini 18-19. yüzyılda çeşmelere bıraktığını ortaya koyan İstanbul çeşmelerinin plastik değerleriyle sanat tarihinde kendine özgü bir yeri vardır. İki boyutlu yüzey çalışmasından üç boyutlu bir anlayışa geçişi belgeleyen bu örnekler aynı zamanda bir kültürün su çevresinde oluşturduğu ürünleri kronolojik bir sistem içinde izlememize olanak vermesi açısından önem taşımaktadır."*[3]

Türk medeniyetinde yaygın ve önemli bir yeri olan çeşmenin daha önceki asırlarda ve farklı medeniyetlerde de varlığı bilinmektedir. Fakat yaygınlık bakımından Türk Medeniyeti diğerlerine göre çok ileri bir noktadadır. Eski Mezopotamya medeniyetlerinde çeşme olduğu ileri sürülmekle birlikte bu görüş pek doğru kabul edilmez. Zira kazılarda bulunanlar çeşme değil kuyudur. Buradaki karışıklık Almanca'da her ikisine de "Brunnen" denmesine bağlanır. Ayrıca ilkçağın erken Yunan medeniyetine (m.ö. VII. yüzyıl) ait bir pişmiş topraktan, düz damlı bir yapının bir çeşme olma ihtimali üzerinde durulmuştur. Korinthos'ta iki çeşme bulunmuştur.

Bu çeşmelerden biri tonozlu dört hazne biçiminde olup her birinin önünde taştan birer cepheye sahipti. Bu şehirdeki meydan çeşmelerinden birine ait su akıtan bronz aslanlarından ikisi ele geçmiştir. Atina akropolünde de bir çeşmenin izlerine rastlanılmış olup ilkçağda âbidevî çeşme binalarına nymphaeum (Gr. nymphaion) dendiği bilinmektedir. *"Roma çağında Anadolu'nun bütün şehirlerinde bu çeşmelerden yapılmıştı. Dışarıdan su yolları ile getirilen akarsu, bu nymphaeumların haznesinde toplanıyor, çeşme binasının ön cephesinde mermerden son derecede süslü çeşme gözlerinden akıtılıyordu. İstanbul'un nymphaeumu Beyazıt Meydanı yöresinde idi."*[4]

Roma döneminde varlıklı kişilerin evlerinin bahçesinde çok zengin şekilde mozaiklerle süslenmiş, yuvarlak kemerli bir niş içinde bir oluktan suyu akan çeşmeler yapıldığı bilinmekle birlikte bunların bahçe süsü anlayışıyla yapıldığı ve Türk çeşmelerinden daha çok selsebillere benzediği söylenir. *"Fakat Pompei şehrinde yapılan kazılarda, herkesin faydalanması için devamlı akarsulu sokak çeşmeleri de bulunmuştur.*

3. H.Ö. Barışta, Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri, [ed.H.C.Güzel, K.Çiçek, S. Koca] Türkler, C. 12, Yeni Türkiye Yayınları, ss 242 - 246.
4. S. Eyice a.g.e.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Milâttan sonra II. yüzyıla ait bir sokak çeşmesi de Cezayir'de Cemile kazılarında meydana çıkmıştır.

Bizans devrinde de daha küçük ölçülerde umumi çeşmeler yapıldığı tesbit edilmektedir. Hıristiyan alâmetleriyle süslü, mermer kaplı iki Bizans çeşmesi Ephesos harabelerinde bulunmuştur. Bu devre ait bazı çeşme kalıntılarına Side'de rastlanmıştır. Kayadan oyulma haznelerden suyunu alan, kayaya işlenerek yapılmış kitâbeli bir Bizans çeşmesi de Afyonkarahisar Kalesi'nin içindedir."[5]

Tarih boyunca tüm toplumlarda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da geleneksel kültürün suya duyduğu ihtiyacın toplumsal kimlikten dünya görüşü ve inançlara kadar bir dizi insani unsuru etkilediği dile getirilir. Mimari mânâda su yapıları ile somutlaşan bu ihtiyaç ve sözü edilen sonuçlar özellikle İstanbul çeşmeleri bakımından ayrıcalıklı bir mevkidedir. N.K. Pilehvarian, ihtiyaç duyulan suyun kaynaktan kente ulaştığı son nokta olan çeşmeler söz konusu olduğunda onları, Osmanlı Mimarlığı'nın tarihsel süreç içerisinde değişen mimari moda/beğenisi, teknolojik düzeyini yansıtan önemli birer belge niteliğinde görür: *"Modern dünyanın yeni yaşama düzeni ile birlikte eski işlevlerini kaybettikleri için günden güne sayıları azalan Osmanlı çeşmeleri, yüzyıllara göre konumlandıkları yerler itibarı ile kentlerin tarihi süreç içindeki gelişme alanları hakkında da fikir vermektedirler.*

Uluborlu'da Roma dönemine ait bir çeşme.

5. A.g.e

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Topkapı Sarayı'nın bahçesinde Bizans dönemine ait çeşme kalıntıları

Kimi zaman Osmanlı yönetiminin etkin kişiliklerinin güçlerinin göstergesini sonsuza taşıma özlemi içerisinde hayır ve dua kazanma amaçlı, kimi zaman yönetimin gerçekleştireceği yeniliklerin ve değişimlerin mimari göstergesi olarak yaptırılan Osmanlı Çeşmeleri; Osmanlı Mimarlığı'nda organik sokak kurgusunun sürpriz meydanlarında vista noktası oluşturmada, külliyelerin, yapıların veya sokakların önemli cephe ve köşelerini vurgulamada kullanılmışlardır.

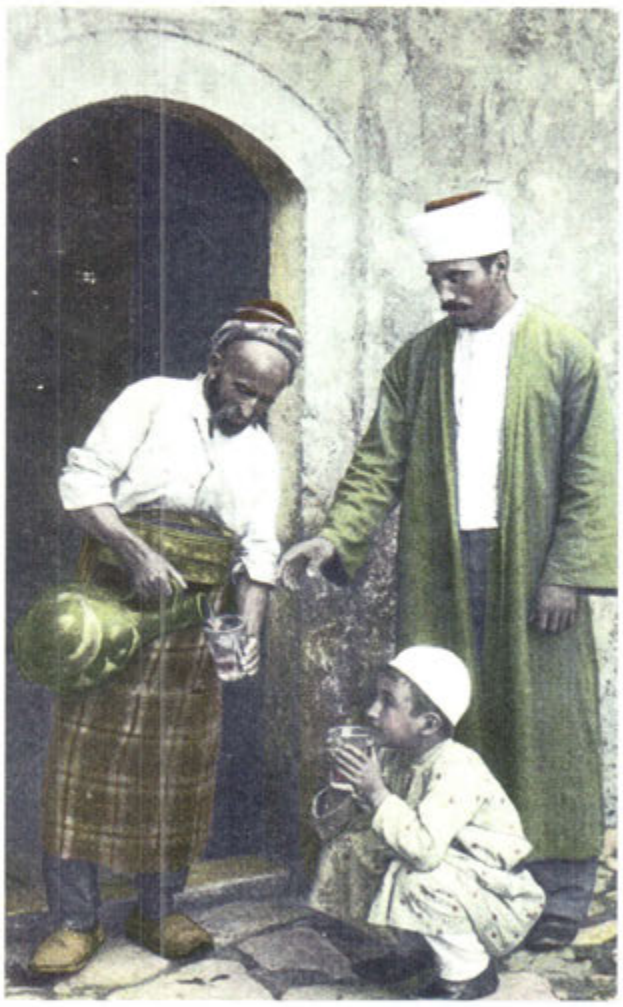
Osmanlı Devleti'nde hüküm süren hemen hemen her Sultan, Sadrazam, Valide Sultan ve diğer ileri gelenler Osmanlı kültüründe, sosyal yaşantısında ve mimarisinde önemli yer tutan, dönemin ekonomik, sosyal ve siyasi gücünün göstergesi bir çok çeşme yaptırmışlardır. Yaptırılış amaçlarına göre; şahısların bulduğu veya sahibi olduğu Vakıf Suları, Mülk Suları gibi özel kaynaklardan sularını alan ya da belgelerde Hassa Suları/Miri Sular olarak anılan, yapım giderlerini devletin üstlendiği şehir şebekesinden yararlanan çeşmeler kimi zaman kamuya açık kent mekanlarını biçimlendiren Osmanlı külliyelerinin bir parçası, kimi zaman da oda çeşmeleri gibi özel mekanları süsleyen, anlamlandıran döneminin mimari zevkini ve özelliklerini yansıtan birer gösterge olarak karşımıza çıkmaktadırlar."[6]

Türkler eskiden beri suya pek büyük önem vermişler ve su ile ilgili değişik inanç ve uygulamaların sahibi olmuşlardır. Diğer taraftan İslâmiyet'in suya verdiği önem malum ve meşhurdur. Bu sebeple su temini büyük sevaplardan sayılmıştır. Sadakanın en değerlilerinden birinin su temini olduğu, 'Sadakanın en faziletlisi su teminidir' şeklindeki bir hadise dayanılarak ileri sürülür. Hz. Peygamber'in konuyla ilgili teşvikleri başka hadislerde de dile getirilmiş ve örnek uygulamalar yapılmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Peygamber'e bağlılığı diğer Müslüman toplumlardan daha farklı olan Türkler belki de bu sebeple çeşme yapımında ve çeşme vakfı ihdasında ileri uygulamalar yapmışlardır.

Bir yapı çeşidi olarak çeşme, başka yapılarla karıştırılabilmektedir. S. Eyice'ye göre genellikle Osmanlı döneminde bahçe süsü olarak kullanılan selsebillerle, abdest almak düşüncesiyle yapılan cami şadırvanlarını ve abdest musluklarını ayrı değerlendirmek gerekir. Ayrıca bazı dinî yapılarda, saray, konak, yalı, köşk gibi binaların avluları ile iç sofalarındaki fıskiyeli havuzlar da çeşmelerden ayrı olarak ele alınmalıdır. Hatta ona göre bir veya birkaç çeşme ile beraber olan sebil de başlı başına ayrı bir mimari çeşit teşkil eder.[7]

İBB Atatürk Kitaplığı Kartpostal Arşivi

Türkler şehir hayatı için gerekli olan suyu temin için çeşme yaptıkları gibi ana yolların kenarlarında, açıklık ve kırlık yerlerde de çeşme yapmışlardır. Toplu yaşama alanları arasındaki çeşmelere "menzil çeşmeleri" denmektedir. Bunların inşasında, insanlardan başka hayvanlar da düşünülmüş ve onlar için yalak ve lüleler yapılmıştır.

Şehir ve kasaba çeşmelerinin suyu bazen uzak kaynaklardan muhtelif usullerle taşınmıştır. Çeşmelerin bir kısmı doğrudan taşınan bu suya bağlı iken bazılarının hazireleri vardır. Doğrudan su kaynağına bağlı olanların bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kısmı sürekli akar çeşme olmasına karşın hazireli olanlar musluk takılarak kullanılmışlardır. Yüzyıllara göre yapı malzemesi, biçim ve üslup açısından değişim gösteren Osmanlı çeşmelerinin klasik dönemde biçimlenen ana şeması Pilehvarian'a göre şu şekildedir:

"Suyun depo edildiği, erken dönemlerde çeşme mimarisini de etkileyen önemli bir bölüm olan **hazne;**

Üzerinde daima akan (salma) veya kesilebilen (burma) muslukların yer aldığı, genellikle ait olduğu dönemin mimari modasına uygun süslemelerle bezeli ve çoğunlukla kemerli bir niş içerisinde bulunan **musluk taşı/ayna taşı;**

Bu taşın üzerinde yer alan çeşmeyi yaptıran hayırseverin, kimi zaman suyun cinsinin, çeşmenin yapılış tarihinin belirtildiği **kitabe;**
Musluktan gelen suların toplanıp aktığı çukur tekne/kurna ve teknenin iki tarafındaki **bekleme sekilerinden** *oluşmaktadır.*

Bu bölümler Osmanlı Devleti'nin varolduğu tarihsel süreç içerisinde değişen mimari modalar, şehircilik anlayışı ve beğenilere göre farklılaşmıştır. Kimi zaman 1854 tarihli Çengelköy Ahmed Ağa Çeşmesi'nde olduğu gibi başka devirlerde görülmeyen, sütun biçiminde çeşmeler yapılırken kimi zaman 1843 tarihli Yıldız Bezmîalem Valide Sultan Çeşmeleri'nde olduğu gibi bir yapı cephesi biçiminde tasarlanmış, kent siluetine katkıda bulunan çeşmeler inşa edilmiştir."[8]

Çeşme ve İstanbul

Türk mimarisinin Osmanlı öncesi çeşme örneklerine az da olsa Anadolu'nun değişik köşelerinde -Mardin'de, Konya'da, Amasya-Tokat

Kabataş Koca Yusuf Paşa Çeşme ve Sebili

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yolunda, Ayaş'da, Bolvadin'de Sivas'ta, Kayseri'de- rastlamak mümkündür. Fakat şüphesiz çeşme denince akla gelen en önemli şehrimiz Türk Medeniyeti'nin bütün özelliklerini kendisinde barındıran İstanbul ve Osmanlı dönemidir.

İstanbul'daki tarihi çeşmelerin tesbiti için yapılmış bir çok çalışma söz konusu olduğu gibi bazen tek bir çeşme için birden fazla eser ortaya konmuştur.

"Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde dört yüzyılı aşkın bir zaman diliminde başkentlik yapmış İstanbul'da, köprüler, bentler, değirmenler, maksemler, teraziler, hamamlar, havuzlar, şadırvanlar, sebiller, selsebiller, suluklar, kuyu bilezikleri ve çeşmeler gibi su ile ilgili yapılar yer almaktadır. Bunlar arasında taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki çeşmelerden taşınabilir nitelikteki taş testiler ile musluklu teknelere kadar geniş bir yelpazeye yayılan çeşmeler zengin çeşitlemeleriyle bir dönemin bütünü konusunda kopmadan bilgiler aktaran örnekler olarak ilgi çekmektedir.

Bunlar hem yararlı hem güzel iş ürünlerinden başlayarak, endüstriyel sanat ürünlerine ve el sanatlarından güzel sanat düzeyine ulaşan eserlere kadar ulaşan zengin bir repertuarla, Türk plastik sanatlarına zengin bir başvuru katalogu oluştururken, bazı çeşmelerdeki içeriği anlam yüklü yazılı bezemeleriyle fonetik sanatlar alanına da engin bir hazine sunmakta ve hepsinden öte plastik ve fonetik sanatların bir arada sergilendiği örneklerle dünya sanatına özgün bir bileşik sanat vizyonu bahşetmektedir.

Çengelköy Ahmet Ağa Çeşmesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Davutpaşa Çeşmesi

Diğer su yapılarından farklı amaçlarla yapılmış, konstrüksiyonları açısından mimari tarihinin değerli görsel belgeleri olan çeşmeler, aynı zamanda bezemelerindeki plastik değerleriyle, bir kültürün estetize edilmiş duygularını yansıtan özellikleriyle, hem iki ve üç boyutlu taş işçiliği ile plastik sanatlar kapsamında önem arz etmekte hem de malzeme, teknik, boyut gibi niteliklerinde gözlenen çeşitlemelerle üretimde belli standartlara, güçlü bir teknolojiye işaret etmektedir." [9]

İstanbul'un fethini müteakip yapılan ilk çeşmeler sade mimarili basit yapılar olarak kabul edilir. S. Eyice'ye göre İstanbul'un kitabesi olan en eski çeşmesi 1485 tarihli olup Haseki Davud Paşa Camii yanındadır. *"İstanbul'un en eski kitâbeli çeşmesi, Haseki'deki Dâvud Paşa Camii yanında 890 (1485) yılına ait olup son derece mütevazi bir mimariye sahiptir.*

Haliç'in karşı yakasında yine basit mimarili kesme taştan eski bir çeşme Hasköy'de bulunuyordu. Kitabesine göre 931'de (1524-25) Mehlisedek oğlu Yasef adında bir Musevî'nin yaptırdığı bu küçük eser İstanbul'un en eski kitâbeli çeşmelerindendi. Erken Osmanlı döneminin günümüze kadar hiç bozulmadan gelebilmiş en eski ve çok güzel bir çeşmesi Küçükçekmece gölünün kuzeyinde bulunmaktadır.

9. H.Ö. Barışta, a.g.e

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kemeri çift renkli taşlardan kurulan bu ahenkli nisbetli çok değerli çeşme, Farsça kitabesine göre 945'te (1538-39) Ayaş Paşa'nın kethüdası Mustafa Ağa tarafından yaptırılarak vakfedilmiştir. (Bu önemli eser 1991 'de Karayolları tarafından yarısına kadar toprağa gömülmüş, kitabesi de inşaatçılar tarafından sökülmüştür). İstanbul'un en eski çeşmelerinden biri, Yedikule dışında 953 (1546-47) yılında yapılmış olan ve bir semte adını veren Kazlıçeşme'dir. Üzerinde kazı andıran (kuğu [?]) Bizans işi kabartma bir levha bulunan bu çeşme de tek kemeriyle basit mimarili bir Osmanlı-Türk çeşmesidir."[10]

Çeşmeleri Çeşitlendirmek

Osmanlı dönemi çeşmelerinin değişik perspektiflerden sınıflamalara tabi tutulduğunu görürüz. Mesela Barışta, önce mimariyle bağlantılı çeşmeler, mimariyle bağlantısız çeşmeler olarak iki ana başlık altında toplar. Mimariyle bağlantılı çeşmeleri ise yapı içi çeşmeleri, yapı dışı çeşmeleri ve çeşme yapısı olarak inşa edilmiş çeşmeler biçiminde üç başlık altında sıralar. Yapı içi çeşmeleri oda, sofa, mutfak, hela, gibi konut çeşmelerinin yanı sıra hamam ve camilerde karşımıza çıkanlardır. Konutlar açısından en ilginç örnekler köşklerde ve saraylarda; camii içini bezeyen çeşme örnekleri ise Sultanahmet Cami ile Hekimoğlu Camisi'nde görülmektedir. *"Yapı dışı çeşmeleri ise avlu, dış duvar, portal çeşmelerinden oluşmaktadır. Mimariyle bağlantısız kendisi bir tür mimari oluşturan çeşmeler hazire, bahçe, çayır, sokak, meydan çeşmelerinin başlıkları altında gruplanmaktadır.*

Kazlıçeşme

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

10. S.. Eyice, a.g.e

Alemdar Mustafa Paşa Çeşmesi - Eyüp

Bu çeşmelere küçük boyutlu taşınabilir nitelikteki taş testiler ve musluklu taş tekneler de eklenerek tür çeşitlemesi daha da zenginleşmektedir. Bu sınıflama dışında kalan ve işlevinden yola çıkılarak namazgah çeşmeleri olarak isimlendirilebilecek çeşmeler ise ayrı bir başlık altında ele alınabilir."[11]

Osmanlı çeşmelerinin bulundukları yerler ve yapılış amaçlarına göre Duvar çeşmeleri, Köşe çeşmeleri, Meydan çeşmeleri, Sebillerle birlikte tasarlanan çeşmeler, Namazgah çeşmeleri, Oda çeşmeleri, Sütun çeşmeler ve Osmanlı yapılarının içinde, köşk/yalı bahçelerinde dekoratif amaçlı, bir tür çeşme olarak nitelenebilecek Selsebiller şeklinde kategorileştirenler de vardır.[12]
Celâl Esat Arseven'in Osmanlı çeşmeleri için yaptığı mahalle çeşmesi, cami çeşmesi, şadırvan, oda çeşmesi, musluklar, âbidevî çeşmeler şeklindeki tasnifi S. Eyice tarafından pek isabetli bulunmaz. Ona göre, *"Şadırvan, oda çeşmesi ve musluklar Türk mimarisindeki çeşme tarifinin dışında kalan su tesisleridir. Osmanlı döneminde yerleşim yerlerinin içinde yapılan ve hepsi de hayrat olan çeşmeleri şadırvan çeşmeler, sütun çeşmeler, meydan ve iskele çeşmeleri, duvar çeşmeleri şeklinde ayırmak mümkündür.*

Yapıldıkları yer, çevrelerinin zemin kotu altında olduğu için çukurda kalan çukur çeşmeler aslında duvar çeşmelerinin bir çeşididir. (...) İki veya üç cepheli çeşmelere çatal çeşme denilmekte olup bunlar da duvar veya meydan çeşmelerinin bir çeşidini teşkil eder. (...) Çok nâdir olmakla beraber bir de üstünde minare şerefesi olan çeşmeler vardır. Bunlardan üç örnek Kayseri'de bulunmaktadır. (...) İstanbul'da ise üzerinde şerefesi olan iki çeşme bulunuyordu.

Bunlardan biri, Yenibahçe'de (şimdi Vatan caddesi) surlara yakın bir yerde olan Attar Halil Mescidi'nin (XVI. yüzyıl), diğeri ise eski Halıcılar semtinde 1625 tarihli Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesi'nin üstünde bulunuyordu. Bu ikincisi komşusu Öksüzce (Dâye Hatun) Mescidi'ne aitti. Bugün bunların ikisi de yok edilmiştir."[13]

Çeşmeler süslemeleri bakımından da çeşitlilik gösterirler. Süsleme maksadıyla kullanılan unsurlar çeşmenin türüne olduğu kadar tarihsel dönemine göre de farklılaşır. Çeşmelerin yüzyılların duygu, düşünce ve estetik anlayışıyla, seçilmiş konularıyla Türk taş işçiliğinin zengin bir motif katalogunu oluşturduğunu düşünen Barışta, onlardaki süsleme düzeninin cephe sayısına bağlı olarak tasarlandığını düşünmektedir.

11. H.Ö., Barışta, a.g.e.
12. N.K. Pilehvarian, a.g.e.
13. S. Eyice, a.g.e.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Bir cepheli çeşmelerde yapının bir cephesinde, birden fazla cepheli çeşmelerde ise yapının ya cepheleri ya da bütünü göz önüne alınarak motifler, bordürler ve bunlardan oluşan kompozisyonlar vardır. Bezemelerde seçilen konular bitkisel bezemeler, geometrik bezemeler, yazılı bezemeler, figürlü bezemeler, nesneli bezemeler ve bunların farklı bileşimleriyle beliren karışık bezemelerdir. 16-17. yüzyıl çeşmeleri geometrik ve yazılı bezemelerle, 18-19. yüzyıl çeşmeleri ise yer yer vazo, tabak gibi nesnelerin de devreye girdiği gül, lale, krizantem, nergis, incir, elma, armut, erik, portakal, mandalina, hurma gibi meyva türleri ve ağaçları yanı sıra selvi ağacı ve mısır motifleri vb. gibi bitkisel bezemelerle oluşturulmuş vazoda çiçek, tabakta, sepette meyve gibi natürmortlar ile kuş, kuğu figürleriyle, 20. yüzyıl ilk çeyreği ise önceki yüzyılda da görülen perde, arma gibi nesneli bezemelerle yapılmış süslemeleriyle kayda değer."[14]

Değişim ve Çeşmelere Yansıması

Çeşmelerdeki klasik üslûbun zamanla gelişip daha zengin ve iddialı eserlerle kendisini gösterdiği, Karagümrük'te Semiz Ali Paşa (973/1565-66), Kâğıthane çayırında Mirâhur Nuh Ağa (998/1589-90), Şehzadebaşı'nda İbrahim Paşa (1012/1603-1604) çeşmeleri ile örneklendirilmektedir.

Birçok alanda olduğu gibi mimaride de eskiye göre bariz farklılaşma 18. asırda olmuş ve bu dönemde çeşmeler de oldukça farklılaşmıştır. *"Lâle Devri'nde (1718-1730) çeşmeler daha zarif ve zengin şekiller almıştır. Cepheler genellikle mermer kaplanarak kemerlere değişik biçimler verilmiş, bazılarında yüzeylere de çiçek ve meyveler esas olmak üzere çok zengin kabartmalar işlenmiştir. Sultan III. Ahmed'in Kağıthane'de eski Sâdâbâd Kasrı önündeki çeşmesi (1135/ 1722-23), Fatih'te Orta Cami yanında Nevşehirli Damad İbrahim Paşa (1143/1730) ve Eminönü'nde Yenicami hazîresi duvarında III. Ahmed'in kızı Hatice Sultan (1151/1738-39) çeşmeleri bu dönemin sanat zevkini aksettiren örneklerdir."* Fakat Lâle Devri'nde klasik devrin özelliklerini yansıtan çeşmeler de yapılmaya devam etmiştir. *"Mevlânâkapı civarında Emine Sultan (1151/1738-39), Fâtih Külliyesi'nin iki medresesi arasındaki geçitte yer alan Hacı Mehmed Emin Ağa (1154/1741-421) çeşmeleri bu eski geleneği sürdüren örnekler olarak gösterilebilir."*

Hacı Mehmed Emin Ağa Çeşmesi - Mevlanakapı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

14. S. Eyice, a.g.e.

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi - Eyüp

Ancak zamanla barok üslubun yerleşmesinin ardından çeşmelerdeki sivri kemerin yerini yarım yuvarlak kavislerden oluşan kemer biçimi almış ve bir çok çeşmede tercih edilen bir tarz olagelmiştir. *"Eyüp'te Mustafa Ağa (1169/1755-56), Vatan caddesi kenarında Safiye Sultan (1163/1749-50), Sirkeci'de şimdi bir evin duvarına bitiştirilmiş olan Zeynep Sultan (1184/1770-71) çeşmeleri bu biçimde barok kemerli sade örneklerdir."* Fakat bu sade örnekler kısa bir zaman sonra yerlerini barok üslûbun hâkimiyetine terk edip, mermer yüzeyleri eski Türk sanatında bulunmayan birçok unsuru barındırır hale geldiği kabul edilir. Bunlar arasında Fatih'te Kıztaşı'ndaki Sultan I. Mahmud Çeşmesi (1161/1748) gibi cephesi tamamen kabartmalarla süslü, sütunçelerle zenginleştirilmiş ancak 1985'te yerinden sökülüp ve bir daha yapılmamış çok değerli örnekler olduğu gibi, Mısır Çarşısı Tahmis Kapısı karşısında bulunan, Sultan III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan Çeşmesi (1221/1806-1807) gibi zarif mimarisi, dilimli geniş saçağı ve altın yaldızlı zengin süslemesiyle barok üsluplu çeşmelerin, çevresinin bütün ilgisizliğine rağmen günümüze kadar bütün unsurları ile kalabilmiş son ve çok değerli temsilcileri de vardır.[15]

N.K. Pilehverian XIX. yüzyılda inşa edilen çeşmelerin genel karakteristiğini, döneme özgü öğeleri geçmiş dönemlerle kıyaslayarak verir:

"XVIII. yy.'da kullanılan S ve C kıvrımlı kemerlere sahip ayna taşlarının yanısıra kemersiz ayna taşları,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

15. S. Eyice, a.g.e.

Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi - Maçka

Osmanlı'nın alışılmış baklavalı veya mukarnaslı sütunlarından farklı, dönemin batılı mimari modası Neo-klasizm'in yapı cephelerinde sık kullandığı, Antik Yunan kökenli Dor, İyon, Korent düzenlerindeki sütunlara göndermeler yapan, yapıyı dönemin moda mimari beğenisine uygun bir yapı cephesi görünümüne kavuşturan sütun şeklindeki plastırlar veya sütunlarla sınırlanmış çeşme cepheleri,

XVIII. yy.'da görülen çeşme tepeliklerini anımsatan güneş biçimli (II. Mahmud Güneşi) ışınsal tepelikler, ilk örneklerine XVIII. yy.'da rastlanan XIX. yy.'da yaygınlaşan ve dönemin tüm yapılarında olduğu gibi çeşme yapılarında da cephenin vazgeçilmez öğelerinden biri haline gelen oval çerçeve içindeki tuğralar,

Ampir üslubun etkisindeki askı çelenkler / girlandlar, meşaleler, ok, kılıç, top, tüfek gibi askerlikle ilgili motifler, Barok ve Rokoko üsluba uygun çiçekler, yapraklar, rozetler, oval madalyonlar, perde ve püskül motifleri ile süslü kimi zaman yaldızlı beyaz mermer yüzeylerdir.

Tüm bu bezeme/süsleme repertuarının zenginliğine karşın XIX. yy. çeşmelerinden özellikle yüzyılın ortalarına doğru ve daha sonra inşa edilenlerin, önceki yüzyıla göre daha yalın formlarla biçimlenen kütlelere sahip olduğu, (Süleymaniye Şerife Ayşe Siddiga Hanım 1841, Maçka Bezmîâlem Valide Sultan Çeşmesi 1839-40, Emirgan Reşit Paşa Çeşmesi 1860), üzeri çeşitli natüralist kabartmalarla süslü yuvarlatılmış biçimler yerine, ölçeği büyümüş prizmatik (küp, dikdörtgen) daha yalın formlara dönüştüğü izlenmektedir. (...)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bezmialem Valide Sultan Gureba Hastanesi Çeşmesi

Osmanlı Çeşme Mimarisi'nde XIX. yy.'da yaşanan değişimler Osmanlı Devleti'nin tüm alanlarda yaşadığı değişimlere koşut özellikler sergilemektedir. XIX. yy.'ın yeni yaşama biçimini yansıtan, yeni yaşama çevresi, yeni kent mekanları olarak gelişen bölgelerinde konumlanan çeşmeler, Osmanlı Devleti'nin çağı yakalama ve yeniden yönlendirme isteği doğrultusunda, uygulamaya koyduğu modernite projesini, Bezmiâlem Valide Sultan'ın Gureba Hastahanesi Çeşmesi, Maçka Çeşmesi örneklerinde olduğu gibi mahalle ölçeğine taşıyan birer küçük mimari gösterge olarak Osmanlı Mimarlık Tarihi'ndeki yerlerini almışlardır."[16]

S. Eyice, Sultan II. Mahmud devrinden itibaren Fransız empire üslûbunun Türk sanatına sızdığı ve büyük yapılarda olduğu gibi çeşmelerde de uygulandığını söyleyerek bu üslûbun çeşme mimarisindeki ilk denemelerinden biri olarak Selimiye'de Sultan III. Selim Çeşmesi'ni (1217/1802) gösterir. Ona göre bu üslûbu en iyi yansıtan çeşmelerden biri Eyüp'te Defterdar İskelesi'ndeki 1856 tarihli Pertevniyal Kadın Çeşmesi'dir. *"Yuvarlak kemer, iki yanda yivli ve iyon başlıklı bir çift plasterle sınırlanmış, kemerin içi girlandlı bir rozetle bezenmiştir. Lüle ise bir vazo içindedir.*

Aksaray'da Pertevniyal Valide Sultan Camii'nin avlu kapısı dışındaki çeşmeler (1288/1871-72), bu üslûbun uygulandığı en zengin süslemeli örneklerdir.

16. N.K. Pilehvarian a.g.e.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi - Maçka

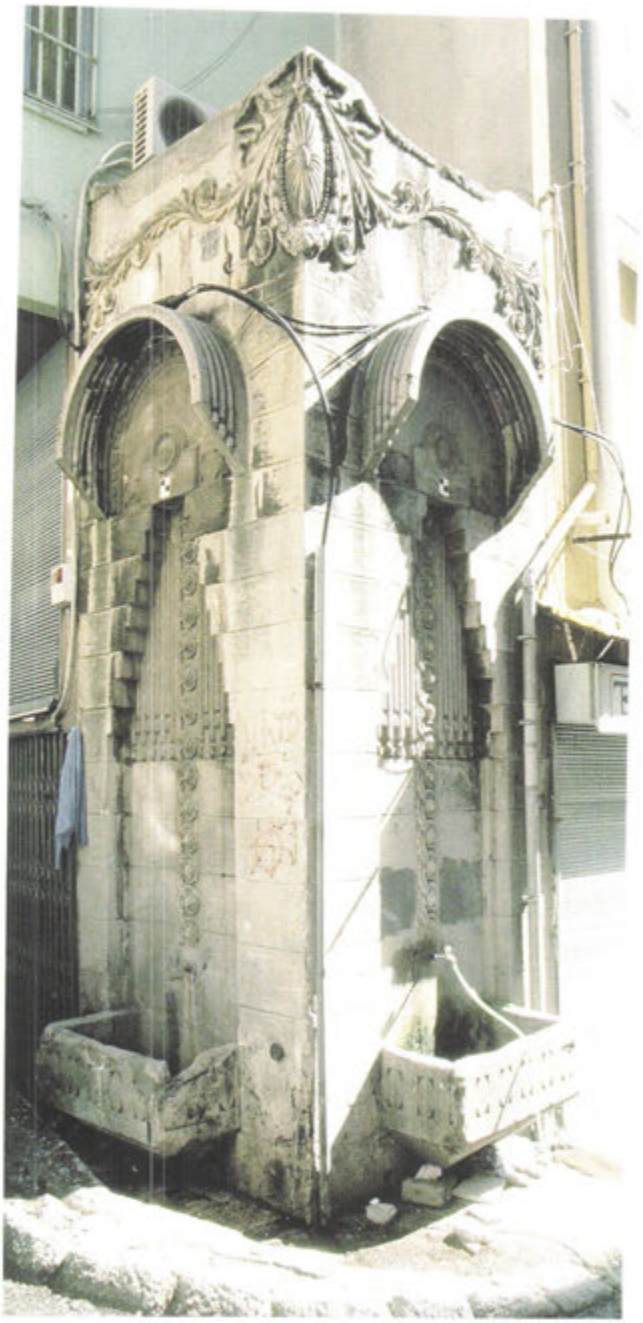
Osmanlı'nın alışılmış baklavalı veya mukarnaslı sütunlarından farklı, dönemin batılı mimari modası Neo-klasizm'in yapı cephelerinde sık kullandığı, Antik Yunan kökenli Dor, İyon, Korent düzenlerindeki sütunlara göndermeler yapan, yapıyı dönemin moda mimari beğenisine uygun bir yapı cephesi görünümüne kavuşturan sütun şeklindeki plastırlar veya sütunlarla sınırlanmış çeşme cepheleri,

XVIII. yy.'da görülen çeşme tepeliklerini anımsatan güneş biçimli (II. Mahmud Güneşi) ışınsal tepelikler, ilk örneklerine XVIII. yy.'da rastlanan XIX. yy.'da yaygınlaşan ve dönemin tüm yapılarında olduğu gibi çeşme yapılarında da cephenin vazgeçilmez öğelerinden biri haline gelen oval çerçeve içindeki tuğralar,

Ampir üslubun etkisindeki askı çelenkler / girlandlar, meşaleler, ok, kılıç, top, tüfek gibi askerlikle ilgili motifler, Barok ve Rokoko üsluba uygun çiçekler, yapraklar, rozetler, oval madalyonlar, perde ve püskül motifleri ile süslü kimi zaman yaldızlı beyaz mermer yüzeylerdir.

Tüm bu bezeme/süsleme repertuarının zenginliğine karşın XIX. yy. çeşmelerinden özellikle yüzyılın ortalarına doğru ve daha sonra inşa edilenlerin, önceki yüzyıla göre daha yalın formlarla biçimlenen kütlelere sahip olduğu, (Süleymaniye Şerife Ayşe Siddiga Hanım 1841, Maçka Bezmîâlem Valide Sultan Çeşmesi 1839-40, Emirgan Reşit Paşa Çeşmesi 1860), üzeri çeşitli natüralist kabartmalarla süslü yuvarlatılmış biçimler yerine, ölçeği büyümüş prizmatik (küp, dikdörtgen) daha yalın formlara dönüştüğü izlenmektedir. (...)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Laleli Çeşme - Karaköy

Yine bu arayışı yansıtan ve neo-klasik tarzda yapılmış çeşme örnekleri olarak Beşiktaş'ta Yahya Efendi, Erenköy'de Maliye Nâzırı Ahmed Reşad Paşa, Kısıklı'da Abdullah Ağa Camii köşesindeki çeşme, Erenköy İstasyonu yakınında, Fahir ve Fatma adlarındaki çocukları adına yaptırılmış çifte çeşme gösterilebilmektedir. Aynı şekilde Galata'da Yüksek Kaldırım yakınındaki kitabesi ve tarihi olmayan Lâleli Çeşme, İtalyan mimar Darenco tarafından Yıldız Yokuşu'nda yapılmış Şeyh Zâfir Külliyesi'ndeki çeşme ve Yanya'yı kahramanca müdafaa etmiş Esad (Bulkat) Paşa'nın Acıbadem'de köşkü yakınında yaptırdığı Nûrıayn Çeşmesi son yüzyılın birkaç değişik denemesi olup XIX. yüzyıl başında Avrupa'da çok moda olan "art-nouve-au" üslûbunun çeşme mimarisine uygulanışı olarak kabul edilir.[19]

S. Eyice Türk çeşmesi dendiğinde tarihi seyri ile birlikte basitçe şunların anlaşılması gerektiğini düşünmektedir:

"En basit şekliyle çeşmeler kesme taştan yapılmış olmakla beraber mermer malzeme kullanılması, kemer, ayna taşları, hatta diğer yüzeylerin zengin surette işlenmesiyle gösterişli bir görünüm alabilmiştir. Türk yapı sanatının nisbetlerdeki âhenge ve ölçülü süslemeye dikkat eden klasik dönemi, XVIII. yüzyıldan itibaren Batı'dan gelen yabancı üslûpların tesiri ile aşırı süslemeli çeşme mimarisini meydana getirmiştir. Önce yalnız

19. A.g.e

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

süslemede görülen ve XVIII. yüzyılın ilk yarısında Lâle Devri'nde kendisini gösteren bu yeni akım az sonra Türk baroğu ile bütünüyle yabancılaşmıştır. Fakat Lâle Devri ve barok üslûplu çeşmelerin bu çeşit yapılar arasında cazip görünüşlü oldukları da inkâr edilemez. Fransa'da Napolyon zamanında ortaya çıkan ve bir çeşit neo-klasik olan empire üslûbu, XIX. yüzyılda büyük yapılar gibi Türk çeşme mimarisinde kendisini göstermiştir. Bu yüzyılın sonlarına doğru ise sanattaki bocalamalara uygun olarak belirli bir üslûbu temsil etmeyen, genellikle değişik üslûplardan alınan unsurlarla farklı sanat akımlarının toplandığı karma (eklektik) yapıda bazıları oldukça başarılı, bazıları hayli zevksiz çeşmeler yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında eski Türk sanatına dönüş için gayret gösterildiğinde ortaya çıkan Türk neo-klasiği üslûbunun çeşme mimarisinde uygulandığı dikkati çeker. Cumhuriyet döneminde vakıf çeşme geleneği tamamen terkedilmiş, şehir akarsu şebekesinden beslenen, hiçbir sanat değeri olmayan çimentodan basit ve çok çirkin birkaç çeşme yapılmıştır. Vakıf sularının belediyeye devredilmesi ve tarihî çeşmelerin hemen hepsinin kurutulması ile Türk çeşmeleri de ölüme mahkûm edilmiştir."[20]

II. Abdülhamit Han Çeşmesi

İBB Atatürk Kitaplığı Kartpostal Arşivi

20. A.g.e

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İstanbul'da Suyun Tesisi*

Tarih boyunca bütün dinlerde kutsal sayılan ve bütün canlıların yaşam kaynaklarından biri olan su; insan ve toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri için hayatiyet arz eder. Yaradılışından bu yana insanoğlu, daima suya yakın yaşama ihtiyacı duymuş, yüzyıllar boyunca hüküm sürmüş bütün medeniyetler de, suya en kolay şekilde, bollukla ulaşabilmek için, pek çok mimari çözüm arayışında bulunmuşlardır. İstanbul gibi uzun bir tarihi olan, iki devlete başkentlik yapmış bir beldede su ihtiyacını karşılamak hiçbir dönemde kolay olmamıştır.

İstanbul'da ilk su tesislerinin yapımı şehrin kuruluş tarihi kadar eskidir. Çok eski devirlerde İstanbul'da ne gibi tesislerin olduğu bilinmiyor; ancak İlkçağ Byzantion'undan günümüze kalan eserler incelendiğinde, saptanan en eski su yapılarının Roma dönemine ait olduğu görülür. Bu dönemde yapılan su yolları, zaman, doğa şartları ve kuşatmalara bağlı olarak hayli tahrip olmuş; özellikle de 1204 Latin istilasında kullanılamayacak hale gelmiş[1] ve Bizans döneminin sonuna kadar bazı küçük isaleler dışında bir daha onarılamamıştır. Bu dönemde kentin su ihtiyacının çok sayıdaki kuyu ve "deksamenai" denilen sarnıçların yapımıyla karşılandığı bilinir.

İstanbul'un fethiyle birlikte Fatih Sultan Mehmed, şehre temiz su getirilmesini, eski su yollarının onarılmasını, yeni isaleler yapılmasını emretmiştir. Bu emir üzerine geç Roma devrinde yapılan isalelerin bir bölümü, yeniden yapılırcasına onarılmış ve birçok yeni isale hattı yapılmıştır.

Kandilli İskele Çeşmesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

* Doç. Süleyman KIZILTOPRAK, Naciye TURGUT, Sema DOĞAN Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

II. Mehmed ile başlayan bu çalışmalar 18. yüzyıl sonuna kadar devam etmiştir.

A. İlkçağda İstanbul'un Su Tesisleri

Su tesisleri hakkında günümüze kadar yapılan araştırmalar, İstanbul'un su isalelerinin Geç Roma döneminde tamamlanmış olduğunu göstermektedir. Buna göre şehrin bilinen su yollarını dört grupta toplamak mümkündür.[2] İlki İmparator Hadrian (117-138) döneminde 123'te inşa edilen, şehrin batısından Sultanahmet Meydanı çevresine ulaşan su yoludur. II. Theodosius (408-50) zamanında bu su yoluna ek yapılmıştır.[3]

Şehrin ikinci büyük su yolu İmparator Konstantin (324-337) döneminde inşa edilen ve İstranca Dağları'ndan kente ulaşan su yoludur. Kaynaklarda Romalılar tarafından inşa edilen en uzun su yolu olarak anılan 242 km. uzunluğundaki bu su yolu, Vize'nin 6 km. kadar batısından gelerek Edirnekapı'nın güneyinden şehre girmektedir.

İstanbul'un üçüncü önemli su yolu ise; 373'te İmparator Valens (364-378) tarafından yaptırılmıştır. İmparator Valens şehre suları getirmek için bentler ve kemerler de inşa etmiştir. Bunlardan biri bugün hâlâ büyük bir kısmı ayakta olan Şehzadebaşı'ndaki Valens Su Kemerleridir. Valens / Bozdoğan Kemerleri'yle suyun, Fatih ile Süleymaniye arasındaki vadinin üzerinden geçirilmesi sağlanmıştır.

Valens / Bozdoğan Kemeri - Şehzadabaşı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

2. Pilehvarian vd, a.g.e., s. 16.

Kemerburgaz

Valens Su Yolu, İmparator Iustinianus (527-65) ile V. Konstantinus dönemlerinde yenilenerek genişletilmiştir.[4] Valens döneminde yapılan önemli bir su kemeri de, suyun Halkalı civarından Bayezıd'e getirilmesi için inşa edilen Mazul Kemer'dir. Bu kemer Osmanlı devrinde de Türk su şebekesine hizmet etmeye devam etmiştir. Belgrad Ormanı'ndan şehrin kuzeybatısına uzanan ve İmparator Theodosius I tarafından inşa edildiği sanılan su yolu ise; İstanbul'un dördüncü büyük su yoludur.

Roma dönemine tarihlenen günümüze ulaşmış diğer su kemerleri ise; Karakemer ve Turunçluk Kemeri'dir.

İstanbul'un Romalılar tarafından inşa edilen su yollarına Bizans döneminde fazla ilave yapılmamış, V. Konstantinus Kopronymus (741-775), III. Romanos Argyros (1028-1034) ve I. Manuel Komnenos (1143-1180) tarafından yapılan onarımlarla yetinilmiştir. Su ihtiyacının ise kuyular ve sarnıçlar ile giderilmesine çalışılmıştır.

Roma ve Bizans Çeşmeleri

Romalılar'ın ve Bizanslılar'ın günlük yaşantısında büyük önemi olan su ve su yapılarından günümüze çok fazla kalıntı ulaşmamış olsa da kaynaklardan, özellikle Romalılar döneminde zengin örneklerine rastlanan, kente görkem ve estetik kazandıran şehrin kamuya açık alanlarında "nymphaeum" denilen anıtsal çeşmelerin, Byzantion / İstanbul'da yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.[5] İlkçağda karşımıza çıkan nymphaeum denilen bu abidevî çeşme binaları, Roma döneminde Anadolu'nun bütün şehirlerinde çokça yapılmıştır.[6]

Şehrin dışından su yolları ile getirilen akarsu, nymphaeumların haznesinde toplanıp, çeşme binasının ön cephesinde, mermerden yapılmış son derece süslü çeşme gözlerinden akıtılıyordu.

4. Pilehvarian vd., a.g.e., s. 16.
5. Pilehvarian vd., a.g.e.,s.15.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İstanbul'un nymphaeumu da (Nymphaeum Maius veya Nymphaeum Maxiumum); şimdiki İstanbul Üniversitesi Merkez Binası civarında bulunuyordu.[7]

Nymphaeumlara karşı, Roma döneminde varlıklı kişilerin evlerinin bahçelerinde çok zengin mozaiklerle süslü, yuvarlak kemerli bir niş içinde oluktan suyu akan çeşmeler de yapılmıştır. Bunların en güzel örnekleri Pompei'de bulunmuştur. Mimari bakımından Türk çeşmelerine bir dereceye kadar benzeyen bu çeşmeler, daha çok bahçe süsü karakterinde olup Türk medeniyetindeki selsebilleri çağrıştırır.[8]

Bizans devrinde de Roma döneminin görkemli anıtsal çeşmelerine nazaran daha küçük ölçülerde umumi çeşmeler yapıldığı bilinmektedir. Bu çeşmelerin büyük çoğunluğu yıkılmış, bir kısmı Osmanlılar zamanında dönemin mimari beğenisi ve biçimine göre yenilenerek özgün karakterini kaybetmiş, bir kısmının yerine de, zamanla yenileri yapılmıştır.

B. Byzantion'dan Günümüze Gelen Su Yapıları

Sarnıçlar

Geç Roma İmparatorluğu'nda temelleri atılan su tesisleri, ne yazık ki; Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünüp İstanbul / Byzantion'un Doğu Roma'nın başkenti olmasıyla özelliğini yitirmiştir.

Yerebatan Sarnıcı - Sultanahmet

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

7. Pilehvarian, vd. a.g.e., s.15; Evice, "Çeşme", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 8, s. 277.

Binbirdirek Sarnıcı

Sıkça kuşatma ve depremlere maruz kalan kentin düzenli su şebekesi bozulmuştur. Bu süreçte yeni su tesisleri inşa edilmeyip, daha çok sarnıç ve kuyularla su ihtiyacının giderilmesine çalışılmıştır.

Bizans İmparatorluğu süresince, şehir içinde irili ufaklı çok sayıda sarnıç yapılmıştır. Bunların bir bölümü toprak altından gelen küçük isalelerden besleniyordu. Bazı evlerin bodrum katları da sıvanarak sarnıç haline getirilmişti[9] . Bu sarnıçlar, yalnız su ihtiyacını karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda engebeli bir arazi yapısı olan İstanbul'da inşa edilen binalar için yüksek ve düzgün bir platform oluşturmaktaydı. Kentin içinde inşa edilmiş sarnıçlardan biri de, Konstantinos devrinde yaşayan Philoxenus'un sarayına ait olduğu sanılan 224 sütunlu, bugün Binbirdirek adıyla tanıdığımız sarnıçtır. Byzantion'dan günümüze ulaşmış bir diğer sarnıç ise, Iustinianos tarafından kaya içine oyulmak suretiyle yaptırılan ve 140x70 m. boyutlarındaki 336 sütunlu Yerebatan Sarnıcı'dır. Şehir içinde kırk kadar kapalı sarnıç tesbit edilmişse[10] de son yarım yüzyıl içinde cadde, meydan açma ve büyük inşaatlar yapmak uğruna girişilen kazılarda şimdiye kadar hiç bilinmeyen sarnıçlar da ortaya çıkmıştır. Böylece bu sayı tahminen yüzü bulmaktadır. Bunların en önemlileri, Hagia Eirene, Pantokrator, Studios (İmrahor İlyas Bey Camii), Park Sarnıcı (Gülhane), Myralaion (Bodrum Camii), Sultan Selim Sarnıçları'dır.[11]

9. *Kazım Çeçen, Taksim ve Hamidiye Suları, İstanbul 1992, s. 26.*
10. *Nedret Bayraktar, "İstanbul'un Bizans Sarnıçları Hakkında Bir Osmanlı Arşiv Belgesi", Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları, İstanbul 1992, s. 109.*
11. *Bizans Dönemi İstanbul Sarnıçları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. S. Eyice, "İstanbul'un Bizans Su Tesisleri", Sanat Tarihi*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Açık Su Hazneleri

Ortaçağ'da Bizans devri boyunca üstleri tonozlarla kapalı sarnıçların yanı sıra bazı kaynaklarda açık su sarnıçları olarak adlandırılan büyük su tesisleri de vardır. Halen üç tanesi görülebilen bu büyük tesislerin ne için yapıldıkları çok eskiden beri tartışılan bir konudur. Her ne kadar bunlara sarnıç denilse de, üstü açık devasa ölçülerdeki bu havuzun içinde biriken suyun uzun süre durmasına ve dursa dahi kullanılmasına imkan yoktur. Ancak bu haznelerin su toplama ve dağıtma yeri olarak yapılmış olduklarına ihtimal verilebilir. Trakya tarafından kanallarla şehre gelen sular bu haznelerde toplanıp, fazla durmadan şehrin her köşesine yine kanallarla aktarılıyordu. V. yy. başlarında Geç Roma Çağı'nda 3 büyük hazne dikkati çeker. Büyük toplama havuzlarından 244x85 m. ölçüsünde olan birincisi Karagümrük Semti'nde, 152x152 m. ölçüsünde olan ikincisi Sultan Selim Camisi'nin hemen yanında, 170x140 m. ölçüsünde olan üçüncüsü ise Cerrahpaşa'nın ilerisinde Altımermer'dedir[12]. Bunlardan birincisinin 424'e doğru Aetios, ikincisinin 460'a doğru Aspar, üçüncüsünün ise Anastasios (491-518) tarafından yapıldıkları bazı kaynakların pek açık olmayan ifadelerine dayanılarak tahmin olunmaktadır. Üçüncü havuz, yakınında Hagios Mokios Kilisesi olduğu için, Hagios Mokios su haznesi olarak da tanınmıştır. Bir başka açık

Celali Park Çeşmesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kadın Efendi kuyusu Kanlıca

sarnıcın da Saraçhane taraflarında olduğu bilinmektedir. Aralarında tuğladan kuşaklar olan kalın taş duvarlarla çevrili bu haznelere Türk devrinde "çukurbostan" denilmiştir. Kaynaklardan öğrenildiğine göre ne yazık ki, Bizans döneminde de kurumuş olan bu su toplama havuzları, zaman zaman kimi bostan olarak kullanılmış, kiminin içinde mahalleler kurulmuşsa da, yakın tarihlerde bu çirkin görüntü veren evler istimlak edildi. Şimdilerde Karagümrük Çukurbostanı top sahası, Sultan Selim Çukurbostanı da yeşil alan ve basketbol sahası olarak günümüze gelmiştir.

Kuyular

Sarnıçların yanında, toprağın derinliklerindeki sudan faydalanmak için Antik devirden itibaren açılmış kuyular bulunmaktadır. Antik devre ait kuyulardan biri Topkapı Sarayı'nın birinci avlusunda bulunan ve girişi de sadece ikinci avludan olan "Dolab Ocağı"dır.[13] Sarayın tüm suyunun toplandığı ve dağıtıldığı bir merkez olan bu büyük kuyunun yapım tekniği Roma dönemi özellikleri göstermektedir. Yanına Osmanlı döneminde bir sarnıç eklenmiştir. Yine aynı devre tarihlenen dört adet (Topkapı Sarayı - İkinci Avlu Sarnıcı yanında, Topkapı Sarayı - Beşinci Avlu Fil Kapısı yanında, Manganlar Bölgesi'nde Hagia Maria Hodigitria Vaftizhanesi'nin yarım daire avlusunun merkezinde, Darphane Avlusu içinde) ve Bizans döneminden de iki adet (Topkapı Sarayı - İkinci Avlu Bab-üs Selam'dan mutfaklara giren ilk kapı önünde revak altında, Topkapı Sarayı mutfak revakları önünde) kuyu tespit edilebilmiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

13. Hülya Tezcan, "Topkapı Sarayındaki Büyük Su Haznesi Dolab Ocağı", Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları, İstanbul

Ayazmalar

İstanbul'un Roma ve Bizans dönemlerinde inşa edilen su tesislerinden biri de ayazmalardır. Bunlar halkın su ihtiyacını karşılamak amacına hizmet etmeyen, yalnızca kutsal kabul edilen şifalı su kaynakları üzerine inşa edilmiş binalardı.[14]

C. Osmanlı Dönemi'nde Su Tesisleri

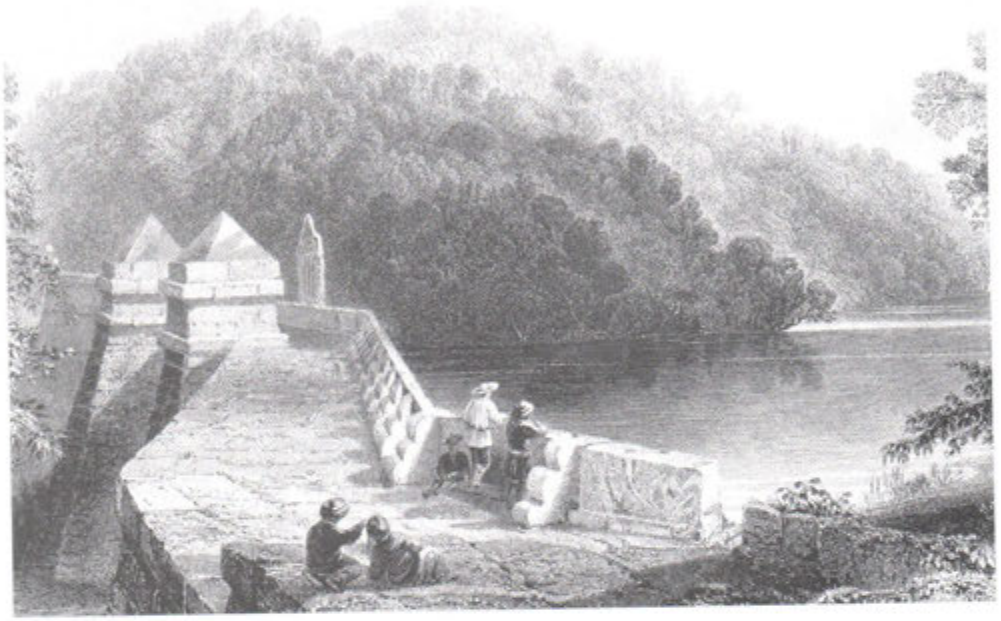
İstanbul'un tarih boyunca önemli sorunlarından biri, kentin büyümesine ve nüfus artışına bağlı olarak gündeme gelen su sorunudur. Bu sorunun çözümü için, Osmanlılar hakimiyetleri boyunca Roma İmparatorluğu'ndan kendilerine kalan kentin su yollarını onarım ve ilavelerle yaşatmışlardır. 1453 senesinde Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethiyle birlikte şehrin genelinde imar hareketleri başlamıştır. Öncelikle şehrin su ihtiyacının ele alındığı, devrin bir kaynağından öğrenilmektedir. Tursun Bey'in yazdığına göre, İstanbul'un mamur olduğu devirlerde 6-7 günlük yerlerden getirilmiş olan suyun yolları bulunmuş, kemerler tamir edilmiş, böylece şehre akıtılan su, çeşmeler vasıtası ile dağıtılmıştır.[15] Sultan II. Mehmed kötü durumdaki mevcut su yollarının acil onarımını yaptırmakla yetinmeyip, ayrıca namını taşıyan mabedin musluklarından akan Fatih Suyolu, Turunçlu Su Yolları, Şadırvan Su Yolları ve Mahmutpaşa Su Yolları'nı inşa ettirmiştir. Fatih devrinin meşhur Bizans tarihçisi Kritovlos, gerek şehrin imarında gerek şehrin su ihtiyacının temininde hükümdarla birlikte vezirlerin de esaslı hizmetlerinin görüldüğünü yazar.[16]

Sarnıç

14. Pilehvarian, Osmanlı Başkenti İstanbul'da Cereyan, s. 17.
15. S. Eyice, "İstanbul", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 23, s. 254.
16. Sadi Nazım Niyazi, İstanbul Sular, İstanbul 1946, s. 44.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Belgrad ormanı bentler

Fatih'ten sonra oğlu Sultan II. Bayezid döneminde (1481-1512) yaptırılan Bayezid Su Yolları olarak anılan su yolları ile Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) yaptırılan çeşitli su tesislerine rağmen, XVI. yy.'a gelindiğinde İstanbul'un en önemli sorunlarından biri yine şehrin gereksinimini karşılayacak suyun yetersizliği olmuştur.

İstanbul'un su sorunu ancak, Kanuni Sultan Süleyman (520-1566) tarafından şehrin kuzeyindeki sahada Belgrad Ormanları denilen bölgede, Kırkçeşme tesisleri adını alan kullanılamaz durumdaki Geç Roma döneminden beri mevcut olduğu bilinen su yolunun ekler ve katma sularla yeniden yapılandırılmasıyla köklü biçimde çözülmüştür.[17] Kanuni Sultan Süleyman bunun için, Hassa Başmimarı Mimar Sinan'ı görevlendirmiştir. Büyük bir olasılıkla dönemin Su Nazırı Hasan Ağa[18] ile birlikte çalışan Mimar Sinan, Roma-Bizans döneminde ve fetihden sonra yapılmış olan su yollarını incelemiş, yeni kaynaklar araştırmışlardır.[19] Sonraları Belgrad Ormanları bölgesindeki Türk su tesisleri geliştirilerek artan su ihtiyacı karşılanmıştır.[20]

Osmanlılar zamanında Roma dönemine ait Valens (Bozdoğan) su kemerlerinin bazı kısımları da tamir edilerek Türk su yolunun hizmetine sunulmuştur. Yine Bizans devrinin kapalı su sarnıçlarından Yerebatan Sarnıcı'nın da tonoz örtüsü delinerek üstündeki evlerin, konakların su ihtiyaçlarının giderilmesine çalışılmıştır.

17. Pilehvarian vd., a.g.e.,s. 20.
18. Eşref Eşrefoğlu, "İstanbul'un Tarihi Su Meseleleri, Sultan IV. Murad Devri Hayat, Tarih Mecmuası, S. 10-11 (1976), s. 44.
19. Pilehvarian vd., a.g.e., s. 19.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre XVII. yüzyılda Zeyrek'teki Pantokrator Manastırı Sarnıcı içinde hâlâ su vardı ve bu evler tarafından kullanılıyordu.[21]

Osmanlı öncesi devirlerden itibaren, temiz su ihtiyacını karşılamak için başvurulan çarelerden biri de kuyular olmuştur. Osmanlılar kendilerine intikal eden kuyuların yanında, çoğunlukla vakıf yoluyla yeni kuyular da açmışlardır. Kuyu ağızlarının hem bir tehlikeye sebebiyet vermemesi hem de temiz suyun kirlenmemesi için bazı tedbirler düşünülmüş ve bunların başlarına küçük bazı alametler konulmuştur. Bunlar "Bilezik" denilen, çoğunlukla yekpare taştan muhtelif şekillerde işlenmiş, bazen vakfın adını ve tarihini veren kitabeleri olan bir nevi korkuluk taşlarıdır.[22]

Osmanlı Su Teşkilatı

İslamiyet'in temizliğe ve suya verdiği büyük önem ile Türkler gittikleri her yerde ilk önce su ile ilgili sayısız su yapıları inşa etmişlerdir. Bunlar kuyular, bentler, köprüler, şadırvanlar, çeşmeler, sebiller, selsebiller, hamamlar, havuzlar ve değirmenler gibi ana başlıklarda incelenebilir.[23]

Aynı zamanda bir canlının su ihtiyacını gidermenin sadakaların en üstünü olduğu inancından da hareketle çeşme yapımı, Türk toplulukların da ön planda gelen bir hayır sayılmıştır.[24] Osmanlı devletinde hüküm süren birçok sultan, sadrazam, valide sultan, devlet ileri gelenlerinden en sade vatandaşa kadar herkes, Osmanlı kültüründe bu denli önemli yer tutan, dönemin birer ekonomik, kültürel ve siyasi gücünün de göstergesi olan pek çok çeşme yaptırmışlardır.

Osmanlı döneminde bir saka

21. S. Eyice, "İstanbul", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 23, s. 255
22. Yılmaz Önge, "İstanbul'un Eski Kuyu Bilezikleri Hakkında", Sanat Tarihi Yıllığı, V, s. 261; S. Eyice, İstanbul, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 23, s. 255.
23. Nejdet Gürgen vd, 700. Kuruluş Yıldönümünde İstanbul'dan Osmanlı Mimari Eserleri, İstanbul 2000, s. 230; Örcün Barışta, "Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri", Türkler, 12, s. 242

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dönemlerinin mümkün olan imkan, şart ve zevkleri dahilinde yapılan çeşmeler aynı zamanda Osmanlı Mimarisi'nin tarihi süreç içinde değişen moda ve teknolojik gelişmelerini gösteren birer belge niteliğindedirler.

İstanbul'da şehrin su ihtiyacını sağlayan çeşmelerden akıtılan sular kaynağına göre, vakıf suları (hayır için halkın kullanımına bağışlanmış sular), mülk suları (Sultan tarafından temlikname ile kullanımı şahsa bağışlanmış sular), miri sular / hassa suları / devlet suları (yapım giderlerini devletin üstlendiği) olarak gruplandırılırdı. Saydığımız bu statüdeki sulardan alan çeşmelere, belirlenen miktarda su verilmesine dikkat edilir, su ölçme işi lülelerle yapılırdı. En çok kullanılan ölçü birimi lüle; yuvarlak küre şeklinde, otuz dirhem (yaklaşık 96,50 gr) ağırlığındaki bir kurşunun içinden geçebileceği kadar bir delikten akan su miktarı olarak tanımlanmıştır. Lülenin alt katları olan diğer su ölçü birimleri ise lüle'nin 1/4'i olan masura, masuranın 1/4'i olan çuvaldızdır.[25]

Osmanlı devrinde "Su Nezareti" denilen su kanallarının bakım ve onarımlarını yapan bir teşkilat kurulmuştu.[26] Bu da önceki uygarlıklarda olduğu gibi su tesislerine büyük önem verildiğinin açık bir göstergesidir. Su teşkilatının aksamadan çalışması için Su Nezareti'ne bağlı olarak çalışan; su nâzırı, suyolcuları, keşif memurları, korucular, çavuşlar, bend muhafızları, neccarlar, lökünçüler ve şehir sakalarından oluşan bir kadro vardı. Su Nezareti'nin başında

Bir kabristan çeşmesi Anadolu Hisarı

bulunan Su Nâzırı öncelikle padişahın ve sarayın suyunu sağlardı. Ayrıca suların mahallelerden camilere, hamamlara, mahalle çeşmelerine düzenli akışının sağlanması, su tesisatının korunması ve bakımından sorumlu suyolcularına nezâret etmek, su sağlanması konularında mimarbaşı ile birlikte çalışmak Su Nâzırı'nın görevleri arasında idi.[27]

Su Nezâreti'nin temelini oluşturan su yolcuları, su yolları ile maslakların tamiri, suların düzenli şekilde akması işleri ile ilgilenerek, suyun verildiği ev, hamam vb. yerlerden aylık onarım ücreti alırlardı. Suyolcuların çeşitli semtlerde koğuşları vardı. Sürekli burada bulunurlar ve nöbet tutarlar, herhangi bir aksaklıkta gerekli onarımı yaparlardı.[28]

Su Nezareti'nde çalışan neccarlar / dülgerler su tesislerinin marangozluk işlerini yapar, lökünçüler ise pöhrenk adı verilen su künklerinin birleştiği ağızlardan su sızmaması için kireçle zeytinyağının karıştırılarak dövülmesinden elde edilen macunu kullanarak künklerin yalıtımını sağlarlardı.[29]

25. M. Denktaş, "Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler", Türkler, C. 7, s. 874.
26. S. Eyice, "İstanbul", s. 255
27. Pilehvarian, Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler, s. 21
28. Mehmet Nermi Haksan, Yüzyıllar Boyunca [illegible] yınları, İstanbul 2001, s.1030.
29. Pilehvarian, Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler, s. 21; Mustafa Denktaş, "Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler", Türkler,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kelime anlamı olarak "su veren, su taşıyan kişi" anlamına gelen sakalar ise özellikle su şebekelerinin evlere kadar ulaşamadığı dönemde ihtiyaç sahiplerine su taşıyan esnaf teşkilatı idi. Şehir sakaları, atlı ve yaya olmak üzere ikiye ayrılırdı. Atlı sakalar atlarının yan taraflarında içine su doldurdukları saka meşki denilen deriden tulumları taşırlardı.[30] Yaya sakaların ise 45-50 litre su alan kırbalarından başka necef tas ve kaseleri de bulunurdu. Her evin giriş kapısı yanında saka deliği diye adlandırılan taştan küçük teknecikler olurdu ve bu teknelere doldurulan su, tekneciğe bağlı borudan avludaki veya ev içindeki küplere dolardı.[31] Su gereksinimi oldukça en büyük küplerden maşrapalar ile kullanılırdı. Kimi evlerde abdesthane ya da sofalara yapılan çeşmelerin duvara gömülü çömlek biçiminde küçük haznelerine, yine aynı sistemle su doldurulur, oradan da bir boru ile musluğa su verilirdi.

İstanbul halkının temel gereksinimlerinden en önemlisini karşılayan çeşmeler, mahallelinin kullanımına ve sakalara ait olmak üzere iki grupta toplanıyordu. Sakaların hangi çeşmelerden su alabilecekleri de belli bir sisteme bağlıydı. Çeşme vakfedenler eğer sakaların kendi çeşmelerinden su alıp satmalarını istemiyorlarsa, bunu çeşme vakfiyesinde veya kitabesinde belirtirlerdi. Sakaların devamlı su aldıkları çeşmeler ise saka çeşmesi olarak adlandırılırdı.[32] Sakaların yanı sıra Osmanlı su teşkilatına sistemli bir şekilde dâhil olmayan, yalnızca sevap kazanmak amacıyla atlı veya yaya olarak su dağıtan dervişler de bulunurdu.

Yeni Valide Cami avlusunda hazneli bir çeşme

30. Pilehvarian vd., a.g.e.,s. 21; İlhan Akbulut, "Eski İstanbul'da Sakalar, Sebiller ve Sucular", Antik Dekor, sayı 20, s. 110-112
31. M. Nermi Haksan, Yüzyıllar Boyunca Üsküdar, İstanbul 2001, s. 1029

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Maksem

Yine hayır için su ve şerbet dağıtmak üzere yapılan sebillerde aylıkla çalışan Sebilci denilen bir memur bulunurdu. Sebilciler her daim sebilde bulunurlar ve zincirle parmaklıklara bağlı bakır ve pirinçten tasları boşaldıkça, isteyenlerin içmesine hazır bulundururlardı.[33]

Osmanlı Döneminde Su İsale Sistemi

İstanbul'un su ihtiyacının karşılanabilmesi için, Roma ve Bizans dönemlerinde olduğu gibi, Osmanlılar döneminde de bir su isale sistemi oluşturulmuştur. Bir kısmı halen kullanılan İstanbul'un su isale sistemini;

1. Halkalı Su Yolları / Cevâmi-i Şerife Suları (Birbirinden bağımsız 16 ayrı isaleden oluşan ve şehre kuzeybatıdan gelen bu hattın bir kısmı büyük bir olasılıkla Roma dönemine aittir.)
2. Kırkçeşme Su Yolları
3. Taksim Su Yolları
4. Üsküdar Su Yolları
5. Kayışdağı Su Yolları
6. Hamidiye Su Yolları olmak üzere gruplandırmak mümkündür.[34]

Osmanlılar döneminde İstanbul şehrine hizmet eden bu su yolu hatları, seçilen kaynaklar ve oluşturulan bentlerden su kemerleri yardımı ile önce maslaklara, sonra maksemlere ve su terazilerine ulaşır; buradan da kanallarla su dağıtımı yapılırdı.

33. İlhan Akbulut, "Eski İstanbul'da Sakalar, Sebiller ve Sucular", Antik Dekor, sayı 20, s. 112.

34. Kazım Cecen, Taksim ve Hamidiye Suları, s. 26-32; Cecen, "Halkalı Suları", S. Eyice Armağanı İstanbul Yazıları, s. 165-167.

Bu yolculuk kimi zaman mahalle çeşmelerinde; kimi zaman binaların içinde yer alan özel çeşmelerde; kimi zaman bir hamamda, kimi zaman da bir sebil veya selsebilde son bulurdu.[35]

Osmanlılar suyun bu yolculuğunda; çeşmelere gelene kadar izlediği yol boyunca birçok türde su yapısı ve tesis inşa etmişlerdir. Şehir dışındaki su kaynaklarının şehre getirilmesi, en temiz ve en iyi kalitede suyun elde edilebilmesi ve suyun şehir içinde mahallelere ulaşmasını sağlayan sistemin işleyişi şöyledir:

Bentler

Bu açık su depoları, kaynak ve yağmur sularını toplamak için iki dağ yamacı arasına yapılan büyük kâgir duvarlardır. Osmanlı dönemi İstanbul bendleri düz duvarlı (Karanlık Bend, Büyük Bend, Kirazlı Bend), dirsek duvarlı (Topuzlu Bend, Ayvat Bendi, Valide Bendi) ve kavis duvarlı (Yeni Bend) olmak üzere üç farklı tipte yapılmışlardır.[36]

Su Kemerleri

Kemerler, kente su getirmek için Roma döneminden beri kullanılan bir sistem olan, suyun seviyesini kaybetmeden iki yüksek arazi arasındaki dere ve vadiden karşıya geçirmek ve aynı yükseklikte bir noktaya akıtabilmek için köprü şeklinde ayaklı kemerler üstüne yapılan su yollarıdır.

Mağlova Kemeri

35. Pilehvarian vd., a.g.e.,s. 19
36. Pilehvarian vd., a.g.e.,s. 20

Maslaklar

Havuzlardan şehre giden ana galerilerin kollara ayrıldığı uygun noktalarda inşa edilen küçük hücrelerdir. Maksemler gibi akan su miktarını tayin ve tespite yararlardı. Kimi kaynaklarda maksemlerle karıştırılan maslakların farkı şehir dışında olmasıdır.

Tersip (Çökertme Havuzları)

Şehre gelen suların makseme gelmeden önce temizlenip dinlendirilmesi için yapılmış, birbirine geçen havuzlardan oluşan su tesisleridir. Su, bu havuzlarda dinlendirildikten sonra makseme gelerek taksim olurdu.

Maksemler

Şehre gelen suları şehir içindeki çeşme ve binalara dağıtmak için, su miktarını belirleyen lülelerden savak denilen dağıtım teknelerine akıtan düzeneğe sahip, üstü kubbe veya tonoz ile örtülü bir binadan oluşan su hazneleridir. Yer üstünde (Taksim, Eyüp, Harbiye maksemleri gibi) ve yer altında (Hacı Osman Bayırı Maksemi gibi) olmak üzere iki tipte inşa edilmişlerdir.

Su Terazileri

Suların kaynağından gelirken yolda kaybettiği basıncı tekrar kazandırarak yüksek rakımlı mahallelere aynı basınçla dağıtan, 3-10 m yükseklikte kulelerdir.[37] Örneklerini Üsküdar Nuh Kuyusu'nda, Şehzade Camii dış avlusunda ve Topkapı Sarayı Alay Meydanı'nda görmek mümkündür.

Su Terazisi

Osmanlı'da Çeşme Mimarisi

Suyun kaynaktan kente ulaştığı son nokta olan çeşme kelimesinin Farsça "göz" anlamına gelen "çeşm" kelimesinden geldiği umumiyetle kabul edilir. Su çıkan kaynak, pınar ve gözlere çeşm denilmesi, bunların akıtıldığı küçük yapılara çeşme adının verilmesine sebep olmuştur. Ancak XIII.-XIV. yüzyıllarda çeşme kelimesi yerine daha çok Arapça göz anlamına gelen "ayn", "sıkaye", "meska" terimlerinin de kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Osmanlı dönemi çeşme kitabelerinde "çeşme-i âb-ı zülâ", "çeşme-i kevser", "çeşme-i dilküşâ" gibi terkiplerin de sık sık kullanıldığı dikkati çeker.[38]

Yüzyıllara göre yapı malzemesi, biçim ve üslûp olarak değişiklikler gösteren çeşme mimarisi en genel hatlarıyla;[39]

- Suyun depo edildiği **hazne**,[40]
- Üzerinde su daima akan (salma) veya kesilebilen (burma) muslukların yer aldığı, genellikle ait olduğu dönemin mimari modasına uygun süslemelerle bezeli ve çoğunlukla kemerli bir niş içinde bulunan **ayna taşı**,
- Ayna taşının ortasında **bir lüle**,
- Ayna taşı üzerinde çeşmeyi yaptıran hayırseverin, kimi zaman suyun cinsinin, çeşmenin yapılış tarihinin belirtildiği **kitabe**,
- Musluktan akan suların toplanıp aktığı **tekne**den oluşmaktadır.

Bu bölümlere Osmanlı devletinin egemenliği boyunca değişen mimari ve şehircilik anlayışına, devrin zevklerine göre ilaveler yapılmıştır. Mesela dinlenme yeri, tekne seti, maşrapalık, çeşmecik, saçak gibi elemanlar zaman zaman devreye girmiştir. Kısaca çeşmeyi meydana getiren yapı ve süsleme elemanlarına bakacak olursak;

Hazne

Suyun depo edildiği bölümdür. "Hazine" kelimesinden türemiş ve toplanmış, biriktirilmiş, yedek saklanan anlamlarında olup çeşmeye isale hattı ile gelen suyun musluk kapatılınca biriktirilmesi ve depo edilmesi için inşa edilmişlerdir. Kesme veya kaba taştan, tuğladan inşa edilebildiği gibi bu malzemelerin karışık olarak kullanılması ile de inşa edildikleri olmuştur. Büyük çoğunluğunun üzerinde bir çatı olmakla beraber çatısız hazne örnekleri de vardır. Hazneler genellikle dört yüzlü olarak inşa edilmiştir, ancak nadiren de olsa üç veya beş, altı, sekiz yüzlü hazne örnekleri mevcuttur.

Ayna Taşı

Nişin içinde, üzerinde lüle ya da musluk takılmak üzere bir ya da birkaç delik açılmış olan tek parça taş veya mermerden yapılmış olan levhadır.

Lüle

Ayna taşının üzerindeki deliğe takılan su borusudur. Lüle aynı zamanda Osmanlılar'da su ölçü birimidir.

38. S. Eyice, "Çeşme", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 8, s. 277.

39.Çeşme tasarımını oluşturan elemanlar hakkında bkz. Ayla Ödekan, "Kentiçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme", S. Eyice Armağanı İstanbul Armağanı, s.281-286; Engin Özdeniz, İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri, İstanbul 1995, s. 49-54.

40. Bilabuzian, s.p.s. s.24; Bilabuzian, "Osmanlı Çeşme Mimarisi", [illegible]

Çemberlitaş'ta Molla Fenari Caddesi'nde bir çeşme

Kitabe

Genellikle niş içinde veya kemerin üzerinde alınlık denilen bölgeye yerleştirilen, çeşmenin yapım tarihi ve yaptıran kişi hakkında bilgi veren bazen de yalnızca Kuran'dan alınmış su ile ilgili ayetlerin işlendiği taş veya mermer levhalardır. Kitabelerin yazı dili büyük çoğunluğunda Osmanlıca olmakla beraber az sayıda örnekte Arapça ve Farsça kullanılmıştır. Sülüs, Talik, Hatt-ı Müsenna (yığma) gibi yazı türleriyle yazılmışlardır.

Tekne / Kurna

Çeşmeden akan suyun içinde biriktiği ve boşaltıldığı kısımdır. Genellikle mermerden yapılmışlardır. Tek parça taş ya da mermerden oyularak yapılmış tekneler de vardır.

Kemer

Çeşme tasarımında çeşme cephesini belirleyici mimari elemandır. Kemerin elemanları genellikle kesme taştan olmakla beraber mermer ve tuğladan da olabilmektedir. Osmanlı çeşmelerinde basık kemer, kalkık kemer, yarım daire kemer, armut kemer ve sivri kemer gibi değişik tiplerde kemerler kullanılmıştır.

Örtü Sistemi

Genellikle hazneli çeşmelerin üzerini kapatmak için yapılmışlardır. Düz ve değişik geometrik formlarda örnekler mevcuttur (üçgen çatı, beşik çatı, düz çatı, piramit çatı ve kubbe çatı). Ekseriyetle taş ve tuğla ile örülmüş ve üzerleri sıva ile kaplanmıştır. Üzeri kurşun levhalar ile kaplanan örnekler de vardır.

III. Ahmet Çeşmesi - Üsküdar

Saçak

Çeşmeden su alan insanların gölgelenip serinlemesini sağlayan, birçok çeşmede görülebilen çatı ile cepheyi birbirine bağlayan kısımdır. Taş, ahşap veya metalden yapılmış olup çoğunlukla tezyinatlıdırlar. Kimi hazneli çeşmelere çok geniş saçaklar yapılarak yalnızca insanların gölgelenmesi değil, aynı zamanda hazne içindeki suyun da güneşin etkisinden korunması ve daha soğuk kalması sağlanmıştır.

Tekne Seti

Çeşmenin zeminine, kemer kaide taşlarının hemen önüne inşa edilen setlerdir. Teknenin her iki yanında yer alan, yüksek bir zemin oluşturan bu setler insanların kova ya da testilerini koyduğu ya da oturup dinlendiği yerlerdir.

Dinlenme Yeri

Çeşmelerin bir kısmına, çeşmenin iki yanında olmak üzere mihrap şeklinde oyuk dinlenme yerleri yapılmıştır.

Çeşmeler yalnızca suyundan yararlanılan yapılar değil aynı zamanda insanların oturup dinlendiği, gölgelendiği, serinlediği mekânlar haline getirilmiştir.

Maşrapalık

Su içme taslarının konulduğu oyuktur. Her çeşmede maşrapalık bulunmayabilir. Genellikle simetrik olarak ayna taşının yanlarında ya da hemen üst kısmında bulunurlar. Bir veya iki tane olan maşrapalıklar bazı çeşmelerde üç adet olabilmektedir.

Laleli Sebili

Çeşmecik

Çeşmenin kemerinin iki yanına yahut hazneli çeşmelerde haznenin köşelerine yüksekçe yerleştirilmiş, bir teknesi de bulunan küçük çeşmelerdir. İnsanların yere eğilmeden rahatça su içmeleri için yapılmış olan çeşmecikler aynı zamanda çeşmelere estetik açıdan da büyük bir zarafet katmışlardır.

Çeşme Tipleri

Osmanlı döneminin yerleşim yerlerinin içinde yapılan ve hepsi hayrat olan çeşmeleri dört ana grupta incelemek gerekir.

1. Şadırvan Çeşmeleri
2. Duvar / Cephe Çeşmeleri
3. Meydan ve İskele Çeşmeleri
4. Sütun Çeşmeler

1. Şadırvan Çeşmeler

Bu çeşme tipinin abdest almak için kullanılan cami şadırvanları ile bir ilgisi yoktur. Bunlar bir havuzun ortasında su akıtan lüleleri olan taş bir direkten ibarettirler. Şadırvan çeşmelerin İstanbul ve Anadolu'da örneğine rastlanmamakla birlikte, Rumeli yakasında yaygın olduğu bugüne ulaşan örneklerden anlaşılmaktadır. Bu tip çeşmelerden bugün Trakya'da beş tane tesbit edilebilmiştir. Keşan'da Hersekzade Ahmed Paşa Camii yanındaki çeşme en eski örnektir.[41]

2. Duvar / Cephe Çeşmeleri

Çoğunlukla cephesi bir duvara bitişik olarak en basit şekli ile kesme taştan inşa edilmiş, sivri kemer içindeki bir nişten ibaret çeşmelerdir. Bazıları bir sokağın köşesinde iki cepheli olarak yapıldığından bunlar çatal çeşme olarak adlandırılırlar. Bu çeşmelerin hazneleri duvarın yüzündedir. XV. yy.'dan itibaren İstanbul'da çokça yapılan duvar çeşmelerinin XX. yy. başına kadar çeşitli üslupların etkileriyle, malzeme ve zengin süsleme ile görkemli bir görünüş alan örnekleri mevcuttur. Şehrin en eski kitabeli çeşmesi olan Davud Paşa Çeşmesi (1495) basit mimarisi ile bu tipe örnektir.[42]

3. Meydan ve İskelebaşı Çeşmeleri

Bağımsız bir yapı olarak meydanların ve iskelelerin karşılarında yapılan ve bir kısmı abidevî bir görünüme sahip çeşmelerdir.[43] Genellikle kare, dikdörtgen ve çokgen gibi belli bir plan üzerine oturan, XVIII. yy.'dan itibaren Osmanlı mimarlığında görülmeye başlayan, aynı zamanda Osmanlı mimarlığında batılılaşma olarak adlandırılan dönemin ilk temsilcileri sayılabilecek bu çeşmeler, genellikle dört yüzlü olarak tasarlanmış olmakla birlikte bazen sadece tek yüzüne, bazen de iki yüzüne çeşmeler ve süsleme yapılmıştır. Kimi örnekler III. Ahmed'in Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümayun önüne yaptırdığı anıtsal çeşmede (1728) olduğu gibi köşelerde sebillerle zenginleştirilerek birer su köşkü şeklinde inşa edilmişlerdir. Boyacıköy'de Sultan II. Mahmud Çeşmesi (1837) tek yüzlü; Kabataş'ta Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi (1732) iki yüzlü meydan çeşmelerine örnektirler.

41. S. Eyice, "Çeşme", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 8, s. 279
42. S. Eyice, "Çeşme", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 8, s. 283; Pilehvarian, "Osmanlı Çeşme Mimarisi", Türkler, C. 12, s. 348

Bezm-i Alem Valide Sultan Çeşmesi

4. Sütun Çeşmeler

Osmanlı mimarlığında XVIII. yy.'dan itibaren görülen mermer direğin içine bir su kanalı oyulmuş, önüne de musluk ve lüle konularak su alınması sağlanmış özel bir çeşme tipi de Sütun Çeşmeler'dir. Sütun gövdesinin yukarı kısmına kitabe işlenmiştir. İlk örneği Kocamustafapaşa Camisi (Sümbül Efendi Camii) avlusundaki Hacı Beşir Ağa tarafından yaptırılan çeşmedir.[44] Bir başka örnek olarak da Tarabya'da 1831 tarihli II. Mahmut çeşmesi verilebilir. Sütun çeşmeler aynı zamanda teknolojinin gelişmesi ile birlikte depo biçiminde büyük su haznelerine gerek kalmadığının yeni borular ve yeni sistemler sayesinde şehir şebeke suyunun çeşmeden doğrudan akıtılabildiğinin göstergesidir.[45] Bazı çeşmeler, yine hayrat olarak yapılan sebiller ile birlikte inşa edilerek bir mimari tertip meydana getirilmiştir. Başlı başına bir çeşit teşkil eden sebil, gelen geçene su ve belirli günlerde şerbet dağıtmak üzere yapılmış bir hayır tesisidir. İstanbul dışında başka şehirlerde pek örneklerine rastlanmayan sebillerin İstanbul'da bilinen en erken örneği, 1496 tarihli Efdalzade Sebili'dir. Türk sanatında ancak XVII. yy.'dan itibaren ortaya çıkan sebillerle birlikte tasarlanan çeşmelerin genel karakteristiği; sebili mimari kompozisyon olarak tamamlayan, sebilin iki ya da tek yanında yer alan, sebille aynı tasarım özelliklerini taşıyan, çoğunlukla da külliyenin ana giriş kapısı ya da önemli sokaklara bakan köşelerini vurgulayan, zenginleştiren, kent siluetine katkıda bulunan bağımsız anıtsal bir mimari kompozisyon oluşturmalarıdır.

Mehmet Çavuş Camii Sutun Çeşmesi

44. S. Eyice, "Çeşme", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 8, s. 280.

Kadırga Esma Sultan Çeşmesi

Sebil dışında da genellikle çeşmelerin beraberinde sıbyan mekteplerinin yapıldığı görülmektedir. Ayrıca yukarıda sözü edilen gruplamanın dışında cami, mescid, hazire, hamam, han bitiğişinde de çeşmeler yapılmıştır. Ve bazen de bazı çeşmelerin namazgahlarla birleştirildiği görülür. XVI. yüzyılda karşımıza çıkan bu çeşme tipi genellikle kervanların konakladığı şehirlerarası menzil noktalarında, şehrin çevresindeki mesire yerlerinde bulunan namazgâhların yanına; abdest almak, su içmek ve hayvanları sulamak için yapılan çeşmelerdir. Çoğu günümüze ulaşmamış olan bu tipin en eski ve dikkate değer bir örneği Edirnekapı-Topkapı yolu kenarında 1583 tarihli Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi'dir.[46]

Namazgâh sofası ile çeşmeyi ya da namazgâhın mihrabı ile çeşmeyi birleştirmek suretiyle iki çeşit uygulamada eserler meydana getirilmiştir. İlk gruba örnek olarak Kadırga Esma Sultan Namazgâhlı Çeşmesi verilebilir. Ön yüzünde çeşme, arka yüzünde ise mihrap şeklinin çizgi halinde işlenerek kıble taşı hizmetini görmesi ile Beykoz çayırında gümrük emini İshak Ağa Çeşmesi ikinci gruba örnektir.

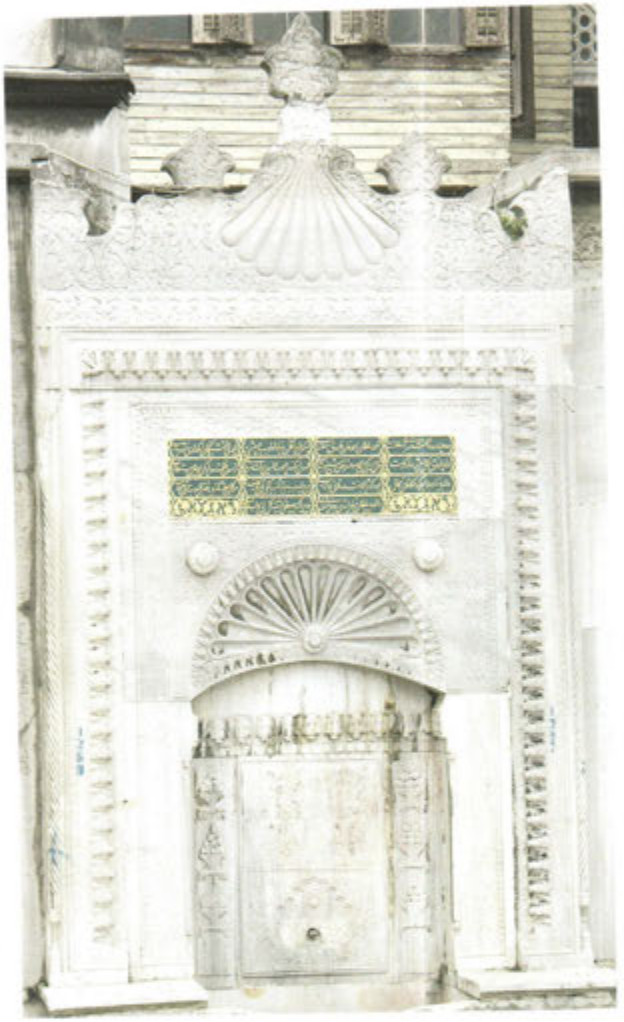
Çeşmenin bir başka kullanım alanı da 16. yüzyılda karşımıza çıkan saray, köşk, kasır gibi sivil mimari yapılarında görülen oda çeşmeleridir. Pencere söveleri ya da duvar nişleri içine yerleştirilen oda çeşmeleri temizlik,[47] abdest almak, suyun huzur verici ve seslerin duyulmasını engelleyici özelliğinden yararlanmak için yapılan, aynı zamanda devrinin mimari beğenisini yansıtan dekoratif çeşmelerdir.

46. Yılmaz Önge, "İstanbul'un Namazgahlı Çeşmelerinden Vezir Mehmed Paşa Çeşmesi", S. Eyice Armağanı İstanbul Yazıları, İstanbul 1992, s. 190

Çeşme Mimarisinde Kullanılan Malzeme ve Üslup Özellikleri

Osmanlı Devleti ulaştığı her noktada inşa ettiği çeşmelerle, Osmanlı mimarlığının tarih içinde gösterdiği estetik ve teknolojik gelişmelerin kaydedilmesini sağlamıştır. Osmanlı kültüründe ve sosyal yaşantısında yer tutan, hayır ve dua kazanma amaçlı, dönemin ve kişilerin bir nevi güçlerinin göstergesi olan çeşmeler, dönemlerinin sanat üslubunun özelliklerine göre malzeme bakımından da çeşitlilik gösterirler. Taş, tuğla, metal gibi yapı malzemelerinin kullanıldığı çeşmelerin zaman zaman mermer ile kaplanan örneklerinde zengin süslemeleriyle gösterişli bir görünüm alırlar. İstanbul çeşmelerinde en yaygın malzeme olarak taşın kullanıldığı görülür.

İstanbul'un Osmanlılar zamanında yapılmış ilk çeşmeleri fetihten önce Fatih Sultan Mehmed'in Rumelihisarı'nı yaptırırken inşa ettirdiği 1452 tarihli çeşmelerdir. En eski kitabeli çeşme ise 1495 tarihli Davutpaşa Çeşmesi'dir. Çoğu günümüze ulaşmamış olan XV. yy. çeşmeleri, genellikle küfeki taşından yapılmış, bir sivri kemerden ibaret sade mimarili basit yapılardır. Bu yüzyılda İstanbul'da görülen çeşmeler daha çok duvar çeşmesi tipindedirler.

Gülnuş Emetullah Çeşmesi

XVI. yüzyıl çeşmelerine baktığımızda XV. yüzyıl çeşme tasarımı ile aynı özellikleri gösterdiği fark edilir. Ancak XVI. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen eserlerin ayna taşlarında selvi, palmet, lale, karanfil gibi bitkisel motiflerle, kemer üzerine rozetler yerleştirilmiştir.

XVII. yüzyılda bir önceki yüzyılın karakteristik özellikleri devam etmiştir. XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise İstanbul çeşmelerinde ana tasarımın, batı sanat akımlarının etkisiyle, çeşme cephesinin yoğun bezemelerle kaplanmaya başladığı izlenir. Cepheler genellikle mermer kaplanarak kemerlere değişik biçimler verilmiş - sivri kemerin yerini yarım yuvarlak kavisli kemer şekli almış-, bazılarında cephelerde oldukça zengin, kabartma şeklinde vazoda çiçek ve meyve tabakları işlenmiştir. Bu yüzyılda cepheleri kabartmalarla süslü çeşmelerin yanında, klasik üslubun sivri kemerli, süslemesiz çeşmelerinin inşası da devam etmiştir.[48]

XIX. yüzyılın ilk yarısında çeşme tasarımı ayrı bir karakter kazanmaya başlamış, Barok üslubun etkisinin görüldüğü geçiş dönemine işaret eden kısıtlı süslemeli örneklere karşılık zamanla bu üslubun hakimiyeti ile Türk sanatında bulunmayan S ve C şeklinde kabartma kıvrımlarla bezenmiş sütunçeler ve iç içe kemerlerle hareketlendirilmiş daha iddialı abidevi çeşmeler yapılmıştır.

Sultan II. Mahmud devrinden itibaren Fransız Ampir (empire) üslubunun Türk çeşme mimarisinde uygulandığı görülür. İlkçağ Yunan mimarisindeki üçgen alınlıkların ve akroterlerin tezyinat olarak kullanılması bu üslubun en belirgin özellikleridir.

XIX. yüzyıl sonlarında, Türk sanatına hakim olan bu yabancı sanat akımlarının etkisinden kurtulmak için Türk neo-klasiği denilen; Türk sanat unsurlarının tekrar kullanılmasına yönelik bir akım ortaya çıkmış ve bu alanda çeşitli denemeler yapılmıştır. XIX. yüzyılda Avrupa'da moda olan Art-Nouveau üslubunun çeşme mimarisinde uygulandığı birkaç değişik örnek de verilmiştir.

XX. yüzyıla gelindiğinde artık sanat değerine sahip önemli çeşmelerin yapımı durmuştur. Vakıf sularının belediyelere devredilmesi, modern su şebekelerinin kurularak evlere su verilmesi ile birer belge niteliğindeki, sanat değeri tartışılmaz çeşmelerimiz pratik kullanımlarını kaybederek ihmale uğramış ve zamanla pek çoğu harap olmuştur.

48. S. Eyice, "Çeşme", a.g.e., s. 284.

001 Mehmed Han Çeşmesi / Tarihî Çeşme

Banisi: Sultan Mehmed Tarihi: H.1071 / M.1660 -1661
Adresi: Büyük Çamlıca Caddesi Coşkun İlköğretim Okulu Karşısı Subaşı Mevkii ÇAMLICA

Birkaç tamir gördüğü anlaşılan bu çeşme düz çatılı ve mermer bir yapıdır. Çeşmenin düz ayna taşında onbir satırlık bir kitabe bulunmaktadır:

Kulzüm-i rüşd ü fetânet dâver-i deryâ-nevâl
Menba'-ı cû-yı inâyet Hazret-i Mahmûd Hân
Âb-ı rû-yı tâc-dârân-ı selâtin-i izâm
Nûr-i çeşm ü rûh-ı âlem zıll-i Rabbü'l-müste'ân
Gayret-i şâhânesiyle kıldı tanzim-i umûr
Devlete verdi nizâmıyla hayât-ı câvidân
Her harâbezârı cûd-ı şefkati mamûr ider
Her dil-i mahzûnu eyler iltifâtı kârmân
Teşnegânı kandırır âb-ı zülâl-i lûtfuna
Akıdup sular gibi ihsânın ol şâh-ı cihân
İşte ez-cümle harâb olmuş görüp bu çeşmeyi
Eyledi tecdîdine fermân inâyetle hemân

İtdirüp mecrâsını tathîr suyun buldurup
Yapdı bu nev çeşmesârı ol şehenşâh-ı zamân
Gıll ü gişden eyleyüp tathîr dehri ser-te-ser
Nusret ü Tevfîk-i Hakk olsun refîk ü hem-inân
Hükm ü fermânı ola cârî cihâna sû be sû
Eyledikce hükmün icrâ mihr ü mâh-ı âsumân
Beş vakit nâs eyler icrâ bu duâ-yı elezzi
Tâ be mahşer ide Hakk firak-ı enâma sâyebân
Bendesi Râsih dedi tecdîdine târih-i tâm
Eyledi icrâ bu ayn-ı Zemzem'i Mahmûd Han1251

El-fakir Yesarîzâde Mustafa İzzet gufire-lehuma

Kitabenin üstünde yer alan pahlı saçağın üzerinde ampir özellik gösteren bir rozet ve içinde II. Mahmut'un tuğrası bulunmaktadır.
Rozetin üzerinden yüksek kabartmalar şeklinde akantüs yapraklar çıkmaktadır. Ayrıca, rozetin her iki tarafında dekoratif C kıvrımları yer alır. Kıvrımların saçağa oturan uçları ise çiçek motifleriyle son bulur.

II. Mahmut'un tuğrası
Adlî mahlaslı

Çeşmenin sağ tarafında bulunan hazne kapısı üzerinde ikinci bir kitabe daha vardır:

Hazret-i Sultân-ı Gâzî Cem-şükûh
Hân-ı Mehmed Fatih ü kişver-güşâ
Padişah-ı kal'a-gîr ve saff-şiken
Hüsrev-i Rüstem nekr-i şîr-i vegâ
Gonce-i tab'ın görünce gül gibi
Açdı devletle bu câ-yı dil-güşâ
Oldu câri emr-i âlî kıldılar
Bir müferrih havz ve bir çeşme binâ
Havz-ı Kevser çeşme-i âb-ı hayât
Gayret-i cûy-ı İrem ayn-ı şifâ
Şehriyâre nûş-ı cân olsun müdâm
Hıfz ide zâtın Cenâb-ı Kibriyâ
Ola câri tâ kıyâmet âb-veş
Sû be sû emri bi-Hakk-ı enbiyâ
Dâ'imâ zıll-ı hümâ-yı devleti
Eylesün dehri serâser pür-ziyâ
Nalîden târîhini sordum dedi
Çeşme-i aynü'l-hayât-ı cân-fezâ 1071

Ön yüzdeki kitabe

Yan yüzdeki çeşmenin kitabesi

002 Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi / Köşe Çeşmesi

Banisi: Mihrişah Valide Sultan Tarihi: H.1206 / M.1791-1792
Adresi: Sultan Camii Kültür Evi Arkası Karaca Ahmet ÜSKÜDAR

Bu çeşme, H.1206 / M.1791-1792'de Mihrişah Valide Sultan tarafından, kızı Hibetullah Sultan'ın ruhu için yaptırılmıştır. Hibetullah Sultan, III. Mustafa'nın kızı olup, H.15 Receb 1172 (M.14 Mart 1759)'da dünyaya gelmiş ve H.1175 (M.1762)'de vefat etmiştir.

Doğumu sevinçle karşılanan Hibetullah Sultan'ın erken ölümü üzerine adının yaşatılması için, annesi tarafından, olaydan yaklaşık 30 yıl sonra yaptırılan bu çeşmenin tam karşısında Süt Baba Türbesi yer almaktadır.

Semtin eskiden Kuyubaşı ismiyle anılmasına sebep olan mermer bilezikli bir kuyu ve ayrıca 15 metre yüksekliğinde bir su terazisi, civarındaki önemli eserlerdendir.

Çeşmenin üstü kiremit bir çatıyla örtülüdür. Ön yüzü üç bölüme ayrılmıştır. Yanlarda, tuğla ile örülmüş bölümlerde birer niş bulunur. İki ince sütun arasındaki ayna taşında dalgalı kemerin ortasında kabartma istiridye kabuğu motifi yer alır.

Çeşmeden, ayna taşında yer alan kabartmalarla birlikte rokoko özellikleri yansımaktadır. Süslemeler arasında deniz kabuğu görünümünde stilize edilmiş akantüs yaprakları görülür. Udutlu ve yivli sütun başlıkları üzerinde kitabe taşı bulunmaktadır. Sütun başlıklarının üzerinde, yaprak motiflerinin yer aldığı S kıvrımları görülmektedir. Saçağın altından oymalı bir korniş geçer. Önünde teknesi bulunmaktadır.

Çeşmenin ayna taşındaki dalgalı kemerin ortasında kabartma istiridye kabuğu motifi mevcuttur.

Üç sütun halinde sekiz satırlık kitabe şöyledir:

Cenâb-ı vâlide Sultân-ı hayr-âsâr-ı zî-şân kim
Rıza cû-yı Hüdâ mustağrak-ı ihsanıdır ekvân
İnâyet menbaı Sultan Selîm'e mehd-i ulyâdır

Aceb mi cûy-bâr-ı lütfu olsa böyle bî-pâyan
Füyûzât-ı himemdır mukteza-yı meşreb-i sâfi
Hulâsiyle eder icrâ-yı şükr-i nimet-i Yezdân

Sebîl-i Hakda ez-cümle idüb bu çeşmeyi bünyâd
Zülâl-i cûdi kıldı teşnegân-ı himmeti reyyân
Bu câ-yı behcet-efzâyı kılıp cennet gibi şâdab

Sanursun selsebîlin aynın etti sû be sû cûyân
Sevâbın Fâtıma Sultana ihdâ eyledi tâ kim
Kenar-ı âb-ı Kevser de ola etrafa feyz-i efşân

O hûr-i âyine hemdem duhter-i pâkizesi zîra
Henüz masûm iken etmişdi azm-i ravza-i Rıdvan
Revân etdi ana sîr u şeker-veş işte âb-ı sâf

Ki cûş-ı şefkatiyle rûh-i pâkin eyleye şâdân
Suyun âb-ı hayat-âsâ içen al çeşme-i feyzin
Olur böyle dua-yı hayrı icrâ eyleyib şükrân

Ü cennette safâsında bu devlette ola bâkî
Hüdâ Sultan Selîm'e eyleye hem ömr-i Hızır ihsan
İki tarih yazdım Vehbiyâ bir beyt-i dil-cüde

Safâ ile akar su gibi ezber etmeğe şayân
Revandır Fâtıma Sultan rûhuna o âb-ı sâf 1206
Bu ayn etdi cârî bahr-i cûd-i Vâlide Sultan 1206

Sütun başlıklarının üzerinde yaprak motiflerinin yer aldığı S kıvrımları görülmektedir.

003 Bekâr Deresi Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Tarihi: H.1325 / M.1907-1908
Adresi: Güzeltepe Caddesi Yıldırım Bayazıt Camii Önü ÇENGELKÖY

Tek cepheli çeşmelerdendir. İnce mermer sütunların üzerine oturan yuvarlak kemer takı andıran bir cephesi vardır.

Ayna taşının üzerinde kıvrık dallardan oluşan bir bordürle belirlenmiş sivri kemerin içinde çeşmenin "Ve cealna mine'l-mâi külle şey'in hayy" ayetinden ibaret olan kitabesi yer almaktadır.

Kitabenin altında kemerin dışında tarih bulunmaktadır. Ayna taşında deniz kabuğu görünümünde stilize bir akantüs yaprağı yer alır.

Çeşme kemerinin üzerinde paralel çubuk silmelerden oluşan C ve S kıvrımları görülmektedir. Lüle dalgalı bir niş vaziyetindedir. Bu nişin ortasında yüksek kabartma yaprak formu görülmektedir. Teknesi sağlamdır.

Ve ceaina mine'l-mâi külle şey'in hayy
Sene 1325

004 Mustafa Paşa Çeşmesi / Tek Çeşme

Banisi: Serasker Mustafa Paşa Tarihi: H.1257 / M.1841-1842
Adresi: Paşabahçe Parkı İçi Paşabahçe BEYKOZ

Ve mine'l-mâi külle şey'in hayy
Ayn-ı cûdundan Serasker Mustafa Paşa bugün
Verdi Paşabağcesine çeşme inşâdıyla tâb
Menba'-ı feyz-i mürüvvetdir kim cûy-ı şefkati
Teşnegânı katre-i eltâfıyla eyler kâmyâb
(.....)
Mustafa Paşa akıtdı zemzem-âsâ âb-ı nâb
Sene 1257

Dikdörtgen bir sütun şeklinde yükselen çeşmenin üzerinde stilize yapraklarla dekorlanmış bir küre bulunmaktadır.

Çeşmenin köşelerinde volütlü başlıkları olan ince burma sütunlar bulunmaktadır.
Küre ve kitabe arasında kalan bölümde hilal ve papatya kabartmaları bulunmaktadır.

Çeşmenin üzerinde stilize yapraklarla bezeli kürenin, "lahana"yı sembolize ettiği bilinmektedir. Tarihi 15. yüzyıla kadar giden, adına Cündî bölükleri denen ve usta binicilerden oluşan binicilik takımları, tarihimizin biraz meçhul kalmış bir yönünü oluşturur.

Özellikle lahanasıyla ünlü Merzifon ve bamyasıyla ünlü Amasya bölgelerinden gelen binicilerle oluşturulan spor takımları, cirit, ok ve benzeri yarışmaları Sultan önünde yaparlar ve hünerlerini sergilerlerdi.

Çeşmede gördüğümüz lahana şekli, Topkapı Sarayı içerisinde, askeri levazım binaları önündeki sütun üstlerinde de bulunmaktadır. Her biri dört metre yüksekliğindeki karşılıklı iki sütundan birinin üzerinde lahana diğerinde bamya sembolize edilerek, "Bamyacılar" ve "Lahanacılar" rekabeti dile getirilmiştir.

005 Tiryal Hanım Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Tiryal Hanım Tarihi: H.1288 / M.1871-1872
Adresi: Büyük Çamlıca Caddesi Üzeri Çamlıca ÜSKÜDAR

II. Mahmut'un üçüncü eşi olan Tiryal Hanım (M.1810-1883) tarafından yaptırılmıştır. Tiryal Hanım'ın ayrıca Üsküdar'daki Ahmediye çeşmesini de inşa ettirdiği bilinmektedir.

Kabri Yeni Cami'deki IV. Murad türbesinin içindedir. Çeşmenin genel yapısına bakıldığında bakım görüp haznenin mermerle kaplandığı anlaşılmaktadır. Kitabe ve diğer kısımların orijinal haliyle kaldığı görülmektedir.

Kademeli kaval silme saçağın altında çeşmenin yedi satırlık kitabesi bulunmaktadır.

Hazret-i Abdülaziz Hân'i Cenâb-ı Kird-gâr
Şevket ü ikbâl ile tahtında kılsun ber karâr
Ahd-i İclâlinde ol Hakân-ı âlî-himemin
Gelmede meydâna çok âsâr-ı hayriyyet-medâr
Vâlide-i zî-şânının ikbâl-i ismet-perveri
Tiryal Hanımefendi-i celîlü'l-i'tibâr
Keşf idüb bu menba'-ı mâü'l-hayâtı nev-be-nev
Eyledi icrâ ıttıraş-ı nâsa âb-ı hoş-güvâr
Su içildikçe bu dilkeş çeşmeden bânîsine
Bahş idüp ikbâl-i bî-pâyân ve ömr-i bî-şümâr
Rûh-ı Hân-ı Mahmûd-ı Adlî'yi sarây-ı Adn'de
Eylesün sir-âb cûy-ı mağfiret-i perverd-gâr
Âb-ı güher cedveli türlü resm eyler Senih
Menba'-ı icrâ-yı hayr-ı cidd şu a'lâ çeşmesâr
1288

Kare çerçeve içine alınmış ayna taşı, ortasında bir çiçek motifinin yer aldığı ve ikili geçme motifiyle kurulan üstte her iki yanında yine penç rozetlerin yer aldığı yuvarlak bir kemer ve içinde yüksek kabartma iki ucu içe kıvrık birer palmetle ve yaprak tezyinatı ile son bulan palmet süslemesi bulunmaktadır.

Kemerin altında şu anda yerinde olmayan musluk, penç kabartmasından çıkmaktadır.

006 İshak Ağa Çeşmesi / Meydan Çeşmesi

Banisi: Behruz Ağa Tarihi: H.1159 / M.1446 -1747
Adresi: İskele Meydanı Alibey Sokak Üzeri BEYKOZ

Kanunî Sultan Süleyman'ın Hasodabaşı Behruz Ağa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmış olan bu çeşme, yapıldığı tarihten bu yana suyu akmaya devam eden ender çeşmelerimizden biridir. Bugün Beykoz'un sembolü haline gelmiştir.

İki yanında dörder lülesi ve birer yalağı bulunmaktadır.

Halk arasında adı "On Çeşmeler" olup, zaman içinde bir çok kez onarım görmüş ve 1746 yılında İshak Ağa tarafından restore edildikten sonra onun adıyla anılır olmuştur. Ünlü sanat tarihçimiz Semavi Eyice'ye göre "dünyanın sayılı mimarî eserlerinden biri" sayılmalıdır.

Çeşme, üç sıra halinde sekiz mermer sütunla, sivri kemerlerin taşıdığı geniş saçaklı bir çatı altında inşa edilmiştir. Altı metre eninde, sekiz metre boyunda ve dört metre yüksekliğindeki bu çeşmenin on tane lülesinden son derece tazyikli su akmaya devam etmektedir.

Lülelerin ortadaki ikisi büyük, onların iki yanındaki dörder lüle ise daha küçüktürler. Çeşmenin hemen önünde yer alan, iki ağaç arasında, hayvanların su ihtiyacını karşılamak amacıyla bir çeşme daha bulunmasına rağmen, yol yapım çalışmaları sırasında

Edebiyatımızda, hakkında şiir yazılan çeşmelerden biri olmak bakımından da ilginç olan İshak Ağa Çeşmesi, ünlü ressamlarımız İbrahim Çallı, Ali Rıza Bey ve Nazmi Ziya'ya tablo konusu olmuştur. Faruk Nafiz Çamlıbel şu mısralarla çeşmeyi ölümsüzleştirmiştir:

İshak Ağa Çeşmesi

Nasıl her gün yayarsa davarını bir çoban,
Sürükler düşüncemi sükundan tevekküle
Sekiz mermer direğe dayanmış bir şadırvan,
Bilek kalınlığında su akıtan on lüle...

Uzanır ezan vakti musluğa doğru yüzler,
İçinde bir mum yanan kağıt fenerden sarı;
Ve her gelen sükuta ayrı bir sükut ekler,
Ve çağlar her tarafta Akif'in mısraları...

Bu yerde meyvalaşır uzletin baygın tadı,
Ve bir tas şarap olur bir yudum su bu yerde.
Kurnada ak köpükler bir güvercin kanadı,
Kumrunun dem çekişi, dönen sesler kemerde...

Gönlüm yaşar içinde sonu yok bir masalın,
Derim, mutlak bir pınar perisidir gördüğüm:
Çıplak ayaklarında tahtadan birer nalın,
Kollarında boyundan daha yüksek bir güğüm...

On lüleden fışkırıp mermeri oyan sular,
Asırlarca Kerem'in Aslı'yle dertleşmesi.
Mermer bir kalp önünde su kesilmis duygular.
Bir gönül destanıdır İshak Ağa Çesmesi!..

Kemerin üzerinde bulunan kitabesi şöyledir:

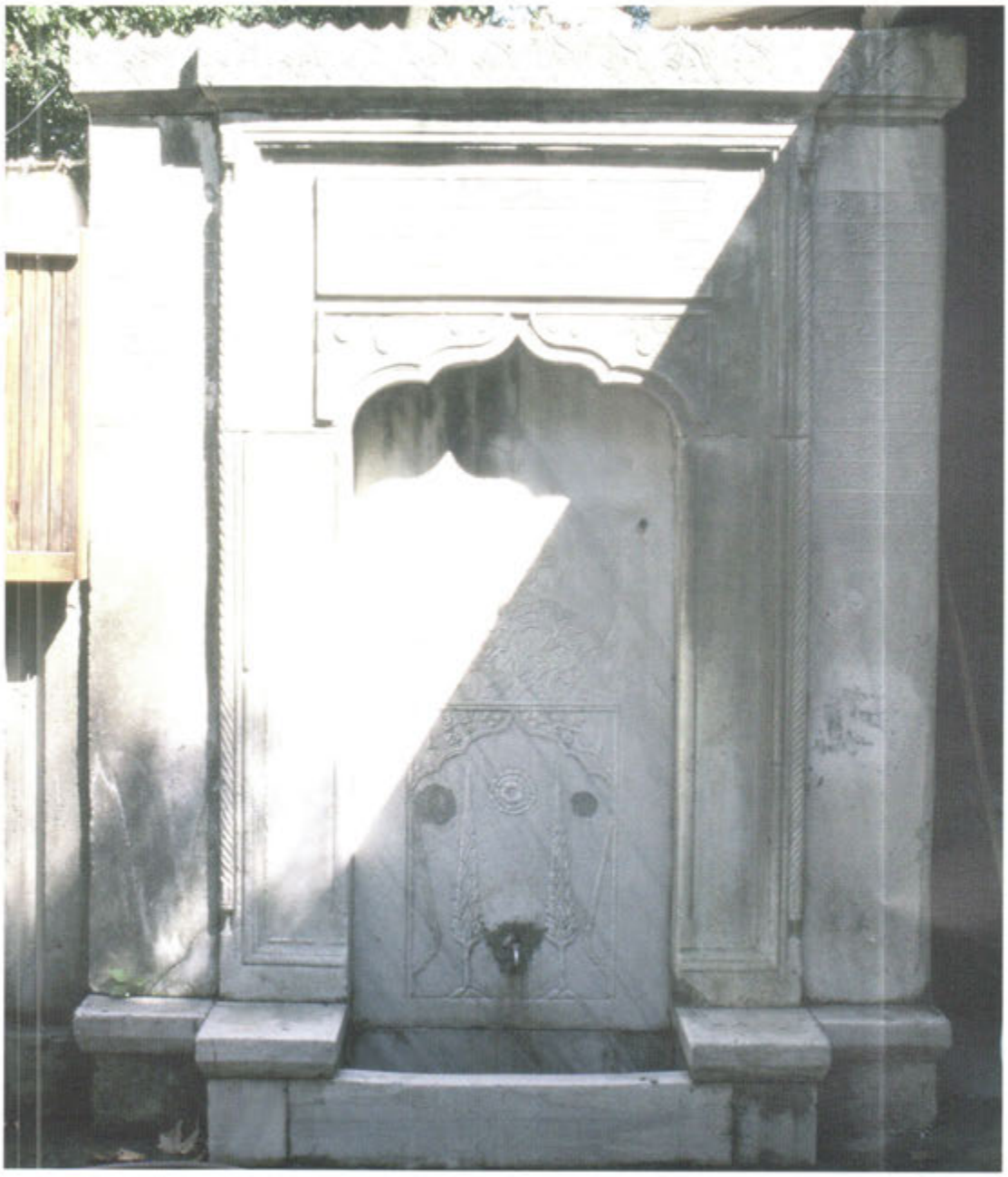
Sâhibu'l-hayrât ve'l-hasenât
Es-seyyid İshak Ağa
Emin-i Gümrük-i Âsitâne Sene 1159

007 İbrahim Paşa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Damat İbrahim Paşa Tarihi: H.1133 / M.1720 -1721
Adresi: Mektep Sokak Çubuklu Merkez Camii Yanı Çubuklu BEYKOZ

III. Ahmet'in meşhur sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın yaptırdığı pekçok eserden biridir.

Çeşme düz çatılı ve tek cephelidir. Saçağının orta kısmı, cephede öne doğru çıkıntılı olmak üzere lotus-palmet bir bordürle düzenlenmiştir. Orta bölüme göre eksenin arkasında kalan iki yan bölüm üzerinde onikişer satırlık kitabeler bulunmaktadır.

Dışa taşkın ön cephe, iki kenarından burma sütunçelerle sınırlandırılmıştır. Ayna taşı, dalgalı, kemerli, derin bir nişin içinde yer almaktadır. Kemerin iki yanı birbirine geçerek bir kompozisyon oluşturan natüralist çiçek kabartmalarıyla bezenmiştir. Kemerin üzerinde dört satırlık bir kitabe daha yer almaktadır.

Ayna taşının üst kısmında rumî-palmetlerle kurulan zengin bir kompozisyon bulunmaktadır. Bu kompozisyonun altında dikdörtgen içine alınmış burmanın olduğu bölümde, üstte her iki köşede natüralist üslupta çiçek motifleri görülmektedir. Bu bölüm dalgalı bir hareketle orta bölümü belirlemektedir.

Burada merkezde iri bir çiçek kabartması ve her iki yanında birer servi görülmektedir.

Biri Feyzî, diğerleri Vehbî tarafından kaleme alınan kitabe şiirleri şöyledir:

Hidiv-i Cem-hasem Sultan Ahmed Han-ı Gazi kim
Nazîri gelmedi dehre mülûk-i kişver-ârada
Vezir-i a'zam sadru's-sudûru umdetu'l-mülkü
Mükerrem sâhib-i hoşu mahremi süretde ma'nâda
Keremkar olmadıksa çok kerîm-i kâmrân gördük
Adilin görmedik zâninde düşde mâlihülyâda
Harâb-âbâdı kevn himmetiyle eyledi ma'mur
Nice âsar yapıp her müferrih cây-i âlîşânı
Olub güyâ vezir kıt'a bir meyhane bu mevki
Nazir olda bu müfred şân-beyt Hüsrev-âbâdı
Ziyâde bir güzel târih tahrir eyle Vehbi
Suyun buldu Çubuklu deyr-i İbrâhim Paşa'da
1133

Sağ Sütun

Dürr-i bahr-i hilâfet hazret-i Hân Ahmed-i sâlis
Şehinşâh-ı adâlet-pişe yekta zill-i Mevlâdır
Bihamdillah zaman-ı devletinde ahd-i adlinde
Cihan her vechile reşk-âver-i firdevs-i alâdır
Hususâ âsaf u damadı İbrâhim Paşa kim
Vucûd-ı pâki dâim masdar-ı âsâr-ı ızmâdır
Yapıb bu çeşmesarı kıldı icrâ âb-ı ihsanın
Ki her bir katresi sermâye-i sad kân u deryâdır
Çubuklu nun çemenzâr-ı latîfinde bu nev çeşme
Çubuklu sebz-renk atlasda guyâ şekl-i temgâdır
Bakıb atşâna Feyzî âfiyet birle dedi târih
Gel iç mâ zemzem olsun cûd-ı İbrâhim Paşadır
1133

Sol Sütun

Serîr-ârâ-yı şevket hazret-i Hân Ahmed-i Gazi
Ki gâlib haşmet u dârâ İskender'le Dârâ'dan
O hakân-ı Feridûn-satvetin sadr-ı kerem-kânı
Ki âbâd olmadık yer kalmadı ahdinde dünyâdan
Hususâ bu mahal-i dil-küşây eyleyib memûr
Nev dâr-ı behişt etdi bu âb-ı Kevser-âsadan
Çubuklu revzasın görseydi şimdi Hâfız-ı Şîrâzî
Geçerdi vasf-ı rükn-âbâd u kilîşt-i muzaffâdan
O Şehinşâh-ı zî-şânın u sadr-ı kân-bahşânın
Devâm-ı devletiçün hep duâmız hak teâlâdan
Bu dil-cû çeşmenin Şevkî dedi târihin ey Vehbî
Safâyla su iç gel âyn-ı İbrâhim Paşa'dan
1133

008 Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi / Meydan Çeşmesi

Banisi: Sultan III. Selim Tarihi: H.1221 / M.1806 -1807
Adresi: Küçüksu Kasrı Yanı, Anadolu Hisarı BEYKOZ

Çeşmenin banisi Sultan III. Selim olup, annesi Mihrişah Sultan'ın hatırasına 1221 (1806) yılında yaptırılmıştır. Göksu ve Küçüksu derelerinin ortasında kalan mesire yerinde bulunduğundan İstanbul gravürlerinde sıkça tasvir edilir.

III. Selim çeşmeyi 1792'de Küçüksu Kasrı'nı tamir ettirdikten sonra yaptırmıştır. Çeşme tasarımı ve üslubuyla da, İstanbul su mimarîsi açısından önemsenir. "Küçüksu Çeşmesi" olarak da anılmaktadır.

Çeşme, kubbe ile örtülmüş olup, kubbenin dört yanında kasnaklı birer küçük kubbe daha görülmektedir. Kurşunla kaplanmış bulunan kubbenin altındaki hafif yukarı kalkık geniş saçak, ampir üslubunda tezyin edilmiştir.

Dört yüzlü olan çeşmenin köşeleri pahlanmış ve buralara yuvarlak sütunlar yerleştirilmiştir. Dört cephede de sütun başlıkları üzerinden geçen korniş, sağ ve solunda dışa bakan tarafları helezon şeklinde sonlanan akantüs yapraklarıyla, zarif S kıvrımlarıyla süslenmiştir.

Bu süslemelerin arasında dört satırlık kitabeler bulunmaktadır.

Kornişin altında akantüs yapraklarıyla hareketlendirilmiş C kıvrımlarının arasında, Sultan III. Selim'in tuğrası yer almaktadır. Hemen altında kademeli yuvarlak kemerli nişlerin içerisine yerleştirilen ayna taşlarında barok üslupta düzenlenmiş deniz kabuğu ve akantüs kabartmaları görülmektedir. Sadece bir cephede tekne vardır. Diğer yüzlerde tekneler, volutlu ayaklar üzerine oturan kurna biçimindedir. Cephelerde iki yanda bulunan bölümler bitkisel motiflerle süslenmiştir.

Çeşmenin dört yüzünde de yer alan ikişer sütun ve dörder satırlık kitabeler şöyledir:

Şehinşâh-ı cihân Sultan Selim Hân-ı hümâyun-fer
Şua'-ı pertev-i iclâline peyk-i zafer yâver
Fezây-ı sinesi gülzâr-ı mazmûn-i meânîdir
Cihâna gelmemişdir böyle bir şâh-ı sühan-perver
Nigâh-ı mâye-i iksir-i canbahş-i saadettir
Kunûz-i cevher-i eltâfının hasret-keşi Kayser
Yed-i teshîre al şimden gerû heft ekâlimi
Olunca râyet-i ikbâline çun Hüdâ rehber
Tulû-ı Mihrişah'dan gün gibi ol mâh-ı garrânın
Sipihre tâli'-i mes'ûdunu remz etdi Şeyh-i Ekber
Ne mümkündür derâhim ola ana bahr ile hem ber
Bu cây-i dil-küşâda yâdigâr olmak için her bâr
Derûn-i enverinde hayli müddet olub müzmer
Yapıldı fî sebîlillâh bu âsâr-ı cemîl elhak
Ola hoşnûd u râzı hizmetinden rûh-i Peygamber
Mesûbât-ı cezîlin Vâl'de Sultân-ı zi-şâna
Hedâya etdi rûh-i pâkine şâh-ı bülend-ahter
Temâşâ eyleye züvvâr duây-ı sâhibu'l-hayre
Hemân elfâz-ı ma'nâsın su gibi eylesin ezber
Ferâmuş etdi dilden çeşme-i hurşîd ile mâhî
Bu dil-cû çeşmeyi seyr eyleyib çarh-ı sitem-perver
Şehîdân-ı ıtâş-ı Kerbelâ'ya eyleyib tebşîr
Dedi Rıdvân-ı cennet işte mâ nûş eyle gel Kevser
Nukât-ı lafz-ı şîrîni çekerken satr-ı imlâya
Kesildi su duyunca lezzet-i vasfında kand-i dehr
Çıkıb kestirme yoldan rağbet etmezken teraziye
Ne tam kırat ile bulmuş suyun nev ma'den-i gevher
Suyunca varmak ister mâcerâmız bundadır şimdi
Olub sahn-ı çemende serv-kad nâzende bir dilber
Bu dil-cû çeşmeye şâyetse hâtif böyle bir târih

009 II. Mahmud Han Çeşmesi / Tek Cepheli Meydan Çeşmesi

Banisi: II. Sultan Mahmud Tarihi: H.1247 / M.1831-1832
Adresi: Hacı Ömer Camii Sokağı Köşesi Çengelköy ÜSKÜDAR

Sultan II. Mahmut tarafından yaptırılan tek cepheli bir meydan çeşmesidir. Dalgalı saçağın altında oval bir rozet içinde II. Mahmut'un tuğrası bulunmaktadır. Tuğranın içine iki tane çiçek motifi yerleştirilmiştir.

Tuğranın iki yanında bulunan konsollar üzerinde yükselen hayat ağacı motifleri görülmektedir. Konsollar volütlu sütun başlıklarına oturmaktadır. Ayna taşının iki yanında köşeli gömme sütunlar bulunmaktadır. Dalgalı iki silme arasında "Ve mine'l-mâi külle şey'in hayy" ayeti okunmaktadır.

Ayna taşındaki bitkisel süslemeler arasında bir kabara dikkat çekmektedir. On iki kollu bu kabara üzerinde musluk yeri bulunmaktadır. Teknesi sağlamdır.

Tuğra
Mahmud Han b. Abdülhamid el-Muzaffer dâimâ, Adli

Tuğranın iki yanında konsollar üzerinde yükselen hayat ağacı motifleri.

Konsollar volütlü sütun başlıklarına oturmaktadır.

Ve mine'l-mâi külle şey'in hayy

Ayna taşının iki yanında köşeli gömme sütunlar

On iki kollu kabara üzerindeki musluk yeri

010 Hasan Rıza Paşa Çeşmesi / Köşe Çeşmesi

Banisi: Serasker Hasan Paşa Tarihi: H.1280 / M.1863-1864
Adresi: Cafer Ağa Mahallesi Karakol Sokak ve Gürbüz Türk Sokak Köşesi KADIKÖY

Serasker Hasan Rıza Paşa tarafından yaptırılmıştır. Köşe çeşmesidir. Saçak görünümündeki silmenin altında iki satırlık kitabesi bulunmaktadır.
Kitabenin altında, ortasında süslemeli kilit taşı formu bulunan yuvarlak kemer köşelerde sütunlara oturmaktadır. Cephe köşeli, gömme birer sütunla sınırlandırılmıştır. Dalgalı kemer formu içinde musluğu bulunmaktadır. Teknesi sağlamdır.

Süslemeli kilit taşı

Celi Talik Hat ile
Rızâ Paşa-yı zî-şân eyleyib nev çeşmesâr inşâ
Revân etdi bu ayn-i hoşgüvâri fisebîlillâh
Gelince âb attâşa kıldı tarihin Senih işrâb
Şu dil-cû çeşmeden âb oldu cârî fisebîlillâh
Çâker-i Ashâb u âl; el-Fakîr Abbas Kemâl 1280

011 Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi / Köşe Çeşmesi

Banisi: Yusuf Ziya Paşa Tarihi: H.1279 / M.1862-1863
Adresi: Hamam Çeşmesi Sokağı Köşesi Çengelköy ÜSKÜDAR

Yusuf Ziya Paşa tarafından, vefat eden eşinin hatırasına yaptırılmıştır. Köşe Çeşmesidir. Alınlığında etrafı yaprak motifleri ile çevrelenmiş oval madalyon içinde II. Mahmut'un tuğrası bulunmaktadır. Alınlığın altında daire içine alınmış ay ve yıldız süslemelerinin arasında iki sütun ve altışar satırlık kitâbe yer almaktadır. Ortasından palmet motifi sarkan kemer ile biçimlenmiş sığ niş içinde musluk yeri görülmektedir. Teknesi yoktur.

Yusuf Ziyâ Paşa meğer etmiş bu mevki'den güzâr
Kalsın deyû bir nev-eser sarf eylemiş nakd-ı revân
Menkûhesi merhûmeyi yâd ile yâd ile ol ma'sûmeyi
Bu çeşme-i ma'lûmeyi etmiş binâ ol nüktedân
Bir nice müddetten beri gayre geçüb mecrâları
Varlıkdan olmuşdu berî mânend-i beyt-i şâirân
Ayyâdzâde pür-sehâ kıldı yeni baştan binâ
Mecrây-ı diğerden ana eski suyun etdi revân
Bunda sigâr ile kibâr içdikce su leyl u nehâr
Etsin duâ-yı bî-şumâr ashâb-ı hayra an be an
İnci gibi nazm eyledim târîh-i dil-cûsun Fatîn
Mahmud Paşa hayrıdır bu çeşme-i âb-ı revân 1279

Tuğra
Mahmud Han b. Abdülhamid el-Muzaffer dâimâ, Adlî

012 Ümmü Gülsüm Hanım Çeşmesi / Üç Cepheli Çeşme

Banisi: İbrahim Paşa Tarihi: H.1233 / M.1817-1818
Adresi: Çavuş Dere Caddesi Tekke Arası Sokak Girişi ÜSKÜDAR

Çavuşderesi Caddesi ile Hatmi Sokağın birleştiği yerde bulunan 1233 tarihli Ümmü Gülsüm Hanım Çeşmesi, 1991 tarihinde Salih Efendi Camii arsasının yanına nakledilmiştir.

Çeşme üç cepheli olup, orta bölümde saçak hizasında iki iri akantüs yaprağı arasında, içi boş oval bir madalyon bulunmaktadır. Üç satırlık kitabesinin iki yanında S kıvrımları biçiminde düzenlenmiş akantüs yaprakları bulunmaktadır.

Arşitrav görünümlü silmenin üstünde iki yanda enginara benzeyen süslemeler bulunmaktadır. İki sütun arasında, dikdörtgen bir çerçevenin içinde bulunan ayna taşı içinde, "Aynen yeşrabu bihâ ibâdullahi yüfeccirûnehâ tefcîrâ" ayeti bulunmaktadır.

Altında oval madalyon ve üstünden çıkan dokuz yapraklı kabartma görülmektedir. Madalyonun içinde ibriğe benzeyen bir kabartma bulunmakta ve bu ibriğin içerisinde de "Maşallah, Bismillah, Es-sâkî " kelimeleri okunabilmektedir.

Çeşmenin musluğu üzerindedir ve teknesi sağlamdır. İki yan cephede saksı içinden çıkan akantüs kabartmaları bulunmaktadır. Muslukları da oval bir çerçevenin ortasından çıkmakta olup tekneleri sağlamdır.

İki sütun ve üçer satırdan oluşan kitabesi şöyledir.

Celî Sülüs kitabe

Sadr-ı esbak İbrahim Paşa vâlidesi ehl-i hayr
Ümmügülsüm Hanıma maksad rıza idi heman
Sâye-i şehirşahda bünyâd eyledi bu çeşmeyi
Hayr ile yâd eylesinler su içib leb-teşnegân
De düşüb dikkatle ben de söyledim târihini
Kıldı nasa Ümmügülsüm âb-ı hayvanı revân

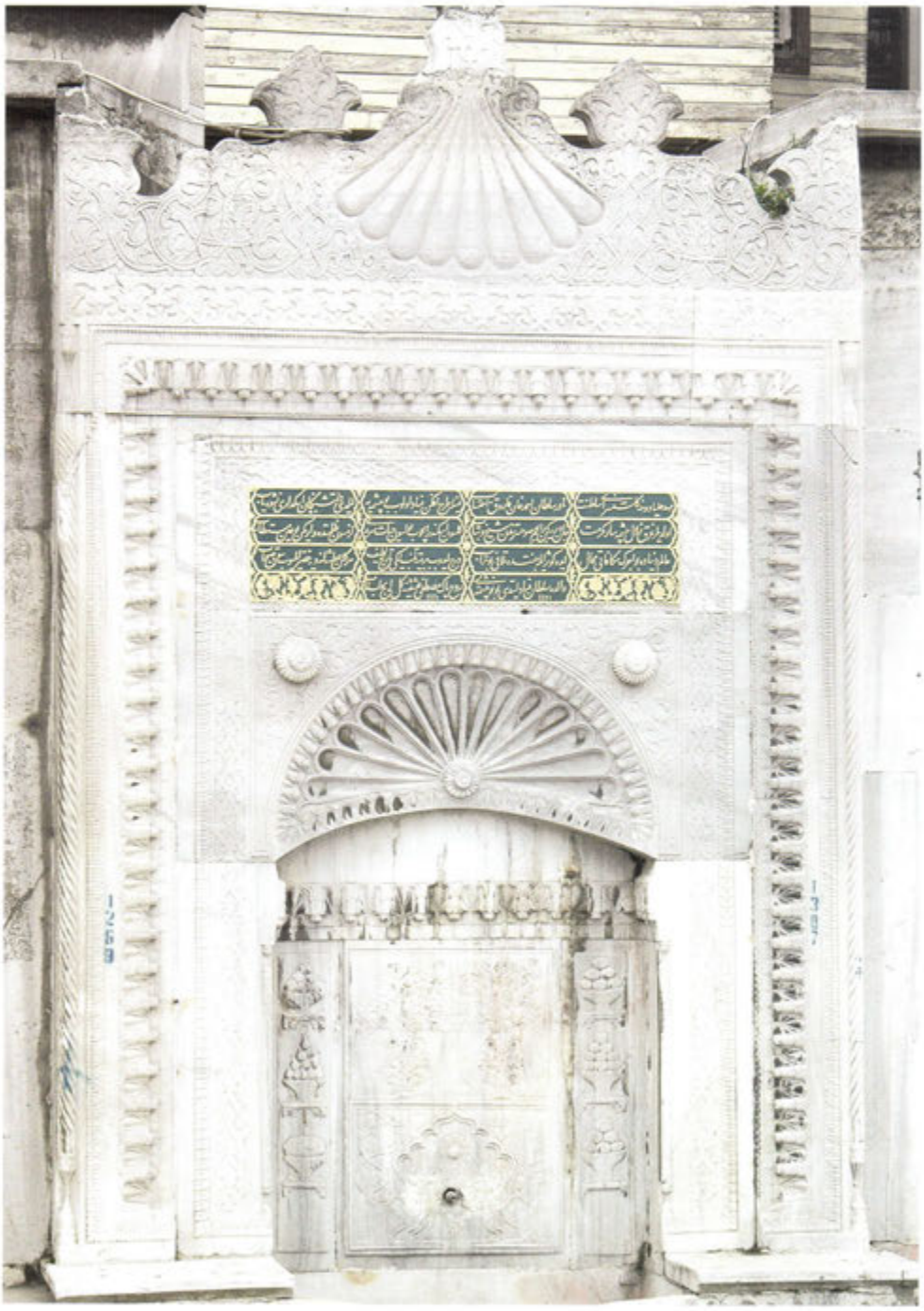

Ayna taşındaki 9 yapraklı kabartma

Celî Sülüs Kitabe
"Aynen yeşrabu bihâ İbâdullâhi yufeccirûnehâ tefcîrâ"

013 Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi ve Sebili / Sebil Çeşme

Banisi: Gülnuş Emetullah Sultan Tarihi: H.1121 / M.1709 -1710
Adresi: Hakimiyet-İ Milliye Caddesi Yeni Camii Avlu Duvarı Batı Kısmı ÜSKÜDAR

M.1647-1715 yılları arasında yaşamış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli valide sultanlarından biridir. İki ayrı padişahın (II. Mustafa ve III. Ahmed) annesi ve sultan IV. Mehmed'in eşidir.

Toplam 20 yıl valide sultan kaldıktan sonra Edirne'de vefat etmiştir. Girit asıllı olan Emetullah Gülnuş Sultan'ın hatırasına oğlu III. Ahmet, Üsküdar'daki Yeni Cami'yi yaptırmıştır. Çeşme ve sebil caminin birer unsurudur.

Çeşmenin alınlığında üç tane büyük palmet formunda tepelik bulunmaktadır. Bunlardan ortadaki, bir istiridye kabartması üzerinde yükselmektedir. Alınlık boşluk bırakılmaksızın bitkisel kıvrımlarla tezyin edilmiştir.
Alınlığın altında palmet motiflerinden oluşan bir silme bulunmaktadır. Oymalı ince bir silme ve içinde mukarnaslı ikinci bir silme tüm cepheyi çerçevelemektedir. Çeşmenin dört satırlık kitabesinde bitkisel kıvrımlarla oluşturulmuş süslemeler görülmektedir.

Yuvarlak kemer içinde on dört kollu yelpaze formu mukarnaslarla kuşatılmıştır. İki yanında büyükçe birer kabara bulunmaktadır.
Üzengi taşlarının iç kısmından, nişin içinde devam eden mukarnaslı bir silme görülmektedir.

Mehd-i ulyâ devha-i gülşen-sarây-ı saltanat
Mâder-i Sultan Ahmed Hân-ı Fâruk-ı ihtisâb
Yümnile tarh-efken-i bünyâd olub bu çeşmeye
Eyledi dil-teşnegân-ı Üsküdar'ı neşve-yâb

Oldular gark-i zülâl-i çeşmesâr-ı mekremet
Can verirken bir içim su hasretinden şeyh u şebâb
Gelsin İskender içib bulsun hayât-ı sermedî
Gezmesin zulmette variken bu ayn-ı müstetâb

Âlem-i dünyâda bu ecrin mükâfâtı muhâl
Ede Kevser ile cennette telâfi bu türâb
Derc edib bir beyte Tâib iki târih-i latîf
Her gelen atşâna ver hazr eyleyib sevk-i sevâb

Vâlide Sultân bünyâd etdi bu nev çeşmeyi 1121
Rûh-i pâk-i Mustafa aşkına gel iç âb-ı nâb 1121

Ayna taşının iki yanında kase içinde meyve kabartmaları bulunmaktadır. Ayna taşında vazo içinde çiçek demetleri görülmektedir. Altında dalgalı kemer motifi içinde bir rozet ve iki yanında ağaç motiflerinden çıkan asma dalları ve üzüm salkımları görülmektedir. Cephenin köşeleri pahlıdır ve burmalı ince sütunlar yerleştirilmiştir. Musluğu yoktur.

Sebil kubbe ile örtülmüştür. Kenarında palmeti andıran oymalar bulunan geniş bir saçağı vardır. Saçağın altında cepheyi mukarnaslı bir silme ve altında kartuşlar içinde kitabe dolanmaktadır. Beş yuvarlak gömme sütunla cephe dört bölüme ayrılmıştır.

Mukarnaslı sütun başlıklarına oturan ve kilit taşlarında birer rozet bulunan basık sivri kemerlerin altında, dalgalı kemerlerle biçimlendirilmiş şebekeli pencereler bulunmaktadır.

Sebilin kitabesi şöyledir:

Vâlide Sultan o sıddıka şemâil-i kim Hüdâ
Nice hayrât-ı uzmâ-yı mazhar eyledi

Hayr ile nâm ile şerîfi dehre oldu münteşir
Meşk ve anber gibi afâkı mu'tır eyledi

Hayr-i cârî ile verdi dehâmetine madde ... hayât
Üsküdârî o lütfi münevver ile

Hayri şekvâr yaptırıp selsebîl
Su himmetine sanki şehri şükr eyledi

Bu zülâl-i şekvâr yapdurub selsebil
Zîrî Naîma âbını nev-şen eyleyen tarihini

Valide Sultan sebîl-i mâi kevser eder ... Sene 1121

014 Ahmed Ağa Çeşmesi / Tek Çeşme

Banisi: Kavasbaşı Ahmed Ağa Tarihi: H.1270 / M.1853 -1854
Adresi: Çengelköy Çarşısı İçi Çengelköy ÜSKÜDAR

Sahibü'l-Hayrât
Kavâs Ahmed Ağa

Çengelköy'de Karakol önündeki bu çeşme lahana çeşmesi olarak bilinmektedir. Banisi Mehmet Hüsrev Paşa'nın Kavasbaşı Ahmet Ağa'dır.

Çeşme hakkında yapılış tarihi dışında bilgi bulunmamakla beraber, XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar var olduklarını bildiğimiz "Lahanacılar" ve "Bamyacılar" rekabetini hatırlatır biçimdeki Lahana sembolü dolayısıyla, Kavas Ahmet Ağa'nın ya da Mehmet Hüsrev Paşa'nın Lahanacılar ile ilişkisi olduğu düşünülmektedir.

015 Mustafa Paşa Çeşmesi / Köşe Çeşmesi

Banisi: Kaptan Mustafa Paşa Tarihi: H.1141 / M. 1728-1729
Adresi: Kaptan Paşa Sokak ve Abdi Efendi Sokağı Kesişimi Kaptan Paşa Camii Karşısı ÜSKÜDAR

Çeşmenin banisi olan Kaptan Mustafa Paşa, Lale Devri'nin Kaptân-ı Deryaları'ndandır. Boşnak asıllı vezir Kara İbrahim Paşa'nın oğlu, anne tarafından da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın torunudur. Enderun'da yetişmiş olup, Kayınpederi Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesinden sonra (M.1718) hızla yükselmiş ve birçok makam atlayarak, vezir rütbesiyle nişancılığa getirilmiştir.

M.1721'de Kaptân-ı Derya olan Mustafa Paşa'ya bu sebeple "Atlamacı Mustafa Paşa" lakabı da verilmiştir. Patrona Halil İsyanı sonunda kayınpederi ile birlikte görevden alınmış ve isyancıların isteği üzerine öldürülmüştür. (M.1730)

Üsküdar'daki Kaptanpaşa ve Kuleli'deki Kasr-ı Süreyya Camileri'nin de banisidir.

Daha pek çok eseri bulunan Mustafa Paşa'nın, Üsküdar'da aynı isimle anılan sokaktaki Kaptanpaşa Camisi'nin karşısında yer alan bu çeşme, klasik üslupta ve mermerle kaplıdır.

İki cephesi olan çeşmenin ön cephesi silmelerle kuşatılmıştır. Üstteki silmenin altında altı satırlık kitabesi bulunmaktadır. Hemen altında, kilit taşında rozet bulunan basık sivri kemerli bir niş görülmektedir.

Nişin, kemerin altında kalan bölümünde, bitkisel geçmelerden oluşan yoğun fakat zamanla silinmiş bir tezyinat görülmektedir. Altında üzengi taşlarına ulaşan mukarnaslı bir silme bulunmaktadır. Ayna taşı düzdür ve musluğu yoktur. Teknesi sağlamdır.

Çeşmenin dört sütun ve altı satırdan oluşan kitabesi şöyledir:

Şehinşâh-ı hümâyun-pâye Sultan Ahmed Gâzi
Ki şâmildir cihâna lutfu ebr-i nev-bahar-âsa
Muazzam şehriyâr-ı ma'delet-perver ki fahr eyler
Feridûn bâb-ı iclâlinde olmakla cebin-fersâ

O Hâkân-ı cihânın sihr-i hass-ı mekremet-kârı
Vezîr-i azam İbrâhim Paşa Felâtun-râ
Şeref-âbâdı kıldıkta o şahen-şah için bünyâd
Ana bir cüybâr menbaından eyledi icrâ

Ferâvân olmağıyla âb-ı lutf-ı şehriyâriden
Ricâl-i devlet etdi Üsküdar'ı sû be sû irvâ
Bu vâlâ çeşme-sârı dahi ol âb-ı musaffâdan
Kemâl-i ziyb ile bünyâd kıldı Mustafa Paşa

Kapudân-ı mükerrem Sadr-ı efham kim semâhatde
Keff-i cûdundan alır feyz-i çüş-i lücce-i deryâ
Vezîr-i bî muâdil Sadr-ı kâmil kim fezâilde
Değil hem-ser ana İbn.....

Melek-haslet muallâ-menzelet dustûr-ı pür himmet
Ki zât-ı pâkidir kân-ı cihanda gevher-i yektâ
Şehinşeh-i devletinde ol vezîr-i âsumân-mesned
Yapıb bu çeşme-i pâki güzel hayr eyledi hakka

Hemişe şehriyâr-ı âlem u sadr-ı cihan-bâni
Kim ol dustûr-ı zî-şâni müebbed eylesin Mevlâ
Nedîmâ böyle tahrir eyledi târih-i itmâmın
Bu dil-cü çeşmeyi yapdı Kapudan Mustafa Paşa
1142

İki cepheyi birleştiren dar bölümde küçük bir çeşme daha yer almaktadır. Çeşmeyi rumi ve palmetlerden oluşan bir silme çevreler.

Sığ nişin üzerinde küçük bir istiridye motifi bulunur. İki köşesinde bitkisel süslemeler bulunmaktadır.

Altında, tepesinde bir palmet motifi bulunan dalgalı kaşkenar motifi ve içinde bir rozet yer alır. Bitime doğru palmet motifleri görülmektedir.

016 Hüseyin Avni Paşa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Hüseyin Avni Paşa Tarihi: H.1291 / M.1874 -1875
Adresi: Paşa Limanı Caddesi Üzeri ÜSKÜDAR

Üsküdar'daki Tekel Müzesi'nin yanında bulunan bu çeşme, Hüseyin Avni Paşa tarafından H.1291 / M.1874 -1875 yılında yaptırılmış ve M.1997'de bakım görmüştür.

Çeşmenin üst yamacında şimdi mevcut olmayan ve 1826'dan sonra Kadiri Tekkesi olarak kullanılan Yarımca Baba Bektaşi Tekkesi'nin mevcut olduğu bilinmektedir. Şu anda yerinde bir apartman bulunmaktadır.

Çeşmenin banisi Hüseyin Avni Paşa, M.1820 Isparta doğumlu olup, M.1874'te 14 ay süreyle sadrazamlık görevinde bulunmuştur. Meşrutiyet'in ilanı sırasında, Meşrutiyet taraftarlarıyla fikir ayrılığına düşmüş ve bir toplantı sırasında öldürülmüştür. (M.1876)

Oluklu sütun başlığı

Stilize akantüs ve deniz kabuğu kabartmaları

Çeşme, dalgalı ve hareketli bir düzen göstermektedir. Duvara bitişik olarak yapılmıştır. Geniş dalgalı saçağının altında çerçeve içinde beş satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabe taşı da ortada bombeli bir kuruluşa sahiptir.

Cephenin iki yanında kalın ve köşelere oturtulmuş yuvarlak sütunlar bulunmaktadır.

Sütun başlıkları olukludur ve dışa bakan köşelerinde volütler görülmektedir. İç kısmında yine yuvarlak sütunların üzerinde volütlü sütun başlıklarına oturan, uçları kıvrık ve bir kısmında stilize yaprak motifleri bulunan büyük iki S kıvrımı arasında, iç içe geçmiş kademeli olarak küçülen dalgalı kemerler görülür. Son kemer motifinin ortasında bir istiridye motifi bulunmaktadır.

Dışbükey ayna taşında stilize akantüs ve deniz kabuğu kabartmalarıyla birlikte, düşey çubuklar ve ortasında içi boş bir madalyon bulunmaktadır.

Stilize bitkisel süslemelerin arasında musluğu görülmektedir. Oval teknesi sağlamdır.

Kitabesi şöyledir:

Celî Talik kitabe
Çok zaman kalmışdı işbu çeşme-i pür-âb u tâb
Teşne-leb mânend-i atşân-ı kazâ-i Kerbelâ
Câmi-i seyf-i kalem müstecmi-i adl u kerem
Sadr-ı azam namdâş-ı sıbt-ı Fahru'l-enbiyâ
Menba-ı mâu'l-hayat himmetin cûş ettirib
Eyledi mecrâsını lebriz-i âb-ı can-fezâ
İntizam fermâyi-i mimar u lutfuyla dahi
Âb u tâb-ı sâbıkı etdi du bâlâ i'tilâ
Teşnegân içdikce su müminler aldıkca vuzû
Eylesinler izdiyâd-ı ömr ü iclâlin duâ
Nâydân-ı hâmeden mânend-i âb-ı hoşgüvâr
Avni Paşa eyledi ihyâ şu a'lâ çeşmeyi 1291
Akdı Muhtar iki târih-i selâmet-intimâ
Gel Hüseyin aşkıyla iç bu çeşmeden âb-ı safâ
1291

017 Erenköy İstasyon Çeşmesi / Tek Cepheli Meydan Çeşmesi

Tarihi: H.1341 / M. 1922-1923
Adresi: Ethem Efendi Caddesi Hatboyu Sokak No. 3 Erenköy KADIKÖY

Erenköy Hatboyu Sokak'ta bulunan bu çeşmenin, hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız bir hanım tarafından, genç yaşta ölen çocukları Fatma ve Fahir adına yaptırıldığı kitabesinden anlaşılmaktadır.
Tarihi konusunda yine kitabelerden edinilen farklı iki tarih vardır. Kitabe sonundaki tarih mısraına göre H.1340 olarak çeşmenin tarihi verilmekte ancak alınlığın ortasındaki madalyonun içindeki ayetin altında H.1341 yazmaktadır. Kuvvetle muhtemeldir ki, birinci tarih çeşmenin yapım yılını, ikinci tarih ise kitabelerin yazıldığı yılı göstermektedir.

Şu anda bir apartmanın bahçesi içerisinde yer aldığından şahsi mülk olarak kayıtlıdır. Çeşmenin saçağının üstünde iki yanda kasnak üstüne oturan dilimli birer kubbe bulunmaktadır. Kıvrık dallarla tezyin edilmiş dalgalı alınlığın ortasında madalyon içinde "Ve cealnâ mine'l-mâi külle şey'in hayy" ayeti ve "Ketebehu Hakkı 1341" ibareleri bulunmaktadır. Bu imza Hattat İsmail Hakkı Altunbezer'e âittir.

Cephe silmelerle çevrelenmiştir. Dört satırlık kitabesinin altında kemerli niş içinde iki çeşme düzenlemesi görülür. Kemerlerin etrafı karanfil, gülçe ve bitkisel kıvrımlarla tezyin edilmiştir. İki kemerin arasına iri bir rozet yerleştirilmiştir. Ayna taşları sadedir. Muslukları yoktur. Ortak bir tekneleri vardır.

Üç sütun ve dörder satırlık kitabesi şöyledir:

Gözyaşından oldu peydâ bir zavallı mâderin
Genç iken rihlet eden evlâdına bu yâdigâr
Fâhir'imle Fâtıma'm ruhen ona zâir gibi

Âşikâr olmuş bu yerde bir mezar-ı eşk-bâr
Dehr-i pür kahrın tecelli-i taarruzkârına
Hâk-i magmum-i vatandan bir sükût-i zarzar

Ben ölünce çeşm-i giryânım kurur lâbud fakat
Dîdemi tenzîr eden bu çeşme kalsın âb-dar
İçmeden geçme yolcu işte kardeş çeşmesi

Bağrı yanmış anneye gel sen de al bir gam-kisar
Lü'lü-i eşkin saçub der Vâlide tarihi de
Nûr-ı çeşmim hayırdır olsun sebil bu çeşmesâr

Ve cealnâ mine'l-mâi külle şey'in hayy
Ketebehu Hakkı 1341

018 Yakub Ağa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Tarihi: H.1089 / M.1678 -1679
Adresi: Eski Toptaşı Caddesi Hasan Bey Sokak Divitçiler Camii Avlusu ÜSKÜDAR

Bu çeşme Yakup Ağa Mektebi olarak bilinen yapının bir parçasıdır.

Çeşme, kesme taştan klasik tarzdadır ve duvara bitişik olarak yapılmıştır. Duvarla birleşmiş piramidal çatısının altında makarnaslı bordürden oluşan korniş, yapıyı dolanmaktadır.

Çeşmenin iki köşesi pahlanmış ve birer ince uzun yuvarlak sütun yerleştirilmiştir. Kilit taşında bir rozet bulunan basık sivri kemerli niş, dikdörtgen silmelerle çevrelenmiştir. Kemerin üstünde yukarıda dört satırlık bir kitabe bulunmaktadır.

Kitabesi şöyledir.

Saray ağası ol Yâkub Ağa kim sa'y edib hakka
Rızâ-yı Hak için bu âb-ı sâfi eyledi icrâ
Zehî hoş çeşme-i âb-ı hayat-ı dil-keş-u câri
Ki ayn-ı selsebil u nehr-i cennet gibi rûh-efzâ

Derûnu teşnegâna remzle söyler ki nûş eylen
Zebân olmuş buna âbı dehân-ı lûlede güyâ
N'ola rûh-ı şehîd-i Kerbelâ'yı yâd edib her dem
Cihâna kendüyi bezl etse anın aşkına bu mâ

Kabul etsin Hüdâ hayrını sa'yin eylesin meşkûr
Hemîşe eylesin nâmını zikr-i hayr ile ihyâ
Nasîb olsun ana nûş-i şerâb-ı Kevser-i cennet
Cezâ-i hayrını versin cenâb-ı hazret-i Mevlâ

Bu âb-ı sâftan nûş eyleyib Rüşdî dedi târih
Zehî âb-ı zülâl u ayn-ı çeşmei'l-hayat âsâ
1089

Kitabenin altında sağ ve soldaki boşluklar, lotus-palmet geçmelerle dekorlanmıştır. Kitabenin her iki yanında büyükçe birer rozet bulunmaktadır. Kitabenin altında kemerin etrafı rumi-palmet geçmelerle tezyin edilmiştir.

Üzengi taşından itibaren nişin içinden dışarı doğru, yivli bir silme dolanmaktadır. Nişin içinde, üst kısmında, sivri kemer motifi kullanılmıştır. Altında üzengiden gelişen silme ile alt bölümden ayrılmıştır. Kaşkemer ile biçimlenen sağda ve solda birer tas yuvası bulunmaktadır.

Ayna taşında, dalgalı kaşkemer motifinin sağında; "Bu âb-ı sâftan nûş eyleyib Rüşdî dedi târih" ve solunda; "Zehî âb-ı zülâl u ayn-ı çeşmei'l-hayat âsâ" yazılmıştır. Kemerin içinde en üstte kartuş içinde H.1089 tarihi okunur. Altında bir rozet yer almakta ve bu rozeti iki taraftan yıldız şeklinde stilize edilmiş çiçek motifleri karşılamaktadır.

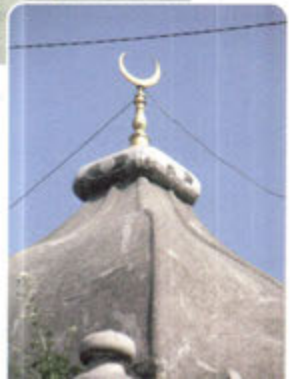

019 Sineperver Valide Sultan Çeşmesi / Üç Cepheli Köşe Çeşmesi

Banisi: Sineperver Valide Sultan Tarihi: H.1194 / M.1780
Adresi: Balaban Caddesi Yeni Valide Camii Avlu Kapısı Önü No.2 ÜSKÜDAR

Ayşe Sineperver Valide Sultan IV. Mustafa'nın annesi ve I. Abdülhamit Han'ın ikinci kadınıdır. Bulgar asıllı olup, önceki adının Sonya olduğu rivayet edilmektedir. Sineperver Valide Sultan bu çeşmeyi ölen oğlu Şehzade Ahmed için yaptırmıştır.

Çeşmenin üzeri biri alemli ve daha büyük olmak üzere üç tane dilimli kubbe ile örtülmüştür. Altıgen bir kasnak üzerinde yer alırlar. Kasnağın altında dalgalı geniş bir saçak bulunur.

Saçak cephede kavisli sütun başlıkları üzerinde yükselen dört kısa sütuna oturmaktadır.

Cephe köşeli ve sütunlarla üç bölüme ayrılmıştır. Saçağın altında bulunan, silmelerle sınırlandırılmış dikdörtgen bölümlerden soldakinde ve sağdakinde, deniz kabuğu görünümünde stilize akantüs yapraklarıyla süslenmiş zarif kıvrımlardan oluşan bir çerçeve içinde, kırmızı zemin üzerinde altın yaldızlı Sultan I. Abdülhamit'in tuğrası yer almaktadır.

(Tuğra) Abdülhamid b. Ahmed el-Muzaffer dâimâ

Ortadaki bölümde yine aynı süsleme özellikleriyle daha büyük bir çerçeve içinde " Ve sekâhum Rabbuhum şerâben tahûrâ " yazısı görülmektedir.

Ve sekâhum Rabbuhum şerâben tahûrâ
Mâşallah

Bu bölümlerin hemen altında yine silmelerle sınırlandırılmış bölümlerden solda, Sultan I. Abdülhamit'in tuğrasının altında büyük bir kartuş içinde bulunan dört satırlık kitabe şöyledir.

Şehenşeh-i âlem-penâh Sultan Hamîd-i dâd-hâh
Şehzâdesinden biri âh dünyadan etdi irtihal
Allah o necî-i emcedin nûyin mînu- mesnedin
Şehzâde Sultan Ahmed'in kabrin ede cennet-misâl

Ortadaki kartuş diğerlerine göre daha büyüktür ve iki yanında yer alan yuvarlak hatlı boş alanlar bu bölümde çiçek motifleri ile bezenmiştir.

Altı satırlık kitabe şöyledir:

Rûhu için gör himmeti kim mâder-i pür-şefkati
İkinci Kadın Hazreti üç çeşme yapdı bî-misâl
Kim birine olmaz nazir serçeşme-i mihr-i Münîr
Bu tarz tarh-ı dil-pezir görmüş değil çeşme-i hayâl
Hak Sineperver Kadını şâh-ı şeref ünvânını
Şehzâde Sultânıyla sohbetde kılsın her demi

Sağdaki bölümde yer alan dört satırlık kitabe şöyledir:

Olsun o Şâh-ı mülk-i dîn oldukça tahtında mekîn
Şehzâdegâniyle hemîn mahfûz-ı Hayy-i lâ-yezâl
Atşâna işrâb eyledin târîh-i itmâmın Sabîh
Merhûm Sultân Ahmed'in ney-çeşmesinden mâ-i zülâl
Sene 1194

Sol ve sağda yuvarlak kemerli sığ nişler içinde ayna taşları düzdür. Muslukları üzerlerindedir. Tekneleri sağlamdır ve düzdür. Orta bölümde dalgalı ve daha yayvan bir kemer görülmektedir. Ayna taşı düzdür ve musluğu üzerindedir.

Yine diğer bölümlerden farklı olarak teknesi dışa doğru bombelidir ve üstte bulunan kartuş formunda oymalıdır.

020 Şeyh Camii Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Adresi: Selman-ı Pak Caddesi Üzeri Şeyh Camii Mezarlığı Duvarı ÜSKÜDAR

Ve mine'l-mâ'i külle şey'in hayy

Üsküdar Selman-ı Pak caddesi ile Şeyh Camii Sokağı arasında bulunan Şeyh Mustafa Efendi Tekkesi, aynı zamanda Şeyh Camii olarak anılmaktadır.

Bu tekkenin haziresine bitişik olarak bulunan çeşmenin saçağının üstünde, kenarlarına uçları kıvrık C şeklinde kıvrımlar oturtulmuş olan küçük alınlığının tepesinde, muhtemelen tekkenin mensubiyetini resmeden bir külah bulunmaktadır. Kilit taşı vurgulanmış, yuvarlak kemerli nişin içinde süslemesiz ayna taşının üstünde, "Ve mine'l-mâi külle şey'in hayy" ayeti yazılıdır.

Kitabenin iki yanında uçları daire şeklinde son bulan ve ortalarına birer rozet yerleştirilmiş kıvrımlar bulunmaktadır. Üstte yarım daire şeklindeki alınlığın içinde altın yaldızlı güneş motifi bulunmaktadır. Kavisli geniş bir ayak üzerine

021 Hibetullah Valide Sultan Çeşmesi / Köşe Çeşmesi

Banisi: Hibetullah Mihrişah Valide Sultan Tarihi: H.1206 / M.1791-1792
Adresi: İhsaniye Mahallesi Tosun Paşa Sokak ve Şerife Bey Çeşmesi Sokak Köşesi ÜSKÜDAR

Hibetullah Valide Sultan, aslında III. Selim'in annesidir. Bu bilgi, bu çeşmenin kitabesinden anlaşılmaktadır. Şu halde, gerçekte Mihrişah Valide Sultan'dan söz edildiği açıktır. "Hibetullah", Mihrişah Valide Sultan'ın lakabı olup, Valide sultanlar arasında en çok hayra yönelik eser bırakmış olanlardan biridir. Cami, mescid, mektep, sebil, türbe gibi hayır yapıları dışında İstanbul'un değişik semtlerinde 13 çeşme yaptırdığı rivayet ediliyor.

Çeşmelerle ilgili çalışmalarda "Hibetullah Valide Sultan" adıyla anılan çeşmenin kitabesi hepsinde bulunmasına ve III. Selim'in annesi olduğu kitabeden anlaşılmasına hatta, III. Selim'in annesinin Mihrişah Valide Sultan olduğu da bilinmesine rağmen, bu isimle anılması, kitabe metni içinde bu lakabın kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Mermerden yapılmış olan çeşme dalgalı bir cephe düzenine sahiptir. Cephe iki yanda volutlu ve yivli başlıkları olan birer sütunla sınırlandırılmıştır.

Sütun başlıkları üzerinden geçen silmeler ve bunların üzerine oturtulmuş bir akantüsle oluşturulan iki S kıvrımlı konsol arasında çeşmenin altı satırlık kitabesi bulunmaktadır.

Hazreti Vâlide Sultan-ı himem meşreb kim
Cûşiş-i re'fetidir menba-ı ayn-ı ihsân
Yani ol vâlide-i Hazreti Sultan Selim

Teşnegân-ı himeme etmededir lutfa revân
İşte ez-cümle bu ser çeşme-i eltâfı ile
Sû be sû etdi atâ cû-yi cihânı reyyân

Hibetullahına kıldı hibe hem ecrini kim
Hayr-i cârisi ile tâ ola rûhu şâdân
Çün odur şire-i pâkizesi bu âlemden

Tıfl iken olmuş idi gonce-i gülzâr-ı cenân
Gül gibi etmeğe şâdâb-ı revân-pâkin
Kevser-i şefkatini eyledi böyle cüyân

Ravza-i rahmet anın kendisi himem-i Hân-ı Selim
Duralar devlet u ikbâl ile durdukça cihân
Vehbiyâ ben de ana söyledim iki târih

Lik bir tamiye var mısraı sânîde ayân
Çeşme-i vâlide Sultandaki cûşiş-i cûd 1206
Oldu şâdâbî-i rûh Hibetullah Sultân1206

Sütun başlığı

Dışbükey ve rokoko üslubunda kabartmalara süslenmiş ayna taşında büyük C kıvrımları ve deniz kabuğu görünümünde stilize akantüs yaprakları ve istiridye formu görülmektedir. Oval olan teknesi sağlamdır.

022 İhsaniye Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Tarihi: H.1240 / M.1824 -1825
Adresi: İhsaniye Mahallesi Neyzen Başı Halil Can Sokak No. 23 ÜSKÜDAR

Allah

Çeşmenin banisi hakkında bir kayıt bulunmamaktadır. Üzerinde tarih bulunan Mustafa Rakım Efendi'ye ait olduğu söylenen hattı sonradan ilave edilmiş izlenimi vermektedir.

Çeşmenin çatısı cepheden yuvarlak kemer oluşturmaktadır. Saçağın altında kitabesi görülmektedir.

Kiremit örgülü yuvarlak kemer iki yuvarlak sütun tarafından taşınmaktadır. Yuvarlak kemerli niş içinde yatay olarak iki silme ve dikey olarak iki konsol arasında kalan "Allah" yazısı okunmaktadır.

İki ince köşeli sütun arasında yuvarlak kemerli sığ bir niş içinde oval ve bir ayak üzerinde yükselen madalyon formunun tepesinde yaprak kabartmaları bulunmaktadır. Musluğu yoktur. Teknesi sağlamdır.

Saçağın altındaki kitabesi şöyledir:

Ve cealnâ mine'l-mâi külle şey'in Hayy
1240

023 El Hac Mehmed Ağa Çeşmesi / Tek Çeşme

Banisi: El Hac Mehmed Ağa Tarihi: H.995 / M.1586 -1587
Adresi: Balcılar Yokuşu Tabaklar Camii Sokak İle Davran Sokak Köşesi ÜSKÜDAR

Sultan III. Murad'ın Darussaâde Ağası Mehmed Ağa'nın yaptırdığı bu çeşmenin, sonradan iliştirildiği belli olan kitabesinde H.995 (M.1586) tarihi verilmektedir.

Çeşme piramit çatılı ve dört yüzlüdür. Palmet bordürlü bir korniş yapıyı dolanmaktadır.
Cephede pahlı dikdörtgen çerçevenin içinde üstte iki satırlık kitabe ve altında kilit taşında bir rozet bulunan sivri kemerli bir niş görülmektedir.

Oymalı ayna taşının varlığı sıvanın altından belli olmaktadır. Musluğu ve teknesi yoktur.

"Sâhibu'l-hayrât Dâru's-saâde Ağası merhûm ve mağfûr Mehemmed Ağa'nın âsâr-ı celîlesidir. Sene 995"

024 Hafız İsa Ağa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Hafız İsa Ağa Tarihi: H.1226 / M.1811-1812
Adresi: Doktor Eyüp Aksoy Caddesi Karaca Ahmet Mezarlığı Yanı ÜSKÜDAR

Karacaahmet'te Miskinler Tekkesi Sokağı'nda bulunan bu çeşme, Sultan II. Mahmud'un hazine vekili Hafız İsa Ağa tarafından H.1226 M.1811 senesinde yaptırılmıştır. Çeşme ayrıca, üzerinde bulunan kitabesi Mustafa Rakım hattı ile yazılmış olmakla önemli bir eser olarak kayda değerdir.

Taş örgülü duvar üzerinde bulunan mermer çeşme iki yanında birer köşeli gömme sütunla sınırlandırılmıştır. Ayna taşında iki büyük C kıvrımı üzerinde deniz kabuğu görünümünde stilize bir akantüs yaprağı kabartması görülmektedir.

Dokuz satırlık kitabesi şöyledir:

Menba'-ı cû-yı inâyet maksem-i âb-ı kerem
Hazret-i Sultan Mahmud Hân-ı iskender-vekâr
âb-rû-yı şân-ı devlet dürr-i bahr-i saltanat
Kulzum-i zehhar-ı himmet dâver-i gevher-nisar
Kilk-i lütfi bend-e gâha lüle-i ayn-ı atâ
Cûd-i tab'ı kişver-i ihsâna bahr-i bî-kenar
Âlemi sîrâb-ı feyz cûybar-ı hayr idüp
Gülşen-i mülke şu virdi ol şeh-i âli- tebar
Sû-be-sû ma'mur edüp dünyayı ol şah-ı cihan
Yapdı âlemde nice âsâr-ı hayr-ı bî-şümar
Dâima böyle cihanda vaz'-ı âsâr eyleyüp
Olduğıyçün mâil-i hayrât o şâh-ı kâmkâr
Meslek-i şâhanesine eyleyüp âleme sülûk
Hayra meyl etti cihânın meşreb-i bî-ihtiyar
Bak vekîl-i kenz-i şâhî Hafız İsa nam ağa
Kıldı bu hayrât-ı dil-cûyi binâya ibtidâr
Celb idüb vakf-ı Selîmiyyeden âb-ı dil-keşin
Eyledi bu çeşmeyi ibn-i sebîle yâdigâr
Hiç söz olmaz tarhına bu çeşmesâr-ı himmetin
Nakş-ı zîbâ resmi dil-cû âb-ı sâfi hoşgüvar
Şerbet-i kand ile hem-ta'm olduğun güş eyleyüb
Teşnedir hâlâ bu şirin cûye tıyah Kandehar
Varsa bu da'vâmı inkar eyleyen gelsün beri
İşte hammas şerbeti işte bu şirin cûybar
Bir midir bu mâ-i şîrîn ile hiç âb-ı hayat
Bunda hem safve: nümâyan hem letâfet âşikâr
Hak bu kim bu hayr-ü âsar ile Şah-ı âleme
Eyledi celb-ı duâ atşândan leyl ü nehâr
Tûl-i ömr ile muammer idüp ol Şâhenşehi
Mazhar-ı tevfîk ide zâtın cenâb-ı Kirdgâr
Sâye-i şâhide Hak ol sâhib-ül hayratı da
Eyleye dil-hâh üzre feyz-yâb ü behredâr
Oku Vâsıf su gibi târih-i cevher-mâyesin
Gel su iç kıl Hakka hamd işte muallâ çeşmesâr
1226
Ketebehu'l-abdüddâi Mustafa Râkım gufire zünûbehu

025 Ahmediye Çeşmesi ve Sebili / Sebil Çeşme

Banisi: Eminzâde Ahmed Ağa Tarihi: H.1134 / M.1721-1722
Adresi: Gündoğumu Caddesi Ahmediye Camii Önü Tekke Kapısı Yanı ÜSKÜDAR

Tersane Emini Eminzâde Ahmet Ağa tarafından cami, medrese, sebil ve çeşmeden oluşan bir külliye halinde yaptırılmıştır. H.1134'deki inşasından sonra H.1280 yılında Sultan II. Mahmut'un üçüncü eşi Tiryal Hanım tarafından yenilendiği, bu tarihli ayna taşı üzerindeki kitabeden anlaşılmaktadır.

Çeşme kesme taş duvarın üzerinde yer almaktadır. Alınlık bölümünde bitkisel süslemeler tepede bir rumi kabartmasıyla sonlanmıştır. İki yanında birer rozet bulunmaktadır. Bitkisel motiflerden oluşan bir çerçeve cepheyi kuşatır. Dört satırlık kitabesinin altında içine çiçek motifleri yerleştirilmiş bir satır daha görülmektedir.

Zehi-dil-cû-yi zîba çeşmesâr-ı rûh-perver kim
Atâş-ı ümmete mâu'l-hayâtı eyledi icrâ
Zehi hâtır-kûşa aynu'l-hayât-ı hûb-menzer kim
Bakıb reşk eyler âna çeşme-i mihr-i cihan-ârâ
Hilâl-i ıyd eğer zencir-i râh-ı Kehkeşan birle
Asılsa gefçe-âsa tâkına şâyestedir hakka
Bu dil-keş çeşmesârın âb-ı veş bânisinin dâim
Zülâl-i tab'ını gerd-i kederden pâk ede Mevlâ
Bu mısra'la dedi hatif âna bir bî-bedel tarih
Eminzâde bu ayn-ı çeşmesârı eyledi icrâ 1134

"Ve mine'l-mâi külle şey'in hayy"

Cennetmekân Gâzi
Sultan Mahmud Hân-ı sânî
aleyhi'r-rahmetü'l-bârî
hazretlerinin harem-i ismet-penâhlarından
üçüncü ikbal devletlu Tiryal Hanım hazretlerinin
işbu mâü'l-hayatın menbaından bed' ile mecrasının
mücedded hükmünde tamir ve inşasında himmet
ve bu bâbda nâil-i muvaffakiyet olmuşlardır.

İki yanda birer tepelikle yükselen silindir, gömme sütunlar bulunmaktadır. İstiridye kabartmasının altı bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. "Ve mine'l-mâi külle şey'in hayy" ayeti görülmektedir.

Beş satırlık kitabe görülür. Dalgalı kemer motifi içinde biri daha büyük üç çiçek motifi yerleştirilmiştir. Teknesi toprakla doldurulmuştur.

Sebilin üstünde geniş bir saçak bulunmaktadır. Üç cephenin köşelerinde mukarnas başlıklı yuvarlak sütunlar bulunmaktadır.

Kenarları bitkisel süslemelerle doldurulmuş istiridye kabartmalarının altında altı kollu yıldızların görüldüğü şebekeler bulunmaktadır.

Saçak altında ikişer satırlık kitabeleri bulunmaktadır. İstiridye kabartmalarının altında birer satırlık yazılar görülmektedir.

Sebilin kitabesi şöyledir:

Eminzâde cenab-ı Hâc Ahmed kim bu âlemde
Âna oldu müyesser hâk-büs-i Ka'be-i ulyâ
Zehî ziba sebil mâi selsal-ı musaffâ-ter
Ki olur nûş eyledikce aynı zemzem-veş safâ bahşâ

Edib teşmîr-i bâzû-yı fütüvvet fî sebîlillâh
Pür etti nîmet-i hayriyle çeşm-i kefçeyi hakka
Terâzîde nola tartılsa âb dürr u gevherle
Letâfetde ana lü'lü-i lâlâ olamaz hemtâ

Aceb mi teşne lebler olsa şirin-kâm davası
Ziyâfet eyledi atşâna şehd u şîr ile güyâ

Edib hayrâtını mebrûr ede Hak sa'yini meşkûr
Muîn ola hemîşe ana lutf-i Hazret-i Mevlâ

Gelen dil-teşneye her güzesi Sâlim dedi târih
Zülâl-i pâki nûş et bu sebîl-i âbdan sahhâ
1134

026 Damad İbrahim Paşa Çeşmesi / Tarihî Çeşme

Banisi: Damad İbrahim Paşa Tarihi: H.1141-1143 / M.1728 -1730
Adresi: Rumi Mehmed Paşa Mahallesi Kavaklı İskele Sokak Başı ÜSKÜDAR

Çeşme kiremit örtülüdür. Mermerden yapılmıştır. Cephe silmelerle çevrelenmiştir. Üstte silmenin altında yeşil zemin üzerine altın yaldızlı sekiz satırlık kitabesi bulunmaktadır.

Dalgalı kemerin köşelerinde birer rozet bulunmaktadır. Ayna taşında dalgalı kemer motifi ve ortasında bir rozet bulunmaktadır. Ayna taşı toprağın altında kalmıştır.

Celî Talik ile
Vezîr-i A'zam-ı Damad İbrâhim Paşa kîm
Kef-i cûdu anın bahşende-terdir kân u deryânın
Vekîl-i saltanat gayret-keş-i nâmûs-ı devlettir
Âni dür etmeye Hak sâye-i Sultân-ı vâlâdan
O sadr-ı Erkemin hayrete mecbul olduğundandır
Ki olur her emrde tevfika masdar savb-ı Mevlâdan
Murad etti ki ehl-i Üsküdar'ı eyleye irvâ
Duâya mahzar ola haşre dek a'lâ vu ednâdan
Hüdâ Sultân-ı devrânı hatalardan emîn etsin
Cihân âsûdedir devrinde mekr u keyd-i a'dâdan
Vezîr i a'zamide sadr-ı devlette olub ber-câ
Duâ aldırsın olşâh-ı cihâna pîr u bernâdan
Bu zîbâ çeşmeyi bir mevkiinde eyledi bünyâd
Ki seyr olmaz nuzzâra tarh-ı mergûbun temâşâdan
Akınca lûlesinden âb Es'ad dedi târihi
İçin su çeşme-i Dâmad İbrâhim Paşa'dan 1141

027 Mısırlı Hacı Hatice Hanım Çeşmesi / İki Cepheli Köşe Çeşmesi

Banisi: Mısrî Hadîce Hanım Tarihi: H.1287 / M. 1870-1871
Adresi: Hacı Kasım Mahallesi Üsküdar Caddesi No. 99 ŞİLE

Kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlamadığımız bu çeşmenin saçağı tuğla örgülüdür. Basık kemer hizasında dalgalıdır. Basık kemerin kilit taşı vurgulanmıştır.

Nişin içinde yedi satırlık kitabesi görülmektedir Kitabenin altında üstünde bir silme bulunan mermer taşında sırt sırta bakan ay ve yıldız süslemeleri görülmektedir. Basık kemer motifinin içinde musluğu bulunmaktadır. Teknesi kırılmıştır.

Yapdurup bu çeşme-i nev eyledi âb-ı hayât
Cenâb-ı Hakk [silik] vere a'le'a-derecât
Vakt-i iftârında içsün sâim olanlar suyın
Yeniden abdest alup âbid edâ itsün salât
Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât [silik]nın hayrâtıdır. 12(87)

Hazret-i Mısrî Hadîce Hanım ol zât-ı bî-hemtâ
Zihi vâlâ eser kıldı rızâ-yı Hak te'âlâllâh
Derûn-ı beldeyi cümle yeniden eyledi ihyâ
İdüp icrâ zülâl-i selsebîli hasbeten lillâh
Bu zîbâ çeşme-i pâkize-i dil-cûyu nev-tarha
Şu'â-ı mihr-i lüle kefçe-i sîm olsa lâyık mâh
İçince mâ-i dil-cûsun duâ eyleyelüm ihvân
Hudâ ömrün füzûn kılsun o zâtın lütfudur her gâh
Hudâ zât-ı keremkârın hatâdan eyleyüp mahfûz
Vere dâr-ı cinânda ana maksûdun ol âlî-câh
Mükâfât eyleyüp rûz-ı cezâda saky-ı kevserle
Bunun gibi nice hayrâta tevfîk eyleye Allâh
Lisân-ı hâl ile atşâne târîhin idüp tebşîr
Dilâ bu çeşme-i mâ-i şifâdan içilsün fi sebîlillâh 1287

028 Emetullah Gülnuş Valide Sultan Çeşmesi / Meydan Çeşmesi

Banisi: Sultan III. Ahmed Han Tarihi: H.1141 / M.1728 - 1729
Adresi: İskele Meydanı ÜSKÜDAR

Üsküdar'da İskele Meydanı'nda yer alan bu abidevî çeşme, III. Ahmed'in emriyle annesi Rabia Emetullah Gülnuş Sultan'ın hayratı olarak, Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır. Çeşmenin ilerisinde Gülnuş Valide Sultan'ın türbesi ile kendi hayratından Yeni Valide Camii yer almaktadır.

Çeşmenin suyu da Merdivenköy civarındaki Karaman Çiftliği ile Sazlıdere'de bulunan kaynaklardan alınmıştır.

Çeşmenin kuzey yönündeki kitabesi şair Nedim'e, doğudaki Rahmî'ye, güneydeki ise Şakir'e aittir. Ancak bu çeşmenin asıl önemli yanı, kitabe hattatının bizzat III. Ahmed'in kendisi olmasıdır. Denize bakan taraftaki kitabenin altında imzası bulunmaktadır.

Çeşme geniş saçaklı meyilli bir çatı ile örtülmüştür. Saçağın altında oymalı süslemeler görülmektedir. Altında yapıyı kuşatan frizde kartuşlar içinde bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Frizin altında mukarnaslı bir silme yapıyı dolanır.

Yapının köşeleri pahlanmıştır. Pahlı dar bölümlerin iki yanına mukarnaslı başlıkları olan burmalı sütunlar yerleştirilmiştir. Üst kısmında iki sıra mukarnas dizisinin altında, ucu sivrilerek, içi tezyinatlı bir palmetle sonlanan dilimli, yarım küre bir konsol bulunmaktadır.

Bu bölümlere birer küçük çeşme yerleştirilmiştir. Küçük çeşmenin etrafını rumi süslemelerden oluşan bir çerçeve kuşatmaktadır. Balık pulu motifiyle tezyin edilmiş ayna taşının üzerinde istiridye motifi görülmektedir.

Motifin ortasına küçük bir kabara yerleştirilmiştir. Yarım daire biçiminde küçük bir teknesi bulunmaktadır. Teknenin yüzeye bitişik olan ayak kısmı aşağıya doğru sivrilir ve içi süslemeli iri bir palmet motifiyle sonlanır. Çeşmenin bir cephesinde dikdörtgen bir çerçeve içinde bir satırlık kitabesi bulunmaktadır.

Kilit taşında bir kabara bulunan basık sivri kemerli niş içinde rozetler ve palmetlerden oluşan yoğun bir tezyinat görülmektedir. Altından mukarnaslı bir bordür geçmektedir.

Çerçeve içine alınmış ayna taşında dalgalı kemer motifinin iki yanında ve ortasında birer rozet bulunmaktadır. Çeşmenin iki yanına mukarnas kavsaralı uzun nişler yerleştirilmiştir. Diğer cepheler daha sadedir.

Kilit taşında kabara bulunan basık sivri kemer nişin içi ve dış alanı sadedir. Nişin içinde mukarnaslı bir silme görülmektedir. Çerçeve içine alınmış ayna taşında dalgalı kemer motifinin iki yanında ve ortasında birer rozet bulunmaktadır. Dört cephede mermer tekneler görülmektedir.

Semiyy-i fahr-i mevcûdat Sultan Ahmed-i Gâzi
Şeh-i sahib-meâsir zill-i pâk-i Hazret-i Vehhâb
Emin-i Yesrib u Bahtâ muin-i millet-i beyzâ
Ebû an ced şeh-i dânâ hidiv-i tâhiru'l-ensâb
O hakân-ı keremkârın bu arz-ı cennet-âsâda
Olub gufrân ile ümm-i Safiye-hasleti der hâb
Anın rûh-ı şerîfin hayr ile yad eylemek kasdın
Derûn-i pâkine ilham edince Hâliku'l-esbâb
Vezîr-i a'zâm u. Damad İbrahim Paşa'nın
Gül-i kâmın hitâb-ı müstetâbiyle edib şadâb
Şeref-âbâd u bünyâd eyledikten sonra emriyle
Bu ayn-ı zemzemin çün kıldı icrâsın ana işrâb
Türâb-ı kabrine merhûmenin ikrâm için yaptı
Reh-i Hakda diyar-ı Üsküdar'a çeşme-i pür âb
O hakân-ı cihânı daima hak eyleyüb teyid
Ne kâre azm ederse hükm-i takdir etsin istisvâb
Bu misrâla Nedîmâ söyledi târih-i itmâmın
Bu şehr-i mâ ile Sultan Ahmed eyledi sîrâb
1141

Âb-ı rûy-i saltanat Hân-ı Ahmed-i Gâzi ki anın
Dâima icrâ-yı ser'-i Ahmedîdir hemdemi
Mahzar-ı teyid edib Hak ana âsân eyledi
Gayre müşkilter olan her emr-i sa'b u mu'zamı
Bu kerâmet kutb-i âfâk olduğun isbât eder
Buldu İbrâhim Paşa gibi sadr-ı efhamı
Rahatıyla kesb-i şevk u ihtiyat etmek için
İhtira etti Şeref-âbâdı-ı Şâh-ı âlemi
Nâmın olmış bir güherdir suyunu bulsun deyü
Su yerine bezl u îsâr etdi bi had dirhemi
Çeşme bünyâd etmeği imâ ve işrâb eyleyüb
Kıldı memur âsaf-ı derya-neval-i ekremi
Öyle dil-cû çeşme-sâr-ı bî-bedel yaptırdı kim
Oldu her bir lûlesi âb-ı hayatın maksemi
Sa'yini hüsn-i kabûle eyleyub Mevlâ karîn
Hıfz ede dâim hatalardan o Şâh-ı efhamı
Sâhibü rahm-i leyh âbun dedi târihini

Şehinşâh-ı hümâyun-pâye Sultan Ahmed-i Gâzi
Kerâmetdir olan sâdır o Hâkân-ı müeyyedden
O yektâ zıll-i Hak kim bir nefes hakdan udûl etmez
Eder kesb-i safâ icrây-ı ahkâm-ı Muhammed'den
Vucûd-ı enveri kim matla'-ı mihr-i saadettir
Olur manâ-yı şevket zâhir ol şeh-beyt-i müfredden
Vucûde gelmemişdir öşr-i mi'şâr-ı fütûhatı
Ki âcizdir kalem âsâr-ı âli-şânını 'adden
Şeref-âbâd'ı bünyâd eyledikde ızz u devletle
Ana bir su bulundu kim nişândır ömr-i sermeden
Vezîr-i a'zam İbrâhim Paşaya edib ferman
Olunca yümn ile memur o şahinşâh-ı es'adden
Bu şehre çeşme bünyâd eyleyub cümle ahâlisi
Hayat-ı taze buldu re'fet-i Hakân-ı emcedden
Hemîşe dest-i cûdun maksem-i erzak edib Mevlâ
Vücûd-ı kâmilin asûde kılsun dîde-i beden
Tamam oldukta atşâna dedi tarihini Şâkir
Gel iç mâ-ı hayâtı çeşme-i Sultan Ahmed'den
1141
Dedi Han-ı Ahmed ile bile İbrâhim târihin
Suvardı âlemi dest-i Muhammed'le cevâdullah
[Ketebehu] Ahmed b. Mehmed

029 Rakım Paşa Çeşmesi / Üç Cepheli Köşe Çeşmesi

Banisi: Rakım Mehmed Paşa Tarihi: H.1128 / M. 1715 -1716
Adresi: Rumeli Hisarı İskele Meydanı Ali Pertek Camii Önü SARIYER

Rakım Mehmet Paşa tarafından, babası Defterdar Yoz İbrahim Efendi adına yaptırılmıştır. Bu nedenle "İbrahim Efendi Çeşmesi" olarak da anılmaktadır. Çeşmenin bitişik bulunduğu cami ise "Pertev" lakabıyla bilinen denizci Ali Bey tarafından yaptırılmıştır.

Çeşme klasik üslupta kesme taştan yapılmıştır. Düz çatısı geniş bir saçak halinde öne çıkmaktadır.

Yalın silmeler cepheyi çerçevelemektedir. İki köşesi pahlanmış ve yuvarlak ince sütunlar yerleştirilmiştir. Kilit taşında bir rozet bulunan basık sivri kemerli nişin üzerinde "Hem çû zemzem nûş kıl mâ-i ayn-ı İbrahim'den" yazmaktadır.

Hem çû zemzem nûş kıl mâ-i ayn-ı İbrahim'den
Sene 1128

Yazının dört köşesinde çiçek motifleri bulunmaktadır ve etrafında noktalarla kurulan altıgenlerle oluşturulmuş bir çerçeve görülmektedir.

Ayna taşı düz mermerdendir ve musluğu üzerindedir. Teknesi mermerdendir.

030 Hafız İsa Ağa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Hafız İsa Ağa Tarihi: H.1238 / M.1822-1823
Adresi: İhsaniye Mahallesi İskele Sokak No 43 ÜSKÜDAR

Darüssaâde Ağası İsa Ağa tarafından yaptırılmış olan bu çeşme bir evin duvarına bitişiktir.

Arşitrav görünümündeki silmesi üzerinde bulunan alınlık oval bir rozet içerisinde "Ve mine'l-mâi külle şey'in hayy" ayeti bulunmaktadır.

Rozetin tepesinden deniz kabuğu görünümünde stilize akantüs yaprakları ve alınlığın iki köşesinden dökülen uçları kıvrık akantüs yaprakları görülmektedir.

Ayna taşının iki yanında üzerinde dolanan yaprak kabartmalarıyla birer ince sütun bulunmaktadır. Sütunların üst kısmında birer rozet bulunmaktadır. Dairesel bir teknesi vardır.

Yaprak kabartmalı sütunların üst kısmında birer rozet bulunmaktadır.

[Ve mine'l-mâi külle şey'in hayy]

Ayna taşının üzerinde bulunan sekiz satırlık kitabesi şöyledir:

Hazreti Sultan Mahmud Adlî dödün kemteri
Ya'ni İsâ Ağa ki ol zât-ı pâk-ı eshiyâ

Hâliyâ Dârussaâde Ağası ol-i cenâb
Hâzin-i Rabb-i kerim ma'den-i cûd-i atâ

Nef' için bu çeşmeyi yapdı ümmâ bi-garez
Hâl u şânı merhametdir cümle nâsa dâimâ

Kemâl-i sarf-ı himmet eyleyib tekmîl-i hayr etdi
Ola şâyân-ı dergâh-ı kabûl-i Hazret-i Mevlâ

Gazanfer Ağa için edib bu çeşmeyi inşâ
Vere lutf-i amîminden ana ecr-i lâ-yuhsâ

Bi-hamdillâh vücûd-ı masdar-ı âsâr-ı hayr oldu
Kime tevfik olur böyle eser bu çeşme-i zîbâ

İlâhî devlet u ikbâl u ömrün ber-devâm eyle
Yazılsın defter-i hayrı müdâm oldukça bu dünyâ

Dalı zamla Hâtif-i gayb söyledi târihini
Çeşme-i aynu'l-hayattan iç suyu eyle duâ
1238

031 Hünkar Çeşmesi / Tek Çeşme

Banisi: Sadrazam İbrahim Paşa Tarihi: H.1069 -1070 / M.1659
Adresi: Hünkar Çayırı Kent Fabrikası Arkası Tuzla Askeriyesi Civarı GEBZE

Kaynaklarda pek bilgiye rastlanmayan bu çeşme, Fatih Sultan Mehmed'in otağ kurduğu ve hâlâ Hünkâr Çayırı olarak anılan alanda, onun anısına IV. Mehmed döneminde Sadrazam İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır. Yapım yılı olarak M.1659 yılı verilmekle birlikte, kitabesinin sökülmüş olduğu görülmektedir.

Çeşme tek cephelidir. Kemeri renkli taşlarla örülmüştür. Basık sivri kemerli nişin içindeki ayna taşı çerçeve içine alınmış ve üzerinde sivri kemer motifi görülmektedir. Musluğu üzerindedir.

Çeşmenin arka tarafında yüzeye çapraz olarak yerleştirilmiş yuvarlak kemerli bir niş bulunmaktadır.

032 I. Abdülhamid Han Çeşmesi / Meydan Çeşmesi

Banisi: Sultan I. Abdülhamid Han Tarihi: H.1197 / M.1782-1783
Adresi: Muvakkıthane Caddesi Emirgan Camii Önü Emirgan SARIYER

Emirgan'daki tarihi Çınaraltı mevkiinde bulunan bu çeşme, cami ile birlikte I. Abdülhamit Han tarafından Muvakkıthane Caddesi üzerinde yaptırılmıştır.

I. Abdülhamit bu çeşmeyi, genç yaşta ölen kardeşi Mehmed ve onun annesi Hümâşah Kadın adına yaptırmıştır. Bu sebeple "Şehzade Mehmet Çeşmesi" veya "Hümâşah Kadın Çeşmesi" olarak da anılmaktadır.

Çeşme sekiz cephelidir ve üzeri sekizgen kasnak üzerine oturan bir kubbe ile örtülüdür. Kubbenin altında geniş bir saçak görülmektedir.

Saçağın altında yapıyı dolanan iki kornişin arasında dikdörtgen bölümler içinde dörder satırlık kitabe bulunmaktadır. İkinci korniş, yapının köşelerinde bulunan yivli ve köşeli gömme sütunlar üzerinden geçmektedir. Yapının dört cephesinde barok üslupta ayna taşları bulunmaktadır. Diğer dört cephe diğerlerine göre daha dardır ve boş bırakılmıştır.

Dört satırlık kitabeler bu sade bölümlerin üzerinde yer almaktadır. Ayna taşının üst kısmında deniz kabuğu kabartması ile C ve S kıvrımları görülmektedir. Ayna taşında yine C kıvrımları ve deniz kabuğu görünümünde stilize akantüs yaprağı bulunmaktadır.

Güzide menba'-cû-yı atâ ser-çeşme-i ihsan
Sehâb-ı âtıfet zıll-ı zâil-i Hâlik-i zü'l-men
Şehinşâh-ı cihân Abdülhamid Hân-ı adâletkâr
Olur vasf-ı cemîlinde zebân-ı nâtıka elken

Bina etti bu ziba çeşmesâr-ı nûr-bahşâyı
Akıttı âb-ı nâb-ı tâ ola gencîde-i mahzen
Be-fermân-ı Hüdâ şehzâdesi Sultan Mehmed'le
Hümâşah Valide Kadın çün etti cenneti meskeh

Hibe etti bu çeşme ecrini anlara cami'-veş
Ola ervâhı şâd u cennet ola küşe-i medfen
Safâ-yı kalb ile Hak Padişâhı eyleyip dâim
Kederden olalar şehzâdegân-ı duhterân eymen

Bu ziba çeşmenin her katre-i âb-ı hesabınca
Vire bârî Hüdâ rûz-i cezâda ecr-i müstahsen
Zebân-ı lûlesi atşâna der tarihini Tevfik
Muhammed aşkına mâ iç su bu nev-ayn-ı sâfiden
1197
Vesekâhum rabbuhum şerâben tahûra

Rabbenâ âtinâ min ledünke rahmeten ve heyyi' lenâ min emrinâ reşedâ

Ketebehu'l-fakîr Mehmed Emîn eş-Şehîr bi-hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyun Nâle'l-lâhu merâmehû ve a'lallahu makâmehu bi hurmet-i Muhammedu'l-Emîn, Âmîn

Abdülhamid han
b. Ahmed el-Muzaffer Dâima
Sene 1197

Bu süslemenin üzerinde yine deniz kabuğu görünümünde stilize akantüs yaprağı C kıvrımlarıyla desteklenmiş ve iç kısmında kitabe yazısı okunmaktadır. Oval teknesi ve teknenin dışında oval kartuşlar görülmektedir. Çeşmenin bir cephesinde dalgalı kemerli bir niş görülmektedir. Kemerin sol tarafında dua ve sağ tarafında ketebe kısmı görülmektedir. Üzerinde uçları palmetlerle sonlanan kartuş içinde bir dua ibaresi görülmektedir.

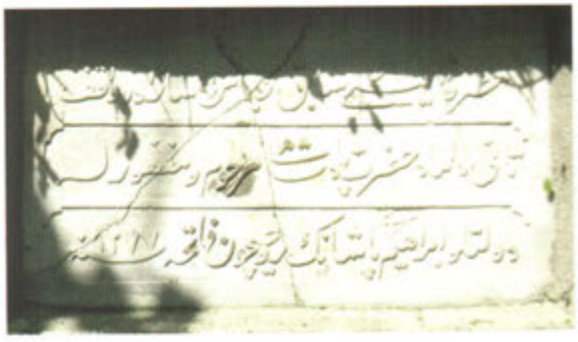
Diğer bir çeşmeli cephede iki silme arasında bir madalyon içinde I. Abdülhamit Han'ın tuğrası görülmektedir. Tuğranın üstünde ve yanında gül ve lale motifleri bulunur. Madalyonun etrafında akantüs yaprakları ve C kıvrımlarından oluşan yüksek kabartmalar görülmektedir. Tuğranın üzerinde deniz kabuğu görünümünde stilize akantüs yaprağı içinde C'lerle desteklenmiş "Barekallah" yazısı bulunur.

033 Damad İbrahim Paşa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: İbrahim Paşa Tarihi: H.1277 / M.1860 -1861
Adresi: Rumeli Hisarı Amiral Fahri Engin Sokak No: 10 Yanı SARIYER

Çeşmenin cephesini yosun ve sarmaşıklar kaplamıştır. Yuvarlak kemerli bir niş içinde musluğu bulunmaktadır. Kemerin üzerinde üç satırlık kitabesi görülmektedir.

Mısır Valisi sâbık Abbas Paşa-zâde vâkıf-ı
Sâni dâmâd-ı hazret-i pâdişâhî merhum ve mağfurûn leh
Devletlü İbrâhim İlhami Paşa'nın rûhıyçün Fâtiha Sene 1277

034 İstinye İskele Çeşmesi / Meydan Çeşmesi

Tarihi: H.1326 / M.1908 - 1909
Adresi: İstinye Caddesi İskele Çıkmazı Sokak Üzeri SARIYER

H.1326 (M.1908) yılında yaptırıldığı kitabeden anlaşılan çeşmenin üzerinde küçük bir kubbesi bulunmaktadır. Dört süslemeli konsol üzerine oturan dalgalı saçağının altı süslemelidir. Oval bir kabartma kafes biçiminde süslemeler ve palmetler görülmektedir. Saçağın altında oymalı silmeler görülmektedir.

İki yuvarlak sütuna oturan sivri kemerin iki yanında, bitkisel süslemelerin ortasında kabaralar bulunmaktadır. Kübik sütun başlıkları bitkisel süslemelidir.

Üzengi taşlarından nişin içine dönen silmenin üstünde iki ucu palmetlerle sonlanan kartuşun içinde kitabesi görülmektedir.

"Ve sekâhum Rabbuhum şerâben tahûra"

Ayna taşının üzerinde ve iki yanında kıvrık dallardan oluşan kabartmalarla süslenmiş kartuşlar bulunmaktadır.

Yuvarlak dilimli kemer motifinin etrafında rumi ve palmetlerle düzenlenmiş kabartmalar bulunmaktadır. Musluğu üzerindedir. Altı köşeli yivli bir kurnası bulunmaktadır.

035 Esma Sultan Çeşmesi / Meydan Çeşmesi

Banisi: Esma Sultan Tarihi: H.1193 / M.1779 - 1780
Adresi: Kadırga Meydan Parkı İçi Kadırga EMİNÖNÜ

H.1193 yılında Esma Sultan tarafından yaptırılmıştır. Esma Sultan, III. Ahmed'in kızı ve I. Abdülhamit'in kız kardeşidir. I. Abdülhamit'in aynı adı taşıyan kızı Esma Sultan'dan ayırt etmek için "Büyük Esma Sultan" olarak zikredilir. H.1202'de vefat etmiş olup, kabri son kocası Muhsinzade Mehmet Paşa'nın Eyüp'teki türbesindedir.

Kadırga'da yaptırdığı bu çeşme, özellikle dört yüzlü, namazgahlı meydan çeşmelerinin en tipik örneklerinden biridir.

Çeşme mermerden yapılmıştır. Düz çatılıdır. Sağ tarafta namazgâha çıkan bir merdiven bulunmaktadır. Cephe silmelerle çevrelenmiştir.

Üstte altın yaldızlı ve altı satırdan oluşan kitabesi bulunmaktadır. Altta kilit taşına deniz kabuğu görünümünde stilize akantüs yaprağı yerleştirilmiş olan dalgalı kemerli niş içinde, yine üstü deniz kabuğu görünümünde stilize akantüs yapraklarıyla süslenmiş olan ve yuvarlak kemer motifi bulunan ayna taşı görülmektedir. Teknesi kırılmıştır. Çeşme duvarının sol köşesine, uzunca yuvarlak kemerli bir niş ve ufak bir kurna ile küçük bir çeşme yerleştirilmiştir.

Diğer yüz

Yaldızlı ve altı satırdan oluşan kitabesi şöyledir:

Güzîde-i bint-i Sultân Ahmed Esmâ nâm sultânın / Müdâm efzûn idüp ömrün kederden hıfz ide Mevlâ
Binâ idüp bu dil-cû çeşmesârı fi sebîlillâh / Attâş-ı ümmeti âb-ı keremle eyledi irvâ
Hemân su yerine sîm ü zeri harc eyleyüp her sû / Gümüşsuyu gibi bu mâ-i sâfı eyledi icrâ
Gelen abdest alup çıksun musallâda duâ etsün / İde ömrün füzûn Abdülhamîd Hân'ın heme Mevlâ
Edüp vird-i zebânı zevci Muhsin-zâde Paşa'yı / Duâ-yı hayrdan onu ferâmûş etmedi aslâ
Dedi Tevfîk âbın nûş edip otşâna târîhin / Bu zîbâ çeşmeden iç besmele ile âfiyet bâdâ. 1193.

Diğer Yüz

Dürretü't-tâc-ı kerem duhter-i Sultân Ahmed / Menba'-ı cû-yı atâ Hazret-i Esmâ Sultân
Yapdı bu çeşme-i dil-cûyı rızâen li'llâh / Teşnegân-ı ümmeti eyledi yek-ser deyyân"[reyyân]
İki cânibinde iki çeşme olup iki cenâh / İtdi kuş gibi bu hayrı evc-i kabûle tayrân
Eyleyüp cümle-i hayrâtını makbûl Hüdâ / Katre-i âbı kadar ide sevâbın ihsân
Zevci merhûm Vezîr-i a'zamî Muhsin-zâde / Rûh-ı pâkin ide Hak nâ'il-i ecr ü gufrân
Dedi itrâmına Tevfîk-i duâ-gû târîh / Dil-güşâ kıldı bu nev-çeşmeyi Esmâ Sultân
Ketebehu Mehemmed Şevki gufira leh fî 3 Ş Sene 1193

036 Koca Yusuf Paşa Çeşme ve Sebili / Sebil Çeşme

Banisi: Koca Yusuf Paşa Tarihi: H.1201 / M.1786 -1787
Adresi: Meclisi Mebusan Caddesi Üzeri Kabataş BEYOĞLU

Sadrazam Koca Yusuf Paşa tarafından H.1201 yılında yaptırılan bu çeşme ve sebilin asıl yerinin Fındıklı Camii yanı olduğu, ancak M.1957-1958 yıllarında Tophane-Dolmabahçe yolu genişletilirken yerinden kaldırılıp Kabataş'a nakledildiği belirtilmektedir. Bazı sanat tarihçileri tarafından "Türk Rokokosu"nun en güzel örneği olarak kabul edilen bu yapının, geniş bir saçak altında yedi bölümlü, dalgalı cephe düzeni ve dairesel bir kuruluşu vardır.

Saçağın altında iki silme arasında yer alan, iki köşedeki düz olmak üzere, geri kalanları içbükey ve dışbükey olarak düzenlenmiş, yüzeylerinde birer rozet bulunan, renkli bordür, köşeli bloklarla ayrılmış alanlarda çeşmenin kitabesi görülmektedir.

Cephe sekiz yuvarlak ve yivli başlıkları olan sütunlarla bölümlenmiştir. Orta bölüme göre diğer bölümler daha dardır. Soldaki bölüm de silmelerle çerçevelenmiş daire şeklinde sekiz kollu yıldız motifi görülen şebekeyle kapatılmış bir pencere ve yuvarlak kemerli sığ bir niş bulunur. Yanında, üzerinde istiridye motifi olan dalgalı kemerle biçimlenmiş ve şebekeleri bulunan iki pencere bulunmaktadır. Ortada çeşmenin bulunduğu bölümde dalgalı yuvarlak kemerli sığ bir niş ve içinde deniz kabuğu görünümünde stilize akantüs yapraklarıyla düzenlenmiş, C kıvrımlarının bulunduğu bir süsleme planıyla ayna taşı görülmektedir.

Musluğu yoktur. Teknesi dışbükeydir ve dışında köşeleri yumuşatılmış bir kartuş bulunmaktadır. Sağda bulunan üç bölüm solda bulunan üç bölümle aynı düzenleme özelliklerini göstermektedir. Farklı olarak soldaki niş

Kitabesi şöyledir:

Şehensâh-ı cihân Abdülhamîd Hân ibn-i Ahmed Hân
Hemişe mazhar-ı feyz-i cenâb-ı kibriyâdır bu
Anın asr-ı hümâyûnunda bulmuşdur cihân zînet
Her etvârında fâikdir selefden bî-riyâdır bu

Husûsan kıl nazar hayrâtına düstûr-ı zî-şânın
Muvaffak oldu âsâra ana Hak'dan atâdır bu
Mahallinde oceb bezl-i kerem sarf-ı himmet kıldı
Hulûsudur anın bi'llâh tevfîk-i Hudâdır bu

Bu cem'iyyetlü ra'nâ câ-yı pâkin yoğiken âbı
Bi-hamdi'llâh ki şimdi reşk-i rıdvân-ı safâdır bu
Akıtdı selsebîl ırmağını güyâ ki cennetden
Hayât olsun ibâdu'llâha kim aynü'ş-şifâdır bu

Bu semtin âb u tâbın verdi hakkâ âsaf-ı yektâ
Şerefle sâhil-i Fındıklı fahr itse revâdır bu
Zülâl-âsâ için anı teşnegân âb-ı musaffâdan
Sebîl-i çeşme-i pâkize-i sadrü'l-alâdır bu
Nasîr-i saltanat hâmî-i dîn ü devlet ü millet
Yusuf Paşa-yı pür-savlet zehî medhe sezâdır bu
Vekîl-i mutlak-ı şâh-ı mu'azzamdır sadâkatle
Duâsı vâcib her ahde bây u gedâdır bu

Nice hayr ile nâm-ı şerîfin yazdı mermerde
Hudâ-yı mağfiret-sâza kemâl-i ilticâdır bu
Değildir zeyn-i suveri cihâna münhasır belki
Levhatullâh eserdir tûşe-i yevm-i bekâdır bu

İdüp rûh-ı revân-ı ehl-i pâke tuhfe-i nâçiz
Şefâ'at cûyı bâb-ı Habîb-i mûctebâdır bu
Edîbâ sen de yaz itmâmına târîh-i zîbâsın
Söz olmaz tarhına a'lâ sebîl-i dil-güşâdır bu.
Sene 1201

037 Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi / Meydan Çeşmesi

Banisi: Hekimoğlu Ali Paşa Tarihi: H.1145 / M.1732-1733
Adresi: Meclisi Mebusan Caddesi İskele Meydanı Kabataş BEYOĞLU

I. Mahmud'un Sadrazamları'ndan olan Hekimoğlu Ali Paşa tarafından M.1732'de Kabataş Setüstü'nde yaptırılan bu meydan çeşmesi, M.1957 yılında Meclis-i Mebusan Caddesi açılırken bugün durduğu Kabataş İskele Meydanı'na nakledilmiştir. Bu nakil sırasında da geniş saçaklı bir çatı ilave edilmiştir. Saçağın köşeleri yuvarlatılmıştır ve altında renkli kalem işi süslemeler görülmektedir.

Saçağın altında palmet süslemeli bir korniş ve altında mukarnaslı bir silme yapıyı dolanmaktadır. Çeşme dört yüzlüdür. İki yüzünde basık sivri kemerler içinde çeşmeler yer almaktadır. Diğer cepheler boş bırakılmıştır.

Çeşmenin yer aldığı bölüm dışa taşkındır ve iki köşesi pahlanmış, birer ince burmalı sütunçe yerleştirilmiştir. Sivri kemerin üstünde dikdörtgen çerçeve içine alınmış kitabe yer almaktadır.

Cepheden boş kalan yerler kıvrık dallarla ve rumi motifleriyle tezyin edilmiştir. Sivri kemerin etrafı dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır.

Kitabesi şöyledir:

Şeh-i sütûde-sîyer Hüsrev-i Süleymân-fer
Cenâb-ı Hazret-i Mahmûd Hân-ı mülk-ârâ
O âb-ı rû-yı selâtîn ki iki evc-i şehrin
Attaş-ı teşne-lebin itdi sû be sû irvâ

Mahatt-ı gurre-i? şevket Galata Tophane
Meräsî-i süfün-i nasr olan Kâsım Paşa
Birini vâlide Sultân birin o şâh-ı Cihân
Sebil u çeşme binâsıyla etdiler ihyâ

Ana suyundan idüp ehl-i devlete taksim
Kusûr yerlere ae oldu nice çeşme binâ
Fakat bu mevz?-i hâliye olmayup himmet
Harâb-zâr idi derpiş iken iki deryâ

Ana da Hızır irişüp himmet-i aliyye ile
Semiyy-i sâkî-i Kevser güzîde-i vüzerâ
Bu himmet-i ulvî bu sehâ-yı Murtazavî
Bu i'tikâd-ı kavî bu nevâziş-i zu'afâ

Bu nazm-ı devlet ve bu iffet u diyânet ile
O sadr-ı muhteremin misli gelmedi hakkâ
Vezîrler arasında nice müsellem ise
Bu çeşme-sârı da oldu o denlü müstesnâ

Hudâ makâm-ı şerîfinde eyleyüp dâim
Nice me'âsire tevfîk eyleye Mevlâ
Yazıla tâkına şöyeste Vâkıfâ târîh
Yerinde oldu binâ çeşme-i Ali Paşa.
Sene 1145

Kemer tepesinde bir düğüm motifi oluşturmuştur. İki kenarında boş kalan alanlar kıvrık dallar ve çiçek motifleriyle tezyin edilmiştir. Kilit taşına bir rozet yerleştirilmiştir. Kemerin iç kısmı da aynı şekilde kıvrık dallar ve çiçek motifleriyle süslenmiştir. Altında kıvrık dallardan oluşan bir bordür ve mukarnaslardan oluşan ikinci bir bordür bulunmaktadır.

Ayna taşı dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Ayna taşının üzerinde dalgalı kemer motifinin içinde bir rozet ve iki yanında birer servi motifi bulunmaktadır. Ayna taşının üstünde palmet süslemeli bir bordür ve yine tepesinde palmet motifiyle sonlanan içi kıvrık dallarla süslenmiş bir taç görülmektedir.

İki yandaki boşluklara birer rozet yerleştirilmiştir. Sağ ve solunda basık dalgalı kemer motifi içinde vazo içinden çıkan gül ve lale kabartmaları bulunmaktadır.

Diğer cephede de aynı süsleme özellikleri görülmektedir.

038 Beşir Ağa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Hacı Beşir Ağa Tarihi: H.1157 / M.1744 -1745
Adresi: Divanyolu Caddesi Topkapı Sarayı Dönüşü Sultanahmet EMİNÖNÜ

Darüssaâde Ağası olan Hacı Beşir Ağa tarafından H.1157'de yaptırılmıştır. Sahip olduğu 219 ciltlik kütüphanesi, bugün Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Pek çok çeşme yaptırmış, ayrıca kütüphaneler kurdurmuş olup, Eyüp Camii avlusunda medfundur.

Kendisinden sonra bu görevi yürüten Hafız Beşir Ağa ile Hacı Beşir Ağa'yı karıştırmamak gerekir. Hacı Beşir Ağa, harem ağalarının devlet protokolündeki yerlerinin zirveye çıkmasını sağlayacak kadar, yaptığı işe prestij kazandırmış ama elindeki imkanları da toplumun hayrına işlerde kullanmayı ihmal etmemiş bir zattır.

039 Ayasofya Üçüz Çeşmesi / Üçyüzlü Köşe Çeşmesi

Banisi: Sultan V. Mehmed Reşad Tarihi: H.1330 / M.1911-1912
Adresi: Alemdar Caddesi Yerebatan Sarnıcı Karşısı Sultanahmet EMİNÖNÜ

V. Mehmet Reşad tarafından M.1911 yılında yaptırıldığı bilinen çeşmenin mimarı hakkında bir bilgi yoktur. M.1998 yılında bir restorasyon görmüştür.

Öne çıkan bir cephe ve arkada iki yan kanat halinde yer alan çeşmelerden oluşan bir kuruluş görülmektedir. Ön cephede iki yanda kule biçiminde yükselen sütunların tepesine dilimli ufak kubbeler yerleştirilmiştir. Köşeli kasnaklarında birer kabara bulunmaktadır. İki kubbeciğin arasında sekiz kollu yıldız şeklinde oyulmuş bir set görülmektedir. Basık sivri kemerin üzerinde saçak şeklinde bir silme bulunmaktadır. Kemerin üstünde oluşan düğümün içine bir kabartma yerleştirilmiştir.

Ayna taşında kartuş içinde kitabe ve altta çubuklar arasında küçük nişler ve minyatür kurnalar şeklinde düzenlenmiş tas yuvaları bulunmaktadır. Musluğu yoktur. İki yan kanatta aynı cephe özellikleri görülmekle birlikte, bunların kemerlerinin üstünde kartuş içinde kitabeleri yerleştirilmiştir ve muslukları vardır. Üç cephede de tekne vardır.

Bismillâhirrahmânirrahîm
Ve ce'alnâ mine'l-mâ'i külle şey'in hayy
Ve yüskavne fihâ ke'sen kâne mizâcühâ zencebîlâ
Ve sekâhüm Rabbühum şarâben tahûrâ
Ayneyn fihâ tüsemmâ selsebîlâ 1330.

Çeşme tek cepheli ve kiremit örtülüdür. Geniş saçağının altında yalın bir korniş cepheyi dolanmaktadır. Yapının iki tarafında içe bakan köşeleri pahlı birer konsol bulunmaktadır.

İçerlekli olarak yerleştirilmiş ve yatay iki S kıvrımının üzerinde yükselen kısa sütunlara oturan altı satırlık kitabesi görülmektedir. Kitabenin altında, S kıvrımlarına oturan, iki yanında birer topuz bulunan yuvarlak kemer bulunur. İki sütunçenin başlıkları üzerinden geçen silmenin altında, yan kenarlarının uçları içe kıvrık, üst kenarının uçları dışa dönen çerçevenin içinde musluk yeri görülmektedir.

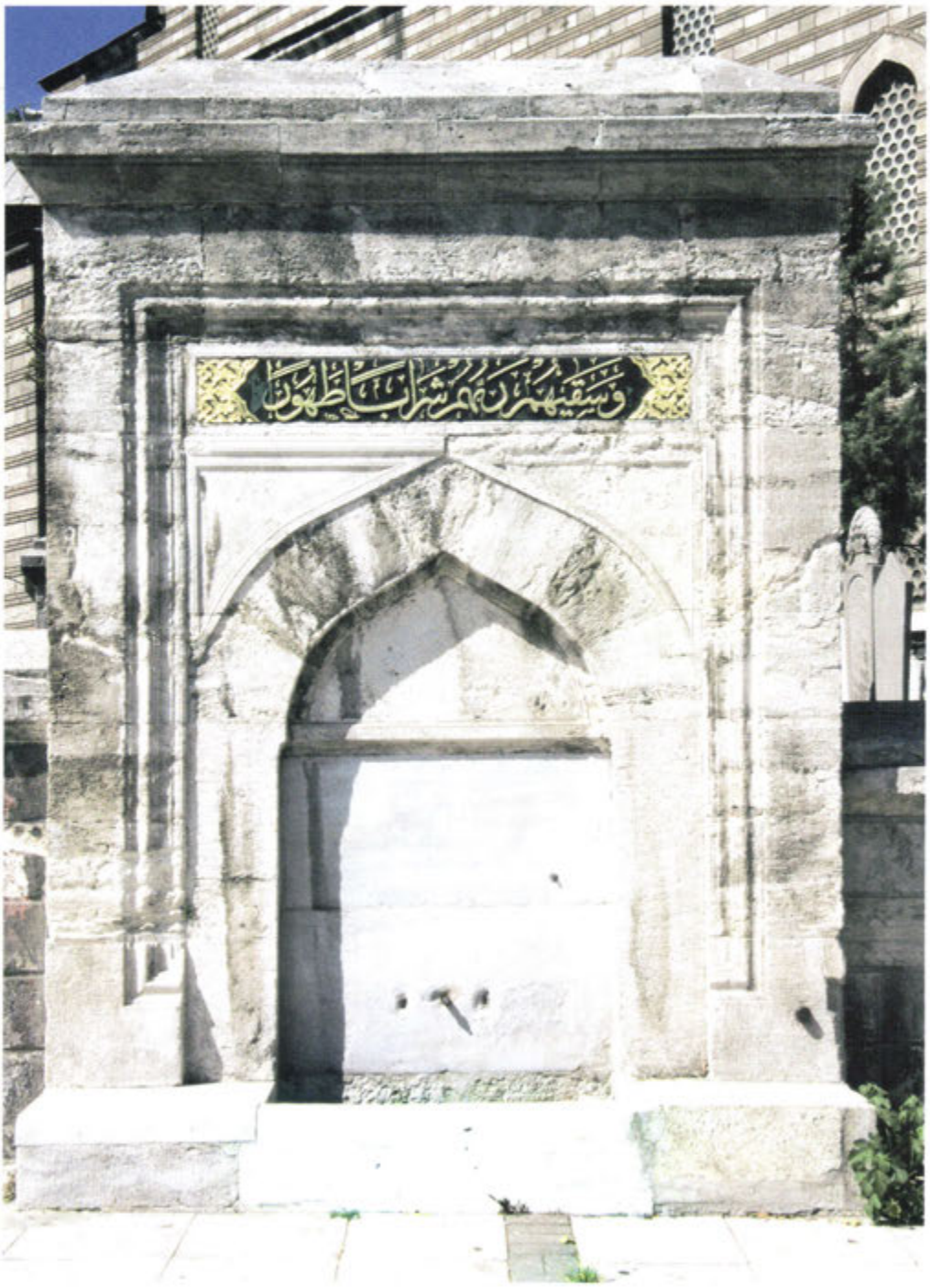

Cenab-ı âb-ı rû-yi husrevan Sultan Mahmud'un"
Cihan sîrab-ı feyz-nisar ..... lütfudur hakkaa"
İdüb her küşesinde âlemin sad güne hayr icad"
Cihanı kıldı âbâd ol Hidiv-i ma'delet-femâ"
Anın ..... kim işte bu âb-ı musaffayı"
Aga-yi ekrem-i Darüssaade ....."
Zehi Aga-yı Bermek-meşreb-ü-Hâtem-tabiat kim"
Anın şadab-ı feyz-i devleti dünya ve mafiha"
Huruf-i bi-nukatla Rahmiyâ tarihin işrab it"
Suvardı dehri hakka hayr-i câriyle Beşir Ağa"
(1157)

040 Murad Paşa Camii Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Adresi: Millet Caddesi Girişi Murad Paşa Camii Avlu Duvarı Aksaray FATİH

Murad Paşa Camii'nin avlusundaki bu çeşme kesme taştan ve klasik üslupta inşa edilmiştir. Piramidal çatılıdır. Cephe silmelerle kuşatılmıştır. Basık sivri kemerli nişin içinde süslemesiz bir ayna taşı bulunmaktadır. Kemerin üstünde iki yanı oymalı bir kartuş içinde kitabesi bulunmaktadır.

وسقيهم ربهم شرابا طهورا

Ve sekâhüm Rabbühum şarâben tahûrâ.

041 Hekimoğlu Ali Paşa Validesi Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Hekimoğlu Ali Paşa Tarihi: H.1147 / M. 1734-1735
Adresi: Ahırkapı Sokak Sultanahmet EMİNÖNÜ

Hekimoğlu Ali Paşa Validesi Çeşmesi II. Mahmut dönemi sadrazamlarından Hekimoğlu Ali Paşa tarafından validesi Safiye Hanım adına yaptırılmıştır. Çeşme, H.1147 M.1734 tarihlidir. Mermerden yapılan çeşme yoğun tezyinatlıdır. Üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Ortadaki bölümün iki yanında ve biraz geride dar birer bölüm daha vardır. Saçaklıkta palmetlerden oluşan bir korniş ve altında mukarnaslı ikinci bir korniş bulunmaktadır.

Cephe silmelerle çevrelenmiştir, köşeleri pahlıdır ve birer ince silindir biçiminde sütun yerleştirilmiştir. Silmenin altında cepheyi zemine kadar kuşatan kıvrık dallardan oluşan bir çerçeve görülmektedir.

Üstte, çeşmenin yeşil zemin üzerine altın yaldızlı iki satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin altında kilit taşında bir rozet bulunan basık sivri kemeri ince bir silme dolanır ve tepede bir düğüm oluşturur. Kemerin yanındaki iki köşe alçak kabartma kıvrık yapraklarla süslenmiştir. Üzengi taşlarının altında simetrik olarak dalgalı kemer motifinin içine yerleştirilmiş vazo içinde çiçek demetlerinden oluşan iki alçak kabartma kompozisyon bulunmaktadır.

Nişin içinde kemerin altında kıvrık dallardan oluşan ve ortasında palmet motifi bulunan bir tezyinat palmetlerden oluşan bir silmeyle sınırlanmıştır. Bu silmenin altında mukarnas süslemeli ikinci bir silme yer almaktadır.

Ayna taşının üstünde iki yanında birer rozet ve tepesinde bir palmet motifi bulunan içi kıvrık dallarla doldurulmuş dalgalı kemer motifi bulunmaktadır.

Bu kompozisyonun altında, iki köşesinde bitkisel süslemeler bulunan dalgalı kemer motifi içinde bir çiçek motifi ve iki yanında birbirine bakan birer servi motifi bulunmaktadır. Ortasında burması bulunmaktadır. Ayna taşının iki yanında dikdörtgen çerçeveler içine alınmış iki ayrı kompozisyon halinde saksı içinde çiçek motifleri görülmektedir.

Bir taraftaki kompozisyonlar diğer tarafta da aynı şekilde uygulanmıştır. Teknesi yol seviyesinin altında kalmıştır. İki yanında bulunan bölümler bitkisel süslemelerle tezyin edilmiştir. Üstünde istiridye motifi bulunan birer küçük çeşme yerleştirilmiştir. Musluğu kopmuş, kurnası kırılmıştır.

Çeşmenin kitabesi şöyledir:

Şeh-i Mahmud Hân'ın Âsaf-ı ahdi Ali Paşa'nın
Edince mâderi dehri zülâl-i birrine irvâ
Beşiktâşî Rızâ-yı Nakşibendî dedi târîhin
Gel iç âb-ı hayât olsun bu dil-cü çeşmeden cânâ

042 Alman Çeşmesi / Meydan Çeşmesi

Banisi: Alman İmparatoru ve Prusya Kralı II. Wilhelm Tarihi: H.1316 / M.1898 -1899
Adresi: Sultanahmet Meydanı Sultanahmet EMİNÖNÜ

Sultanahmet Meydanı`nda, Sultan I. Ahmed Türbesi`nin karşısındadır. Alman İmparatoru II. Wilhelm`in 1898 yılında İstanbul`a gelişinin ikinci yıldönümü hatırasına ithaf edilen bu çeşme Almanya`da inşa edilmiş ve 1900 yılında parçalar halinde İstanbul`a getirilerek bugünkü yerine kurulmuştur.
Sultanahmet'in ilginç yapılarının başında, mimari yönden çevresiyle uyum sağlayamamakla beraber meydan ile bütünleşen Alman Çeşmesi gelir.

Alman İmparatoru ve Prusya Kralı II. Wilhelm (1888-1918) uzun hükümdarlık yıllarında İsveç, Danimarka, İtalya, İngiltere, Yunanistan gibi birçok Avrupa ülkesini dolaşmış ve Türkiye'ye de üç kez gelmiştir. Sultan II. Abdülhamid zamanında 1889 ve 1898 yıllarında yaptığı bu dostluk ziyaretlerinin amacı Almanya'nın doğuya uzanma arzusundan kaynaklanıyordu. II. Wilhelm ilk ziyaretinde Almanların yaptıkları tüfeklerin Osmanlı ordusuna satışını sağlamış, ikincisinde ise İstanbul-Bağdat demiryolunun Alman firmalarına verilme vaadini almıştır.
Sultan Reşat (1914-1918) zamanında I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru (1917) üçüncü kez İstanbul'a gelmiştir.
II. Wilhelm'in 1898 yılındaki İstanbul'a ziyaretinin anısına Alman hükümeti Alman Çeşmesi'ni yaptırmıştır.
Çeşmenin tasarımı imparatorun bir deseninden yola çıkılarak düzenlenmiştir.

Parçaların gemiden indirilişi

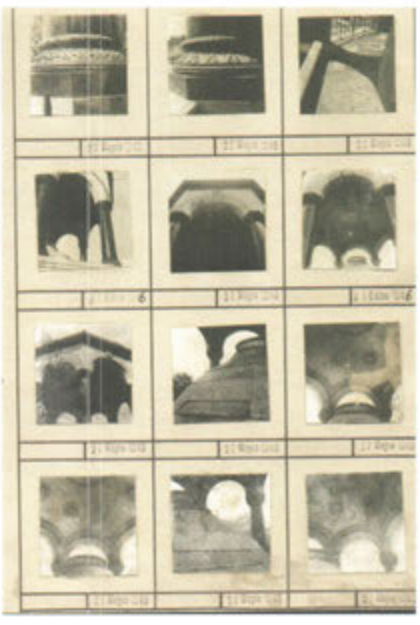
Çeşmenin yapım aşamalarından bir kare

Planlarını Kaiser'in özel danışmanı Mimar Spitta çizmiş, yapımını Mimar Schoele üstlenmiştir. Ayrıca Alman mimarı Carlitzik'le İtalyan Mimar Joseph Antony de bu projede çalışmışlardır.

Alman hükümeti önce hipodrom alanını düzenlemiş, meydanın ağaçlandırılması yapıldıktan sonra Almanya'da hazırlanan çeşme buradaki temeller üzerine oturtulmuştur.

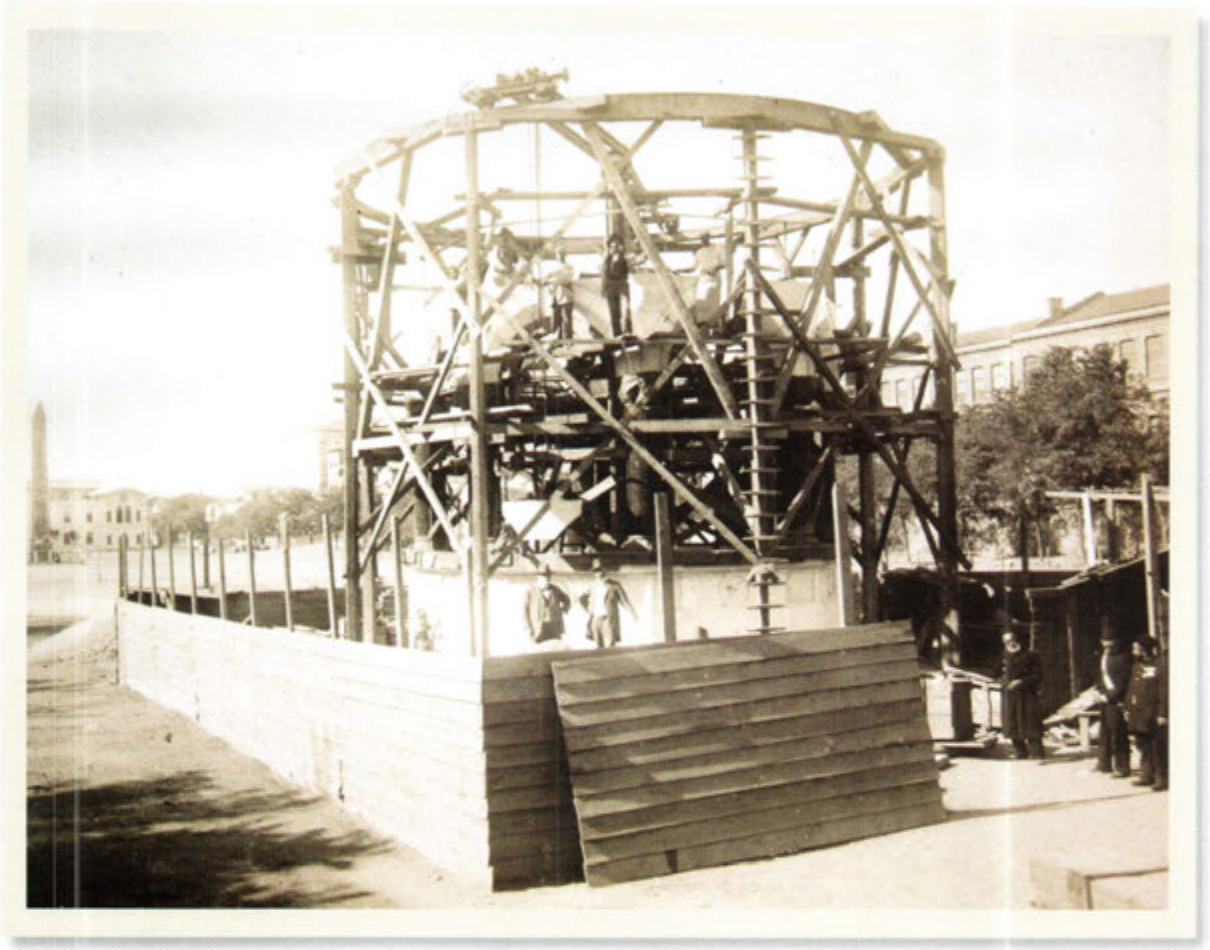
Mermerleri ile değerli taşları Almanya'da işlenmiş ve parçalar halinde gemi ile İstanbul'a getirilmiştir. Yapımına 1899'da başlanan çeşmenin açılışı Sultan II. Abdülhamid'in yirmibeşinci cülus yıldönümü olan 1 Eylül 1900'de düşünülmüşse de yapımı bu tarihe yetiştirilememiştir. Bunun üzerine II. Wilhelm'in doğum günü olan 27 Ocak 1901'de çeşme görkemli bir törenle açılmıştır. Osmanlı ve Alman İmparatorluklarının simgesi olan, politik amaçlı bu çeşme Evkaf Nezareti'nce teslim alınmıştır.

Alman Çeşmesi, heykellerle bezeli üstü açık Avrupa meydan çeşmelerinden farklı bir görünümdedir. Ayrıca Osmanlı meydan çeşmelerinden de farklı bir tasarıma sahiptir. Daha çok Alman Neo-Rönesansı'nı anımsattığı gibi Osmanlı şadırvanlarına da benzediği ileri sürülmüştür.

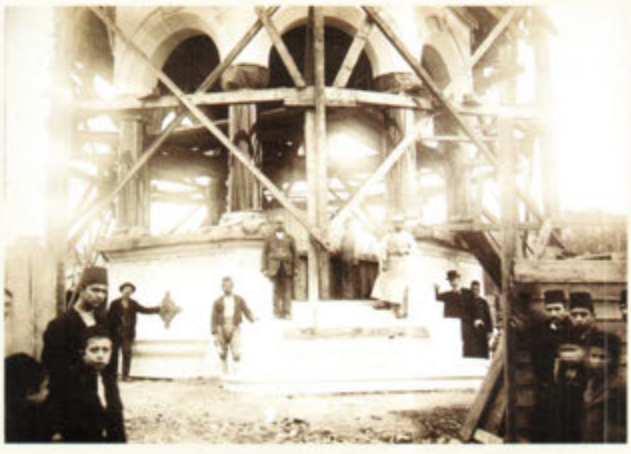

Çeşmenin açılış töreninden

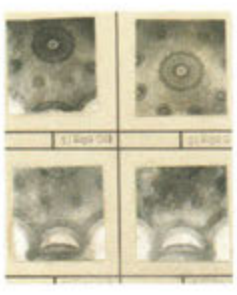

Çeşmenin açılış töreninden kareler

Çeşme sekizgen planlıdır. Yapı sekiz sütun üzerine oturan sekiz yuvarlak kemer üzerinde bir kubbe ile örtülmüştür. Kemerlerin üzerinde kilit taşı hizasında kabartma birer madalyon bulunmaktadır. Kubbenin ortasında dairesel motiflerden oluşan renkli mozaik süsleme bulunmaktadır.

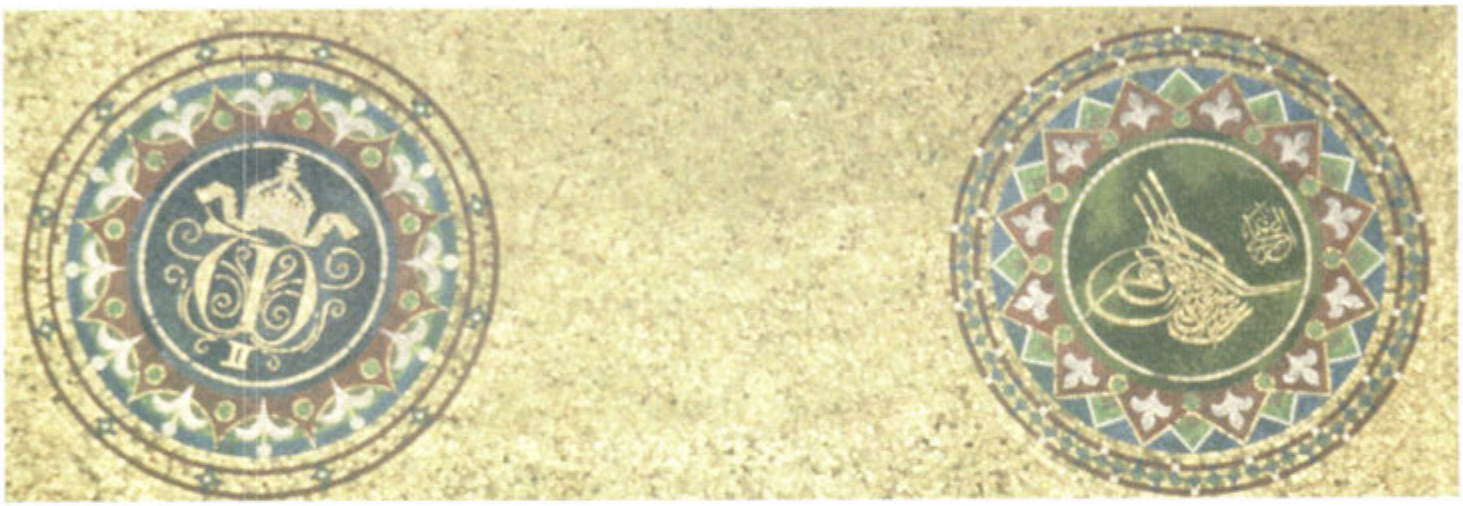

Çeşmenin tunç kitabesinde Almanca şu sözler okunmaktadır:

"Wilhelm II deutscher Kaiser stiftete diesen Brunnen in dark baren Erinnerung ain seinen Besuch bei seinet majestat dem Kaiser der Osmanen Abdul-Hamid II im Herbst des Jahres 1898."

(Alman Kaiser'i Wilhelm II 1898 yılı sonbaharında Osmanlılar' ın hükümdarı haşmetlü II. Abdülhamid nezdinde ziyaretinin şükran hatırası olarak bu çeşmeyi yaptırdı.)

II. Wilhelm'in arması

II. Abdülhamit'in tuğrası

İç kısmı mozaiklerle kaplanmış kubbede daire biçiminde madalyonlar görülmektedir. Bunlardan yeşil zeminli olan madalyonda II. Abdülhamit'in tuğrası ve mavi zeminli madalyon üzerinde II. Wilhelm'in arması görülmektedir. Çeşmenin içinde mermer kubbe şeklinde su haznesi önünde, sekiz basamaklı bir merdiven görülmektedir. Çeşmenin yedi kenarına birer musluk ve mermer tekneler yerleştirilmiştir. Musluklarının üstünde örgülü geçmelerden oluşan bir bordür dolanmaktadır.

043 Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Pertevniyal Valide Sultan Tarihi: H.1289 / M.1872-1873
Adresi: Aksaray Valide Camii Girişi Aksaray FATİH

Pertevniyal Valide Sultan, II. Mahmud'un eşlerinden biri olup, Sultan Abdülaziz'in annesidir. Eyüp'te bu isimle anılan bir çeşme daha yaptırmış olan Pertevniyal Valide Sultan'ın Aksaray'da yaptırdığı mektep, türbe, cami ve sebilden oluşan külliyenin, cami duvarında bulunan çeşmenin cephesinde, girişin iki yanında kenarlarına silindir sütunlar yerleştirilmiş, ikişer niş içinde sade ayna taşları görülmektedir.

Girişin iki yanında ikişer tane ve yanlarda üçer tane almak üzere volütlü sütun başlıkları bulunan on yuvarlak sütunla cephe hareketlendirilmiştir.

Tuğra (Sultan Abdülaziz bin Mahmûd Hân) Sene 1289

Nişlerin ve girişin üzerinde kitabeler bulunmaktadır. Nişlerin üst kısımları kıvrık dal ve rumi motifleriyle süslenmiştir. Girişin iki yanında mukarnaslı bir silme yan bölümleri dolanmaktadır. Girişin iki yanına birer burmalı sütun yerleştirilmiştir. Üstte kıvrık dallar ve rumilerden oluşan süslemelerin ortasında Sultan Abdülaziz'in tuğrası bulunmaktadır.

Sivri kemerin iki yanındaki boşluklara bitkisel motiflerden oluşan kabartmalar yerleştirilmiştir. Üst kısımda mukarnas dizisi görülmektedir.

Kitabesi şöyledir:

Göründü âb-ı sâf Vâlide Sultânı İskender
Düşüp mâü'l-hayâtı bulmoğa düşmezdi sevdâya
Selâsetle dedim Safvet nev-câri hayra bu târih
Durur cümle akan sular bu ayn-ı mehd-i ulyâya
Sene 1289

044 Laleli Sebili

Adresi: Ordu Caddesi Laleli Camii Girişi Laleli EMİNÖNÜ

Sultan Mustafa döneminde, Koca Ragıp Paşa'nın Sadrazamlığı sırasında inşa edilen Laleli Camii ve Külliyesi'nin bir parçası olan sebil, barok dalgalı hatlarıyla barok üslup özellikleri göstermektedir.
Üzeri kubbe ve geniş dalgalı bir saçak ile örtülmüştür. On bir dilime ayrılmış saçağın alt kısmı ampir özellikler gösteren, S kıvrımlarından oluşan geçmeli kabartmalar, stilize akantüs motifleri ile tezyin edilmiştir.

Yalın kornişin altında cephe yuvarlak sütunlar ve üst kısımlarında oluklu strüktürlerle beş bölüme ayrılmıştır. Saçağın altında strüktürler arasında cepheyi dolaşan kitâbe kuşağı görülmektedir. Şebekeli biçimlendirilen dalgalı kemerlerin çeperinde stilize yaprak motifleri görülmektedir.

Cepheyi dolaşan kitabe kuşağı şöyledir.:

Bismillâhirrahmânirrahim fe-izâ marizte fe-hüve yeşfin
kul hüve lillezine âmenû hüden ve şifâün ve yeşfi sudura kavmin mü'minîn
Ve şifâün li-mâ fi's-sudûr ve hüden ve rahmeten li'l-mü'minin
Fihi şifâün li'n-nâsi inne fi zâlike le-âyeten li-kavmin yetefekkerûn
Ve nünezzilü mine'l-Kur'âni mâ hüve şifâün ve rahmetün li'l-mü'minîn.

045 Şehzade Mezarlığı Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Tarihi: H.1146 / M.1733-1734
Adresi: Şehzade Başı Caddesi Şehzadebaşı Camii Duvarı Şehzadebaşı EMİNÖNÜ

Şehzade Camii kabristanının duvarında şebekeyle kapatılmış kare pencerenin her iki yanında aynı süsleme özelliklerini gösteren iki küçük çeşmeden ibarettir.
Üstte iki yanında birer çiçek motifi ve tepesinde bir palmet bulunan kıvrık dallardan oluşan bir tezyinat görülmektedir. Bu tezyinatın altında mukarnaslı bir bordür bulunmaktadır. İnce silmelerle ve içinde bitkisel süslemeli bir silmeyle çevrelenmiş, iki yanında birer çiçek motifi yer alan dalgalı kemerle oluşturulmuş nişin üzerinde başlarında ve sonlarında birer çiçek motifi bulunan, solda "Hak rızâsıyçün içenlerden ricâ / Fâtiha ihsân ide ihvâna" ve sağda "Habbezâ bu çeşmesâr-ı pür-safâ / Âfiyet nûş eyleyen atşâna" beyitleri görülmektedir.
Ayna taşında heykele yaklaşmış yüksek kabartma, muhtemelen bir kase formu ve altında yaprak motifleri görülmektedir. Yivli ve ortasında örgü motifi olan duvara monte edilmiş ince ayak üzerine oturan küçük ve kırılmış bir kurnası bulunmaktadır.

Habbezâ bu çeşmesâr-ı pür-safâ / Âfiyet nûş eyleyen atşâna
Hak rızâsıyçün içenlerden ricâ / Fâtiha ihsân ide ihvâna

046 El Hac Mustafa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: El Hac Mustafa Ağa Tarihi: H.1202 / M.1787-1788
Adresi: Sofular Mahallesi Kızancık Sokak FATİH

Çeşme mermerdendir. Dışa doğru bombeli ve barok hatlı bir cephe düzeni göstermektedir. Cephe oluklu, köşeli, başlıkları bulunan iki sütunla sınırlandırılmıştır. Sütun başlıklarının üzerinden geçen silme üzerinde yükselen oluklu plastırlar arasında dört satırlık kitabesi görülmektedir. Kitabenin iki yanında stilize akantüs yapraklarından oluşan birer süsleme, tepesinde ise "Maşaallah" yazısı görülmektedir.
Ayna taşının üst kısmı kabartma iri yapraklarla süslenmiştir.

Ortada boş, oval bir madalyon bulunmaktadır. Teknesi sağlamdır.

Okunabildiği kadarıyla kitabesi şöyledir:

Didi bu nükte ile hamem anın tarihini
Kim reva olsa da bu Fiha tüsemma
selsebil1202

047 Ali Paşa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Hekimoğlu Ali Paşa Tarihi: H.1197 / M.1782-1783
Adresi: Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi Girişi Hekimoğlu Ali Paşa Camii Duvarı Kocamustafapaşa FATİH

Davutpaşa semtinde, Hekimbaşı Nuh Efendi'nin oğlu ve Sultan I. Mahmud'un Sadrazamları'ndan Ali Paşa tarafından 1734 yılında yaptırılan caminin duvarında yer alan bu çeşmenin geniş saçağının altında, süslemeli bir korniş yer almaktadır. Kornişin altında üç satırlık kitabesi bulunmaktadır.

Kitabenin altında basık sivri kemerli bir niş ve içinde üstte kıvrık dallardan oluşan bir tezyinat görülür. Altında lotus - rumilerden oluşan silme ve mukarnaslı ikinci bir silme yer alır.

Ayna taşının iki yanında saksı içinde çiçek kabartmaları bulunur. Ayna taşında dalgalı kemer motifi, zengin bitkisel süslemeler ve iki rozet görülmektedir. Yalağı sağlamdır. Çeşmenin iki yanına birer küçük çeşme yerleştirilmiştir. Çeşmeyi bitkisel süslemeli bir silme çerçevelemektedir. İstiridye motifinin etrafında süslemeler görülmektedir.

Ayna taşında üzerinde bir tepelik bulunan dalgalı kaş kemer motifi ve kemerin ortasında ve üstte iki yanında birer rozet bulunmaktadır. Musluğu yoktur. Ayaksız küçük bir kurnası vardır.

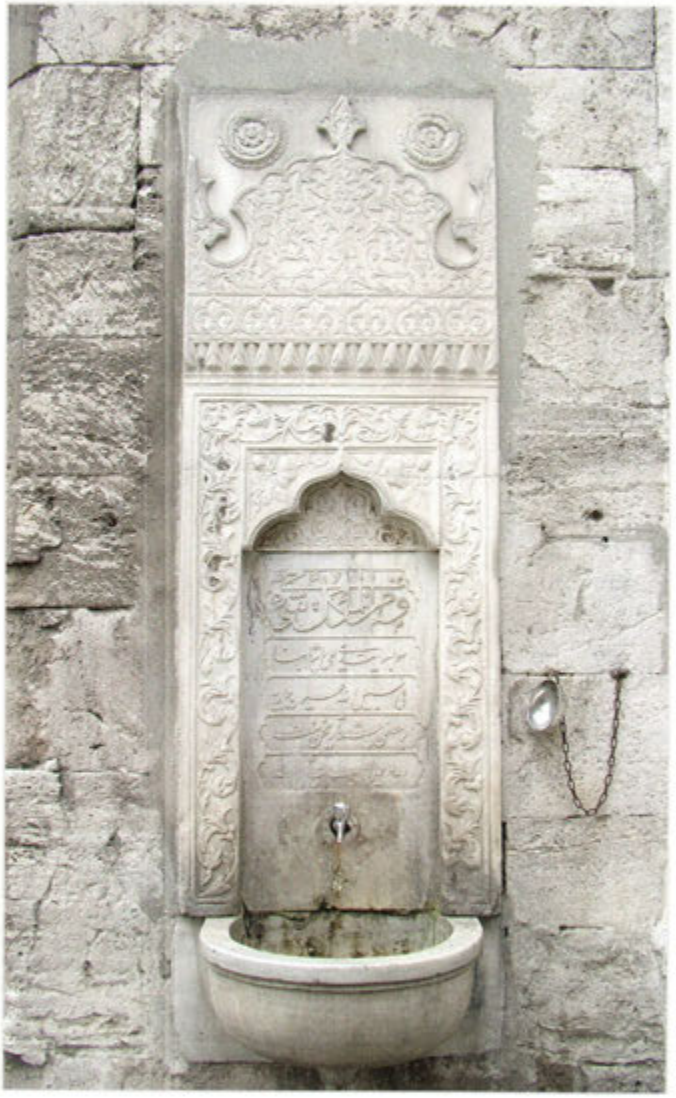
Kornişin altındaki üç satırlık kitabesi şöyledir:

Sirâb-ı mağfiret itsün Ali Paşâyı Hak
Kim binâ itmiş idi bu çeşme-i dil-cû-teri
Muhterik olmuş iken ihrakda tecdid idüb
Lütf-i Sultan-ı cihan Abdülhamid virdi feri
Düşdü câyinde Refîâ mısra'-ı târih ana
Gel elinden iç Ali'nin âb-ı nâ b-ı kevseri

048 Hekimoğlu Ali Paşa Camii Girişindeki Çeşme / Duvar Çeşmesi

Banisi: Hekimoğlu Ali Paşa Tarihi: H.1146 / M.1733 - 1734
Adresi: Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii Girişi Kocamustafapaşa FATİH

Duvar üzerinde küçük bir çeşmedir ve mermerden yapılmıştır. Üstte iki rozetin ortasında tepesi palmetle süslenmiş dalgalı kemer motifi köşeleriyle birlikte kabartma olarak işlenmiş ve çok farklı bir etki yaratılmıştır. Kemer motifinin içi boşluk bırakılmaksızın bitkisel kıvrımlarla doldurulmuştur.

Altında lotus-palmet bir bordür ve ikinci bir mukarnaslı bordür görülmektedir. İnce bir silme ve iç kısmında kıvrık yapraklardan oluşan süslemeli silme dalgalı kaşkemerli nişi çevrelemektedir.

Kemerin iki köşesinde yine bitkisel süslemeler görülmektedir. Niş içinde kemerin altı kıvrık dallarla tezyin edilmiştir. Ayna taşında çeşmenin dört satırlık kitabesi bulunmaktadır. Üzerinde sonradan takılmış bir musluk vardır. Kurnası bulunmaktadır.

Ve mine'l-mai külle şey'in hayy
Su-be-su itdi Ali Paşa bina
Fi sebilillah uyun-ı cariye
Bu musaffa çeşme tarihin münif
Didiler aynü'l-hayat .....
1146

049 Davud Paşa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Davud Paşa Tarihi: H.890 / M.1485 - 1486
Adresi: Davud Paşa Mahallesi Hekimoğlu Caddesi Kocamustafapaşa FATİH

İstanbul'daki bilinen en eski çeşmedir. Çeşmelerle ilgili bütün çalışmalarda kronolojik olarak ilk sırada sayılmaktadır. Klasik üsluptaki sadeliğin asaletini okuyabildiğimiz yegane örnektir. Duvara bitişik tek cepheli kesme küfeki taşından klasik tarzda yapılmıştır. Sığ olarak oyulmuş basık sivri kemerli niş içinde dikdörtgen çerçeve içinde zorlukla görülen yazıda "Sâhibü'l-hayrât, Merhûm Dâvud Paşa sene 890" ibareleri yer almaktadır.

Ayna taşının üzeri deniz kabuğu görünümünde stilize akantüs yapraklarıyla düzenlenmiştir. C, S kıvrımları görülmektedir. Musluğu sökülmüştür. Ayna taşı kötü durumdadır.

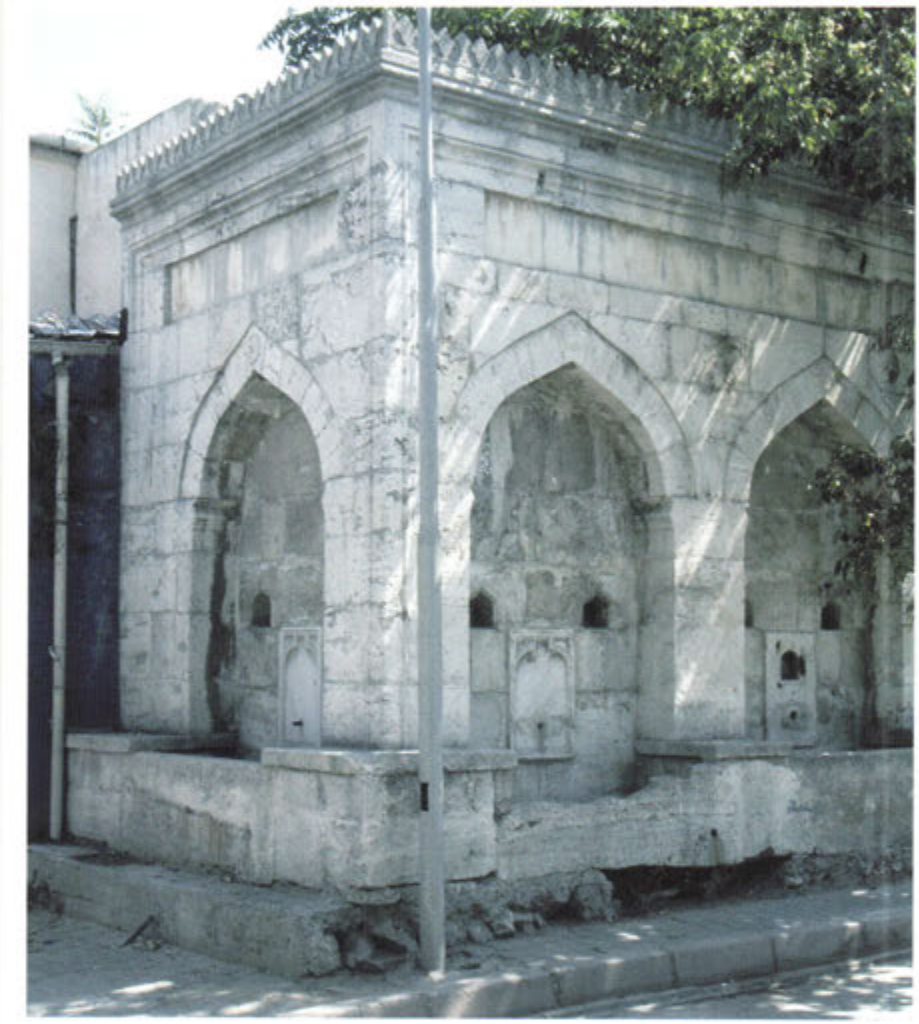

Sâhibü'l-hayrât
Merhûm Dâvud Paşa

050 Karagümrük Çeşmesi / İki Cepheli Köşe Çeşmesi

Tarihi: H.890 / M.1485-1486
Adresi: Veledikarabaş Mahallesi Karabulut Sokak Karagümrük FATİH

En eski çeşmelerimizdendir. Davud Paşa çeşmesi ile aynı yıla tarihlendirilir. Çeşme iki cephelidir. Üstünde oymalı kirpi saçak yapıyı dolanmaktadır. Cephe çerçeve içine alınmıştır. Dikdörtgen uzunca bir kitabelik bölümü vardır fakat boştur. Altında kilit taşlarında birer rozet bulunan basık sivri kemerli nişler görülmektedir. Solda bulunan niş içinde iki tas yuvası ve üzerinde bir kemer motifi bulunan ayna taşı görülmektedir. Musluğu yoktur.
Yanındaki niş içinde yine iki tas yuvası ve üzerinde bir yuva daha bulunan ayna taşı görülmektedir. Musluğu yoktur.

Yan cephede yine kilit taşında bir rozet bulunan basık sivri kemerli nişin içinde tas yuvası ve üzerinde kemer motifi bulunan bir ayna taşı yer almaktadır. Çeşmesi yoktur.

Belediye Encümeni'ne ait Asar-ı Atika dosyalarındaki belgesi

051 Hacı Beşir Ağa Çeşmesi / Sütun Çeşme

Banisi: Hacı Beşir Ağa Tarihi: H.1150 / M.1737-1738
Adresi: Sümbül Efendi Camii Avlusu Kocamustafapaşa FATİH

XVIII. Yüzyıldan itibaren meydan çeşmelerinin fonksiyonlarına sahip olmak üzere, devrin teknik imkanları da artık haznesi bulunan büyük çeşmelere olan ihtiyacı ortadan kaldırdığı için sütun biçiminde çeşmeler yapılmaya başlanmıştır. Bunların en tipik örneklerinden biri de Hacı Beşir Ağa Çeşmesi'dir.

Hacı Beşir Ağa'nın entelektüel ve hayırsever kişiliği daha önce dile getirilmişti. Pek çok eserin banisi durumundaki Hacı Beşir Ağa'nın yaptırdığı bu sütün çeşme mermerdendir. Üzerinde üstü sivri basık kubbe görünümünde bir başlığı vardır. Lotus-palmet kornişin altında altı satırlık kitabesi görülmektedir. Kitabenin altındaki küçük aynataşı dikdörtgen çerçeve içinde dalgalı kaşkemer motifi içinde bir çiçek motifi ile süslenmiştir. Teknesi yoktur.

Menba'-ı cûd ü mekârim zâir-i beyt-i kerîm
Çehre sây-ı südde-i dergâh-ı fahrü'l-mürselîn
Ya'nî kim Darü's-Sa'âde Ağası Hacı Beşir
Bu hayırlı çeşmeyi yapdırdı ol zât-ı güzîn
Dedi hâtif mevkiin tahsîn idüp târîhini
Nüş kıl bu çeşme-i zîbâya gel mâ-i ma'în

052 Bâlâ Tekkesi ve Sebili / Sebil Çeşme

Banisi: Perestü Kadın Tarihi: H.1309 / M.1891-1892
Adresi: Bâlâ Tekkesi Sokağı Girişi Silivrikapı FATİH

Abdülmecid'in dördüncü kadını Perestû Kadın tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Perestû Kadın çocuk sahibi olamamış ancak anneleri ölen II. Abdülhamid ile Cemile Sultan'ı evlat bilerek yetiştirmiştir.

Babasının ruhu için bir külliye inşa ettirmiş, ayrıca bu çeşmeyi de kitabesinden anlaşıldığı kadarıyla Bala Tekkesi şeyhi Mehemmed Sadeddin Efendi vesilesi ile yaptırmıştır.

İki kenarda dört sütunla ayrılmış, basık kemerlerle biçimlendirilmiş üç pencereli, yarım altıgen planlı dışa taşkın çıkmalar görülmektedir. Soldaki su hazinesine bağlantılı sebilhane ve sağdaki muvakkithane olarak tahsis edilmiştir.

Bu iki yapının ortasında mermer kaplı yüzey üzerinde, köşeli sütunlarla hareketlendirilmiş, stilize akantüs yapraklarıyla süslenmiş, dalgalı cephesiyle barok üslupta bir çeşme görülmektedir.

Gel oku besmele iç çeşmeden bir âb-ı rûh-efzâ
Dahi elhamdülillâh söyle eyle sünneti icrâ

Mükemmel oluyor? hamd u sena bu veche-i hâs üzre
İde hak illet-i atşa şifâ ender şifâ i'tâ

Çehârüm kadını Abdülmecid Hânım Perestu nâm
Kim anı bâ'is itti böyle hayra Hazret-i Mevlâ

Bu hayra maksadı feyz almadır rûh-ı azizinden
Yapıp bu çeşmeyi ayn-ı mürüvvet eyledi icrâ

Sebil ile muvakkithâne zeyn etmiş cenâhaynın
Bu himmet eylemez mi zü'l-cenâhayn olduğun îmâ

Ayna taşında yine sarmallar oluşturan akantüslerle oluşturulmuş kabartmalar, teknesinin dış yüzeyinde güneş motifi, çeşmenin iki yanında ise çerçeve içine alınmış üçer musluk görülmektedir.

Ve ce'alnâ mine'l-mâi külle şey'in hayy.
Sadakâllahü'l-azîm 1309

Ve sekâhüm Rabbuhüm şarâben tahûra 1309
Sadakâllahü'l-azîm

Okunsun fâtiha rûh-ı mukaddeslerine pîrin
Cenâb-ı Hacı Şeyh Seyyid Ali mürşid-i dil-deryâ

Bu hayrâtın delîli Şeyh Mehemmed Sadeddin oldu
Kim oldur post-nişîn-i dergeh-i bâlâ-yı dil-ârâ

Şehîd-i Kerbelâ aşkında câri selsebîl âbı
Kim içse bu duâyı eylesin bâ'isine ifâ

Revân-ı şeyh-i merhûmu idüp müstağrak-ı rahmet
Muammer eylesün bâ'islerinde Rabb-i bi-hemtâ

Kalender kaldırup yed-i sû-yı hakka yaz bu tarihi
Su iç mâ-i hayâtın aynıdır bu çeşme-i bâlâ 1309
Nemmakahu el-fakir ed-dâi Ali Rıza İskenderi

053 Yane Sokağı Çeşmesi / Köşe Çeşmesi

Banisi: Bezm-i Alem Valide Sultan Tarihi: H.1200 / M.1786
Adresi: Silivrikapı Caddesi Yane Sokağı Kocamustafapaşa FATİH

Şehenşâh-ı cihânın mâderidir menba'u'l-eşfâk
Cenâb-ı Bezm-i âlem nâm sultân-ı me'âlî-şân
Hüdâ kılmış cihânda cûybâr-ı lütf-ı bi-pâyân
O sultânı-ı kerem-unvânın el-hak meşreb-i pâkin
Esâs-ı çeşme-sâra devr-i selefde koyan bünyân
O kim Bâbü's-Sa'âde Ağası Abdullah Ağadır
Harâb oldukda suya çekdi hasret nice dem aştân
Velâkin sonra ezmânın mürûruyla reh-i âbı
İdüp bu çeşme-i âb-ı hayât-efzâyı hasbeten lillâh
Akıtdıkda bu semtin halkı oldı cümleten şâdân

İlâhî vâlide sultân-ı Abdülmecîd Hân'ı
Müdâmâ eyle sîr-âb-ı zülâl-i şevket ü unvân
Güher-nesîc oldı Ziver feyz-i hâmemle bu târîhim
Bu ayn-ı pâki cârî itdi vâlâ mâder-i hakan.

Merhûme Sarâylı Serfürû Hanım'a
Vesîle-i rahmet olmak içün ihyâ İdildi.
Fî Zilka'de sene 1325

Tuğra
(Abdülmecid Han bin
Mahmud Hân muzaffer
dâimâ)

054 Hacı Beşir Ağa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Hacı Beşir Ağa Tarihi: H.1150 / M.1737-1738
Adresi: Ali Fakih Caddesi No: 44 Karşısı Kocamustafapaşa FATİH

Çeşme klasik üslupta ve kesme taştan yapılmıştır. Köşeleri pahlanmıştır ve küçük birer silindir sütun yerleştirilmiştir.

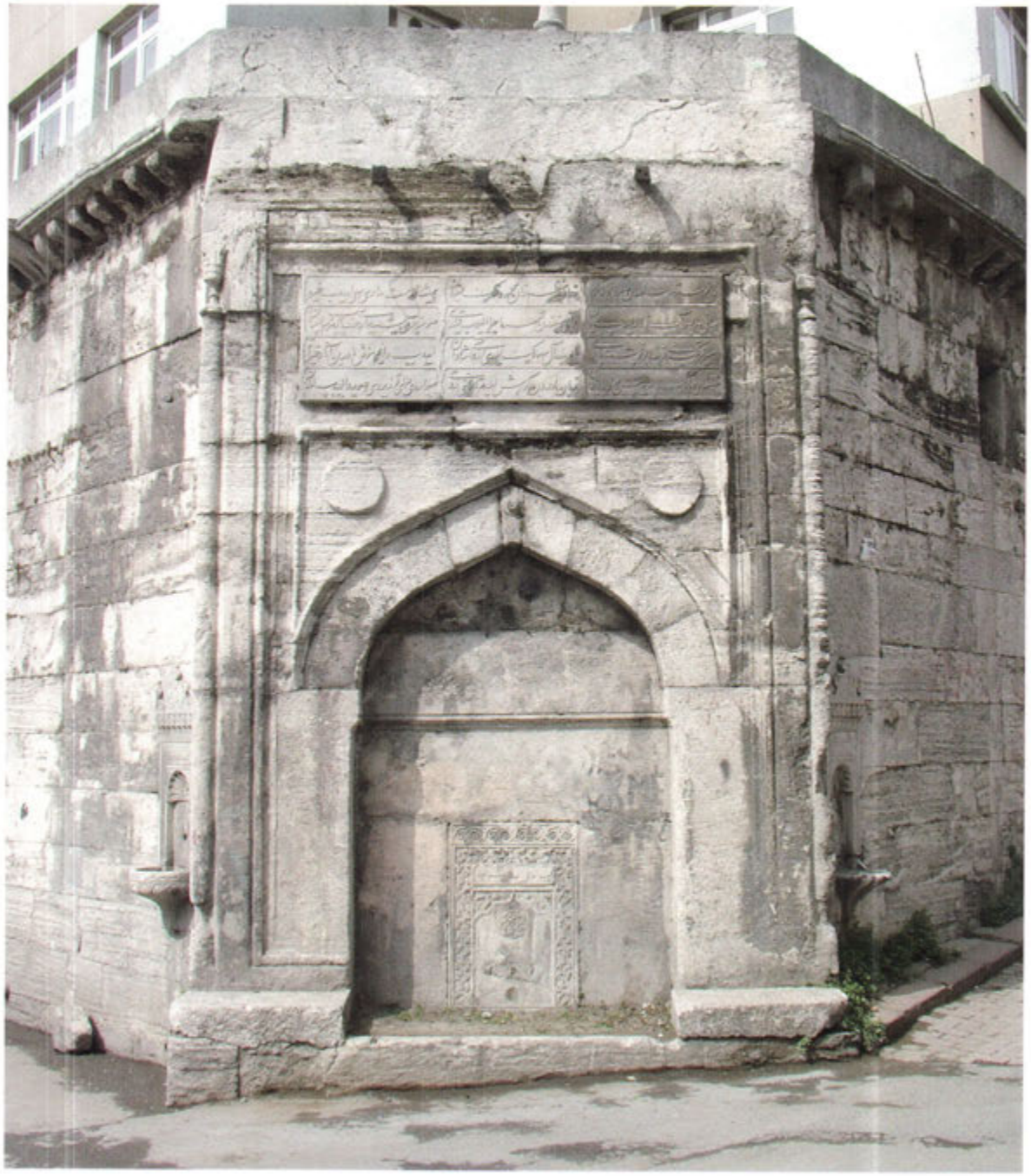
Cephe silmelerle çevrelenmiştir. Üstte, silmenin altında dikdörtgen çerçeve içine alınmış, çeşmenin yedi satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kilit taşında bir rozet bulunan basık sivri kemerli nişin içinde ayna taşında bir kemer motifi görülmektedir. Teknesi ve musluğu yoktur.

Pâdişâh-ı bahr u berr hakan-ı kerûbî-siyer / Hazret-i Sultân Mahmûd-ı mekârim-ittisâf
Soye-i hıfzında al şâh-ı adâlet-güsterîn / Kişver-i âlemden oldı mün'adim ehl-i hilâf
Ol şehin Dârü's-sa'âde oğasın hak eylemiş / Mâil-i âsâr-ı hayr ve tâlib-i zühd ü afâf
Hazret-i Hacı Beşir Ağa-ı ekrem kim anın / Bahr-ı cûdundan ider hemvâre âlem i'tirâf
Sa'yini meşkûr ide Mevlâ ki himmet eyleyüp / İtdi bu nev çeşmeye bir mekteb-i sânî muzâf
Tarhını seyr eylese kendü kusûrun sü be sû / Eyler idi bânî-i kasr hurluk i'tirâf
Yümnıyâ da'vet idüp atşâna târîhin dedim / Nûrdur bu çeşme-i dil-cûya gel iç mâ-i sâf 1150

055 Yediemirler Tekkesi Çeşmesi / Üç Cepheli Köşe Çeşmesi

Banisi: Saliha Sultan Tarihi: H.1148 / M.1735 -1736
Adresi: Canbaziye Mahallesi Yeniçeşme Sokak Kocamustafapaşa FATİH

Bu çeşme kitabesinden anlaşılacağı üzere Sultan I. Mahmud'un annesi ve Sultan II. Mustafa'nın eşi Saliha Sultan tarafından yaptırılmıştır. Üç cepheli bir köşe çeşmesidir. Ön cephede köşeler pahlanmıştır ve ince silindir sütunlar yerleştirilmiştir.

Dikdörtgen çerçeveye alınmış cephenin üst kısmında dört

Basık sivri kemerin iki yanında ya motiflerini kaybetmiş birer rozet ya da kırılmış birer kabara olabilecek daireler bulunmaktadır.

Nişin içinde üzengi taşlarının altından başlayıp içe dönen yalın bir silme görülmektedir.

Hidiv-i muhterem sultân-ı âlem dâver-i Ekrem
Hüdâvend-i mu'azzam Hân-ı Mahmûd-ı felek-unvân
Hemîşe mâder-i ismet-medârı sa'y idüp hayra

Cihânı sû be sû âb-ı zülâle eyledi reyyân
Bu âbı menba'ından şehre icrâ eyleyüp kıldı
Susuz çok çeşme-sârı hisse-yâb-ı zemzem-i ihsân

Emirler Tekyesi kurbunda bu nev çeşme-i pâkı
Yapup âl-i Resûlün eyledi ervâhını şâdân
İdüp dâim muvaffak mâderin âsâr-ı hayrâta

Şehenşâh-ı cihânın sâyesin memdûd ide Yezdân
Zebân-ı lûleden güs eyledim târihini Rûhî
Suvardı âlemi kandırdı suyu Vâlide Sultân. 1148

Ayna taşı yoğun süslemelidir. Üst kısmında bitkisel motiflerden oluşan bir bordür, altında kıvrık yapraklardan oluşan bir silme, ayna taşını çerçevelemektedir.

Ortada bir kartuş içinde "Ab-ı safı içelim bismillah" yazısı görülmektedir. İki yanına birbirine bakan gül motifleri yerleştirilmiş olan dalgalı kemer motifinin ortasında bir rozet görülmektedir. Musluğu yoktur.

İki yan cepheye birer küçük çeşme yerleştirilmiştir. Ayna taşının üst kısmında alınlık şeklinde biçimlendirilmiş kıvrık dallardan ve palmetlerden oluşan bir kabartma görülmektedir. Altından mukarnaslı bir bordür geçmektedir.

Birbirine bağlanmış içi boş kartuşlardan oluşan çerçevenin içinde; sağ üstte "Hak yoluna bu çeşme-i pakizeyi yapdı" ve sol üstte "Gel Valide Sultan'a dua eyle de iç su 1148" yazısı okunmaktadır. İstiridye motifinin altında, üstünde bir tepelik bulunan kemer motifi vardır. Musluğu yoktur. Altında dilimli küçük bir kurnası mevcuttur.

056 Bezm-i Alem Valide Sultan Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Bezm-i Alem Valide Sultan Tarihi: H.1257 / M.1841-1842
Adresi: Lalezar Camii Sokak Kocamustafapaşa FATİH

Bezmi-alem Valide Sultan, II. Mahmut'un eşlerindendir. Sultan Abdülmecid'in annesidir. Banisi bulunduğu pek çok eser vardır. Gureba Hastanesini bu hayır eserlerinin en başında saymak gerekir. Dolmabahçe Camii de bu eserler arasındadır. H.1269 (M.1853) yılında vefat etmiş ve II. Mahmud'un türbesine defnedilmiştir.

Bezmi-alem Valide Sultan Çeşmesi adıyla anılan birkaç çeşmeden biri olan Fatih'teki bu çeşmenin üst kısmında, iki yanında altışar satırlık kitabe ile ortada Abdülmecid Han'ın tuğrasının bulunduğu bir madalyon görülmektedir.

Madalyonun üstünde dökümlü kumaş kabartması, altta, iki köşesinde çiçek motifleri ve iki ucu palmetlerle sonlanan bir kartuş bulunmaktadır. Kitabenin altında basık sivri kemerli bir niş görülür. Üzengi taşları içe bakan yüzlerinde yivlidir. Musluğu ve teknesi yoktur.

Tuğra (Abdülmecid Han bin Mahmud Han muzaffer dâimâ)
R. (Rebiülevvel) Sene 1257
Şeh-i devrân Hân-ı Abdülmecid'in mâderi ya'ni
Cenâb-ı Bezm-i âlem nâm sultân-ı kerem-bunyân
Cihâna âb-ı hayrât hayât-ı tâze verdikce
Sezâdır halk-ı âlem bulsalar şimdi yeniden cân
Bu zîbâ çeşme-sârı yapdı suyun eyledi icrâ
Bütün leb-teşnegâni kıldı feyz-i lütfuna reyyân
Bi-hamdillâh yapıldı meşreb-i pâkizesi üzre
İdince hasbeten lillâh bu hayr ıtmâmını fermân
İlâhi vâlide sultân duâ aldıkca âlemden
Şeh-i devrânı kıl sir-âb-ı cû-yı ömr-i bi-pâyân
N'ola Ziver kulu târîhi tâmin eylese işrâb

057 Gülhane Parkı Giriş Kapısındaki Çeşme / Duvar Çeşmesi

Banisi: Sultan I. Ahmet Han Tarihi: H.1014 / M.1605-1606
Adresi: Alemdar Mustafa Paşa Caddesi Gülhane Parkı Giriş Kapısı EMİNÖNÜ

Sultan I. Ahmet tarafından H.1014 yılında yaptırılmış olan bu çeşme, II. Abdülhamit tarafından H.1307'de yeniden inşa edilmiştir. Her iki yapıma ait olan kitabeleri yerindedir.

Gülhane Parkı'nın hemen girişindeki bu çeşme duvara bitişiktir. Silmenin üstünde yer alan alınlığında çift çubuklu C'lerden oluşan çerçeve içinde boş bir madalyon ve bitkisel kabartmalar görülmektedir. İki satırlık kitabesinin altında rumi ve palmetlerden oluşan bir bordür ve altında bitkisel geçmeli ikinci bir bordür bulunmaktadır.

Bir kartuş içinde çiçek motiflerinin arasında muhtemelen olması gereken bir bölüm silinmiş veya kırılmıştır. Altında dikdörtgen çerçeve içine üç satırlık kitabe yerleştirilmiştir. Bir silmeyle çevrelenmiş kemerin iki yanında stilize lale kabartmaları görülmektedir. Nişin içinde "Ve mine'l-mâi külle şey'in hayy" ayeti ve altında bir kemer motifi işlenmiş düz ayna taşı görülmektedir. Musluğu yerindedir. Altında bir ayak üzerinde yükselen dilimli kurnası bulunmaktadır. Cephenin iki yanında birer uzun sütunçenin arasında uzun nişler ve minyatür bir kurna görülmektedir. Stilize yapraklarla dekore edilmiş bu dar uzun bölümlerde içleri boş birer küçük madalyon görülmektedir.

El-Gâzi es-Sultân Abdülhamid Hân-ı Sâni efendimiz Hazretlerinin müceddeden binâ ve inşâ buyurdukları Hamidiye Çeşmesi'dir
1307

Hayr idüp Allah için bu çeşmeyi / Yapdı Sultân Ahmed ol zill-i Hudâ
Suyunu nûş eyleyen bulsun hayât / Halka cân-bahş olsun aksun daima
Deh düşünce Hâfıza târîh olur/ Vere ehl-i meşrebe bu mâ sâfâ 1014

Ve mine'l-mâi külle şey'in hayy

058 II. Abdülhamit Han Çeşmesi / Meydan Çeşmesi

Banisi: Sultan II. Abdülhamit Han Tarihi: H.1319 / M.1901-1902
Adresi: Maçka Parkı Üst Tarafı BEŞİKTAŞ

Tophane'de Nusretiye Camii önünde iken Maçka Parkı'na taşınmış olan bu çeşme, dört yüzlü meydan çeşmelerinden biridir. Çeşme barok üsluba uygun olarak yapılmıştır. Geniş bir saçağın altında yer alan yapı dört cephelidir. Saçağın altında yüksek kabartma C kıvrımlarının arasında, akantüsler ve yine C'lerle çerçevelenmiş kitabesi bulunmaktadır. İki yanda S formlarının görüldüğü ve sütun başlıklarının üzerinden geçen silmeye oturan payeler yerleştirilmiştir. Cephenin iki yanında birer silindir sütun bulunmaktadır.

Ayna taşında rokoko üslubunda süslemeler, sepet içinde çiçek demeti ve bitkisel süslemeler görülmektedir. Yüksek kabartma S kıvrımları yerleştirilmiştir. Ayna taşının iki yanına yivli ve başlıklı payeler yerleştirilmiştir.

Dalgalı dışbükey bir teknesi bulunmaktadır. Dış yüzeyinde bitkisel kabartmalar bulunmaktadır. Kurnanın iki yanında yükselen yüzeyler içbükeydir. Dar yan cephelere birer küçük çeşme yerleştirilmiştir. Üzerinde kitabe bulunmaktadır. Kartuş ön cepheye göre sadedir. Cephe ince silmelerle hareketlendirilmiştir. Dilimli bir kurnası bulunmaktadır. Sütunların oturduğu konsollar üzerinde yüksek kabartma uzatılmış rozetler görülmektedir.

Âb-ı şîrîn içüp birle dedim târîhini
Eyledi bu çeşmeyi bünyâd Hân-ı Abdülhamîd
Sene 1319 Sâmî

Hazret-i Sultân Hamîd'in cûybâr-ı himmeti
Sû be sû kıldı attâş-ı kâinatı müstefîd

Çeşme-i hurşîd reyyân eyledikce âlemi
Ömrünü efzûn ide tol'at-i Hudâvend-i mecîd

Sâyesinde ol şehinşâh-ı âlî-meşrebin
Teşnegâna böyle dil-cû çeşmeler oldu cedîd

059 Bezm-i Alem Valide Sultan Çeşmesi / Meydan Çeşmesi

Banisi: Bezm-i Alem Valide Sultan Tarihi: H.1255 / M.1839-1840
Adresi: Spor Caddesi İle Maçka Meydanı Sokak Kesişimi BEŞİKTAŞ

Bezm-i Alem Valide Sultan'ın yaptırdığı hayır eserleri arasında yer alan İstanbul'daki yaklaşık on iki çeşmeden biridir.

Bezm-i Alem Valide Sultan'ın İstanbul dışında da yaptırdığı eserler bilinmektedir. Bunlardan üç adet sebil öncelikle zikredilmelidir. Bu sebillerin ikisi Medine'de, üçüncüsü ise Kerbelâ'dadır. Kerbelâ'da bir sebil yaptırmanın mânidar bir durum olduğu meydandadır.

H.1255 yılında, Maçka'da yaptırılan bu çeşme, M.1985 yılında TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı tarafından tamir ettirilmiş, M. 2005 yılında bir tamir daha görmüştür.

Çeşme cephe düzenlemesi ve süslemeleri bakımından ampir üslubun bir örneğidir.

Çeşme birbirinin aynısı iki cepheli olarak düzenlenmiştir. Düz dışa taşkın saçağın altında oval bir rozetin içinde Sultan Abdülmecid'in tuğrası ve yapraklı bir dal motifi bulunmaktadır. İki yanında simetrik olarak yapraklardan ve hayat ağacı motiflerinden oluşan yatay bir dizi süsleme görülmektedir. İki yanda birer oluklu sütun bulunmaktadır. Ortada dikdörtgen çerçeve içinde beş satırlık kitabesi bulunmaktadır.

Cephenin iki yanında on iki tane üst üste yerleştirilmiş taş dizisinden oluşan birer sütun bulunmaktadır. Dikdörtgen çerçeve içinde tam olarak ampir üslup özelliği gösteren süslemeleriyle ayna taşı bulunmaktadır. Tepesine kurdelelerin dolandığı iri bir girlant motifinin içinden çıkan yine yüksek kabartma yaprak süslemeleri görülmektedir. Girlantın altında yüksek kabartma çapraz yerleştirilmiş meşaleler bulunmaktadır.

Musluk süslemeli bir kabaradan çıkmaktadır. İki yanında yatay bitkisel kabartmalarla düzenlenmiş ve dört kenarında çiçek kabartmaları bulunan dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Dışbükey teknesi sağlamdır. Sütunların altında bulunan yatay dikdörtgen konsollar üzerinde ortasında rozet ve iki yanında bitkisel süslemeler bulunan kabartmalar yerleştirilmiştir. Diğer cephede de dört satırlık bir kitabeyle aynı düzenleme görülmektedir.

Hayru'l-mâli mâ ünfika fî sebîlillah
Ve ce'alnâ mine'l-mâi külle şeyin hayy

Kâlellâhu Te'âla

Abdülmecid bin Mahmud el-Muzaffer dâimâ

Bezm-i âlem Vâlide Sultân-ı âli-şândır
Himmetiyle hâmemiz hem-zîb-i unvân eyledi

Gördü âlem bahr-ı gamda teşnedil kalmışdı çün /
Çâr cibinden o âli bezl-i ihsân eyledi

Sarf idüp zerîn nukûdun hasbeten lillâh hemân
mahz-ı cûdundan terâvet-yâb-ı atşân eyledi

Hân Mecîd'in mâder-i sertâc-ı yektâ-gevheri
Pür-fütûh-ı rûh-ı Mahmud Hân'ı şâdân eyledi

Şükriyâ târihini al gel sâdâ-yı âbdan
Lüleden bu Kevser âbı geldi cereyân eyledi 1255

Cenâb-ı Vâlide Sultândır ehak menba'-ı eltâf
İder sîr-âb-ı ihsân dehri elbet ol ki hem-itâd

Cihânın âb-ı rûyu Hazret-i Abdülmecid Hâna
Duâ aldırmağ içün eyledi bu çeşmeyi bünyâd

İlâhî mâder-i feyz-âverile ol şehinşâhı
Zülâl ömr ü ikbâl ile sîr-âb eyle hem kıl şâd

Mücevher tâm iki târîh bir beyt içre bak çıkdı
O şâhın çâkeri Ziver bu nazmı idicek inşâd

Revân kılsın şeh-i âfâka cû-yı nusretin sübhân (1255)
Bu semti Vâlide Sultân kıldı âb ile dilşâd 1255

060 Hamidiye Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Sultan Abdühamid Tarihi: H.1253 / M.1837-1838
Adresi: Abbas Ağa Parkı Alt Girişi BEŞİKTAŞ

Mermer duvara bitişik olarak yapılmıştır. Süslemeli alınlığın iki yanında palmet şeklinde çıkıntılar bulunmaktadır. Altından iki sıra kabartmalı silme geçer. Ayna taşında dalgalı kemerin etrafı bitkisel kabartmalarla süslenmiş, kemerin iç kısmı süslemesiz bırakılmıştır. Musluğu yoktur. Üç kenarlı kabartmalı kurnası, kafesli bir ayağa oturmaktadır.

061 Köprülü Hemşiresi Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Tarihi: H.1092 / M.1681-1682
Adresi: Tezkireci Camii Ön Duvarı Kuruçeşme BEŞİKTAŞ

Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa' nın kızkardeşi tarafından yaptırılmıştır. Kitâbesinde ve diğer kaynaklarda bu kızkardeşin ismine rastlanmamaktadır. Çeşme kesme taştan klasik tarzdadır. Çeşmenin iki köşesi pahlanmıştır. Cephede ince silmelerle oluşturulan dikdörtgen bir çerçeve görülmektedir. Çerçevenin içinde üstte mermer bir plaka üzerinde altın yaldızlı dört satırlık kitabesi bulunmaktadır.

Aralarındaki boşluklarda altı tane küçük rozet görülmektedir. Nişin içinde iki tane sivri kemerle biçimlendirilmiş tas yuvası vardır. Ayna taşının üst kısmında boş bir kartuş bulunmaktadır. Altında kaşkemer şeklindeki motifin içinde büyükçe bir rozet bulunmaktadır. Musluğu üzerindedir. Seti sağlamdır.

Hazret-i hemşire-i sadr-ı cihân
Eylemiş Hak devletiyle kâmyab
Sâ'i-i hayrât olup itmekdedir
Bezl-i makdûr-ı reh-i hayr u savâb
İşbu cây-ı huşku ihyâ eyledi
Akıdup bir çeşme-i pâkize-âb
Teşnegân-ı dehr içüp bu çeşmeden
Bula bu cây-ı müferrâh âb u tâb
Hayrını Bârî Te'âla eylesün
Cavidân bâ-hurmet-i ümmü'l-kitâb
Düşdü bir târîh-i ra'nâ Behcetî
Çeşme-i dil-cû güzel oyn-ı sevâb

062 Mehmed Ali Bey Çeşmesi / Meydan Çeşmesi

Banisi: Mehmed Ali Bey Tarihi: H.1253 / M.1837-1838
Adresi: Cihannüma Mahallesi Dört Yüzlü Çeşme Sokak BEŞİKTAŞ

Çeşme kare planlı ve dört yüzlüdür. Geniş bir saçağı vardır. Saçağın altında oval bir madalyon içinde Sultan II. Mahmud'un tuğrası bulunmaktadır. Arşitrav biçimindeki silmenin altında çeşmenin iki satırlık kitabesi bulunmaktadır.

Üst iki köşesinde çiçek kabartmaları bulunan dikdörtgen çerçeve sade ayna taşını kuşatmaktadır. Musluğu yoktur. Teknesi sağlamdır.

Sağ tarafındaki diğer cephede çeşme yine aynı özelliklere sahiptir fakat burada silme üzerinde oval madalyon içinde, "Bismillâhirrahmânirrahîm" "Ve sekâhüm rabbühüm şarâben tahurâ " ayeti görülmektedir ve silmenin altında dört satırlık bir kitabe bulunmaktadır.

Tuğralı cephenin solundaki cephede de aynı özellikler görülmektedir.

Hazret-i şâh-ı cihânın her mukarreb bendesi
Serbülend olsa sezâdır meşreb-i ferzânede
Biri ez cümle Ali Bey kim ulüvv-i nâm ile
Gevher-i şehvâra benzer sübha-i sad dânede

Kâle Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem
Efdalü's-sadakati sakyü'l-mâ'i

Fi sebîlillâh yapdırdı bu âlî çeşmeyi
Gelsin içsinler sılâ hayvâna da insâna da
Sâye-i şâhenşeh-i deryâ-himemde dâima
Cûy-bâr-ı hayr u cûd icrâ ide her yana da

Kâle Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem
Leyse saaakatün a'zamu ecren min mâ

Sanat-ı târîhe ber-nev eyleriz gâhî heves
Gerçi yokdur kabiliyet tab'-ı nâçizânede
Geldi su târîh-i dil-cû oldu doldu taşdı âb
Çeşme yapdırdı Ali Bey sâye-i şâhânede
1253

Kâle Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem
El-Mâ'ü lâ yahillü men'uhu

Bismillâhirrahmânirrahîm
Ve sekâhüm rabbühüm şarâben tahurâ

063 Damad İbrahim Paşa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Damad İbrahim Paşa Tarihi: H.1136 / M.1723-1724
Adresi: Ortaköy Camii Önü BEŞİKTAŞ

Damat İbrahim Paşa'nın yaptırdığı eserlerden biri olan bu çeşme, şimdiki yerine, meydan düzenlemesi sırasında, Beşiktaş Belediyesi tarafından taşınmıştır. Böylelikle toprak altında kalan kısımları kurtarılmış ve belli bir onarım görmüştür.

Cephe yalın silmelerle çerçevelenmiştir. Üstte silmenin altında yedi satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin altında sağ ve solda kalan boşluklar bitkisel kıvrımlı süslemelerle tezyin edilmiştir. Kitabenin altında üstünde alçak kabartma istiridye motifi bulunan bir niş görülmektedir.

Nişin içerisinde net olarak görülemeyen fakat bitkisel süslemelerle oluşturulmuş bir silme ve altında mukarnaslı bir silme bulunmaktadır. Ayna taşı yalın silmelerle çerçevelenmiş; kaşkemer motifinin içinde bir rozet ve iki yanında birer servi kabartması bulunmaktadır.

Merkezde bulunan cephenin iki yanında biraz daha geride iki kanat yer almaktadır. Merkezdeki gibi köşeler pahlıdır ve birer ince yuvarlak sütun yerleştirilmiştir.

Ayna taşlarının üzerinde palmet süslemeli bir bordür bulunmaktadır. Altında cephedeki istiridye motifinin daha küçük bir uygulaması görülmektedir.

Sığ nişin içinde dalgalı kemer motifinin içinde bir rozet görülmektedir. Ayna taşının altında cepheye monte edilmiş küçük dilimli kurnalar bulunmaktadır.

Çeşme tek cepheli ve mermerden yapılmıştır. Çatı kısmında baklava biçiminde çıkıntılar ve altından mukarnas bordürlü bir korniş geçmektedir. Köşeleri pahlanmıştır ve birer ince yuvarlak sütun yerleştirilmiştir.

Hazret-i Sultân Ahmed Hân-ı sâhib-i ma'delet
Kim odur zîb-i serîr-i saltanat-ı zıll-i Hudâ
Bir şehenşâh-ı mu'azzamdır ki âbâd eyledi

Milket-i İslâmı adl ü dâd ile ser tâ pâ
Mahrem-i hâssı Nizâmü'l-mülkü sadr-ı azâmı
Ya'ni İbrahim Paşa-yı inâyet-intimâ

Şehriyâr-ı âleme celb-i duâ-yı hayr içün
Nice hayrât eyledi ol menba-ı rüşd ü zekâ
Duhter-i sa'd-ahter-i ismet-semiri gördü kim

Vâlid-i zî-şânı bî-hadd çeşmesâr eyler binâ
Ol dahi bir çeşme bünyâdına niyyet eyledi
Sırr-ı vâlidden alınca feyz-i eltâf u atâ

Şevher-i sâmi-mekânı kethüdâ-yı âsafı
Ya'ni hem-nâm-ı Muhammed sıhr-ı sadr-ı pür sehâ
Eyleyüp bu karyeyi manzûr-ı ayn-ı iltifât

Kıldı hem câmi' binâ hem çeşmesâr dil-güşâ
Pâdişah-ı âlem-ârâ ile sadr-ı azâmı
Birbirinden etmeye tâ haşre dek Mevlâ cüdâ

Şâkirâ dedim leb-i âdâb ile târîhini
İç bu zîbâ çeşmeden ayn-ı hayât-ı cân-fezâ 1136

064 Süleymaniye Meydanı Çeşmesi / Meydan Çeşmesi

Tarihi: H.1207 / M.1792 - 1793
Adresi: Süleymaniye Meydanı Süleymaniye EMİNÖNÜ

ÇADIR ÇEŞMESİ / HESAP ÇEŞMESİ

Halk arasında biçimi dolayısıyla Çadır Çeşmesi yahut Mimar Sinan'ın işçilerine yevmiyeyi buradan dağıttığı rivayeti yüzünden Hesap Çeşmesi gibi isimlerle anılan bu çeşmenin kitabesinde yer alan tarih H.1207'dir.

Bir diğer rivayete göre ise Bozdoğan Kemeri' nden bu yöne ayrılan bir kol, suyu bu çeşmeye kadar getirir ve külliyenin bütün suları hesaplı bir şekilde çevreye yayılırmış. Bu da "Hesap Çeşmesi" isminin bir diğer gerekçesi olarak gösterilmektedir.

Kötelâhu teberake ve teâlâ
Aynen yeşrabu bihâ ibâdullah

Ve sekâhüm Rabbuhum şerâben tahûrâ
İnne hâzâ kâne leküm cezâen
Ve kâne sa'yüküm meşkûrâ

Fî şehri Rebîülevvel sene 1207
Ketebehu Mustafa gufira leh

Aynen fihâ tüsemmâ selsebîlâ
sadakallâhu'l-azîm

Çeşmenin üstü piramidal yüksek bir külahla örtülmüştür. Kare planlı çeşmenin köşeleri pahlıdır. Pahlı dar yüzeylerde dikdörtgen sığ yuvalar görülmektedir. Başlıklı, köşeli gömme sütunlarla yapı hareketlendirilmiştir.

Cephede sütunların üzerinden geçen silme ve yalın korniş arasında üç satırlık kitabesi bulunmaktadır.

Çeşmenin bir yüzünde ayna taşı ve tekne bulunmaktadır. Orta bölümde yer alan ve dalgalı yuvarlak kemer içinde bulunan ayna taşının iki yanında yer alan sütunçelerin üzerine oturan kademeli ve yivli yuvarlak kemerler görülmektedir. Yapının duvarları süslemesizdir.

065 Beyhan Sultan Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Beyhan Sultan Tarihi: H.1219 / M.1804 -1805
Adresi: Sahil Yolu Arnavutköy Etiler Kavşağı Civarı BEŞİKTAŞ

Çeşmenin banisi Beyhan Sultan, III. Mustafa'nın kızı, III. Selim'in kızkardeşidir. Halep Valisi Silahdar Mustafa Paşa ile evlendirilen Beyhan Sultan pek çok eserin yapımını sağlamıştır. M.1824 yılında ölmüş ve Eyüp'te Mihrişah Valide Sultan Türbesi'ne defnedilmiştir.

Çeşme anıtsal ve dalgalı cephe düzeniyle barok üslubun güzel bir örneğidir. Dörder sütun üstünde yükselen ikişer paye ile cephe üç bölüme ayrılmıştır. Üstte yer alan üç oval madalyondan ortadakinde III. Selim'in tuğrası bulunmaktadır.
Oval madalyonunun altında üç bölüm halinde dörder satırlık kitabe dalgalı silmelerin arasında yer almaktadır.
Üç ayna taşının üzerinde stilize akantüs kabartmaları bulunmaktadır. Muslukları yoktur. Tekneleri sağlam görünmektedir.

Âb-ı rûy-ı saltanat Sultân Selîm'in adını
Mâ-bihî'l-maksûd sânî-i Semsûr-ı sâh-ı cihân
Eyleyüp bu câyu dil-cû hevz-ı Kevser'den ukın

Su gibi kılmış aziz ve muhterem Perverdigâr
Mâye-bahş-ı bahr u kân-ı sultân-ı insân-ıstihâr
Cûyâ virmiş getüp sû-yı Âkıntı'da karâr

Devletinde eyledi inşâ bu dil-cû çeşmeyi
Tab'-ı sâfi sû-yı hayra meyl idüp cârî gibi
Vâsıtâ şöyleste tahrîr eylesem târîh-i tâm

Hazret-i Beyhan Sultân gibi bir dil-tebâr
Su yerine itdi bu hayrâta sîm ü zer nisâr
Yapdı Beyhan Sultân a'lâ tarh-ı dil-cû çeşmesin
1219

066 Sefer Ağa Çeşmesi / Köşe Çeşme

Banisi: Sefer Ağa Tarihi: H.1029 / M.1619-1620
Adresi: 16 Mart Şehitleri Caddesi Üzeri Süleymaniye EMİNÖNÜ

Çeşme kesme taştan klasik üslupta yapılmıştır. Sol köşesi pahlanmış ve yuvarlak bir sütun yerleştirilmiştir. Basık sivri kemerli nişin üstünde üç satırlık kitabesi bulunmaktadır.

Üzengi taşı iç kısımdan yivlidir. İki tane, sivri kemerden oluşan tas yuvası bulunmaktadır. Ayna taşı sadedir. Kare bir oyuk bulunmaktadır. Musluğu yerindedir.

Eyledi bunda Sefer Ağa bu hayret-âsârı / Ecrini vere ana rûz-ı cezâda Bârî
Dâima hazreti hakdan budur ümîdim kim / Haşre dek ola anın hayırla hep âsârı

Cüd ü ihsân ile sarf olmadadır evkâtı / Hak budur hayriledir her dem anın efkârı
Selsebîl oldu anın çeşmine hakkâ mecrâsı / Eylesün böyle duâ bundan içenler bâr

(kırık) Dilerüz kim ola mahşerde nasîr / Cennet içinde mükâfâtı hakkın dîdârı
Hâtif-i gayb duâyla dedi târîhin / Yâ ilâhî ola bu çeşme hemîşe cârî 1029

067 Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Pertevniyal Valide Sultan Tarihi: H.1273 / M.1856-1857
Adresi: Haliç Köprüsü Eyüp Ayağı Altı EYÜP

Pertevniyal Valide Sultan II. Mahmut'un eşlerinden olup, Sultan Abdülaziz'in annesidir. Aksaray'da adıyla anılan cami ve okul en tanınmış eserleri arasındadır. H.1300 (M.1883)'de ölmüş ve Aksaray'da yaptırdığı türbesine defnedilmiştir. Eyüp' te Defterdar İskelesi yakınında Yavedud Camii sırasında iken, Haliç Köprüsü ve çevreyolunun yapımı esnasında yerinden sökülerek Haliç Köprüsü'nün Eyüp tarafındaki ayağının altına taşınmıştır.

Çeşmenin beş satırlık kitabesi şöyledir:

Ferzend-i Mahmud Hân-ı adlî nûr-ı ayn-ı kâ'inât / Eyvân-ı kasr-ı ismetin rûşen çerâğ-ı ziveri
Ashâb-ı fahr-ı âlemîne hürmeten bu beldeyi
Abdülaziz'in mâder-i sa'd ahteri pâkîze zât / Pertevniyal Kadın Efendi serfirâz-ı kânitât
Tezyîn içün bünyâd kıldı çeşme-i nûri'l-cihât
Hayrâta icrâ eylemekdir şân-ı Nil-cûdunu / Nûş eyledikce teşneler âsâr-ı hayrından zülâl
Allah nahl-i gül-i vücûdun goncasıyla muttasıl
Mehd-i mu'allâyı kerem-fermâ-yı memdûhü's-sıfât / Ruh-ı şehîdân ola şâd ve sâbikîn-i sâbıkât
İkbâl-i ömr ile kıla ferah-bahş-ı gülzâr-ı sebât
Bir su içüp Muhtâr tahsîn eyledim hayrâtını sene 1273 / Pertev-nümâ susuzlara nev çeşmeden âb-ı hayat

Bismillâhirrahmânirrahîm
Ve ce'alnâ mine'l-mâ'i külle şey'in hayy.
Efelâ yü'minûn. Sadakallâhü'l-azîm

Maşallah

Kale'n-Nebiyyü aleyhi's-selâm
Hayrü'l-mâl mâ ünfika fi sebilillâh
harrerahu Emin 1273

Çeşme cephe düzenlemesi ve süsleme planı açısından ampir özellikler göstermektedir. Alınlığı barok kabartmalarla yoğun olarak dekore edilmiştir. Ortada bulunan rozetin içinde "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazısı görülmektedir. Rozetin altından spiraller oluşturarak alınlığa yayılan akantüsler görülmektedir.

Spirallerin ortasına çiçek ve üzüm salkımı kabartmaları yerleştirilmiştir. Rozetin üstünden bir ışın dizisi çıkmaktadır. Alınlığın altında kitabe ve iki yanda bitkisel kabartmalarla dekore edilmiş birer konsol bulunmaktadır. Saçak biçimindeki silmenin altında, kabartmalı konsolların arasında beş satırlık kitabesi bulunmaktadır.

Cephenin iki yanına köşeli, oluklu gömme sütunlar yerleştirilmiştir. Volütlü başlıklarının ortasında birer küçük çiçek kabartması bulunmaktadır. İki sütun arasında kalan ayna taşı heykele yaklaşan yüksek kabartmalarla süslenmiştir.

Yuvarlak kemerin etrafı kıvrılan akantüs dallarıyla dekore edilmiştir. Kemerin altında yuvarlak madalyon görülmektedir. Etrafında akantüs yaprakları ve iki akantüsün kıvrılan uçlarına tutturulmuş görkemli bir girlant kabartması bulunmaktadır.

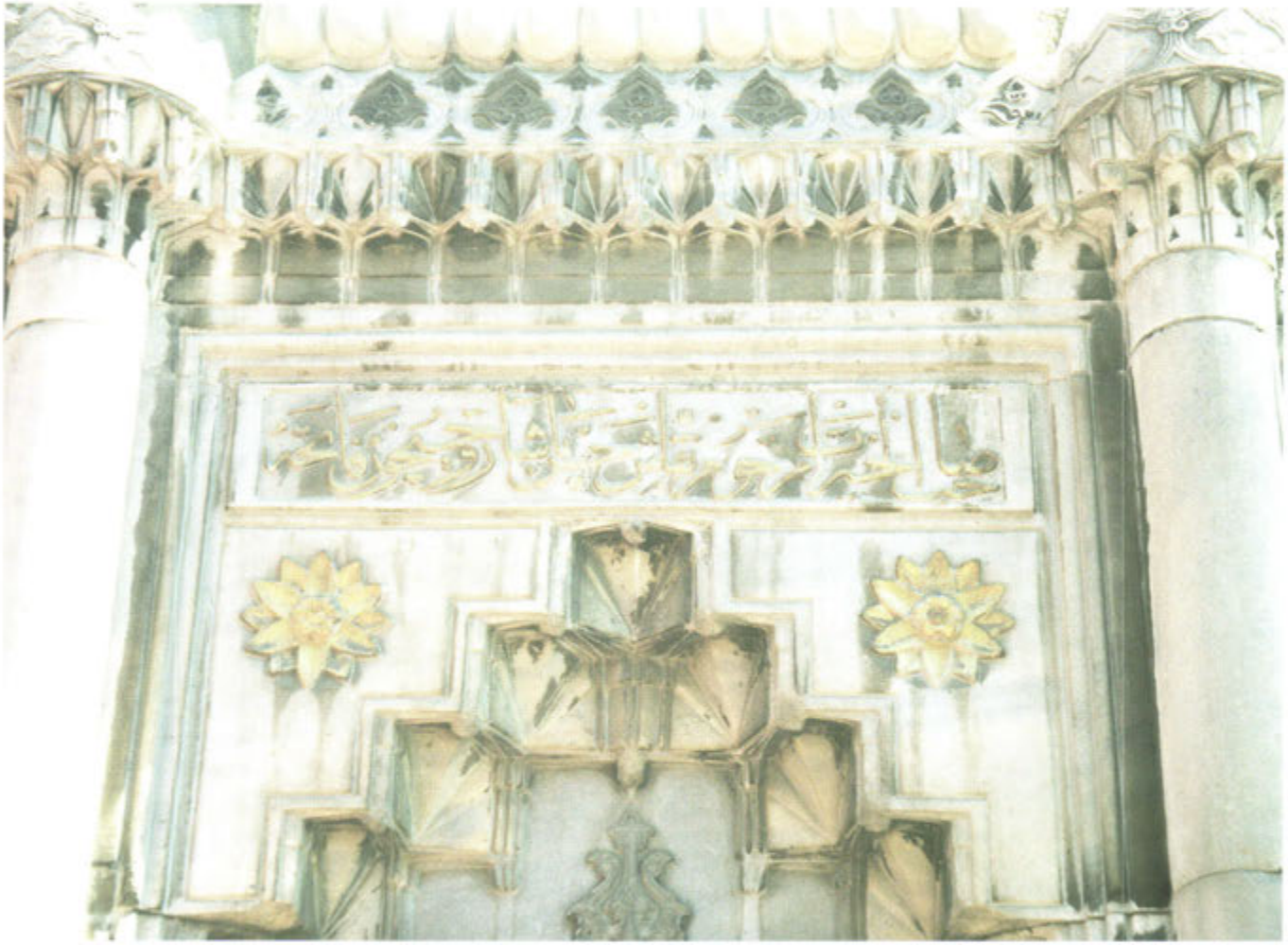

Kase içinden fışkıran çiçekler, altında yapraklar ve bir girlant dizisinden oluşan kabartmanın üzerine oturtulmuştur. Girlantın hemen altında musluk yeri görülmektedir. Bu yoğun kabartmalardan oluşan komposizyon altta sade, kavisli bir kaideye oturmaktadır. Bu haliyle bütün kompozisyon bir vazoya benzemektedir. Teknesi yoktur.

068 Nakkaş Hasan Paşa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Nakkaş Hasan Paşa
Adresi: Zal Paşa Caddesi No 38 Karşısı EYÜP

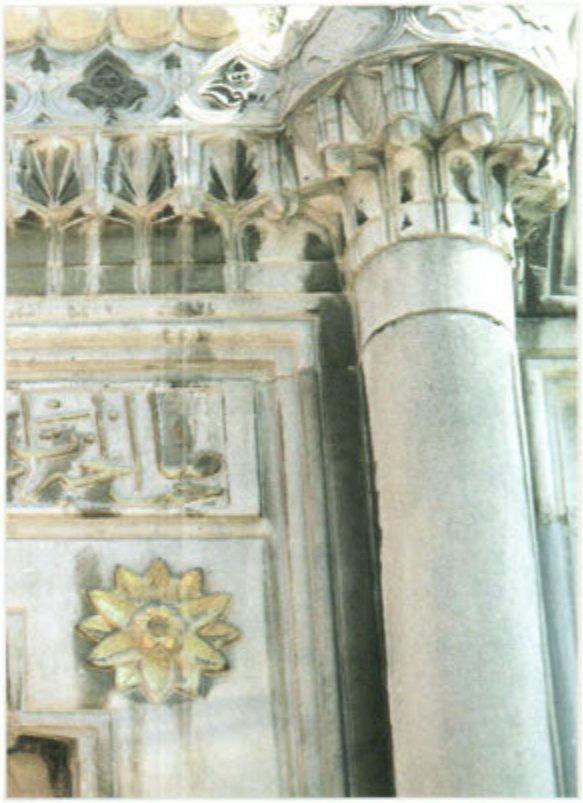

Nakkaş Hasan Paşa XVI. yüzyıl sonu ile XVII. yüzyıl başlarında önemli minyatürlere imza atmış nakkaşlarımızdan biridir. Özellikle III. Mehmed döneminde, minyatürde bir ekol oluşturduğu rivayet edilir. Sarayda pek çok görevde bulunmuş ve vezarete kadar yükselmiş olan Nakkaş Hasan Paşa M.1623 yılında ölmüş ve Eyüp'teki türbesine defnedilmiştir.

Çeşme iki yanda birer yuvarlak sütunla sınırlandırılmıştır. Sütun başlıklarında üstte palmet motifleri, altında mukarnaslar ve oymalı süsleme cephede ve diğer sütun başlığında devam eder. Dilimli kubbe şeklindeki kabartmanın tepesinde yine palmet motifi görülmektedir. Dar cephe silmelerle çerçevelenmiştir. Altında kitabesi bulunmaktadır.

Sâhibü'l-hayrât merhûm Nakkâş Hasan Paşa rûhıyçün Fâtiha.

Çeşmenin cephesi mihrap şeklinde düzenlenmiştir. Mukarnasların iki yanında birer rozet görülmektedir. Altında çeşmenin tepesinde olduğu gibi dilimli kubbe kabartması ve tepesinde palmet motifi bulunmaktadır.

Palmet süslemeli bir bordür görülmektedir. İstiridye motifinin altında bulunan çiçek kabartmasının ortasından musluk çıkmaktadır. İki kademeli kurnası bulunmaktadır.

069 Mihrişah Sultan Türbesi Çeşmesi ve Sebili / Sebil Çeşme

Banisi: Mihrişah Valide Sultan Tarihi: H.1052 / M.1642 -1643
Adresi: Cülüs Yolu Üzeri EYÜP

Sultan III. Mustafa'nın başkadını ve Sultan III. Selim'in annesi olan Mihrişah Valide Sultan tarafından yaptırılan bu çeşme sebil de pek çok gravüre konu olan yapılardan biri olmuştur. Cülus yolu üzerinde olması da bu şöhrete etki etmiştir. Önünde üç basamak bulunan sebil yarım daire şeklindedir ve dışa taşkındır.

Geniş saçağının altında renkli kalem işi süslemeler görülmektedir. Sütunlarla beş bölüme ayrılmıştır.

Her bölümde akantüs motifleri ile çevrelenmiş dışbükey yüzeyler üzerinde kitabeler yer almaktadır. Şebekeli pencerelerin üzerinde akantüs motifleri bulunmaktadır. Sebilin iki yanında sütunlarla sınırlandırılmış çeşmeler ve bunların üst kısmında iki silme arasında kitabeler yer almaktadır.

Mâşâallâhi kân
Ve mine'l-mâ'i külle şey'in hayy
Ve sekâhum Rabbuhüm şeräben tahürä

Kitabenin üstünde akantüs motiflerinin altında madalyonlar bulunmaktadır. Ayna taşı üzerinde kademeli olarak küçülen akantüs motifleri görülmektedir. Teknesinin dış yüzeyinde boş bir kartuş bulunmaktadır.

070 Tophane Meydanı Çeşmesi / Meydan Çeşmesi

Banisi: Sultan I. Mahmut Tarihi: H.1140 -1145 / M.1727-1732
Adresi: Tophane Meydanı Tophane BEYOĞLU

Kılıç Ali Paşa Camii, Nusretiye Camii, Tophane-i Amire binası ve Rıhtım ile çevrili Tophane Meydanı'na M.1732 yılında Sultan I. Mahmut'un emriyle yaptırılan Tophane Meydan Çeşmesi, çevresindeki yapılarla da mimarî bir uyum içerisindedir.

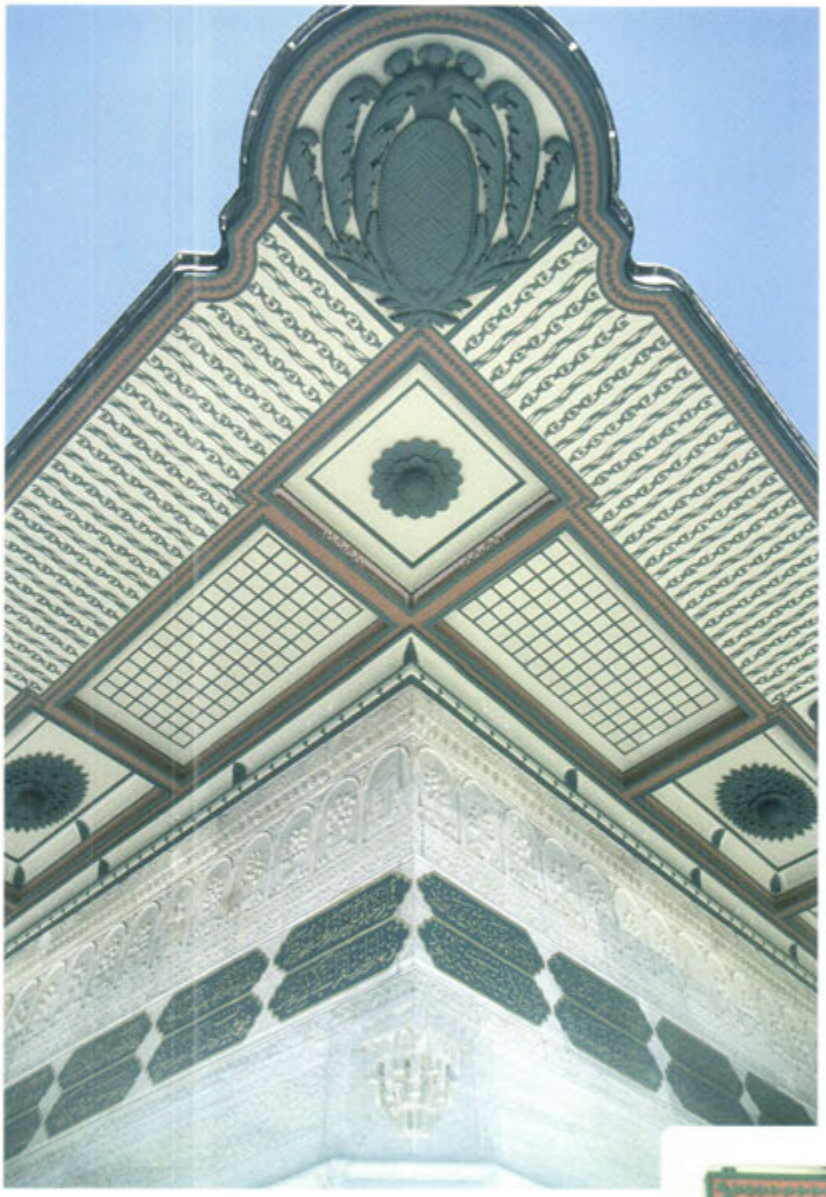
Bu çeşmeyle birlikte Taksim Suyu Sistemi de devreye girmiş, hatta padişah Taksim'den suyu kendi eliyle salıvermiştir.

İki kapsamlı onarım görmüş; bunlardan ilki M.1837 yılında gerçekleşmiştir. Gravürlerinden anlaşıldığı kadarıyla, çeşmenin üst örtüsü tamamen değişmiş ve teras çatı yapılmıştır. İkinci onarım M.1956-1957 yıllarında, kentsel dönüşüm müdahaleleri kapsamında, İstanbul Sular İdaresi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu restorasyonda tarihî gravürlerin sağladığı malzemeye uyularak saçak ve kubbe yeniden yapılmıştır.

Üçüncü ve son restorasyon, Sabancı Grubu'na bağlı "Saka Su" tarafından M.2006 yılında gerçekleştirilmiştir.

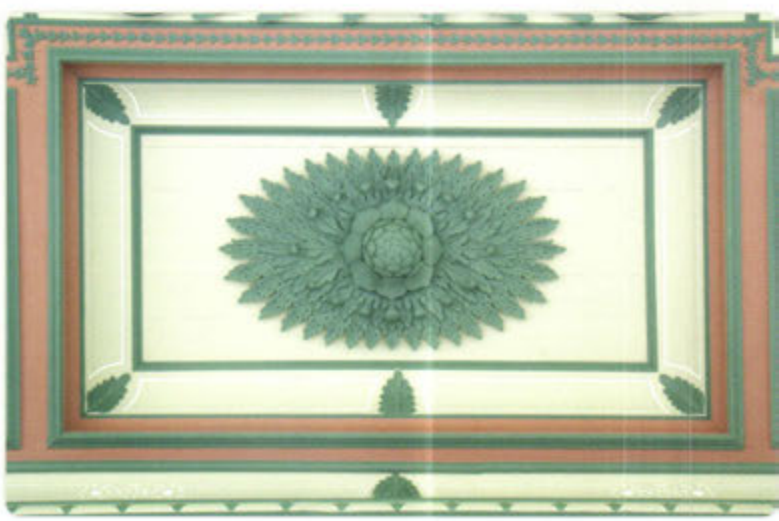
Dört yüzlü çeşme kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin etrafına küçük kubbeler yerleştirilmiştir. Geniş saçağının köşeleri yuvarlatılmıştır. Saçağın alt kısmında kare ve dikdörtgen bölümlemeler görülmektedir.

Saçağın cephelere karşılık gelen orta bölümlerinde oval bir madalyon etrafında bitkisel kabartmalar görülmektedir.

Yuvarlatılmış köşelere de benzer kabartmalar yerleştirilmiştir.

Saçağın altında rumilerden oluşan bir korniş ve altında mukarnaslı bir silme cepheyi dolanmaktadır. Cephelerde rokoko üslubunda süslemeler görülmektedir.

Mukarnaslı silmenin altında, on altı bitişik kemer motifinin içinde yer alan saksıdaki meyve kabartmalarından oluşan bir kuşak yapıyı dolanmaktadır.

Bu kuşağın altında yapıyı kuşatan iki satırlık kitabe kuşağı bulunmaktadır. Cepheler boşluk bırakılmaksızın süslenmiştir. Kitabe kuşağından sonra çeşmenin köşeleri pahlanmıştır.

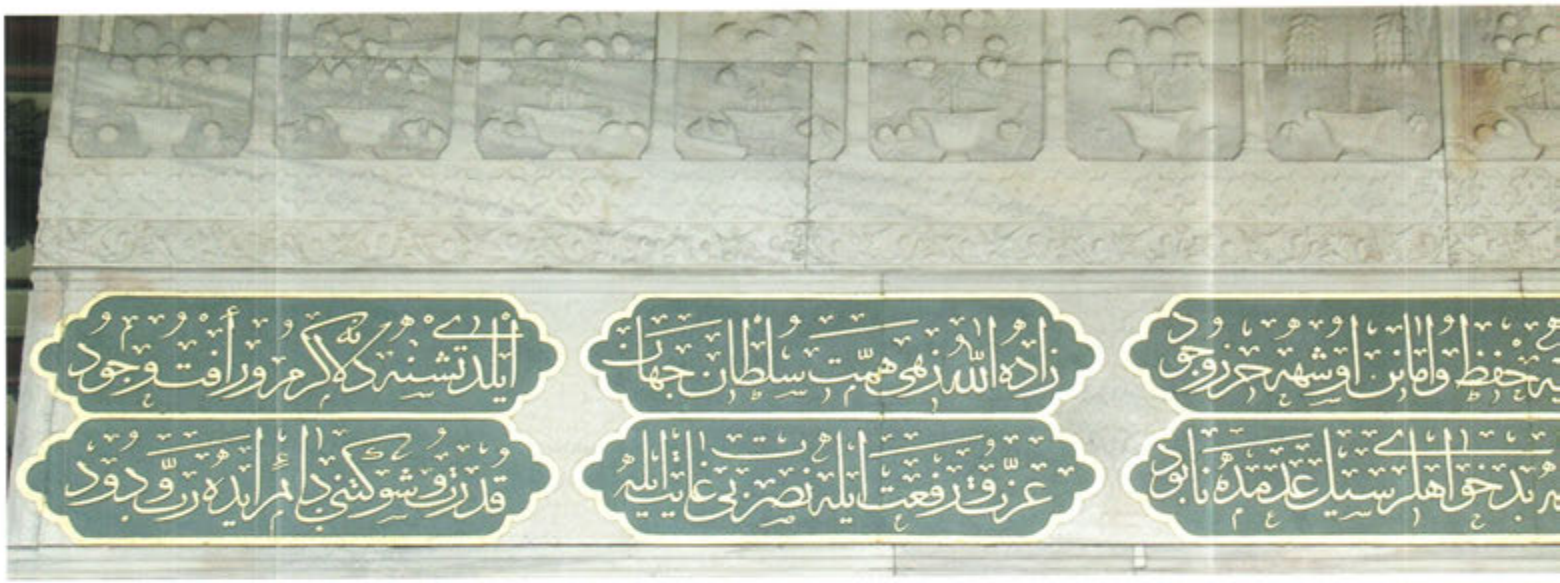

Mukarnaslarla başlayan pahlı dar bölümlerde yuvarlak kemer içinde istiridye motifi bulunan nişler yerleştirilmiştir. İstiridye motifinin iki köşesine çiçek motifleri konulmuştur.

Nişin iç kısmında bir tepelikle sonlanan dalgalı kemer motifi, iki yanında ve ortasında birer tane olmak üzere üç rozet görülmektedir. Kurnası yoktur. Kurna olması gereken yerde S kıvrımları üzerinde stilize akantüsler bulunur. Nişlerin üzerinde dört satırlık kitabe bulunmaktadır.

Orta bölümde tepe kısmı bir düğümle sonlanan basık sivri kemerli nişler içinde birer çeşme bulunmaktadır. Ayna taşında dalgalı kemer motifi içinde bir rozet ve iki yanında birer servi motifi görülmektedir.

بو خیری بنیاد ایلدی عالملری شاد ایلدی
الطافی مزداد ایلدی ظل آله العالمین

Çeşmeler bünyâd idüp küşe be küşe sû be sû
Eyledi Tophâne'yi şâd âb-ı feyz-i hurremi
Su yerine fî sebîlillâh idüp bezl-i nukûd
Eyledi icrâ bu dil-cû çeşmesâr-ı muhkemi

Şâh-ı ferhunde-alem server-i mahmûd-şiyem
Nevbahâr-ı tarab-efzâ key-i nakş-ı ezhâr

Dâver-i seyf ü kalem sâhib-i baht-ı mes'ûd
Safha-i sâf-ı rehâ mende bedîdâr-ı şuhûd.

İde tevfîk-i Hüdâ ol şeh-i âlî-şânın
Pür ider sâmi'ayı zemzeme-i hamd ü senâ

Kevkeb-i kevkebesin avn ü zaferle marsûd
Vârid ü sâdır idüp şükr ü sipâs ile sürûd.

Ferr ü iclâli olup muğtenem-i baht-ı sa'îd
Emr-i vâcibdir o sultân-ı celîlü'ş-şâna

İzz ü ikbâli ola muttasıf-ı yümn ü su'ûd
İdeler hayr duâ itmede bezl-i mechûd

Kılsun o sultânı Hüdâ her demde mansûrü'l-livâ
Reyhâneteyn-i Mustafâ aşkına iç mâ-i ma'în
Bu hayrı bünyâd eyledi âlemleri şâd eyledi
Eltâfı müzdâd eyledi zıll-i ilâhi'l-âlemîn

Devlet ü saltanat ü ömrünü efzûn itsün
Mâlikü'l-mülk-i hakîkî o Hüdâ-yı ma'bûd
Şems-i zâtın ufk-ı saltanata dâir idüp
İde te'yîd Hüdâ zıll-i zalîlin memdûd

Sıhhat ü âfiyet ihsân idüp ol Rabb-i Kerîm
Hayr-hâhânı bulup neşv ü nemâ-yı câvîd

Eyleye hıfz u emânın o şehe hırz ü cûd
Ola bedhâhları seyl-i ademde nâ-bûd.

Zâdehu'llâhu zehî himmet-i sultân-ı cihân
İzzet ü Rif'at ile nusret-i bî-gâyet ile

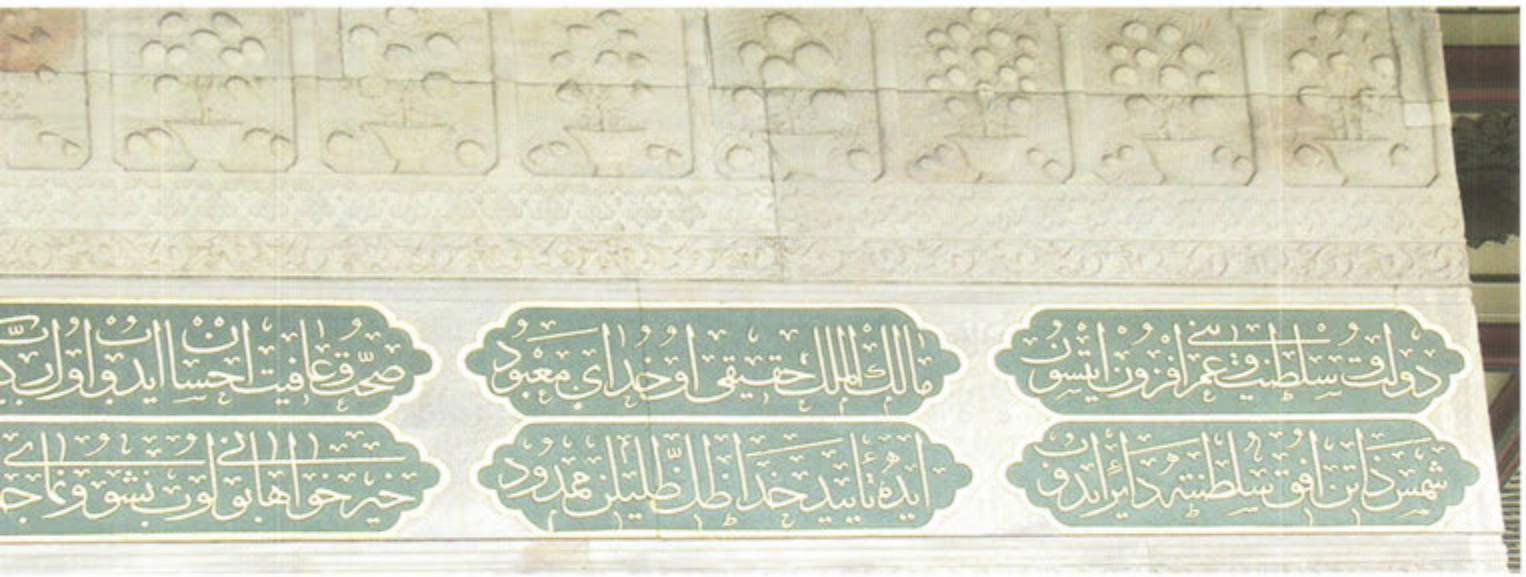
Eyledi teşne-dilâna kerem ü re'fet ü cûd
Kudret ü şevketini dâim ide Rabb-i Vedûd

Zemzemdir bu âb-ı nâb ta'mı elezz ü müstetâb
Ni'me's-sevâb mahz-ı sevâb pür mâye-i dünyâ vü dîn

Mevki'inde idüp icrâ bu zülâl-i pâki
Tâ hübût ide zemîne katarât-ı emtâr

Sû be sû oldu revân nice uyûn-ı bih-büd
İde gülbânk-ı senâ hayr-duâ çarha su'ûd

Meşreb-i sâfî gibi herkese lütfu cârî
Zâtını Hak ide mahzar de'avât-ı hayra

Hüsn-i evsâfı gibi safvet-i âb-ı mevdûd
Zikr-i hayr u hasenâtı ola mevkûf-ı hulûd

Buldu bu çeşme ile revnak u ferr Tophâne
Dedi bu çeşme-i zîbâya Nahifî târîh

Oldu sükkânı nevâ-senc-i tahiyyât u dürûd
Râh-ı Hakda hasenât eyledi Sultân Mahmûd
Ketebehu Mustafa Kâtib-i sır sâbıkâ 1145

Zemzem-veş ıç sa'y eyle hem kıl hamd-i hakkı mültezem
Sultân-ı asra dem be dem eyle duâ fi küll-i hîn
Dedi hayfâ çâkeri târîh-i ayn-ı Enverî
İç âb-ı nâb-ı Kevseri hep ayn-ı dil-cûdan hemîn
Ketebehu Ali Hâce-i sîmâ-yı cedîd 1140

Bârekallâh zehî akdem-i hayr u hasenât
Yalnız cânib-i Tophâne değil çâr cihet

Hayr-ı câri-i ebed ayn-ı sevâb-ı mev'ûd
Oldu sîr-âb-ı zülâl-i kerem-i nâ-mahdûd

Kıldı Hak hassa-i mâyı hâyât-ı eşyâ
Her biri çeşmelerin oldu letâfetle revân

İtdi mefhûmu anın nazm-ı kerîminde vürûd
Reşhâ-i lütfu virüp âteş-i atşâna humûd.

Eyleyüp himmet o şâhenşeh-i mülk-i İslâm
Cümleden oldu bu ser çeşme makâmında bedîd

Kıldı bu çeşme-i zîbendeyi ayn-ı mevrûd
Tarz-ı vâlâ-yı mülûkânesi pîrâye-nümûd

Şâh-ı âlî himem (kazınmış)
Sultân-ı Memdûh-şiyem olsun hatâlardan emîn

Böyle olur hüsn-i nigâh şefkat alâ halki'llâh
Hayratına âlem güvâh hem ayn-ı sâf-ı anberîn

Habbezâ bir çeşme-i sâf ü latîf ve hoş-güvâr
Aynıdır âb-ı hayâtın menba'-ı müstahkemi
Tarhı ra'nâ mevkii zîbâ binâsı dil-güşâ
Kim bakdıkca def' eyler gönüllerden gamı

Mümkün olsa eylesem bir kerre Rıdvâna suâl
Havz-ı Kevserden midir bu âb-ı nâbın makdemi
Teşnegâna Rahmiyâ târîhin işrâb eyledim
Sa'y idüp Sultân Mahmûd itdi icrâ zemzemi

Hazret-i Sultân Mahmûd Hân-ı âdil kim odur
Âlemin İskenderi dehrin hidîv-i ekremi
Devr-i adlinde suyun buldu riyâz-ı saltanat
Mâ-hasal sîr-âb-ı cûd itdi serâpâ âlemi

Dalgalı kemerin iki yanına çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Üst kısmında dikdörtgen çerçeve içinde bitkisel motiflerle oluşturulmuş bir alınlık formu ve iki yanında birbirine bakan çiçek motifleri görülmektedir.

İki yanda iki ayrı dikdörtgen çerçeve içine alınmış ve dalgalı kemer motifleri içine yerleştirilmiş, sehpa üzerinde vazo içinde çiçek motifleri görülmektedir.

Üstte, yine çerçevelenmiş ve dalgalı kemer motifi içinde bulunan, kâse içinde meyve kabartmalarından oluşan iki kompozisyon bulunmaktadır.

Sivri kemerin iç kısmını dolduran kıvrık dal motifleri rumilerden oluşan bir silme ve altında mukarnaslı ikinci bir silme ile alttaki düzenlemeden ayrılmıştır. Sivri kemerin dış köşelerinde kıvrık dallar ve çiçeklerden

Üzengi taşlarından itibaren iki yanda, aşağıya doğru sehpa üzerinde vazo içinde çiçek motiflerinden oluşan kabartmalar görülmektedir.

Orta bölüm, yanlarda bulunan mukarnaslı nişlerin yer aldığı dar bölümlerden, üzerinde saksı içinde meyve motifleri bulunan birer pano ile ayrılmıştır.

Mukarnaslı nişlerin etrafı iç içe geçmiş, bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Mukarnasın üzerinde tek satırlık bir yazı şeridi görülmektedir.

071 Canfeda Kadın Çeşmesi / Tarihî Çeşme

Banisi : Canfeda Kadın Tarihi: H.1195 / M.1780 -1781
Adresi: Mimar Hayrettin Mahallesi Gedikpaşa Camii Sokak Divani Ali Camii Önü Beyazıt EMİNÖNÜ

III. Murad'ın saltanatı döneminde harem kethüdası Canfeda Kadın tarafından yaptırıldığı Tanışık tarafından kaydedilen ve bu çeşmeye ait olduğu ileri sürülen kitabeye göre, H.1195 senesinde inşa edildiği rivayet edilmektedir. Çeşmenin şu an mevcut böyle bir kitabesi bulunmamakta, üstelik Canfeda Kadın'ın yaşadığı tarihle bu tarih

Fakat çeşmenin mevcut kitabesinde Hazinedar Şevkinihal Usta tarafından H.1264 yılında harap iken mâmur edildiği belirtildiğine göre, inşa tarihi daha eski olmalıdır.

Belki de şu an mevcut olmayan kitabedeki tarih yanlış okunmuş olabilir. Şevkinihal Usta ise I. Abdülmecit'in

Gedikpaşa Camii'nin karşısındaki çeşme mermer dikdörtgen ve kare bölümlemelerden oluşan bir cephe düzenlemesi göstermektedir. Cephe yanda köşeleri kavrayan dikdörtgen sütunlarla sınırlanmıştır. Saçağın altında, ortada dikdörtgen bölümleme içinde altın yaldızlı oval bir rozet etrafından çıkan ışınsallar ile güneşi anımsatmaktadır. İçine Sultan Abdülmecid'in tuğrası ve ucuna bir çiçek dalı yerleştirilmiştir.

İki yanına yine dikdörtgen bölümleme içinde asılmış uçları düğümlü kumaş kabartmaları yerleştirilmiştir. Tuğranın hemen altında yedi satırlık kitabe bulunmaktadır. Kitabenin dört köşesinde ay ve yıldız kabartmaları yerleştirilmiştir.
İki yanda yine dökümlü kumaş kabartmaları ve dışa bakan, alt kısımları helezon şeklinde gösterilmiş, uzun S biçimli stilize yaprak kabartmaları bulunmaktadır.

Alt sırada iki kenarda ortasında güller bulunan ışınsallar ve yanlarında iki çiçek kabartması görülmektedir. Basık kemerli niş içerisinde ayna taşı üzerinde suyu simgeleyen kabartmalar ve dört köşesinde birer çiçek kabartması bulunan çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin üzerinde arşitrav görünümünde bir silme bulunmaktadır. Ayna taşında bir hayat ağacı formu görülmektedir. Teknesi sağlamdır ve yol seviyesinin altında kalmıştır. Teknenin dış duvarında ortada kumaş kabartması ve iki yanda iri çiçek kabartmaları bulunmaktadır. Cephenin iki yanına birer küçük çeşme daha yerleştirilmiştir. Ayna taşı düzen olarak nişin içinde bulunan ayna taşıyla aynı özellikleri göstermektedir. Fakat ayna taşları buralarda düzdür. Muslukları yoktur. Önlerine dikdörtgen, dilimli ve ayaklara oturan birer kurna

Sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât merhûme Kethüdâ Cânfedâ Kadın aleyhâ'r-rahmetü ve'l-gufrân
Sene 1195

Ebü'l-Hayrât olan Abdülmecid Hânı kerîm Mevlâ
Müeyyed kıl makâm-ı şevket-ârâsında peyveste
Ahâlî Enderûn yek-ser olupdur muhyî-i hayrât
Zamân-ı devletinde köhne evkâf oldu nev-reste
Ki ez cümle bu çeşme-sâr icrâsı ne hoş oldu
Mukaddem bir içim su bulmaz idi bunda bir hasta

Hayât-ı câvidân buldu mahallât cümleten ez-ser
Harâb-âbâd iken ma'mûr edince Şevk-i nihâl usta

Selâmî geldi bir hâtif dedi cevher gibi târih
Safâ-yâb ber bakâ ola sarayda haznedâr usta
1264

072 Bezm-i Alem Valide Sultan Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Sultan Abdülmecid Tarihi: H.1267 / M.1850-1851
Adresi: Topkapı Şehir Parkı Civarı Topkapı Mezarlığı Duvarı Topkapı FATİH

Sultan Abdülmecid'in, annesi Bezm-i Alem Valide Sultan adına yaptırdığı kitabesinden anlaşılmakta olan bu çeşme, Topkapı Mezarlığı'nın surlara bakan duvarı üzerinde inşa edilmiştir.

Çeşmenin çatısında girlantlarla çerçevelenmiş beş rozet bulunmaktadır. Bazılarının içinde bulunan çiçek motifleri zorlukla görülmektedir. Saçağın altında beş satırlık kitabesi görülmektedir.

Altındaki silme, cephenin iki yanında bulunan sütunlara oturmaktadır. Sütun başlıkları kabartmalıdır. Sütunların arasında yuvarlak kemerli ayna taşında yüksek kabartma, bodur ve yivli bir sütun ile tepesinde ışın demeti görülmektedir. Musluğu yoktur.

Çeşmenin kitabesi şöyledir:

Bezm-i âlem vâlide sultan kim pîrâyedir / Mâder-i zî-şân-ı şâhenşâh-ı yenbu'ü'n-nevâl
Şâh-ı âlem hazret-i Abdülmecîd Hânın olur / Hayr-ı cârî ahd-i mecd ü şevketinde yemm-misâl
Mâder-i zî-şânı ile ol şahenşâh-ı zamân / Kıldılar icrâ-yı hayrâta cihânda bezl-i mâl
Öyle nev-âsâr-ı hayrât-ı cihân-pîrâya kim / Göricek eyler duâ tahsîn idüp ehl-i kemâl
Vâlide Sultân o şâhın vâlid-i zî-şânının / Rûhunu ihyâya yapdı çeşme-i hayr-iştimâl
Kevser akdıkca bu zîbâ çeşmeden şâdân olur / Cennet-i a'lâda rûh-ı hân-ı mahmûdü'l-hısâl
Menba'-ı mâü'l-hayât olsa sezâ bu ayn-ı pâk / Cân veren atşâna âb-ı sâfîdir bî-kîl ü kâl
Vâlidi buldukca cennetde safâ-yı selsebîl / Mâderiyle ol şehi hayy ide rabb-i lâ-Yezâl
İç bu sudan oku üç İhlâsla bir Fâtiha / Rûhuna Mahmud Hânın kıl anınla arzuhâl
Cevherîn târîhini Zîver dedim içüp suyun / Kevser olsun rûhuna Mahmûd Hân'ın bu zülâl 1259

073 Kürkçübaşı Külhanı Sokağı Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Nâz Perver Afîfe Hanım Tarihi: H.1145 / M.1732-1733
Adresi: Küçük Langa Cad. Romatizma Vakfı Duvarı Aksaray FATİH

Çeşme duvara bitişik olarak yapılmış ve ampir üslupta düzenlenmiştir. Üstte yarım daire şeklinde sade bir alınlık bulunur. Alınlığın altında dört geniş S görülmektedir. Ortada iki S arasında çeşmenin beş satırlık kitabesi bulunmaktadır. Yanlarındaki bölümlere dikdörtgen, bombeli boş plakalar yerleştirilmiştir.

Kitabenin altında iki yanında birer kaideli ve yivli başlıklı yuvarlak sütunlar bulunan, deniz kabuğu görünümünde stilize bir akantüs yaprağı ile taçlandırılmış dalgalı kemerli nişin içinde, yine aynı özelliklere sahip ikinci bir sığ niş yaratılmış. Bu nişin iki kenarında alçak kabartma birer sütun görülmektedir. Bu sütunların üstünden yukarı doğru stilize akantüsler çıkmaktadır. Nişin içinde, ayna taşında deniz kabuğu görünümünde stilize bir akantüs yaprağı kabartması bulunmaktadır.

Teknesi kabartmalı ve dışa doğru hafif bombelidir. Cephe dört köşeli birer sütunla sınırlandırılmıştır.

Yuvarlak sütunlarla köşeli sütunlar arasında kalan dar bölüme, üstü deniz kabuğu görünümünde stilize bir akantüs yaprağı kabartması ile taçlandırılmış bir nişten oluşan ve altında ayaklı küçük kurnaları bulunan birer çeşme daha yerleştirilmiştir.

Menba'-ı cûybâr-ı ihsandır / Meşreb-i şeh Selîm-i mülk-ârâ / Böyle İskender-i zamâna delil
Hızır'ı eyler her âyine Mevlâ / Câri oldukça çeşmesâr-ı hayât / Zâtı nûş eylesün zülâl-i bekâ
Nâz perver Afîfe kim oldur / Sâbıkâ dadı-i şeh-i vâlâ / Kıldı kassâblar yolun tathîr
İdüp âb-ı inâyetin icrâ / Ey Sürûrî dedim iki târîh / Katre efşân olunca feyz-i Hüdâ
Ayn-ı lütf-ı hazinedâr usta oldu 1253 / Oldu dil-teşneye neşat-efza 1253

074 Mihrimah Sultan Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Sultan II. Mahmud Han Tarihi: H.1254 / M.1838 - 1839
Adresi: Nişanca Caddesi Üzeri EYÜP

Sultan İkinci Mahmud'un Tuğrası

Sultan II. Mahmud tarafından, kızı Mihrimah Sultan adına yaptırılmıştır. Mihrimah ismini taşıyan sultanlar iki tanedir. Diğeri Kanunî'nin kızıdır. II. Mahmud'un 23 çocuğundan biri olan Mihrimah Sultan, Mehmet Said Paşa ile evlendirilmiştir. Kitabede onun da ismi geçmektedir.

Kesme taştan duvarın üzerindeki çeşme mermerden yapılmıştır. Silmenin altında Sultan II. Mahmud'un tuğrası bulunmaktadır. Altında çeşmenin dört satırlık kitabesi vardır. Dikdörtgen yuvanın içinde ayna taşında barok süslemeler görülmektedir. Ayna taşının iki yanında üst üste bindirilmiş ikişer sütun kabartması bulunmaktadır.

Musluk üzerinde yaprak kabartması bulunan yuvarlak kemerli bir niş motifinin içine yerleştirilmiştir. Teknesi sağlamdır.

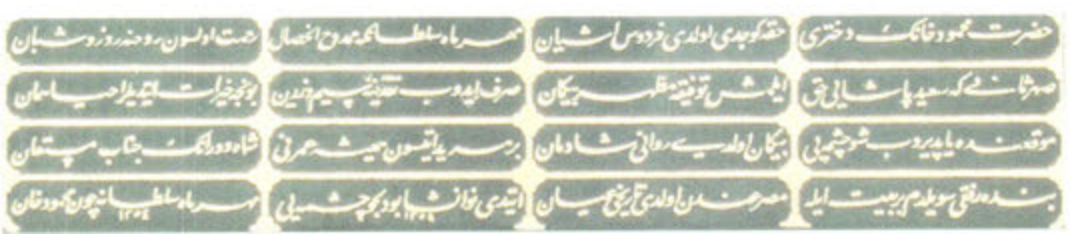
Çeşmenin dört sütun halinde kitabesi şöyledir:

Hazret-i Mahmud Hânın duhteri / Hakka göçdü oldu firdevs-âşiyân
Mihrimâh Sultân ki memdûhü'l-hısâl / Rahmet olsun rûhuna rûz ü şebân

Sihr-i sâni ki Said Paşayı hak / Eylemiş tevfike mazhar bi-gümân
Sarf idüp nakdine-i sîm ü zerin / Bunca hayrât etdiler ihyâ hemân

Mevkiinde yapdırup şu çeşmeyi / Bî-gümân oldu revânı şâdımân
Ber mezîd itsün hemîşe ömrünü / Şâh-ı devrânın cenâb-ı müste'ân

Bende Rıfkî söyledim bir beyt ile / Mısra'ından oldu târihi ayân
İtdi nev-inşâ bu dil-cü çeşmeyi (1254) / Mihrimâh Sultâna çün Mahmud Hân 1254.

075 Hatice Turhan Valide Sultan Çeşme ve Sebili / Sebil Çeşme

Banisi: Sultan IV. Mehmed Han Tarihi: H.1151 / M.1738 -1739
Adresi: Bahçekapı Halk Bankası Önü EMİNÖNÜ

IV. Mehmet'in (Avcı) annesi olan Hatice Turhan Valide Sultan'ın Türbesi'nin duvarında yer alan sebil ve çeşmenin yapım tarihi H.1151'dir. Çeşme üç bölümlüdür.

Düz saçağının altında mukarnas süslemeli bir korniş bulunmaktadır. Dalgalı kemerle oluşan şebekeli açıklığın üstünde çeşmenin dört satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kemerin altında, iç kısımlarına birbirine bakan birer kabartmalı kurna yerleştirilmiştir.

Sağdaki bölüme göre daha dar olan sol bölümde, üstünde tam daireye yakın bir yuva olan, altında dalgalı kemer motifi bulunan ve küçük bir kurnası olan ufak bir çeşme yerleştirilmiştir.

Sağdaki bölüm yalın bir silmeyle kuşatılmış ve üzerinde mukarnaslı bir silme görülmektedir. Altında dört satırlık kitabesi bulunmaktadır. Yuvarlak kemerli niş içerisinde dalgalı kaşkemer motifi bulunan ayna taşı görülmektedir. Tekneci yardır.

Çeşmenin dört satırlık kitabesi şöyledir:

Ümm-i pür cüd-ı Hân-ı Muhammed kim
Zâtından âlemde zu'l-kadr-ı celîl
Fî sebîlillâh bünyâd eyledi
Râh-ı hakta böyle bir âlî selsebîl
Teşnegân için masdar-ı cinândan
Akdı ol mîzana âb-ı selsebîl
Kimseye olmaz müyesser dünyada
Böyle çeşme böyle bir hayr-ı cemîl
Sa'y-ı meşkûr oluben Hak hazreti
Vere ukbâda ücûrât-ı cezîl
Anun itmâmın görüp târih için
Dedi Hâtif kâne hayran fî sebîl.
Sene 1074

076 Kemankeş Kara Mustafa Paşa Camii Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Kemankeş Kara Mustafa Paşa Tarihi: H.1195 / M.1780-1781
Adresi: Kemankeş Karamustafa Paşa Camii Duvarı Karaköy BEYOĞLU

IV. Murad döneminin sonlarına doğru sadrazam olan Kemankeş Kara Mustafa Paşa, ıslahatçı ve ciddi devlet adamı kişiliğiyle tanınmaktadır. Ancak I. İbrahim döneminde katledilmiştir. Karaköy'de yaptırdığı caminin duvarına bitişik çeşme, cephesi pahlı dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Yüzeyler süslemelerle doldurulmuştur.

Dikdörtgen çerçevenin içinde mukarnaslı bir silme cepheyi kuşatır. Üstteki mukarnasların altında kase içinde meyve kabartmaları ve bunların altında çeşmenin kitabesi görülmektedir.

Kitabenin altında köşeleri bitkisel kıvrımlarla süslenmiş ve ortasında bir kabara bulunan on yedi kollu güneş formu bulunmaktadır.

Süslemelerin ortasında bir rozet görülmektedir. Nişin üst

ile sınırlanmış basık sivri kemer motifinin içi çiçek ve yaprak motifleri ile doldurulmuştur.

Altında iki yanda vazo içinde çiçek demetleri ve ortada dalgalı kaşkemer motifinin içinde bir rozet görülmektedir.

Teknesi sağlamdır.

077 Saliha Sultan Çeşmesi ve Sebili / Sebil Çeşme

Banisi: Sultan I. Mahmud Han Tarihi: H.1145 / M.1732-1733
Adresi: Feshane Cad. Deniz Hizmetleri Müdürlüğü Binası Girişi Azapkapı BEYOĞLU

AZAPKAPI ÇEŞMESİ VE SEBİLİ

Azapkapı Camii'nin kıbleye göre sol tarafında kurulan bu çeşme, kitabesinden öğrenildiğine göre Sultan I. Mahmud tarafından annesi Saliha Sultan adına, H.1145 yılında Hacı Âmâ mahallesinde yaptırılmıştır. Çeşmeler ve sebil üzerindeki üç tarih, XVIII. yüzyılın ünlü şairlerinden Seyyid Vehbi'nindir.

Suyolcuzade Mehmed Necip Efendi'den öğrenildiğine göre çeşmelerle sebillerin kitabelerinin hattatı ise Eğrikapılı Mehmed Rasim Efendi'dir.

Sultan Mahmud, Galata'nın su ihtiyacını karşılamak üzere Taksim Şebekesi'ni yaptırmış ve buradan beslenmek üzere annesi için bu çeşme ile kendi adına Tophane Çeşmesi'ni inşa ettirmiştir. Osmanlı Eserleri Ansiklopedisi ve Osmanlı Sebil ve Çeşmeleri üzerine yapılan araştırma ve eserlere göre Saliha Sultan Sebili ve Çeşmesi'nin bir de hikayesi vardır.

IV. Mehmed'in eşi Rabia Gülnuş Valide Sultan bir gün Azapkapı taraflarından geçerken, gözüne buradaki basit bir çeşmenin önünde su testisi kırıldığı için ağlamakta olan küçük bir kız çocuğu çarpar. Küçük kızı avutmak amacıyla eline biraz para sıkıştırmak isterse de, çocuk testisi kırıldığı için değil, evine su götüremeyeceği için ağladığını söyler.

Saliha adındaki bu kızcağızın cevabından hoşlanan sultan onu sarayına alır, yıllarca özenle büyütür, yetiştirir. Yaşı gelince de oğlu II. Mustafa ile evlendirir.

Saliha Sultan, yıllar önce önünde testisinin kırıldığı o basit, küçük mahalle çeşmesinin yerine mevkiine yaraşan büyük bir çeşme yapılmasını arzu eder. Ama nedense bir türlü bu arzusunu gerçekleştiremez. Yıllar sonra oğlu I. Mahmud tahta çıktığında annesinin bu arzusunu yerine getirmek için harekete geçer.

Kayserili Mustafa Ağa'ya, Lale Devri üslubuna uygun olarak, o küçük mahalle çeşmesinin yerine, büyük ve her yanı nefis taş işçiliğiyle süslü bir çeşme yaptırtır, suyunu da Topuzlu Bendi'ne bağlı Taksim suyundan getirtir.

Çeşmenin geniş saçaklı çatısının üzerinde bir kubbe ve etrafında sekiz küçük kubbe bulunmaktadır. Sebil bölümünün üstünde dilimli yüksek kasnaklı bir kubbe daha yer alır. Saçağın altında renkli kalem işi süslemeler, baklava motifleri ve ışınsallarıyla güneşi andıran büyükçe bir süsleme görülmektedir. Saçağın altında rumi ve palmetlerden oluşan korniş ve altında bir mukarnas kuşağı yapıyı dolanmaktadır.

İki yanda bulunan çeşmelerin ortasında yarım daire planlı dışa taşkın sebil bulunmaktadır. Sebil bölümü mukarnaslı başlıkları olan dört silindir sütunla üç bölüme ayrılmıştır. Basık dalgalı kemerlerle biçimlendirilmiş pencereler kıvrık dallardan oluşan şebekelerle kapatılmıştır. Pencerelerin üzerinde, kıvrık dallarla süslenmiş konsolların arasında dörder satırlık kitabeler bulunmaktadır.

Sebildeki kitabesi şöyledir:

Valide Sultan-ı ali-şan-ı himmet-meşrebin
Ayn-ı cudünden gel ey leb-teşne şir-ü şeker iç
Devr-i iskender'de olsa Hızr dirdi gösterüb
İşte ma ayn-ü hayatı buldum ey İskender iç
Tıfl-ı müdrik lulesin virmezdi sedy-i dayeye
Diseler ister su iç isterse şir-i madet iç
Su-be-su guya lisan-ı lule ile çeşmeler
Çağlayub şerbet-füruşan gibi dirler amber iç
Sahib-ül hayrın duasın su gibi ezberle de
İşte su işte sebil ister vüzu'it ister iç
Venbiya tarihin işrab it ataş-ı ümmete
Gel sebili Valide Sultandan ab-ı Keyser iç
1145

Sebilin iki yanında bulunan çeşmeler aynı süsleme ve kuruluş planını göstermektedirler. Çeşmeler iki yanda burmalı sütunçelerle sınırlandırılmıştır. Cephe kıvrık dallardan oluşan bir bordürle çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin iç kısmında kalan yüzeyler kıvrık dallarla süslenmiştir. Çerçevenin dışında iki yanda saksı içinde meyve kabartmaları görülmektedir.

Üstte çeşmenin beş satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kemerin iki kenarında kalan boşluklar kıvrık dallarla süslenmiştir. Basık sivri kemerin üzengi taşlarından itibaren üçer tane vazo içinde çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Sivri kemerli nişin içinde üstte bitkisel motiflerden oluşan girift süslemeler yer almaktadır. Mukarnaslı silmenin altında iki yanda ikişer tane vazo içinden çıkan çiçek motifleri görülmektedir. Ortada büyük bir kabara vardır.

Ayna taşında dalgalı kemer motifinin iki yanında dışa bakan gül motifleri görülmektedir. Kemer motifinin ortasına bir rozet yerleştirilmiştir.

Yapının diğer yüzleri sadedir, sadece musluklar bulunmaktadır. (Arka yüzünde üç musluk, iki yan yüzde ikişer musluk.)

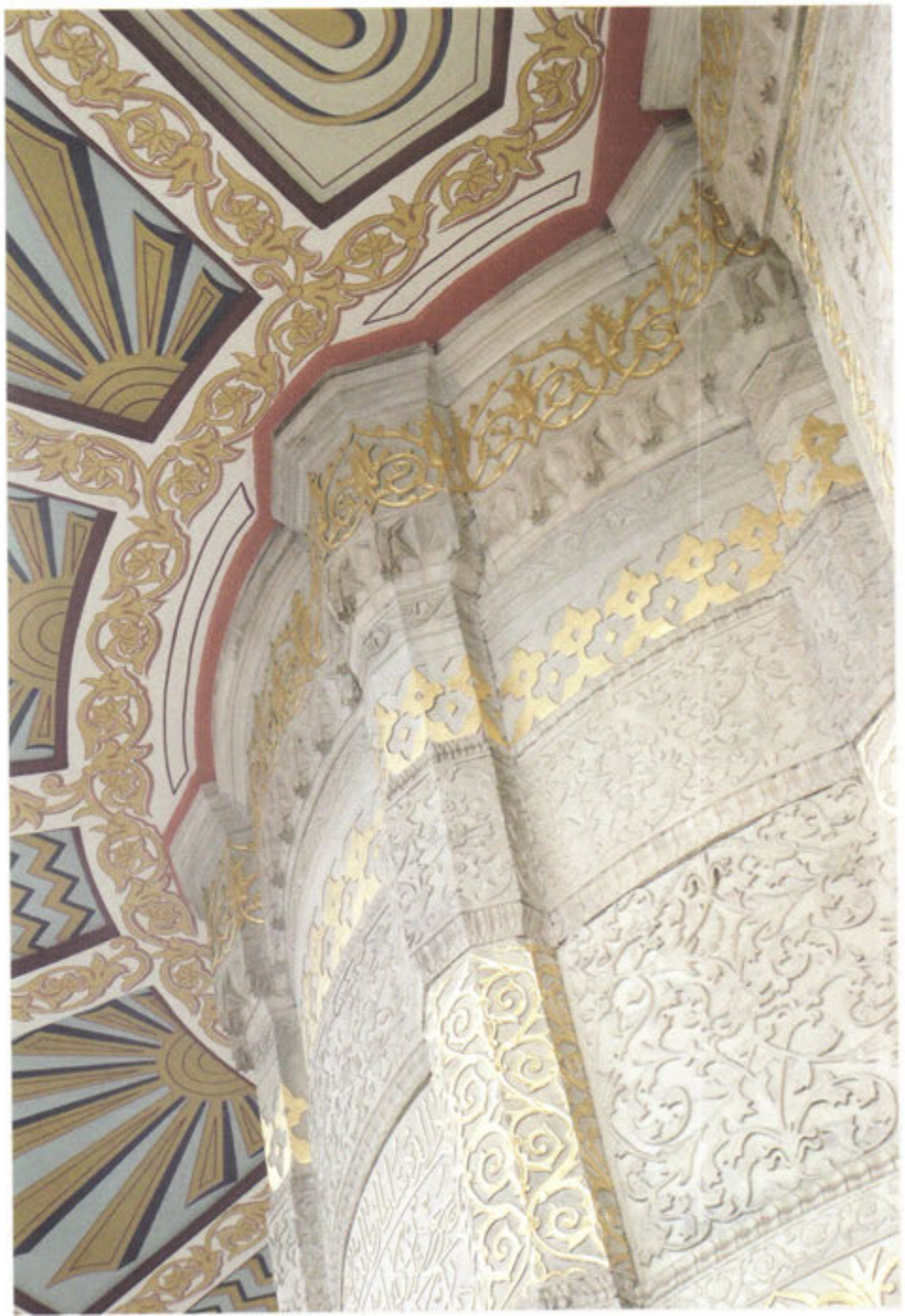
Batı yakası kitabesi şöyledir:

Menba'-ı ab-ı zülal-i merhamet
Lücce-i pür-cuş-ü ihsan-ü seha
Devha-i pür berk-ü bar-i saltanat
şems-i ismet mader-ı zill-i Hüda
Valide sultan ki itmiş aleme
Dest-i cudün maskem-i Salihat
Kanı hayrat-ı hasandır daima
Fi sebil-i-'llah nice asar idüb
Eyledi kesb-i rıza-yi Kibriya
İşte ez-cümle bu dil-cü çeşme kim
Teşne-lebdir hızr-ü İskender ana
Cari hafızlar gibi her lülesi
Sure-i Kevser okur subh-u mesa
Ma-hasal bu ab-ı can-bahşa ile
Oldu şadan ruh-i pak-i Mustafa
Anı da cennetde sir-ab yeleye
Saki-i Kevser ali-yyi mürteza
Didiler ab-ı hayatın vasfını
Guş idüb söylersin amma Vehbiya
Bari bir mümtaz tarih eyleyüb
Valide sultanın iç hayrine mo 1145

Doğu yakası kitabesi şöyledir:

Hazret-i Valide Sultan ya'ni
Mader-i hazret-i sultan mahmud
Matla'-ı şems-i hilafet ki anın
Fer'idir saye-i hallak-ı vedud
Amel-i Salihadır say'i müdam
Karıdır kesb-i rıza-yi Mabud
Havz-ı himmet kereminden memlu
Feyz-i re'fet eserinden m'eşhud
İşte ez-cümle buasara bak
Lazım ise eğer ityan-i şühud
Nice kez yandı yıkıldı Galata
Gösterüb tab-ı utaş ateş-ü dud
Kimse su serpmedi illa keremi
Komadı teşne-leb-i tab-alud
Hacı A2ma dinilen semte idüb
Çeşme açmağla ilacı-ı bihbud
Oldu bir hayre muvaffak ki olur
Ecri cennetdeki havz-ı mevrud
Hem anın hem şeh-i devranın ola
Ömr-i hızr ile zemanı memdud
Oldu tarihe seza ey Vehbi

078 Abdülaziz Han Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Sultan Abdülaziz Han Tarihi: H.1278 / M.1861-1862
Adresi: Edirnekapı Şehitliği Civarı Takip Memurluğu Binası Yanı Edirnekapı FATİH

H.1278 (M.1861) yılında Sultan Abdülaziz tarafından Taksim ile Dolmabahçe arasında bulunan Gümüşsuyu Hastanesi'nin duvarına bitişik olarak yaptırılan bu mermer çeşme Gümüşsuyu Çeşmesi adı ile de anılmıştır.

Daha sonra yapılan yol düzenleme çalışmaları sırasında bulunduğu yerden sökülerek Edirnekapı Şehitliği'ne taşınmıştır. "Belediye Encümenine ait Asar-ı Atika dosyaları içerisinde 1028 sıra ve H. 5.4.949 tarihli belgeye" göre çeşmenin tarihi şu an mevcut bulunmayan eski kitabesinin tarih beytine dayanarak H.1278 olarak verilmektedir.

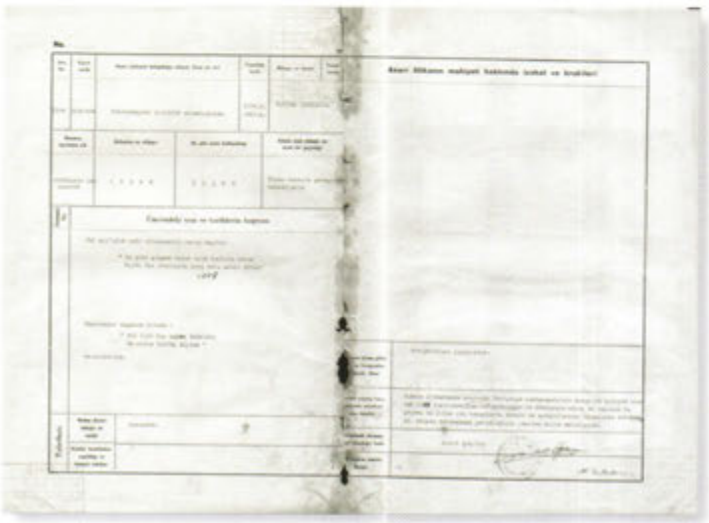
Çeşme mermerden yapılmıştır. Üstte "Bir Türk Bin Hasma Bedeldir / Ne Mutlu Türküm Diyene" yazılı dikdörtgen alınlık girlantın çevrelediği TC ambleminin bulunduğu yuvarlak bir madalyon ile taçlandırılmıştır. Üçgen oymalarla konturlanmış olan alınlığın iki yanında uçları helezon şeklinde sonlanan S kıvrımları görülmektedir. İki yanında birer vazo heykeli bulunmaktadır. Saçağın altından oymalı bir korniş geçmektedir.

Cephe iki oluklu sütunla üç bölüme ayrılmıştır. Sütunların başlıkları Korint nizamına uygundur. Başlıkların üzerinden yine oymalı bir silme geçer. Sütunların dalgalı ve köşeli kaideleri üzerinden yaprak motifleri çıkmaktadır.

Merkezde etrafı yüksek kabartma C kıvrımlarından oluşan bir kuşak, yanlarda daha iri C'lerden girlant biçiminde dökülen çiçek kabartmaları, ayna taşının altında bu kompozisyonun devamı olarak C'lerden oluşan bir kuşak vardır. Ortasında deniz kabuğu kabartmasından çıkan burması bulunan ayna taşının iç kısmında yine yüksek kabartma deniz kabuğu görünümünde stilize bir akantüs yaprağı üstüne oturan ve oval rozet etrafından fışkıran stilize akantüsler, stilize akantüs yaprağının altında kurdelelerle sonlanan bir girlant üzerine yerleştirilmiştir.

Yanlarda bulunan bölümlerde ince silmelerle çerçevelenmiş çiçek motiflerinden ve C kıvrımların buluşmasıyla oluşan rozet biçimleri ile düzenlenmiş bir kompozisyon görülmektedir. Teknesinin dış yüzünde ve iki yanında bulunan dikdörtgen bölümlerde ince silmelerle çerçevelenmiş, deniz kabukları ve çiçek motiflerinden oluşan kabartmalar yer almaktadır.

İki kıtalık eski kitabesinin tarih beyiti:

Su gibi atşane işrab eyle tarihin Senih
Kıldı Han Abdüaziz icra beca ab-i-Zülâl
1278

079 Zevkî Kadın Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Zevkî Kadın Tarihi: H.1169 / M.1755 -1756
Adresi: Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Önü FINDIKLI

III. Osman'ın üçüncü eşi olan Zevkî Kadın'ın H.1169 yılında yaptırdığı Sıbyan Mektebi'nin yola bakan cephesinde yer alan bu çeşme, duvara bitişik olarak yapılmıştır. Mermer çeşmenin cephesi dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Üstünde beş satırlık kitabesi bulunmaktadır.

(Şehenşâh-ı semâhât-keş ve zillu'llâh-i hayr-endîş)
Cenâb-ı Hazret-i Sultân Osmân-ı kerem-fermâ
Dırahşân-ı gevher-i bahr-ı hilâfet menba'-ı re'fet
Şerefbahşâ-yı taht-ı saltanat hâkân-ı adl-ârâ

Ne Şehenşâh ki tahsîl-i rızaullâha tâlibdir
Ne Şehenşâh ki mazhar eylemiş tevfikine Mevlâ
Hulûs-ı kalbine burhân-ı vâzıhdır o hâkânın
Ki cümle bendegânı mâ'il-i hayrâtdır hattâ

Şebistân-ı harîm-i hassının perverde-i insi
Yegâne ismet-i dürr-i şeb-çerâğ-ı perde-i ulyâ
O yektâ gevher-i iffet-kârin-i pertev-i şevket
Üçüncü kadın ol âlî-güher bânû-yı bî takvâ

Veli-ni'meti ya'ni o şâhenşâh-ı zî-şânın
Atâsından olup bende cü eltâf-ı lâ-yahsâ
Muvaffak oldu ihsân-ı hümâyûna olup sâyân
Rızâullâh için bu çeşmesârı eyledi inşâ

Hüdâvend-i cihânbânın olup ikbâlini rûz-efzûn
İde bânisini Hak sâyesinde mahzar-ı i'lâ
Emînâ mısra'-ı târîhi hem-kadr-i cevâhirdir
Üçüncü Zevki Kadın kıldı icrâ gel iç mâ-i zülâl
1169

Dalgalı kemerinin üstünde çiçek kabartmaları bulunmaktadır. İç kısmında ortada, etrafı çelenk şeklinde düzenlenmiş bir daire kabartmasının üstüne yıldız yerleştirilmiştir. Ayna taşında iki yanda birer sütunçe bulunmaktadır. Musluk yeri bitkisel kabartmaların ortasından çıkmaktadır. Teknesi yoktur.

Çeşmenin yanındaki okulun kitabesi şöyledir:

Hâkân-ı cihân nâmdâş-ı câmiu'l-Kur'ân / Ahlâkını halk eylemiş mehden Allâh
Dünyâca[Dîbâce-i] *tırâz-ı kütüb-i devlet ü şevket / Ser-levha-i zîbende-i dîvân-ı müzehheb*
Ol pâdişeh-i dîn-i cihânbân-ı güzînin / Tâlib-i hasenât eylemeğe bendeleri hep

Ez-cümle harîm-i zîbâ-ser-i? perde-i iffet / İsmetlü üçüncü kadın ol zât-ı meveddet
Hayr u hasenâta himemin eyledi masrûf / Tahsîl-i rızâ oldı ana âhir matlab
Mes'ûd ide Hak oldı bu hayrâta muvaffak / Bu münâsib çeşme idi mekteb dahi neseb

Ol (Kitabenin üstü sıvanmış) olup iclâli fürûş / Hem sâhibetü'l-hayrı dahi şâd ola yâ rab
Târîhi için levh-i dile yazdım Emînâ / Bu beyti ki her mısra'ı cevherle müretteb
Zevkî Kadın'ın sa'yini makbûl ide irde / Etfâl için ihlâsla yapıldı bu mekteb
1169

080 Bereketzade Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Bereketzade Hacı Ali Tarihi: H.1145 / M.1732-1733
Adresi: Galata Kulesi Önü Galata BEYOĞLU

XV. yüzyılın ikinci yarısında Fatih Sultan Mehmed'in müezzini tarafından yaptırıldığı, daha sonra I. Mahmud devrinde yeniden inşa edildiği kitabelerinden anlaşılmaktadır.

Yine kitabelerden anlaşıldığına göre, H.1260 yılında Sultan Abdülmecid'in annesi Bezm-i alem Valide Sultan'ın istediği doğrultusunda hazinedar Azmi Cemâl'in hayratı olarak bir daha ihya edilmiştir.

Galata Kulesi'nin ilk dizdârı Bereketzade Hacı Ali'nin yaptırdığı küçük cami, çeşmenin ilk yerinin yakınında bulunduğu için çeşme de caminin adıyla anılmış ve kaynaklara bu isimle geçmiştir.
M.1957 yılında bulunduğu yerden sökülerek şimdiki yerine taşınmıştır.

Çeşme mermerdendir ve duvara bitişik olarak düzenlenmiştir. Geniş saçağının iç kısmı natüralist çiçek motifleri ile bezenmiştir. Saçağın hemen altında lotus-palmet süslemeli bir korniş ve altında mukarnaslı bir silme bulunmaktadır. Üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Yanlardaki dar kanatlar merkezde kalan bölüme göre daha geridedir.

Cephe yalın ince silmelerle çerçevelenmiştir; köşeleri pahlıdır ve birer ince silindir sütun yerleştirilmiştir. Tüm yüzey rokoko tarzında yoğun süslemelerle doldurulmuştur. Silmenin altı bir dizi alçak kabartma kase içinde meyveler ve aralarında çiçek motifleri ile tezyin edilmiştir. Bu süsleme dizisinin altında çeşmenin yeşil zemin üzerine altın yaldızlı, altı satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kartuşların araları çiçek motifleriyle doldurulmuştur.

Kitabenin iki yanında dalgalı kemer motifi içerisinde bir sehpa üzerinde vazo ve yoğun lale, gül gibi çiçeklerle oluşturulmuş bir demet kompozisyon görülmektedir. Sehpaların altında, aralarına bitkisel formların yarleştirildiği, yeşil zemin üzerine altın yaldızlı ikişer satırlık yazılar görülmektedir.

Üstteki altı satırlık kitabenin altında kıvrık dallarla oluşturulmuş bir silme bulunmaktadır. Bu silmenin altında yine oymalı bir silme dalgalı kemeri çevrelemektedir. Kemerin iki yanındaki boşluklar kıvrık dallardan oluşan yoğun bir süsleme ile doldurulmuştur.

Dalgalı kemerle belirlenen nişin iki yanında ve iki satırlık yazının altında yine dalgalı bir kemer motifi içerisinde saksı içinde natüralist ve muhteşem bir gül ağacı motifi görülmektedir. Bu kompozisyonun altında dikdörtgen çerçeve içinde alt ve üstte yarım olmak üzere dalgalı uzun altıgen motifler görülmektedir.

Simetrik olarak nişin diğer yanında da aynı süsleme özellikleri bulunmaktadır. Nişin içinde üstte "Maşallah" yazısı altında geniş bir palmetli silme, altında mukarnaslı bir silme ve dört satırlık kitabe görülmektedir.

Ayna taşının üst kısmındaki yazının altında dalgalı kemer motifinin iki köşesi bitkisel süslemelerle tezyin edilmiştir. Kemer motifinin altında bir rozet ve lülenin iki yanında birer servi motifi görülmektedir. Geride kalan dar bölümlerde süsleme özellikleri aynıdır.

Sağ ve soldaki küçük çeşmelerde, üstte iki rozet arasında, tepesinde içi kıvrık dallarla bezenmiş bir palmet motifi bulunan beş parçadan oluşan dalgalı bir kabartma altında dar lotus-palmet süslemeli bir bordür ve mukarnaslı ikinci bir bordür görülmektedir.

Mukarnaslı bordürün altında, üst kısmında lotus- palmet süslemeli bir silme bulunan, ince bir silme ve içinde kalın bitkisel kıvrımlardan oluşan bir çerçeve içinde yeşil, zemin üzerine altın yaldızlı, sağda besmele, solda "Aynen fiha tüsemma selsebila" ayeti yer almaktadır.

Üst kısmı dokuz kollu bir istiridye kabartmasıyla belirlenen niş içerisinde bir palmetle taçlanmış iki köşesinde birbirine bakan güllerle dalgalı kemer motifi içinde bir rozet ve musluğun olması gereken yerin iki yanında birer servi motifi ile süslenmiştir.

Çeşmenin altında dikdörtgen çerçeve de dalgalı kaş kemer formu içinde bir rozet görülmektedir.

(Çeşmenin her iki yanında)
Bismillâhirrahmânirrahîm
Aynen fihâ tüsemmâ selsebilâ

Ayn-ı şefkat menba'-ı âb-ı zülâl-i merhamet
Mehd-i şevket mâder-i sultân-ı mahmûdü'l-fi'âl
Dürc-i ismet vâlide sultân ki oldu dâimâ
Kârı fikr-i bâkıyât-ı sâlihâta iştigâl

Sıdk ile bir hayr-ı câri itdi kim girmez ele
Su yerine kı'salar mahzen dolusu bezl-i mâl
Ya'ni şehr-i müslime âbâd ile Tophâne'nin
İhtiyâc-ı âbdan itdikde halkı arzuhâl

Gûş idüp tab'ında cû-yı merhamet cûş eyledi
Hızr-ı tevfîk-i ilâhi oldu râh-ı hayra dâll
Eyledi tâ ki biniş bir gün Kemerler semtine
Nûr-ı aynı hazret-i hâkân-ı İskender-misâl

Gör şu te'yîd-i hakkı tevfîk-i feyz-i mutlakı
Suyu sâfi âb-ı vâfi eylemekde eyler hayâl
Âb-ı rûyın kühsâr itdi ayağına nisâr
Kıldı başın (yaşın??)çeşme-cûyân (çeşme-i hayevan??)
yolunda hâk-mâl

İtdiler hem çeşmeler bünyâd idüp irvâ-yı dehr
Kıldılar hem fazlasın taksîm-i ashâb-ı celâl
İşte ez cümle bu cû-yı Kevser-âsâ çeşmeyi
Defterî-i şıkk-ı evvel yapdı bâ ihlâs-ı bâl

Ol Mehemmed nâm ve mahmûdü'l-me'âsir kim odur
Hayr hâh-ı saltanat âb-ı ruh-ı ehl-i kemâl
Su gibi ezberleyüp hâfız okur târîhini
İç Muhammed aşkına mâ çeşmeden âb-ı zülâl 1145

Hâfızâ bir olup dü mısra' ider
İki târîhi çeşmeye taksîm
Mâ bu tensîmi??? cûy-ı cennetden 1145
akdı iç ayrân-ı tecriyân-ı na'îm 1145

Çeşmenin altında bulunan kitabesi şöyledir:

Bânîsi oldı mukaddem Fâtih'in mü'ezzini
İşbu izzetle bu aynı böylece inşâ kılan
Bunları devr-i felek kıldı harâb ender harâb
Bir tarafdan kalmadı bânîsini yâd eyleyen

Mehd-i ulyânın mübârek dîdesine râst gelüp
der-akab ihyâsına emr eyledi ol sâyeden
Hazînedâr-ı Azm-i Cemâl kim sâyesinde nâm alup
Cân u baş üzre deyüp ta'mîrin ihyâ etdiren

Mehd-i ulyâya duâ kılsa sezâ ehl-i zemîn
Bir tarafdan zât-ı pâki bir tarafda bendeden
Cümle hayrâta sâ'i oldılar Allâh içün
Râhat olmaya bunu inkârla olan lâf-zen

Binde bir düşer dedi Nâzım-ı Nazîf târîhini
İç bu mâ-i Kevseri Azm-i Cemâl icrâ iden

Vemine'l-mâi külle şey'in hayy efelâ yü'minûn

081 Yakub Ağa Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Silahdar Yakub Ağa Tarihi: H.1145 / M.1732-1733
Adresi: Sipahi Fırın Sokak No 95 Yanı Kasımpaşa BEYOĞLU

Silahdar Yakup Ağa tarafından yaptırılan bu çeşmenin saçak kısmında palmetlerden oluşan geçmeli bir korniş ve saçağın altında iri mukarnaslarla süslenmiş ikinci bir korniş bulunmaktadır. Köşeleri pahlanmış ve birer yuvarlak sütun yerleştirilmiştir.

Cephe yapraklardan oluşan kabartmalı bir silme ile çerçevelenmiştir. Çeşmenin dört satırlık kitabesi kırmızı taşlarla çerçevelenmiştir. Kitabenin altında, üstte çiçek demetleri, kase içinde meyveler ve her iki yanda beşer tane vazo içinde çiçek kabartmalarından oluşan bir silme, üstünde on beş kollu tavus kuyruğu kabartması bulunan yuvarlak kemerli nişi çerçevelemektedir. Kemer üstte bir düğüm oluşturan ince bir silme ile belirlenmiştir. Nişin içinde tavus kuyruğu kabartmasının altında bitkisel kıvrımlardan oluşan bir tezyinat ve altında mukarnaslı bir silme bulunur.

Ayna taşının üstünde kare çerçeve içinde iç içe iki daireden oluşan bir motif, altında dalgalı kemerin içine yerleştirilmiş bir rozet ve iki yanında uçları birbirine dönük iki servi kabartması görülmektedir. Teknesi yol seviyesinin altında kalmıştır. Musluğu vardır.

Habbezâ Sultân Mahmud Hân kim / Mesned-ârâ şehriyâr-ı hâfikayn
Böyle bir âsâra kıldı ihtimâm / Nâil-i maksud ola fi'l-âlemeyn

Olıcak a'yâna taksimü'l-uyun / İmtisâlen dediler ber re's-i iyn??
Kapudan Paşa ki icrâ eyledi / Oldu hakkâ işbu çeşme nûr-ı ayn

Hüsn-i hâl ile murabıtdır velî / Nâm ü şânıdır ki el-Hâc Hüseyn
Vardı suyunca bu hayrın dâimâ / Bâğ-ı ümîdi ola güllerle zeyn

Şâd ola ruhu imâmeynin müdâm / kıldığınca âbını icrâ bu ayn
Kerbelâ ehli tevârîhin okur / Teşnegâna mâ deyü ayn-ı Hüseyin
1145

082 Topçubaşı Çeşmesi / Duvar Çeşmesi

Banisi: Topçubaşı İsmail Ağa Tarihi: H.1144 / M.1731-1732
Adresi: Firuz Ağa Mahallesi Kadiriler Yokuşu Sokak ile Ekmekçi Başı Camii Köşesi Tophane BEYOĞLU

Tophane civarında Kadirihane Dergahı'nın avlu kapısı bitişiğindeki bu çeşme, kesme taştan ve büyük haznesinin sokak cephesine mermer kaplama yapılarak oluşturulmuştur. Ayna taşı ile kitabesi arasında istiridye şeklindeki etrafı çiçeklerle süslü zarif oyma yarım daire, simetrik olarak görünümü tamamlamaktadır.

Kitabenin etrafında yer alan meyve tabakları ve vazolardaki çiçekler döneminin özelliklerini yansıtmaktadır. Ayna taşı hizasındaki vazolar aşınıp tahrip olmasına rağmen hala seçilebilmektedir. Ayna taşı üzerinde sağ ve solda olmak üzere iki adet servi bulunmaktadır.

Teknesi kısmen yol seviyesinin altında olmasına rağmen hala mevcut olan çeşmenin suyu akmamaktadır.

(Kırık) dîn ü devlet şehriyâr-ı memleket
Hân-ı mahmud bin Sultân Mustafa mahmûd-ı hâl
Gevher-i zâtına kânî vâlide sultânının sevâba dü-nihâl

Belde-i Tophâne' de Sultân Abdülkâdir'in
Dergehinde kıldı câri çeşme-i âb-ı zülâl

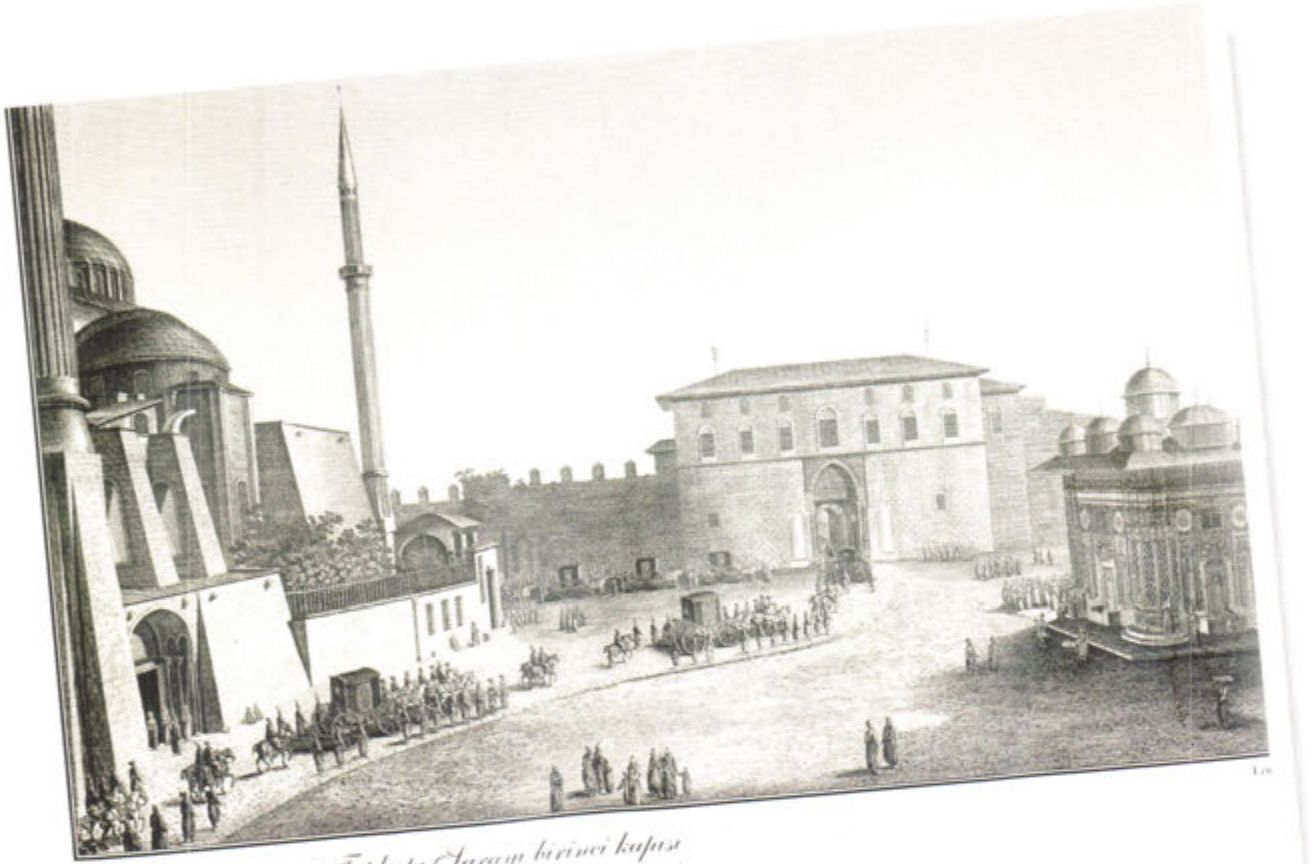
Topcubaşı kulu İsmail Ağa'ya lütf idüp
Hissedâr etdi bu nev âsârdan bî kîl ü kâl
Hak kabûl idüp bu hayr-ı cûybârı cümleden

Âb-ı Kevserle vere ecrin Hüdâ-yı zü'l-celâl
Uçdu pür ter iki mısra'dan iki pervâz urup
Zü'l-cenâhayn oldı Hâfız mürg-ı târihe dü bâl

Topcubaşı Çeşmesini yerinde ihyâ idüp
Vâlide Sultân akıtdı çeşmeye âb-ı zülâl
Ketebehu Hoca-zâde sene 1144

Topkapı Sarayı Çeşmeleri

Topkapı Sarayı birinci kapısı
(Bab-ı Hümayun)

Topkapı Sarayı, Osmanlı Devleti'nin tarihi, kültürel, idari ve siyasi mirasının bugünlere taşınmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bugün müze olarak İstanbul'un en güzel tepesinde, bütün İstanbul'a nazır bir konumda geçmişin izlerini hatırlatmaya devam etmektedir. Topkapı Sarayı'ndaki "Padişah Odaları", "Harem-i Hümayun" gibi bölümleri, Osmanlı sultanlarının ve hanım sultanların bir zamanlar buradan sınırları çok genişlemiş bir imparatorluğu yönettiğini hâl diliyle anlatmaktadırlar.

Topkapı Sarayı'nın her köşesinde yer alan ve birbirinden değerli sanat ve tarih eserleri olarak varlıklarını sürdüren Topkapı Sarayı Çeşmeleri, İstanbul Çeşmeleri koleksiyonunun önemli bir kısmını oluşturmaktadırlar.

III. Ahmed Çeşmesi, I. Abdülhamid'in "Yatak Odası Çeşmesi", II. Abdülhamid Çeşmeleri, Ağalar Çeşmesi, I. Ahmed Çeşmesi, Şehsuvar Bey Çeşmesi, Odabaşı Kasım Bey Çeşmesi gibi pek çok önemli çeşmeyi bünyesinde barındırmaktadır.

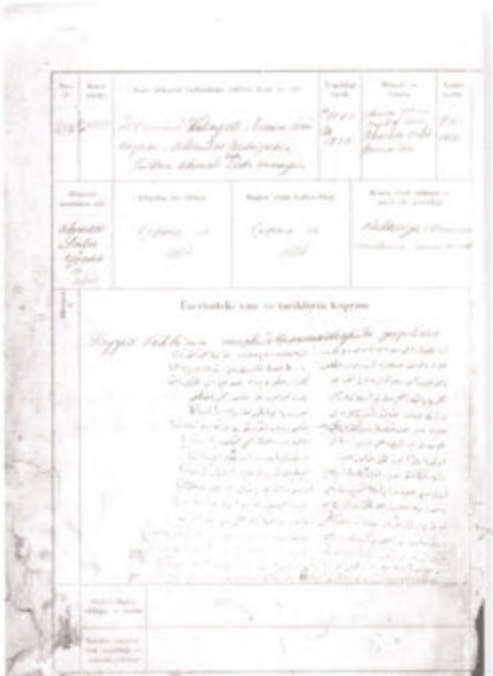
Lale devrinde, özellikle Kâğıthane sırtlarında yapılan köşk ve saraylar, isyanlar ve yangınlar sonucu mahvoldu fakat şairlerin, bestecilerin ölümsüz ve aşılamayan eserleri zamanımıza ulaştı.
III. Ahmed Çeşmesi gibi büyük bir şaheserden başka mimari eserlerin izi bile kalmadı.

083 III. Ahmed / Meydan Çeşmesi

Banisi: Sultan III. Ahmed Han Tarihi: H.1141 / M.1728-1729
Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Girişi Sultanahmet EMİNÖNÜ

Belediye Encümeni Asar-ı Atika dosyalarından

Sultan III. Ahmed, son dönem tarihçilerince "Lale Devri" diye anılan dönemin padişahıdır. Bir isyan sonunda tahta çıktığı için 27 yıllık saltanatının ilk on beş yılında sert davranmak zorunda kaldı.

Fakat M.1718'den, yani Lale Devri'nin başlamasından tahttan indirilişine kadar geçen 12 yıllık dönem tam bir refah, yenilik ve barış dönemi oldu.

Müzisyen ve hattat olan III. Ahmed, sanatı ve sanatçıları korurdu. Bu devirde güzel sanatların her dalında büyük ustalar, seçkin şahsiyetler yetişti. Topkapı Sarayı'nın ana kapısı karşısındaki III. Ahmed Çeşmesi, bu devrin artık varolmayan pek çok eseri arasında bugün ayakta durabilen yapılarından biri olarak, bütün ihtişamı ve güzelliği ile sapasağlam durmaktadır.

Başmimar Mehmed Ağa'nın eseri olan bu sebilli çeşme yalnız Lale Devri sanatının değil, bütün Osmanlı mimarisinin en

Çeşmenin planını bizzat III. Ahmed'in çizdiği, Başmimar Mehmed Ağa'nın bu planı uyguladığı söylenir. Çeşmenin dört köşesinde yuvarlak birer sebil, sebillerin arasında kalan kısımlarda da üç çeşme bulunur. Çeşmelerin yanlarında süslü gözler vardır. Sebillerin üzerine küçük birer kubbe oturtulmuştur.

Lale Devri'nin en meşhur âbidelerinden olan çeşme, bağımsız yapı karakterinin bütün özelliklerini taşır. Bu devrin ünlü divan şairi Seyyid Vehbî'nin 28 beyitten meydana gelen ünlü kasidesinin, çeşmenin mermerlerinin üzerine işlenmesi ayrı bir sanat hazînesidir.

Talîk hatla büyük bir ustalıkla mermere işlenen bu kasidenin beyitleri, Sultanahmet Camii'ne bakan yüzünden başlayarak yazılmıştır.

Çeşme aynaları üzerindeki kırmızı çerçeveli ve yeşil zeminli levhâlar üzerine beşer, sebiller, üzerineyse üçer beyit nakşedilmiştir.
Çeşmenin Sultanahmet Camii'ne bakan ön yüzündeki beyit, padişahın kendi hattıyla yazılmıştır.

Târihî Sultan Ahmed'in câri zebân-ı lâleden
Aç besmeleyle iç suyu Han Ahmed'e eyle duâ

İtalyan edebiyatçı "Edmonde de Amicis" bu eserle ilgili olarak; "İnsan elinin oyup işlemediği yer kalmamıştır. Zarafet, sabır ve servetin harikasıdır. Hiç şüphesiz billur bir fanus altında korunmaya değer. Bu eşsiz koca pırlanta ilk günü kimbilir nasıl parlıyordu. Onu bir defa görmek, hayalinin ölünceye kadar hafızadan silinmemesi için yeterlidir." demektedir.

Çeşmede klasik üslup ve bir kısım barok özellik bir arada kullanılmıştır. Çeşmenin üstünde geniş saçaklı bir çatı, ortada yüksek kasnaklı bir kubbe ve yine yüksek kasnaklı küçük kubbeler bulunmaktadır. Saçağın altı kabartmalarla süslenmiştir. Saçağın köşelerinde kıvrık dallar ve meyve motifleri bulunmaktadır.

Saçağın altında yapıyı dolanan pars beneği ve kaplan çizgisi motifleriyle süslenmiş çini bir bordür, altında palmet süslemeli ve mukarnaslı bir bordür görülmektedir. Yapının köşelerinde mimariyi hareketlendiren mukarnaslı sütun başlıkları bulunan dört silindir sütunla, üç bölüme ayrılmış yarım daire şeklinde sebil bölümleri bulunmaktadır

Her bölümde iki satırlık kitabe bulunmaktadır. Dalgalı kemerlerle biçimlendirilmiş pencerelerde stilize lale motiflerinden oluşan şebekeler bulunmaktadır. Sebillerin önünde ikişer basamak ve üstünde birer küçük kubbe bulunmaktadır.

Yapının dört yüzünde çeşmeler bulunmaktadır. Ana cephede beyaz ve kırmızı renkli sivri kemerli çeşmelerin iki yanında mihrabı andıran mukarnaslı birer niş bulunmaktadır.

Bak sîm ü zerden tâsına âb-ı hayât-efzâsına
Benzer gümüş sakâsına bekler kapun sub'h u mesâ

Yapdın saray meydânına kıldın salâ atşânına
Cennet'de Kevser yanına güyâ ki kasr-ı ıtf'in binâ

Altun suyun itüp sebîl yapdın uyûn u seesebîl
Birine bin eer-i cezîl versün Cenâb-ı Kibriyâ

Medhinde nâmem oldu lâl izhâr-ı acz itdi makâl
Evsâfın eylerken hayâl hâtifden irdi bu nidâ

Vehbî hamûş ol beste-leb haddin değil eyle edeb
Senden mukaddem oldu hep şâirlere birden salâ

Bu tarh-ı pâk-i hürremi sevk itdi sadr-ı a'zamî
Dâmâd-ı hâss-ı ekremi hem-nâm-ı cedd'ü'l-enbiyâ

Oldu o dustûr-ı celîl bu hayr-ı câriye delîl
Halka itüp zemzem sebîl celb itdi ol şâha duâ

Ol şehriyâr-ı zer-nisâr bezl itdi mâl-ı bi-şümâr
Yapdı sebîl ü çeşme sâr me'cûr ola rûz-ı cezâ

Bu mevki'i âbâd itüp bir tarh-ı nev îcâd itüp
Rûh-ı Hüseyni şâd itüp itdi sebîl âb-ı sa'fâ

Bu ayna ey Sâfî-derûn destini Kevser gibi sun
Her katre-i safvet-nümûn olmakda bir ayn-ı şifâ

Hem pâdişehdir hem velî zâtında olmuş müncelî
Adl-i Ömer cûd-ı Ali halk-ı Muhammed Mustafâ

Destinde devlet hâtemi kılmış müsahhar âlemi
Hakk resm-i ism-i a'zamı nakş-ı cebîn itmiş ona

Hayret verir sad kayserе gâlib hezâr İskendere
Hükmü revân her kişvere fermân-beri şân u gedâ

Hem hâmi-i Beytü'l-harem hem hâdim-i şâh-ı ümem
Rum ve Arab mülk-i Acem mahkûmudur ser tâ be pâ

Oldur imâmü'l-müslimîn zıll-i Hüdâvend-i mü'în
Bâ-nâss-ı Kur'ân-ı mübîn emrine vâcib-i ıktidâ

Ey hüsrev-i âlî-tebâr âsârına yokdur şamar
Ammâ bu dil-cû çeşmesâr oldı aceb hayret fezâ

Oldukca bercâ mihr ü mâh zîb-i serîr olsun o şâh
Sadr-ı güzînin yâ İlâh itmese rikâbından cüdâ

Âb-ı zülâle mâ-sadak tâkı felekle yek-nesak
Gökkubbenin altında bak var mı bu resme bir binâ

İskender idüp cüst ü cû zulmetde gezmiş sû be sû
Bâb-ı Hümâyûnunda bu itdi revân âb-ı bekâ

Ol menba'-ı cû-yı merâm ol maksem-i rızk-ı enâm
Olsun ilâ-yevmi'l-kıyâm şâhân-ı dehre mültecâ

Şehler ana kişver verir ol şehlere efser verir
Seyfine düşmen ser verir oldukca tûğu ser-nümâ

Zâtı mülûke âb-ı rû şimşîri bâğ-ı fethe cû
Gülzâr-ı mülke verdi su mîzâb-ı kilki dâimâ

Adl ü kerâmet manba'ı şems-i vilâyet matla'ı
Dergâhının her mısra'ı şehbâl-i sîmurg u Hümâ

Şâhenşeh-i âlî-neseb sultân-ı memdûhü'l-haseb
Fermânda Rum ve Arab Hân-ı Ahmed kişver-güşâ

Târîhi Sultân Ahmed'in cârî zebân-ı lüleden
Aç besmeleyle iç suyu Hân Ahmed'e eyle duâ

Bismillâh

Her lütfu bahr-ı mûcizin ma'nâsıdır dürr-i Aden
Görmek dilersen anı sen ey teşne-i hüsn-edâ

Târîh içün dânişverân hayretde iken nâgehân
Buldu şehinşâh-ı cihân bir mısra'-ı âlem bahâ

Vasfında idüp güft ü gû çok kimse dökdü âb-ı rû
İtdirdi âhir ser-fürû ol hüsrev-i şevket-nümâ

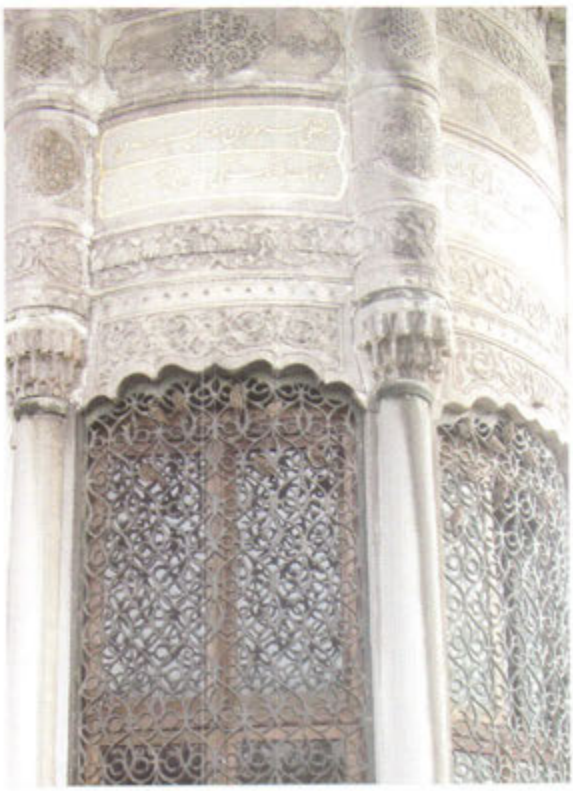
Ayna taşında dalgalı kemer ve ortasında bir rozet bulunmaktadır. Kemerin iki yanında bitkisel süslemeler ve yine vazo içinden çıkan çiçek motifleri görülür. Ayna taşının üstünde yuvarlak madalyon içinde "Maşallah" yazısı bulunmaktadır.

Kemerin içi kıvrık dallardan oluşan süslemelerle doldurulmuştur; iki yanında birer kabara bulunmaktadır. Kemerin üzerinde çerçeve içinde kitabe şeridi yer alır. Diğer cephede nişler tekne hizasında sonlanır.

Sivri kemerin üzerinde beş satırlık kitabe bulunmaktadır. İki yanında renkli madalyonlar görülür.

Cephe üzerinde rumi ve palmetlerden oluşan süslemeler bulunur.

Bismillah

084 II. Mahmud / Duvar Çeşmesi

Banisi: Sultan II. Mahmud Han Tarihi: H.1131/ M.1718-1719
Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi II. Mahmud Kütüphanesi Önü Sultanahmet EMİNÖNÜ

Üç bölüme ayrılmış olan çeşme yoğun bir süsleme planı göstermektedir. Çeşmenin üst kısmında bir tepelik ile sivrilen, kenarları dalgalı, iç kısmı kıvrık dallar ve bitkisel motiflerle tezyin edilmiş bir alınlık bulunmaktadır.

Alınlığın alt kısmında ikişer satırlı dört kısımdan oluşan kitabesi görülür.

Sordum ol âb-ı latîfi çeşmeden / hâl-i dille dedi kim Hân Ahmed'in
Hayrıyım hem ecriyim mahşerde Hak / Ecrin i'tâ eyleye ol emcedin
Ayn-ı ibretle nazar kıl ey Lebîb / Bâ'is-i gufrânına ol erşedin
Eyle bu târîhi beş vaktine zâm / Âb-ı dest al sünnetiyle Ahmed'in 1131

Ayna taşı bir saksı içinden çıkan çiçek motifleri ile süslenmiştir. Üzerinde mihrap düzenlemesini andıran, iki köşesi ve ortası bitkisel motiflerle süslenmiş bir niş görülmektedir. Altından mukarnaslı bir silme geçmektedir. İki yanında silindir sütunlar görülmektedir. Geniş, dilimli bir teknesi bulunmaktadır. Orta bölümün iki yanına birer küçük çeşme yerleştirilmiştir. Basık sivri kemerlerin içi rumilerle süslenmiştir.

Ayna taşında birbirine bakan stilize iki lale motifi görülmektedir. Önlerinde yuvarlak ve d ş yüzeyleri oymalı birer kurna bulunmaktadır.

085 Def'i Gam Hatun / Tek Çeşme

Banisi: Def-i Gam Hatun Tarihi: H.1226 / M.1811-1812
Adresi: Topkapı Sarayı II. Mahmud Kütüphanesi Önü Sultanahmet EMİNÖNÜ

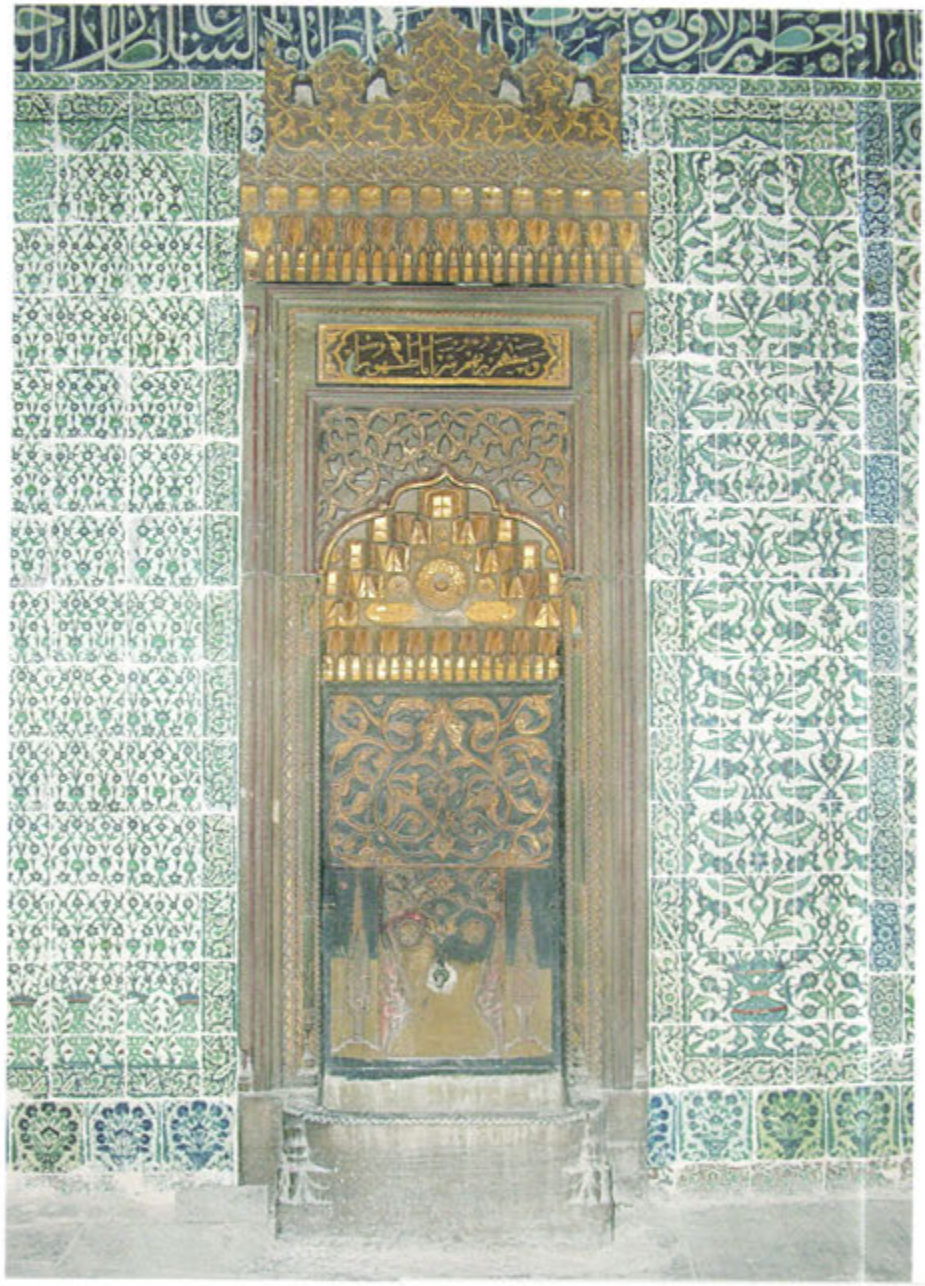

Kethüda Def-i Gam Hatun adına yaptırıldığı kitabesinden anlaşılan bu çeşme, mermerden ve çok farklı bir forma sahiptir. İki satırlık kitabesi bulunur. Dalgalı bir teknesi vardır.

Sâhibü'l-hayrât merhûme Kethüdâ
Def'-i gam Hâtûnun hayrâtıdır
Sene 1226

086 Ocaklı Sofa / Oda Çeşmesi

Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi Ocaklı Sofa Sultanahmet EMİNÖNÜ

Ve sekâhüm Rabbuhum şeräben tahürä

Çini süslemeli duvar üzerinde bulunan çeşmenin tepesinde rumi ve palmetlerden oluşan süslemelerin altında yine rumi ve palmetlerden oluşan bir bordür ve mukarnaslı bir bordür görülmektedir.

Ayetin bulunduğu çerçevenin altında etrafı rumilerle süslenmiş dalgalı kemerin içinde mukarnaslar görülmektedir. Ortasında bir büyük, üç küçük rozet ve

Mukarnaslı bordürün altında rumi ve palmetlerden oluşan bir tezyinat; ayna taşında aynı süsleme özellikleriyle birlikte sağ ve solda birer rozet görülmektedir. Ayna taşının iki yanına birer servi motifi yerleştirilmiştir. Önünde oval teknesi bulunmaktadır.

Çeşmenin iki köşesi pahlıdır ve ince birer sütun

087 Çeşmeli Sofa / Oda Çeşmesi

Tarihi: H.1077 / M.1666-1667
Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi Çeşmeli Sofa Sultanahmet EMİNÖNÜ

Süslemeli çini duvar üzerinde bulunan çeşmenin üstünde kıvrık dallardan oluşan bir taç bulunmaktadır. Mukarnaslı şeridin altında "Bismillahirrahmanirrahim" yazısı görülmektedir. Yazının altında içi çinili süslemelerle bezenmiş iki küçük yuva bulunmaktadır.
Nişin içinde rumi ve palmetlerden oluşan bir tezyinat görülmektedir.

Ayna taşında bulunun çıkıntılı ve bir tepelikle sonlanan kemer formunun iki yanında lale motifleri bulunmaktadır. Kemerin içinde kabartma yaldızlı bir rozet bulunmaktadır.

İki yana birer servi motifi yerleştirilmiştir. Çeşme, iki yanda yaldızlı burmalı sütunçelerle sınırlandırılmıştır.

088 Hünkar Sofası / Oda Çeşmesi

Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi Hünkar Sofası Sultanahmet EMİNÖNÜ

Çini süslemeli duvar üzerinde bulunan çeşme barok kuruluş özellikleri göstermektedir. S, C kıvrımları, stilize akantüs yapraklarıyla zengin bir süsleme planına sahiptir. Önünde aşağıya doğru sivrilen dalgalı küçük teknesi bulunmaktadır.

089 Yemiş Odası / Oda Çeşmesi

Tarihi: H.1017 / M.1608-1609
Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi Yemiş Odası Sultanahmet EMİNÖNÜ

Çeşme duvar üzerinde içerlekli olarak yer almaktadır. Yuvarlak kemer içinde istiridye motifi ve iki kenarında rumilerden oluşan süslemeler görülmektedir. "Lâ İlâhe İllallâh El Melikü'l Hakku'l-Mübîn" yazısı okunmaktadır.

İstiridye motifinin altında rumi ve palmetlerden oluşan süslemeler görülür. Altında beş satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin altındaki alan kıvrık dallar içinde çiçek motifleriyle tezyin edilmiştir.

Yan duvarında mukarnasların iki yanına birer rozet yerleştirilmiştir. Mukarnasların altında bitkisel süslemeler ve sekiz satırlık kitabe görülmektedir. Kitabenin altındaki alan kıvrık dallar içinde çiçek motifleriyle tezyin edilmiştir. Karşı duvarda da aynı özellikler görülmektedir.

Hazret-i Sultân-ı Ahmed kim Sikender kendidür
Yapdı bu kasrı ki resmi kasr-ı kayser kendidür

Hân-ı dimâğını mu'attar kılsa kim her enfüsin
Eşkinin hâk-i pâki misk-i anber kendidür

Kubbesi içre salar etrâfa bir bû gün gibi
Şemse-i zerrîni hakkâ mihr-i enver kendidür

Kıldı hem bu âbı bu kasr derûnunda revân
Kim içenler dâimâ derler ki sükker kendidür

Yapılup aynını suyunun akdığın görür hemân
Dedi târîhini Hâfız âb-ı Kevser kendidür

Lütf u atâsından mübârek eyleye ol zülcelâl
Yapdı bu kasr-ı dilkeşi Hân-ı Ahmed sâhib-i kemâl
Nâmın adl köşkü deyü yümn etdirüp kıldı binâ
Dahi esâsı ol urulduğu gün oldu işbu fâl
Sular akıtdı hem içine dünyada mânendi yok
Soğukluğu her birinin buzdan soğuk şeker misâl
Çün cümlesin nûş eyledi Hâfız dedi târîhini
Hep suları oldu buyurun işbu âb-ı zülâl

Akl u adli kendine eyleyüp iki sıfât
Nâmı Ahmed Hân olan pâdişâh-ı pâk-zât
Bunda dâd itmek diler ?
Tâ ki âbâdan ola adli ile şeş cihât
Ömr içinde cân gibi kıldı bu âbı revân
Lezzetiyle dâimâ teşneden Nil ü Fırât
Akduğın Hâfız görüp dedi hûr-ı şeref-bahş (?kesik)
Can doldu bu şarâbdâra(?) dâimâ âb-ı hayât

Lâ İlâhe İllallâh El Melikü'l Hakku'l-Mübîn

090 Arz Odası / Oda Çeşmesi

Banisi: III. Mehmed Han Tarihi: H.1004 - 1005 / M.1596
Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Arz Odası Girişi Sultanahmet EMİNÖNÜ

Topkapı Sarayı'nda Babussaâde kapısında "üçüncü yer" adı verilen meydana girilirdi. Bu kapının tam karşısında bulunan Arz Odası, padişahın divandan vezirleri yahut gerektiğinde elçileri kabul ettiği bir mekan idi. Bu mekanda konuşulanların duyulmasına engel olmak amacıyla giriş kapısının hemen solunda III. Mehmet tarafından M.1596 yılında yaptırıldığı rivayet edilen bu çeşmenin kenarları vazo içinden çıkan ve çeşmeyi çerçeveleyen bitkisel motiflerle süslenmiştir.

Ortada, çerçeve içinde çeşmenin iki satırlık kitabesi bulunmaktadır. Sivri kemerin dış köşeleri bitkisel motiflerle süslenmiştir. Nişin içindeki ayna taşı sadedir. Önünde oymalı dikdörtgen bir tekne bulunmaktadır.

Sultân-ı cihânyân Süleymân-ı zamân
Ser çeşme-i cûd u adl ve bahr-ı ihsân
Ayn-ı çeşme-i bi'l-hayr ihyâ fermûd
Çün âb-ı hayât-ı ezelî-i ehl-i dîvân

091 I. Avlu Çıkışı / Meydan Çeşmesi

Tarihi: H.854-886 / M.1451-1481
Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi I. Avlu Çıkış Kapısı Önü Sultanahmet EMİNÖNÜ

Fatih Sultan Mehmed döneminde inşa edildiği söylenen ve kitabesinden anlaşıldığı kadarıyla tamiri Sultan Ahmed tarafından yaptırılan bu çeşme klasik bir düzenlemeye sahiptir. Cephe silmelerle çevrelenmiştir. Yuvarlak kemerli niş içindeki mermer ayna taşı üzerinde alçak kabartmalar görülmektedir.

Boş bir kartuş, iki sütuna oturan kıvrımlardan çıkan yuvarlak kemer motifi görülmektedir. Teknesi sağlamdır. Musluğu üzerindedir. Altı satırlık kitabesi bulunmaktadır.

Cenâb-ı hazret-i Sultân Ahmed Hân-ı Gâzî kim
Her işde re'y-i pâkî cânib-i Hakdan müeyyeddür
Zâmân-ı devletinde hep olup noksânlar tekmîl
Bi hamdillâh nizâm-ı memleket cümle müekketdür
Bu zîbâ çeşme bi-sakf olmağ ile her gören derdi
Bu da muhtâc-ı mahz-ı lütf-ı şâhenşâh-ı erşeddür
Pes ol sultân-ı zî-şân eyleyüp fermân binâ oldu
Bu âlî sakf kim dâmânı evc-i çarha mümteddür
Hudâ hemvâre mes'ûd eylesün baht-ı hümâyûnun
Duâ-yı devletin evrâd ider âlemde bî haddür
Nola âb-ı hayât olsa bu târihe ser-efgende
Bu çeşme sakfı bünyâd-ı nev-i Sultân Ahmed'dir.

092 I. Avlu Çıkışı / Duvar Çeşmesi

Banisi: İbrahim Paşa Tarihi: H.1141 / M.1728-1729
Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi I. Avlu Çıkış Kapısı Sultanahmet EMİNÖNÜ

Çeşme mermerden yapılmıştır. Cephe yalın silmelerle kuşatılmıştır. Tepesinde lotus-palmet bordürlü bir korniş bulunmaktadır ve bu kornişin altından mukarnaslı bordürle bezenmiş bir silme geçmektedir.

Yedi satırlık kitabesi bulunmaktadır. İki yanında birer tane rozet bulunan dalgalı kemerin üzengi taşlarının içe bakan kısımları yivlidir ve cepheden birer palmet motifi yerleştirilmiştir.

Ayna taşında tepesinde palmeti andıran bir bezeme bulunan dalgalı kaşkemer motifi, ortasında bir rozet ve altında burması görülmektedir.

Hidîv-i bahr u berr Sultân Ahmed Hân-ı Gâzî'nin / Garîk-ı lücce-i hayrâtıdır dünyâ ve mâ fihâ
O şâhenşâhın âsâr-ı kemâl-i bahtıdır kim Hak / Ana bir böyle sadr-ı hayr-hâhı eyledi i'tâ
Mekârim-pîşe İbrâhim Paşa-yı kerem-ver kim / Su içmek gibidir yanında bezl-i mâ-melek hakkâ
Aceb mi cûy-ı şîr-i lütfu cârî olsa dünyâya / Der-i dil-cûsu halka maksem-i erzâkdır güyâ
Bu şehrin dahi âbâ ihtiyâcın eyleyüp idrâk / Zülâl-i merhametle eyledi sükkânını irvâ
Hudâ sa'yinde meşkûr eyleyüp ol sadr-ı zî-şânı / Sâfâ-yı meşrebin gird-i kederden hıfz ide Mevlâ
Attâş-ı dehre işrâb eyledim târîhin ey Rahmî / Bu aynı Âsaf İbrâhim Paşa eyledi icrâ 1141

093 İç Avlu Girişi / Oda Çeşmesi

Banisi: Sultan III. Mustafa Tarihi: H.1172 / M.1758-1759
Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi İç Avlu Girişi Sultanahmet EMİNÖNÜ

Duvar üzerinde içerlekli olarak yer alan çeşmenin üst kısmında S, C kıvrımlarından, stilize akantüs motiflerinden oluşan süslemeler görülmektedir. Altında dört satırlık kitabesi bulunmaktadır.

Ayna taşında kemer motifinin iki yanında C kıvrımları ve ortada stilize akantüs motifleri görülmektedir. Önünde oval bir kurnası bulunmaktadır.

Menba'-ı cû-yı himem şâhenşeh-i Dârâ-haşem / Şâh-ı memdûhü'ş-şiyem fermânde-i mülk-i cihân
Ya'nî Sultân Mustafa Hân ibn-i Ahmed Hân kim / Görmedi misl ü şibhini dîde-i devr-i zamân
Rûh-ı ecdâd-ı ızâmın şâd idüp bu nâbda / Oldı sîr-âb-ı zülâl himmetî dil-teşnegân
Bismillâh ile Zihnî dedim târîhini / Kıldı Sultân Mustafa bu çeşme-i cûdu revân
Sene 1172

094 Oğlanlar Koğuşu / Duvar Çeşmesi

Banisi: Sultan Mahmud
Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Oğlanlar Koğuşu Duvarı Sultanahmet EMİNÖNÜ

Kemerin altında bulunan dikdörtgen mermer çeşme duvarında iki satırlık kitabesi görülmektedir. Bir musluk ve yanında ikinci bir musluk yeri görülmektedir. Önünde dikdörtgen bir teknesi bulunmaktadır.

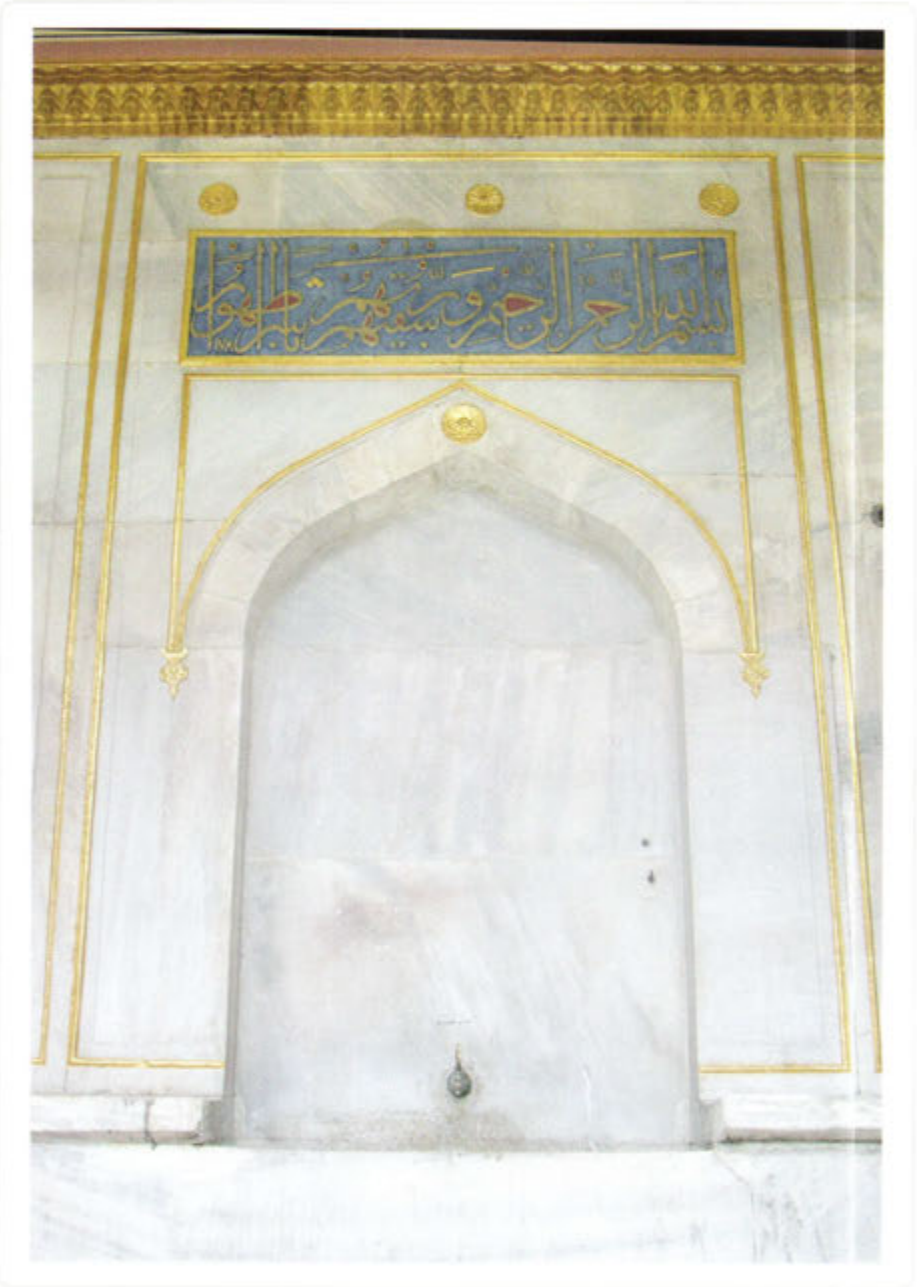

Leb-teşneğüne içmeden lâyık değildir geçmesi
Sevt itmez?? çeşme-i şâh-ı cihânı sarmasa mâh??
Bu mevâ'-i zemzemdir iç Sultân Mahmûd (Kitâbe silinmiş)
Der tâlesi âmed-şode târîhını bi-iştibâh

095 Valide Sultan Taşlığı / Duvar Çeşmesi

Tarihi: H.1078 / M.1667-1668
Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi Valide Sultan Taşlığı Sultanahmet EMİNÖNÜ

Mermer çeşmenin üst kısmından yaldızlı mukarnaslı bir bordür geçmektedir. Cephesi yaldızlı ince bir çerçeve içine alınmıştır. Üç rozetin altında kitabe yazısı bulunmaktadır. Sivri kemerin üst kısmını çevreleyen çubuklar iki tarafta aşağıya doğru birer palmet motifiyle sonlanmaktadır. Kemerin kilit taşına yaldızlı bir rozet yerleştirilmiştir. Nişin içindeki ayna taşı süslemesizdir. Önünde teknesi bulunmaktadır.

Bismillâhirrahmânirrahîm ve sekâhum. Rabbühum şerâben tahûrâ
1078

096 Topkapı Sarayı Dış Avlusu / Duvar Çeşmesi

Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Dış Avlusu Sultanahmet EMİNÖNÜ

Çeşme duvara bitişik olarak yapılmıştır. Çeşmenin tepesinde oval içi boş bir rozet bulunmaktadır.

Rozetin tepesinde içe dönük beş yaprak bulunmaktadır. İki yanda kavisli yapraklı dallarla desteklenmiştir. Süslemeler bütünde alınlık görüntüsü oluşturmaktadır.

Saçak biçimindeki silme bitkisel kabartmalarla dekore edilmiş konsollar üzerine oturmaktadır. Altından kenarlardaki köşeli sütunlara oturan bir silme geçmektedir. Ortada yer alan süslemesiz ayna taşı çerçeve içine alınmıştır. Musluk yeri sol kenarda kalmıştır. Teknesi yol seviyesinin altındadır.

097 Harem / Duvar Çeşmesi

Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi Hamamı Sultanahmet EMİNÖNÜ

Duvar üzerinde yer alan çeşme üzerinde C kıvrımları ve stilize akantüslerden oluşan süslemeler görülmektedir. İki yanda birer sütunçe bulunmaktadır. Yuvarlak kemer içinde bulunan ayna taşının üst kısmında deniz kabuğu biçiminde düzenlenmiş stilize akantüsler görülmektedir. İki yanında daha küçük birer sütunçe bulunmaktadır. Önünde kurnası vardır.

Duvar üzerinde bulunan çeşmenin üst kısmında boş bir kartuş bulunmaktadır. Altında etrafında zarif kıvrımlar ve sarmallar bulunan oval bir madalyon görülmektedir.
Üst kısımları yaldızlı C kıvrımları ile süslenmiş iki yuva bulunmaktadır. Ayna taşının üzerinde iki sütunçeye oturan yuvarlak kemer motifi görülür. Önünde kurnası vardır.

Duvar üzerinde içerlekli olarak yerleştirilmiş çeşmenin iki yanında birer sütunçe ve sütunçelere oturan kıvrık akantüsler görülmektedir. Üst kısmında deniz kabuğu motifi bulunmaktadır. Bu motif nişin içinde daha büyük olarak tekrarlanmıştır.

098 Cariyeler Taşlığı / Oda Çeşmesi

Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi Cariyeler Taşlığı Sultanahmet EMİNÖNÜ

Duvar üzerinde yer alan çeşme üzerinde kademeli olarak küçülen iç içe yerleştirilmiş, sütunçelerin üzerine oturan kemerler ve üzerlerinde stilize akantüs motifleri görülmektedir. Ayna taşı sadedir. Önünde dalgalı ve bir ayak üzerinde yükselen teknesi bulunmaktadır.

099 III. Murad Odası / Oda Çeşmesi

Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi III. Murat Odası Sultanahmet EMİNÖNÜ

Bursa kemeri şeklinde düzenlenmiş bir niş içinde iki basamaklı bir düzenleme görülmektedir. Kemerin iki dış köşesinde çiçek motifleri bulunmaktadır. Ayna taşı üzerinde rumilerden oluşan bir süsleme ve ortada aşağı bakan bir palmet motifi görülmektedir. Ayna taşının iki yanında çerçeve içinde dikine yerleştirilmiş kartuşlar ve vazo içinden çıkan çiçek motifleri görülmektedir.

Ayna taşının üstünde bir sekizgen etrafında gelişen dairesel motiflerden ve S kıvrımlarından oluşan süslemeli bir pano yer almaktadır. İki yanında bitkisel süslemeli çini panolar bulunmaktadır.

100 Gözdeler Taşlığı / Duvar Çeşmesi

Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi Gözdeler Taşlığı Sultanahmet EMİNÖNÜ

Çeşmenin üst kısmında bir yazı şeridi, altında çerçeve içine alınmış iki yuva bulunmaktadır. Sivri kemerin iki yanına birer rozet yerleştirilmiştir. Nişin içinde bulunan mermer ayna taşı süslemesizdir. Çeşmenin köşeleri pahlanmış ve oymalı birer sütun yerleştirilmiştir.

101 Selam Kapısı / Duvar Çeşmesi

Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Babüssaâde Kapısı İçi Sultanahmet EMİNÖNÜ

Duvar üzerinde bulunan çeşmenin ayna taşı aşağıya doğru daralmaktadır ve süslemesizdir. Önünde oval bir tekne bulunmaktadır.

102 Aslanlı Bahçe / Duvar Çeşmesi

Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi Aslanlıbahçe içi Sultanahmet EMİNÖNÜ

Çeşmenin üst kısmında süslemeli üç şerit bulunmaktadır. Altında çerçeve içine alınmış ve sivri kemerlerle biçimlendirilmiş üç ayna taşı görülmektedir. Önünde geniş dikdörtgen bir teknesi bulunmaktadır.

103 I. Avlu Kuyusu / Kuyu

Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi I. Avlu içi Sultanahmet EMİNÖNÜ

Lahit biçimindeki çeşmenin geniş yüzeyinde, ikisi çerçeve içine alınmış üç kemer motifi ve ortalarında musluk yerleri görülmektedir. Çerçeve içine alınmış kemerlerin ortasında ufak yıldız motifleri bulunmaktadır. Dar yüzeyinde tepesi palmet motifiyle sonlanan bir kemer motifi ve musluk yeri görülmektedir. Yakınında, iki yanında, tepesinde topuzlar bulunan iki sütun arasında bir kuyu görülmektedir.

104 İç Avlu Çıkışı / Oda Çeşmesi

Adresi: Topkapı Sarayı Müzesi İç Avlu Çıkışı Sultanahmet EMİNÖNÜ

Etrafında çini süslemeler bulunan yuvarlak kemerli derin bir niş içinde musluk yeri ve teknesi görülmektedir. Nişin içinde şemsiyeyi andıran dalgalı bir süsleme görülmektedir. Kemerin üstünde akantüs motiflerinin ortasında vazo içinden çıkan yaprak ve çiçek motifleri vardır.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
İSKİ
İSTANBUL SU VE KANALİZASYON İDARESİ

İSKİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Alibey cd. Nurtepe Yolu 34406 Kağıthane - İSTANBUL
Tel: 0212 321 00 00 • Faks: 0212 321 77 40
www.iski.gov.tr